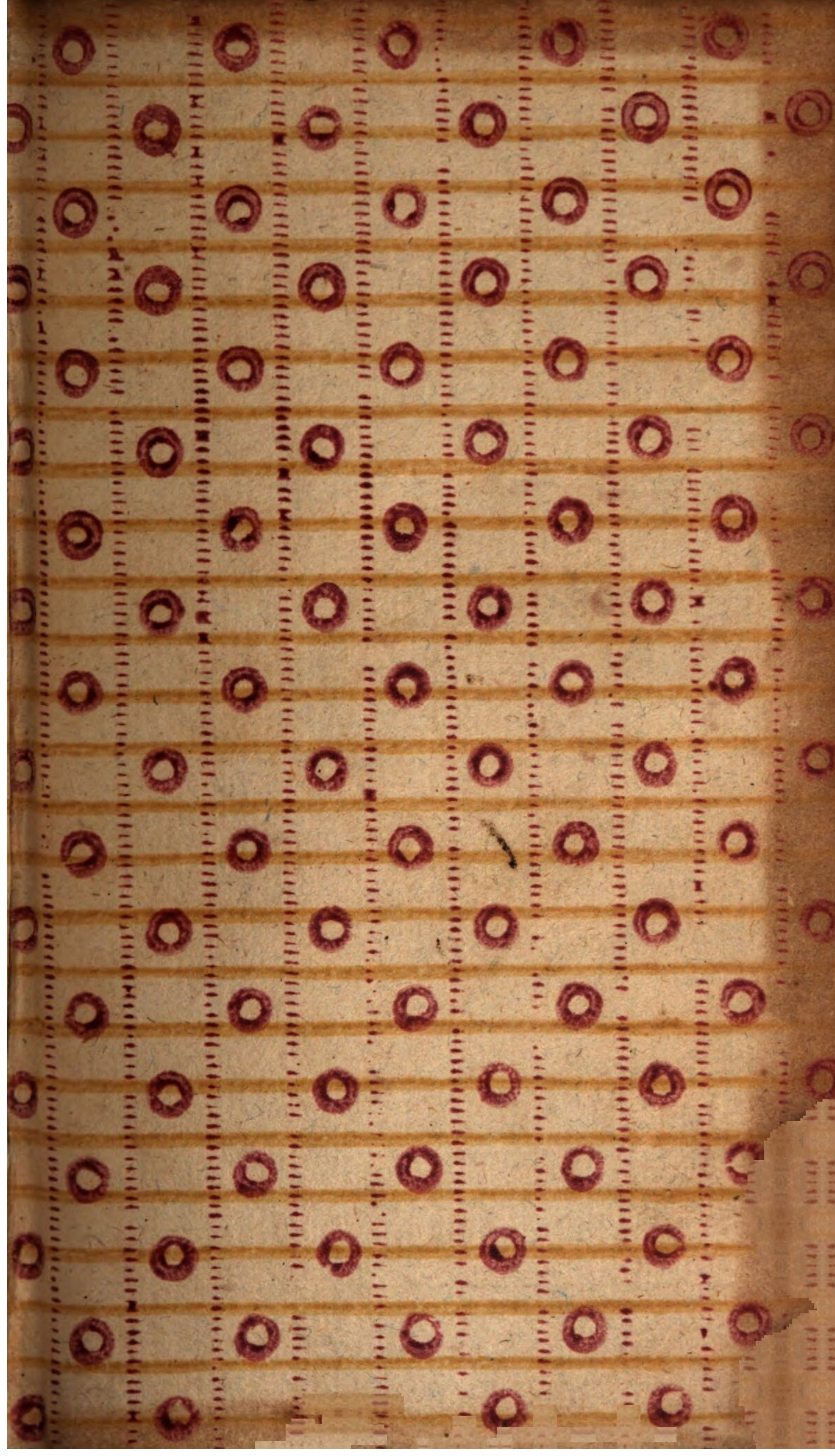

O. 43¹

L. Ab. 23.

hebr. 71

Bibl. Gott. univ.,
L. II. C. II. Sect. I.
Ling. Ebr. H. Introd.
Pg. 469.

PENTATEUCHI
HEBRAEO - SAMARITANI
PRAESENTANTIA

IN ILLUSTRANDO ET EMENDANDO
TEXTU MASORETHICO

OSTENSA,

UNA CUM

ALIIS SUBSIDIIS HERMENEUTICO-
CRITICIS,

AD TOTUM TEXTUM HEBRAEUM RITE
INTELLIGENDUM SERVIENTIBUS,

AUTHORE

P. ALEXIO â S. AQUILINO
CARMELITA EXCALCEATO,

Ss. THEOLOGIAE DOCTORE, IN ALMA ELECTORALI,
ET ANTIQUISSIMA PALATINORUM UNIVERSI-
TATE LING. ORIENTAL. PROFESS. P. O.

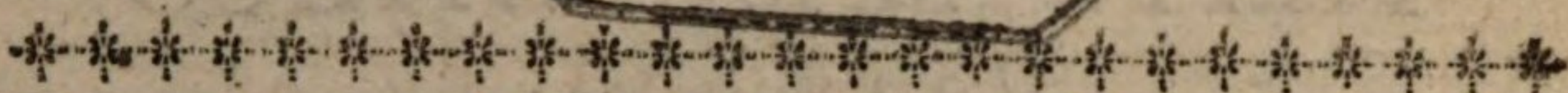
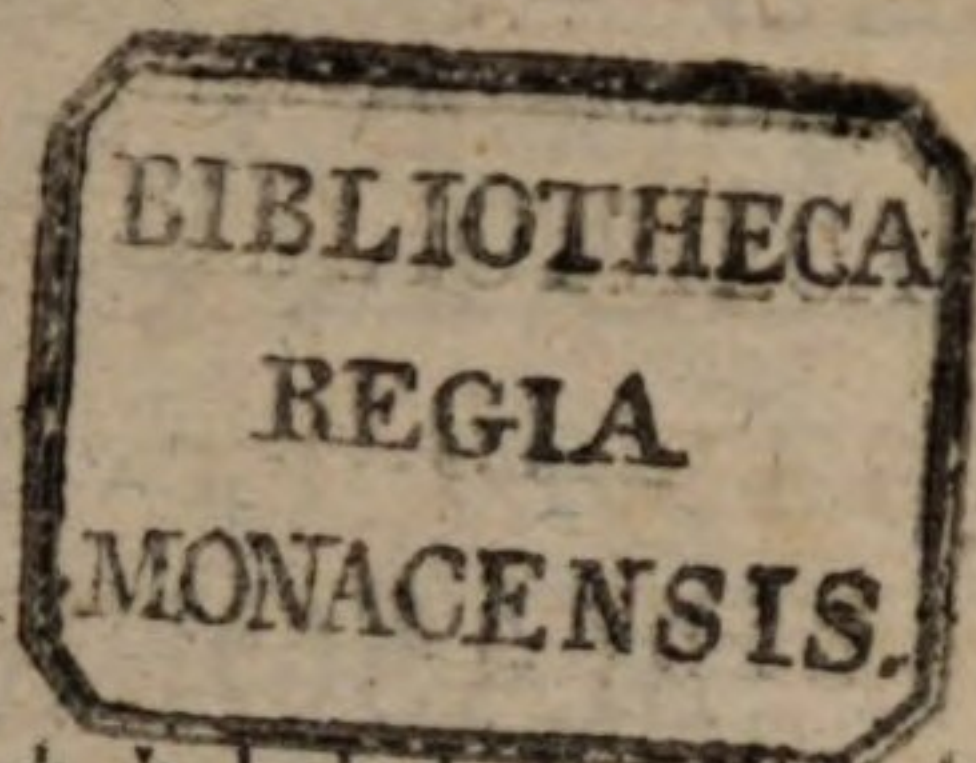
ET

IN CONVENTU CARMELITAR. EXCALCEAT.
AD S. JACOBUM MAJOREM Ss. SCRIPTURAR.
PRAELECTORE.

Deffauizæ et Lipsiæ in taberna libraria Eruditorum,
et in Conuentu Carmelitarum Discalceatorum
Heidelbergæ.

HEIDELBERGAE,

Typis Joannis Bapt. WIESEN, Universitatis
Typographi. 1783.

Πάντα δοκιμάζετε τὸ καλὸν κατέχετε

Omnia probate, bonum tenete. *1 ad Tessal. 5.*

ψ. 21.

Omnia legite, quae bona sunt, tenete.

S. AVG. et TERTVLL.

S E R E N I S S I M O

A C

P O T E N T I S S I M O

P R I N C I P I & D O M I N O

D O M I N O

C A R O L O

T H E O D O R O

C O M I T I P A L A T I N O R H E N I

S. R. I.

A R C H I D A P T F E R O

E T

E L E C T O R I,

V T R I U S Q U E B A V A R I A E, J U L I A E,
C L I V I A E A C M O N T I U M D U C I,
P R I N C I P I M O E R S I A E, M A R C H I O N I
B E R G A E A D Z O O M A M, C O M I T I V E L -
D E N T I A E, S P O N H E M I I, M A R C H I A E
E T R A V E N S P U R G I, D Y N A S T A E
I N R A V E N S T E I N &c. &c.

LUCIDISSIMO
PRINCIPUM SIDERI,
PATRIAE PATRI
OPTIMO,
BONO PALATINATUS NATO,
VNIVERSAE REI LITERARIAE,
EIQUE
MANCIPATAE VIRTUTIS
TUTORI, FAUTORI
ET
AMPLIFICATORI
LONGE CLEMENTISSIMO

HASCE PAGELLAS, SE SUAQUE STUDIA IN DE-
MISSISSIMAE SUBJECTIONIS SUAE
OBSERVANTIAM

DICAT ET CONSECRAT

Submississimus
Alexius à S. Aquilino.

In Opusculo Grammaticae Hebraeae & Chaldaeae, Heidelbergae 1776 edito, in Praef. ad L. B. recte dixero, linguas Orientales docentis officium in eo praecipue versari, candidatum eo adducere, ut Verbum Dei, nobis revelatum, in Fonte legere, idiotismos detegere, et his detectis, genuinum S. Scripturae sensum indagare, orthodoxae religionis dogmata ex eo demonstrare, atque Aduersariorum objectiones, ex eodem formatas, eneruare possit.

Hanc metam ut quis feliciter attingat, utique necessarium est, ut Fons Hebraeus a mendis suis, quibus ex fato, omnibus libris communi, ab incuria describentium manu in variis locis fuit maculatus, primitus mundetur, deinde rite dilucidetur et explicetur.

Incidens in Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum, eum perlustrans, atque cum Pentateucho, quem propter puncta Masorethica Masorethicum nominamus, conferens mox intellexi, hunc ex illo non tantum illustrari, sed in locis permultis emendari posse, atque ad hujus dilucidationem ac genuinam ejusdem explicationem valde conducere.

Quamobrem mecum statui de Pentateucho Hebraeo-Samaritano per quinque partes differe-re. Praecipue autem eo collimabam, ut omnem fructum ex eo perceptibilem Candidatis meis aliisque hac in re Tyronibus proferrem. Principaliores autem in eo consistere adverti, quod posterior, Masorethicus scilicet, ex priore in permultis locis emendari posset. Quare utrumque labore satis duro per-uolui, alterum cum altero bina vice contuli, atque ubi loca mendosa & manca in Pentateucho Masorethico deprehendi, quae ex priore vel corrigi aut redintegrari posse mihi videbantur, ea in Part. IV
et

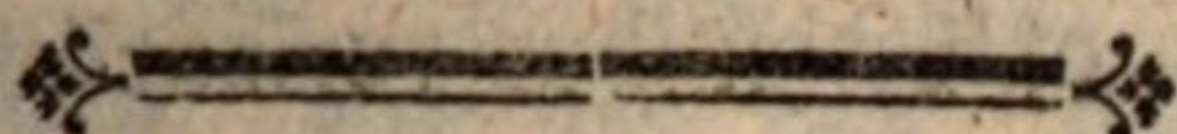
et *V* retuli, adhibitis tamen aliis regulis hermeneuticis, soli enim Hebraeo-Samaritano non fideham. Quibus peractis subsistere cogitaram.

Ast, mutato consilio, perrexī de toto Textu Hebraeo, de primis et principalioribus versionibus, uti de *LXX* et aliis Graecis, de Paraphrasibus, sive Targumim Chaldaicis, aliisque versionibus Orientalibus differere. Nam haec omnia ad Textum Hebraeum, rite intelligendum, ad dogmata ex Fonte Hebraeo firmanda valde necessaria sunt. Profecto ex Paraphrasibus Chaldaicis, quas Judaei ut divinas habent, *N. L. Mysteriorum*, uti *Ss. Trinitatis* et *Incarnationis*, clarius probantur, ac ex ipso Fonte Hebraeo; uti in *Corollariis de Ss. Trinitate*, anno 1780 hic editis, ostendi. Insuper Judaei venerantur *Talmudica*, *Kabbalistica*, *Masorethica* ut divina, imo librum, quem vocant *Talmud*, *Verbo Dei* scripto longe praeferunt. Inde si argumentis, ex *V. T.* deductis, premantur, mox ad *Talmudica*, et similia confugiunt; quare ut illi, qui ex vocatione sua super ovile Christi constituti sunt, ejusmodi modernorum Judaeorum nugas evertere possent, de iis, quantum mihi sufficiens videbatur, simul differui. Habent Judaei et suos in *S. Fontem Hebraeum* Commentatores, multos libros charactere Iudaico-Germanico impressos, imo totum Textum Hebraeum, in idioma Germanicum translatum, & charactere Iudaico-Germanico typis datum, quare addidi appendicem, continentem methodum, qua Philo-Hebraeus artem ejusmodi libros legendi unius forte horulae spatio addiscere poterit. Pro exercitio lectionis selegi partem commentationis *R. E'kibae* in *Gen.* ut *B. L.* simul videat, quam fabulosa saepe sit Rabbīnorum commentatio. His si faueris, ad alia jam accinctus allaboro.

Vive, Vale!

Dabam Heidelbergae 1783.

CONSPECTUS OPERIS.

PARS I *de literis Samaritanis.*

De literarum Inuentoribus, earum propaga-
tione, Alphabetho Hebraeo-Samaritano, methodo
legendi Pentateuchum Hebraeum, Samaritanis lite-
ris impressum, de antiquitate, siue primatu litera-
rum Samaritanarum prae modernis Hebraeis.

a pag. 1.

PARS II *de existentia et conseruatione Pen- tateuchi Hebraeo Samaritani.*

De Pentateucho Hebraeo-Samaritano, a Moy-
se dato, et vsque ad tempora schismatis inter Ro-
boam et Ieroboam, et usque ad captiuitatem Assy-
riacam conseruato, a nouis Samaritanis recepto,
et vsque ad tempora Esdrae, Christi, prima sae-
cula, et nostrum, quod viuimus, tempus, retento,
nec non de quibusdam conseruariis.

a pag. 35.

PARS III *de Pentateuchi Hebraeo-Samarita- tani dotibus.*

De eius puritate, Authoritate, vtilitate et
vsu.

a pag. 63.

PARS IV *de locis Pentateuchi Masorethici, ex Pentateucho Hebraeo-Samaritano corrigendis.*

a pag. 73.

PARS V *de mancis Pentateuchi Masorethici locis ex Pentateucho Hebraeo-Samaritano redinte- grandis.*

a pag. 139.

PARS VI *de toto Textu Hebraeo.*

SECTIO I. De linguae Hebraeae etymo, anti-
quitate, origine, conseruatione, vsu siue vtilita-
te, et necessitate.

a pag. 247.

SECTIO

SECTIO II. De Textus Hebraei diuisione, conseruatione, puritate, authentia, editionibus, de Polyglottis, et lectionibus variantibus. a pag. 263.

PARS VII. *De principalioribus versionibus, Graecis, Chaldaicis, aliisque Orientalibus.*

SECTIO. I. De versione LXX, eius historia, eiusdem ueritate, cellulis, existentia, authentia, codicibus et editionibus. a pag. 313.

SECTIO II. De lingua Chaldaica, Etymo Paraphrasis, eiusque origine, numero, auctoribus, auctoritate, utilitate, versione Syrica, Arabica. a pag. 357.

PARS VIII. *De principalioribus libris Iudaicis.*

SECTIO I. De modernorum Iudaeorum sectis, lege orali, Mischna, Gemara, Talmude, eius diuisione, modo Talmudica citandi, Talmudis authoritate, usu siue utilitate. a pag. 377.

SECTIO II. De Kabbala, eius etymo, notatione, origine, diuisione, authoritate, et usu. a pag. 419.

SECTIO III. De Masora, eius etymo, notatione, argumento, *Keri Ketibh*, forma, authoribus, punctis vocalibus, accentibus, Masorae usu, utilitate, et authoritate. a pag. 433.

§ unicus de Rabbinorum Commentariis.

a pag. 462.

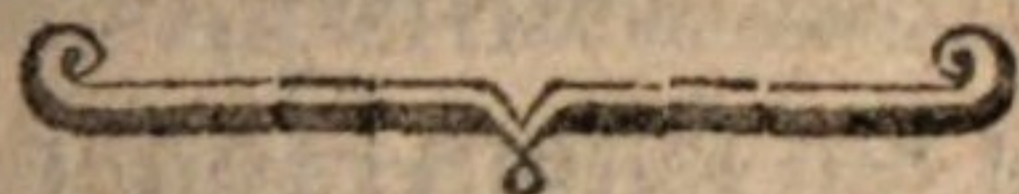
Appendix. De methodo legendi libros, character Iudaico-Germanico impressos. De consonis, vocalibus, diphthongis, syllaba, commentat. R. *עקיבא* a pag. 465. usque 496.

PARS

P A R S I.

DE LITERIS SAMARITANIS.

Pars prima agit I. de literarum Inuentoribus, II. earum propagatione, III. Alphabetho Hebraeo-Samaritano, IV. Methodo legendi Pentateuchum Samaritanis literis impressum, V. atque de antiquitate siue primatu literarum Samaritanarum prae literis modernis Hebraeis.

§. I.

Variae Scriptorum Sententiae de literarum Inuentoribus.

„Super omnes inuentiones stupendas” (recte ait magnus ille Galilaeus System. mund. in Colloq. 1. diei ad finem) „qua ingenii emi-
„nentia fuit is, cui venit in mentem excogi-
„tare modum penitissimas animi sui cogitatio-
„nes alii cuicunque communicandi, etsi lon-
„gissimo loci et temporis interuallo distant,

colloquendi cum his, qui necdum nati sunt,
 nec nisi mille aut decies mille abhinc annis
 nascuntur. Idque quanta facilitate? Ni-
 mirum viginti characteres in charta inter se
 varie iungendo. Mirandum igitur non
 est, quod Plato iudicauerit literarum inuento-
 rem esse Deum aut saltem Hominem quemdam
 diuinum. Hinc *α.)* quidam autumarunt ha-
 rum Authorem fuisse Moysem, Virum vere
 diuinum. Vti Philo, Eupolemus, Artapanus
 Orig. Isidor. Eusebius Praepar. Lib. 9. Cap. 4.

Γ.) Tertius in Comment. Ling. Hebr. lit. & asse-
 rit eundem literas primum in tabulis lapideis,
 digito Dei scriptis, a Deo in monte Sinai acce-
 pisse, eas didicisse suisque communicasse. Ast
 ipse Moyses huic opinioni Num. 21. v. 14. ob-
 stare videtur, vbi citat librum bellorum Do-
 mini, probabilius literis ab alio consignatum.
β.) Hanc inuentionem alii referunt ad Abra-
 ham Patrem illum excelsum, *γ.)* alii ad Phoe-
 nices, vti Plinius Lib. 5. et 7. Cap. 56. Plur.
 de aqua et igne, Hesych. etc. et iuxta illud
 Lucani Pharf. Lib. 3. v. 220.

Phoenices primi, famae si creditur, ausi

Mansuram rudibus vocem signare figuris.

δ.) Alii ad Aegyptios vti Athanas. Kircherus;

ε.) Alii ad praepotentes Assyrios siue Syros aut
 Chal-

Chaldaeos, quibus prima erat monarchia, ab incunabulis statim florentissima, Diodor. Lib. 5. ζ.) Alii ad Serhum; η.) Alii denique ad Protoparentem nostrum Adamum, Hominem certo diuinum, in quo omnes dotes et scientiae, tam naturales, quam supernaturales, pleno alueo et pulcherrimo ordine confluxerunt. Kircher. in Obelisc. Pamphil. Lib. 1. Cap. 1. affirmat in hoc consentire omnium fere Latinorum, Graecorum, Hebraeorum, Chaldaeorum, Arabum, Samaritanorum, Aethiopum et Aegyptiorum monumenta. Insuper hujus scientiae Patroni varia afferunt argumenta, ex quibus eruditionis causa quaedam addam.

Primum est: Hanc literarum notitiam Protoparentis nostri dignitas et excellentia exigebat.

IIIdum: Imo et necessitas, ut scilicet illas, quas a Deo larga manu infusas accepit, scientias in posteros quoque suos transfunderet. Insuper haec inuentio erat valde necessaria, ait Walton Proleg. 2. Num. 7., ad vitam humanam, et ad commercia cum absentibus, et ad res gestas posteris commendandas: qua caruisse viros illos naturalium et supernaturalium rerum scientia instructos, vix est probabile.

III^{ium}: Hac notitia Enoch ab avis suis imbutus, quaedam jam literis consignauit, Epist. Iud. v. 14. Hinc S. Augustinus de Ciuit. Dei Lib. 15. Cap. 23. „Scripsisse quidem nonnulla „diuina Enoch illum septimum ab Adam negare non possumus; cum hoc in epistola canonica Iudas Apostolus dicat.„

IV^{tum}: Scripserunt et alii posteri Sethi; de quibus Iosephus Flau. antiquitatum peritissimus Lib. 1. Antiq. Cap. 3. testatur: „Excitatis duabus columnis vna lateritia, altera lapidea, vtrique sua inuenta“ (scilicet circa Sydera) „inscripserunt aiunt enim lapideam illam ab ipsis dedicatam, quæ nostris temporibus extat in terra Syria.„

V^{tum}: Testantur Angelus e Roccha in Bibliothecae Vatican. descriptione, et Laurentius Schraderus in monumentis Italiae, in bibliotheca Vaticana existere columnam literarum, effigie Adami exornatam, in qua supra caput effigiei leguntur literae perantiquae, et ad eius pedes inscriptio: *Adam diuinitus edoctus scientiarum et literarum inuentor.*

VI^{tum}: Bonau. Hephurnus Scotus inter septuaginta Alphabetha, Romae edita, numerat Adamicum.

VII^{imum}:

VIIImum: Et Suidas τούτου τέχνη καὶ γράμματα. Huius (Protoparentis nostri tanquam Inuentoris) sunt artes et literae: Haec licet partim ex antiquitatis nebula sint petita, huic tamen opinioni veram affundunt probabilitatem. A soluendis aduersariorum argumentis libenter abstinemus, quia hic non tam propriam, quam aliorum virorum etiam grauissimorum mentem retulimus.

§. II.

Literarum Propagatio et Diffusio inter populos praecipue postdiluvianos.

Perductae sunt itaque literae (iuxta Patronos sententiae modo relatae) ab Adam ad Seth, Enoch, Noe, a Noe ad Assyrios, Phoenices Chananaeos, aliosque Orientales, praecipue ad familiam Heber, Thare, Abraham, ad Isaac, Iacob, Israelitas et denique ad Moysen inter Hagiographos, quos adhuc habemus, primum. Post quae tempora ad alias gentes uti a Phoenicibus per Cadmum ad Graecos, a Graecis per Nicostratam ad Romanos, a Romanis ad Gallos, Germanos, aliasque gentes Occidentales, et Septentrionales, serius quidem et interdum cum imperio et cum religione Christiana propagatae sunt. Vid. Steph. Mo-

rinum in Exercitat. de lingua primaeva Part. 2.
a Cap. 1. Haec de propagatione literarum addi-
disse nobis sufficiat; libenter fatemur, quod hac
in re nihil certi statuere possimus. Ne autem a
Scopo nobis praefixo recedamus, Moyfi insisti-
mus; de quo certo scimus eum habuisse literas: et
quidem Hebraeas, quibus suos conscripsit libros.

Ast cum duplicis generis sint literae Hebraeae:
aliae, quibus moderni Iudaei, aliae, quibus
adhuc vtuntur Samaritani; hinc lis inter
Philologos orta est: An illae Samaritanae sint
primae et antiquae literae Hebraeae? An hae,
quibus modernos codices Hebraeos conscriptos
cernimus? Ad litem hanc rite decidendam
utique requiritur harum literarum notitia. Sit
igitur

§. III.

Alphabetum Hebraeo-Samaritanum.

Litterae Hebraeo-Samaritanae

Figura.	Nomen.	Potestas.
א א	Aleph.	Spiritus lenis.
ב ב	Beth.	Bh.
ג ג	Gimel.	Gh.
ד ד	Daleth.	Dh.
ה ה	He.	H.
ו ו	Vau.	V. Conson.

Figura.	Nomen.	Potestas.
ⲓ ⲕ	Zain.	Z vel S lene.
Ⲏ ⲕ	Cherh.	Ch vel Hh.
ⲏ ⲕ	Teth.	Th.
Ⲑ ⲕ	Jodh.	J. conson.
ⲑ ⲕ	Caph.	Ch.
Ⲓ ⲕ	Lamed.	L.
ⲓ ⲕ	Mem.	M.
Ⲕ ⲕ	Nun.	N.
ⲕ ⲕ	Samech.	S.
Ⲗ ⲕ	Ajin.	Spiritus asperim.
ⲗ ⲕ	Pe.	Ph.
Ⲙ ⲕ	Tzade.	Tz.
ⲙ ⲕ	Koph.	K.
Ⲏ ⲕ	Resch.	R.
ⲏ ⲕ	Schin, Sin.	Sch vel S.
Ⲑ ⲕ	Tau.	Th.

Nota: In Dialecto Samaritano legitur
 Ⲍ Ⲍ Alaph, ⲓ ⲓ Gamal, Ⲕ Ⲕ Dalath,
 Ⲑ Ⲑ Jud, Ⲓ Ⲓ Lamad, ⲓ ⲓ Mim,
 Ⲕ Ⲕ Nun, ⲕ ⲕ Semchar, ⲑ ⲑ Kuph,
 Ⲓ Ⲓ Risch, Ⲏ Ⲏ Tavv.

Literis finalibus Samaritani carent.

§. IV.

*Brevis Instructio legendi Pentateuchum
Hebraeo-Samaritanum.*

Notandum est, quod Samaritani eodem plane modo ac alii Iudaei Pentateuchum suum legant; habent enim easdem literas, easdem diphtongos ex י et י (מ et נ) compositas, easdem literas quiescentes, eundem modum pronuntiandi, syllabizandi etc. Vocales autem, accentus, puncta diacritica, e.g. Dagesch, Mappik et similia puncta ex regulis, vel ex Pentateucho Masoretico, hisce punctationibus illustrato addenda sunt. Vid. Opusc. Part 1. a Num. 2.

Notandum est 2do, quod Samaritani suas habeant interpunctiones; nam α.) singulas voces distinguunt puncto e. g. • juxta apicem litterae posito. Vti Gen. 1. v. 1. בְּרֵאשִׁית • בְּרָא • אֱלֹהִים • In principio creavit Deus. β.) Sententiam imperfectam duobus punctis transuersis scilicet (••). Vti Genes. 1. v. 3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים •• וַיֵּבְרֶה •• Et dixit Deus. γ.) Sententiam perfectam duobus punctis perpendicularibus scilicet: Gen. 1. v. 2: וַיְהִי חֹשֶׁךְ • וַיְהִי רָקָא • Solitudo et inanitas.

δ.) Ver-

♫.) Versus singulos asterisco, ab initio versus posito, scilicet *. Vti Gen. 1. v. 2: וְהָאָרֶץ *
וְהָאָרֶץ * וְהָאָרֶץ * וְהָאָרֶץ * *Et terra fuit.*

ε.) Sectio siue Parascha duobus vel tribus punctis vna cum duabus lineis scilicet : · = vel - < : ·, siue interdum relicto vnus lineae spatio. Vti

Gen. 1. v. 5: = : · וַיְהיֶה = : · וַיְהיֶה *
Dies vnus. ζ.) Walton in suis Polyglottis

sectionem a sectione duobus asteriscis distinxit scilicet **, vti Gen. 1. v. 6: וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים **

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים ** *Et dixit Deus.* Interdum etiam litera, lineola notata, occurrit, α.)

in voce ambiguae lectionis et significationis, vti Exod. 5. v. 3. in וְהָאָרֶץ *In*
peste. Denotat itaque haec lineola non legendum esse וְהָאָרֶץ *In verbo*, quod vt plurimum significat, *sed* וְהָאָרֶץ *in peste*, quod rarius significat.

β.) Vel in voce manca, vti Gen. 4. v. 4. in וְהָאָרֶץ *Et respexit*, quae lineola supra וְהָאָרֶץ denotat aliquam literam scilicet וְהָאָרֶץ abesse; legendum enim est: וְהָאָרֶץ *Et respexit.* Interdum duplex linea voci superscribitur, nec non aliae notae e. g. Interrogationis, Obsecrationis, Exclamationis, Ironiae, Indignationis, aliorumque affectuum, quae tamen nec in diuersis codicibus, nec in eodem constanter obseruantur, sed modo hac, modo alia indi-

cantur figura, interdum omnino omittuntur; quare nulla certa regula pro istis signis statui potest. Igitur ad inveniendam genuinam distinctionem consulendus est Pentateuchus Masoreticus, contextus, substrata materia, aliaeque regulae hermeneuticae. Ut autem Tyro in lectione se exercere possit, hic subieci primos sex versus Cap. 1. Genes. literis modernis Hebraeis et Samaritanis impressos. Quem in finem omnia in hoc opusculo, ex Pentateucho Samaritano adducta, primo literis Hebraeis dein Samaritanis imprimi curavi.

CAPUT I.

א בְּרֵאשִׁית בָּרָא אֱלֹהִים אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ:
 * פֶּאֶרְאֵי־מֵמַיִם אֶרֶץ אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה
 אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה

ו. 1. In principio creavit Deus coelos et terram.

ב וְהָאָרֶץ הֵיטֵרָה תְּהֵי וְיִבְהוּ וְחֹשֶׁךְ עַל־פְּנֵי
 תְּהוֹם וְרוּחַ אֱלֹהִים מְרַחֶפֶת עַל־פְּנֵי הַמַּיִם:
 * אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה
 אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה
 אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה אֲדָמָה

2. Er terra erat solitudo et inanitas, et caligo super facies abyssi, et spiritus Dei motitans super facies aquarum.

ג וַיֹּאמֶר

De istis itaque literis, quas Samaritanas modo nominamus, a Philologis quaeritur: An sint literae primae siue antiquae Hebraeae, quibus Moyses Pentateuchum suum conscripsit, et alii scriptores ante captiuitatem Babylonicam vsi fuerunt?

§. V.

Variae sententiae.

Sunt, qui tenent, quod Iudaei ante captiuitatem Babylonicam duplicis generis literas habuerint. *Sacras*, quibus Hagiographi suos consignarunt libros et *Profanas*, quibus reliquus populus in contractibus ciuilibus et aliis negotiis non sacris utebatur. Illae iuxta eosdem fuerunt modernae Hebraeae, tempore captiuitatis Babylonicae quidem deperditae, post eam vero ab Esdra iterum restauratae, hae autem utpote profanae erant et Samaritanis communes, ideoque etiam eisdem et quidem solis relinquebantur. Sunt etiam, qui nec literis modernis Hebraeis, nec Samaritanis, sed plane diuersis ab vtrisque hanc praerogatiuam adscribunt. Ita Deyling. Part. 3. Obseruat. Sacrarum p. 195. Eo etiam inclinat Gussset. in Comment. ling. Hebraeae lit. & p. 9. Alii dictam praerogatiuam siue Primatum adscribunt literis modernis Hebraeis

braeis, alii Samaritanis. Pro utraque parte pugnant Authores permulti & gravissimi.

§. VI.

PROPOSITIO: *Primae et antiquae literae Hebraeae sunt Samaritanae; Modernae Hebraeae vero Chaldaeae siue Assyriacae, ab Esdra e captivitate Babylonica reduce introductae.*

Argumentum I.

Ab auctoritate petitum.

Ita Magnus Walron Proleg. 2. Num. 8.
 „ Etsi literas a primis hominibus ad Noachum
 „ et ipsius posteros fluxisse statuamus: non ta-
 „ men putamus literas hodiernas, quas He-
 „ braicas vulgo vocamus, primas fuisse; sed
 „ potius illas, quae Samariticae dicuntur, qui-
 „ bus sacri codices primo exarati, quaeque Iu-
 „ daeis in usu erant, antequam eas in Assyrias
 „ commutavit Esdras post reditum e captivita-
 „ te Babylonica., Huius sententiae sunt multi
 Viri clarissimi Christiani et Rabbinii siue Iudaei.
 Et Ven. Beda ait: „ Apud Hebraeos nullam
 „ esse de hac re dubitationem., Adducamus
 autem quosdam ex iis. ר' יוסי אומר ראוי היה
 עורר שנתן תורה על ידו לישראל אילמלא
 לו

לֹא קִדְמוּ מֹשֶׁה דָּאָף עַל פִּי שְׁלֹחַ
נִתְּנָה עַל יְדוֹ נִשְׁתַּנְּה עַל יְדוֹ הִכְתַּב
לְמַד נִקְרָאת אֲשׁוּרִית שְׁעִלָּה עִמָּהֶם מֵאֲשׁוּרִי.

Rabbi Iose dicit: Dignus fuit Ezra, ut daretur lex per manum eius Israeli, si non praeuenisset ipsum Moses. Etsi lex non data sit per manum eius, mutata tamen est per manum eius scriptura. Quare vocatur Assyriaca? Quia ascendit cum eis ex Assyria (scilicet ex captivitate Babylonica. Ita in Tract. Sanhedrin. Cap. 2. Talmud. Babyl.

Idem legendum est in Talm. Hierosol. Tract. Megilla C. i. vbi simul legitur: ברעץ נתנה תורה. In Raaz data est lex. Raaz autem idem est ac in Samaritano ita R. Levi. Talmud Babyl. Tract. San-

hedrin. antea citato: אמר מר זוטרנא איתימנא מר עוקבנא בתחלה נתנה תורה לישראל בכתב עברי ולשון הקדש חזרה ונתנה להם בימי עזרא בכתב אשורי ולשון ארמי ביררו להן לישראל כתב אשורית ולשון הקודש והניחו להדיוטות כתב עברית ולשון ארמית מאן הדיוטות אמר רב חסדנא כותאי.

Dixit Mar Sutra, vel iuxta alios Mar V'kba: In principio data est lex Israeli in scriptura Hebraea (id est, literis Hebraeis scripta) et lingua sancta postea data est illis in diebus Esrae in scriptura Assyriaca et lingua Aramaea, elegerunt sibi

*sibi Israeli scripturam Assyriacam et linguam sanctam; et reliquerunt Idiotis scripturam Hebraicam, et linguam Aramaeam. Qui sunt illi Idiotae? Dixit R. Chasda Cuthaei, qui sunt Samaritani. Haec asserta Rabbini hi Talmudistae acceperunt ex antiquissima et continua patrum suorum traditione, quae, etsi hinc inde fabulosa contineat, multas tamen veritates nobis conseruauit; quare a nullo SS. Patrum aut aliorum scriptorum simpliciter & vniuersim reiicitur. Praesertim haec adductorum Rabbino-
rum testimonia a fabula ortum habere nequeunt; siquidem tam praecellentem literis Samaritanis, hostibus suis infensissimis, concedant praerogatiuam.*

Iam si aduersarii in contrarium proferant testimonia aliorum Rabbino-
rum, tum recentiorum, tum veterum, potius ab istis, qui ea testantur, quae ad gentis suae gloriam pertinent, recedendum est, quam a supra citatis; hi enim a partium studio, inuidia et odio ad haec asserenda facilius adduci potuerunt, quam illi, qui contra se et gentis suae laudem pro hostium suorum gloria testantur.

§. VII.

Argumentum II.

Ab antiquis monetis desumptum.

Litterae inscriptionis Monetarum, ante captiuitatem Babylonicam a Iudaeis cusarum sunt Samaritanae. Probat hoc Iosephus Scaliger. Epistola ad Tompsonum, et ad Vbertum, et in notis ad Euseb. an. 1657. digressionem de literis ubi fol. 107. Col. 2. ita habet: „Visuntur . . .
 „ hodie fidei, qui quotidie Hierosolymis effodiuntur, et sub regibus Iuda in usu fuerunt.
 „ In illis nummis eadem litterae inuissae sunt,
 „ quae in scriptis Samaritanorum leguntur, sine
 „ ulla vel exigua mutatione., Idem testatur Ioh. Gerh. Voss de arte Gram. Lib. 1. Cap. 9.

Postellus lib. de 12. linguis litteras Samaritanas esse primas linguae Hebraeae litteras ita probat:
 „ Esse autem huiusmodi formas antiquas, argumenta mihi fuere numismata argentea,
 „ magnam admodum antiquitatem repraesentantia, quae excusa vidi apud Iudaeos:
 „ asseruntque esse a temporibus Salomonis. . . .
 „ Afferunt etiam, indices Hierosolymis
 „ in maceris siue rudibus profundis haec crebro ab effossoribus reperiri: Antiquitatis
 „ certissimum argumentum, quod illic scribitur:
 tur:

„ tur: *Hierusalem sancta*. Quam Sama-
 „ ritani ipsi a temporibus Salomonis nec sunt
 „ ingressi, nec *sanctae* nomine dignati sunt,
 „ vt qui adorarunt in monte. „

§. VIII.

Diluuntur argumenta in contrarium posita.

Obiiciunt Stephanus Morinus Exercitat. de linguis Cap. 9. et alii: *α.)* Literae harum monetarum sunt dissimiles iis, quae in codicibus Samaritanis cernuntur. *β.)* Sunt attritae ita, vt vix legi possint; sunt igitur sublestae et ambiguae fidei. *γ.)* Nulli supersunt tantae antiquitatis nummi Assyriorum, Persarum, Graecorum, Medorum, Aegyptiorum aliarumque gentium longe celeberrimarum; ergo multo minus gentis Samaritanae, quae vix vnquam in populum coaluit. *δ.)* Idem Morinus l. c. ex indultu sponte vult concedere, quod isti nummi ab Israelitis, Cuthaeis mixtis, fuerint cusi; inscriptiones vero שֶׁקֶל יִשְׂרָאֵל 𐤀𐤓𐤁𐤀𐤌 𐤉𐤓𐤕𐤓𐤀 Schekel Fischrael, i. e. Siclus Israelis, et 𐤙𐤕𐤓𐤀𐤌 𐤕𐤓𐤀𐤓𐤀 𐤙𐤕𐤓𐤀𐤌 𐤕𐤓𐤀𐤓𐤀 Jeruschalaim hakkadoscha, i. e. Ierusalem sancta, literis Regis Victoris videlicet Assyriorum siue Cuthaeorum, quae parum aut nihil a Chaldaeis discrepabant, et quas modo Samaritanas voca-

mus, fuerint nummis his insculptae, idque ideo, ut parerent regi; relictis tamen antiquis populi Israelitici insignibus scil. *Virga Aaronis* et *Urna Mannae*, ut esset perpetuum Victoriae, de Israelitis a rege Assyriorum reportatae signum.

§. IX.

R e s p o n s i o.

Stephanus Morinus, qui inter alios haec obicit l. c. fateatur: „Plurimos (scilicet eiusmodi nummos) „eximiam antiquitatis speciem prae- „ferentes a diuersis auctoribus exhiberi. „ Ergo non sunt tam sublestae et ambiguae fidei, ut idem ibidem asserit. Ad singula tamen respondemus.

Ad α . Literae harum monetarum a Scaligero l. c. dicuntur: „Eaedem . . . quae in scriptis Samaritanorum leguntur, sine vlla vel exigua „mutatione. „ Ergo non sunt tam dissimiles modernis literis Samaritanis.

Ad β . Nec tam attritae saltem in omnibus monetis, praesertim cum sint plures, qui teste Scaligero l. c. *quotidie*, et iuxta Postellum *crebro effodiuntur*. Vid. §. VII. Praeterea non negamus, quod hae literae modernis Samaritanis quoad quaedam accidentaliter sint dissimiles; litterae enim cuiuscunque linguae mutationi obnoxiae sunt.

Ad γ .

Ad γ. Quis omnia cubicula, in quibus antiquae monetae asseruantur, perscrutatus est, ut id asserere audeat? et si perscrutatus fuerit, in antiquis gentium supra citatarum nummis non inuenit tantae antiquitatis signa, insignia, aliosque characteres, quae in monetis Samaritanis cernimus.

Ad δ. Nos non dicimus has monetas a Cuthaeis siue Neo-Samaritanis fuisse cufas, sed diu ante a florentissimo populo Israelitico. Denique de nulla gente legitur, quae monetas suas tam reuerenter asseruauit ac illa Israelitarum. Imo iuxta plures grauesque auctores habuit duplicis generis nummos, sacros scilicet et profanos. Certum autem est, quod solum in sanctuario seruaretur, nec non multae leges circa Israelitarum monetas a Deo ipso sancitae fuerint.

Ad ε. Quod hae literae sint literae Cuthaeorum siue corruptae Assyriacae aut Chaldaeae sine sufficienti fundamento asseritur. Et si Samaritani ex iussu Regis in nummis suis, ut parerent Regi, aliquid immutare debuissent, certo loco insignium populi Israelitici i. e. loco *Vrnae* et *Virgae Aaronis* insignia regis Assyriorum insculpere iussi fuissent. Ex insignibus enim supremum Regis dominium cognoscitur, non

ex literis idiomaticis, quibus Rex utitur. Nam si Rex Galliae victor Germaniae fieret eamque occuparet, potius insignia sua i. e. lilia ubiuis appingere victis imperaret, quam literas Gallicas relictis ibi gentis victae insignibus.

§. X.

Argumentum III.

A diuino nomine Iehoua petitum.

Sacratissimum hoc nomen in antiquissimis versionis LXX. manuscriptis tempore Origenis et S. Hieronymi literis Samaritanis scriptum inueniebatur. Origenes enim apud Montf. Hex Orig. Tom. 2. p. 94. ed. Bahrdtii ita habet: το ανεκφωνητον τετραγραμματον εν τοις ακριβεσι των αντιγραφων Εβραικοις αρχαιοις γραμμασι γεγραπται, αλλ ουχι τοις νυν. Φασι γαρ τον Εσδραν ετεροις χρησασαι μετα την αιχμαδωσιαν. „ Ineffabile Tetragrammaton (id est nomen quatuor literarum scilicet יהוה Iehoua) „ in „ accuratissimis codicibus literis Hebraeis antiquis scriptum est; sed non quibus nunc utimur. Aiunt enim Esdram aliis usum fuisse „ post captiuitatem. „ S. Hieron. in Prolog. Gal.: „ Nomen Domini tetragrammaton in „ quibusdam Graecis voluminibus usque hodie „ antiquis expressum literis“ (scilicet Samaritana-

tanis) „inuenimus.“ Iam vnde hoc, nisi, quia LXX. Interpretes, sanctitate aequae ac sanctitate clari ob nimiam erga sacratissimum nomen Iehoua reuerentiam ne literas quidem in hoc nomine mutare ausi fuerunt. Verterunt enim Pentateuchum, prout infra ostendemus ex codice quodam, ante Esdram adhuc scripto.

Henricus Hottingerus Exercitat. Anti-Morin. XLIII. pag. 58. ad hoc argumentum dicit, quod nomen hoc *αυενφωνητον* fuerit vox Coptica, scilicet his literis expressa *ϕ†ϕαα*, quae generatim idem significat, quod apud Hebraeos יהוה אלהים מקום שם. Secundo asserit haec volumina graeca non continuisse versionem LXX, sed versionem Samaritano-Graecam. Cl. Tychsen literaturae Orientalis Professor Buzouii in suo tentamine *Moscae und Leipzig 1774.* ait, hos codices fuisse Ebraeo-Graecos, in quibus nomina diuina literis genuinis, id est ordinariis Hebraeis tantummodo exarata erant, caetera vero literis Graecis. Sed S. Hieronymus et Origenes certo nouerunt literas Graecas, Hebraeas et Samaritanas, atque inter has sciuerunt distinguere; Et per codices Graecos siue volumina Graeca alia non ac LXX. Interpretum versionem intellexisse necesse est; alias pro antiquitate literarum Sama-

ritanarum nihil probassent; vterque enim asseruit, Esdram post captiuitatem aliis literis vsum fuisse.

§. XI.

Argumentum IV.

Ex Signo Thau desumptum.

S. Hieron. in illud. Ezech. 9. v. 4. *Signa Thau super frontes virorum gementium etc.* . . . ait. „ Illi hoc accipere signaculum anti-
„ quis Hebraeorum literis, quibus vsque hodie
„ vtuntur Samaritani, extrema Thau litera crucis habet similitudinem. „ Vid. in Cap. 3. ad Gal.

“ *Haec litera licet modo formae crucis non sit adeo similis, olim tamen crucis similitudinem habuisse ostendunt antiquae monetae et antiqua Alphabeta.* Vid. August. Pfeifer crit. sacr.

§. XII.

Argumentum V.

A ratione desumptum.

Simplex est sigillum veri et antiqui; Simplicitati autem quid magis obstat ac diuisio, qua carent literae Samaritanae, non vero modernae Hebraeae, prima enim diuisione diuiduntur in finales et non finales, et quidem

dem a genesi sua saltem iuxta multos eorum, qui sententiam contrariam tenent.

§. XIII.

*Argumenta Aduersariorum, ex figuris
literarum desumpta.*

α.) Iuxta Talmud. Tract. Megill. Cap. 1. literae in tabulis legis tam profunde fuerunt insculptae, vt tabulae per hanc incisionem omnino fuerint perforatae, et literae in vtroque tabularum latere legi potuerint: iuxta illud Exod. 32. v. 15: לַחַת כְּתָבִים מִשְׁנֵי עֲבֵרֵיהֶם: *Tabulae scriptae a duobus lateribus suis, hinc et inde ipsae (erant) scriptae.* Quare literae Samech (ס) et Mem finale (ם) vtpote ex omni parte clausae, ne exciderent, in libero aere inter tabulas ministerio angelorum pendulae tenebantur.

β.) Illud Mem finale et clausum (ם) contra regulas grammaticae positum in media voce Lemarbe, לִמְרַבֵּרָה *Ad multiplicandum.* Is. 9. v. 7. Iuxta aliquos significat vterum Matris Messiae ante partum, in partu, et post partum clausum. (Sicut porta clausa Ezech. 44. v. 2.) vel quia quadratum, indicat Messiae hoc capite promissi imperium, per quatuor mundi

plagas dilatandum, aut quia valet sexcentum, indicat ab hac prophetia vsque ad ortum Messiae sexcentos fluxisse annos.

γ.) Moses Exod. 27. v. 10. et 11. vocat vncinos columnarum Vauin (וַוִּין) a figura τοῦ Vau (ו) quia formam vncini refert.

δ.) In Pentateucho Hebraeo - Samaritano Gen. 14. v. 14. mendose legitur וַיִּדֶק וַאֲמַר *supputauit* pro וַיִּדֶק וַאֲמַר *expediuit*, vbi ponitur ד ט pro ד א.

ε.) Exod. 22. v. 14. וְשִׁלְמָה וְשִׁלְמָה *et retribuet* pro וְשִׁלְמָה וְשִׁלְמָה *retribuet*, vbi legitur ו ז pro ו מ.

ζ.) Exod. 28. v. 9. וְשִׁמְשֹׁן וְשִׁמְשֹׁן pro וְשִׁמְשֹׁן וְשִׁמְשֹׁן *sardonix*, vbi ה ח pro ה א habetur.

Iam Aduersarii ita argumentantur: Hae literae Samech ם et Mem finale ם apud modernos Iudaeos sunt ex omni parte clausae, non apud Samaritanos e. g. Semchat שׂ, Mim מׂ. Nec Vau Samaritanum (e. g. ז) habet formam vncini, sed modernum Hebraeum (ו); nec non menda lit. δ, ε, ζ relata ex modernarum literarum Hebraearum similitudine orta sunt, consequenter praerogatiua primatus modernis Hebraeis, minime Samaritanis debetur.

§. XIV.

Responsio.

Ad α .) illam tabularum legis perforationem sine sufficienti fundamento assertam ad alias fabulas Talmudicas remittimus. Nam Exod. 32. ו . 15. legitur quidem: *Duas tabulas testimonii* (fuisse) *scriptas ex utraque parte* (sed non perforatas) et ו . 16. $\text{וְהַמִּכְתָּב הוּא הָרִוּת}$ *Et scriptura ... ipsa erat sculpta* (non perforata) *super tabulas*. Et si fabulis pugnandum sit, opponimus illud Talmud. Hierosolymit. Megilla C. 1. $\text{בְּרַעַץ נִתְּנָה תּוֹרָה}$ *In Raaz i. e. in Samaritano caractere lex data est*. Animaduertit R. Leui לְמֵאן *Iuxta eum, qui dicit: in Raaz id est caractere Samaritano data est lex, וְטוּ עַל הַמִּכְתָּב עֲשֵׂה נִסִּים* *est opus miraculorum siue est litera miraculosa: ideo scilicet, quia non excidit, sed hoc de Aïin Samaritano intelligendum est; quia Aïin Samaritanum (V) ex omni parte est clausum, non de moderno Hebraeo scil. וְ* hoc enim certo non excidisset, uti huius literae formam aspicienti patebit.

Ad β .) Illud Mem finale in media voce לְמֵרְבֵּה *Ad multiplicandum* If. 9. ו . 7., ad Cabalistarum et Maforetarum inuenta, et symbola Rabbinica

ablegamus. Vid. R. P. Cherubinum a S. Ioseph. Tom. 1. Biblioth. criticae sacrae a pag. 437.

Verum quidem est, quod Viri grauiissimi, vti Marius, Martinus Raymundus in pugione fidei, Sanctius, Ioh. Morinus Lib. 2. Exercitat. 22. etc. (quos vide in Bibliotheca criticae sacrae modo citata.) Rabbinicis istis inuentis adhaeserint; sed vel in sententia Iudaeorum locuti fuerunt, vel, si propriam sententiam retulerint, a mendo decepti fuerunt.

Ad γ.) Si Moses ad figuram Vau (ו) alluisset, potius inde pro Vau Samaritano (ס) argumentum desumi posset, ac pro moderno Hebraeo, illud enim magis formam vncini refert, quam hoc, quod potius formam clauis habet.

Ad δ, ε, ζ.) respondet Walton Prolegom. 11. Num. 12. Manasses sacerdos alique permulti Iudaeorum, qui Lib. 11. C. 8. de Antiq. Iud. transierunt ad Samaritanos, sine dubio codices suos, cura Esdrae vel synagogae correctos, et literis Assyriacis descriptos, secum tulerunt, atque ex iis codices Samaritanos forte emendarunt, quo casu errores ex similitudine literarum Chaldaearum siue Assyriacarum forte irrepserunt.

2do. Eiusmodi errores perpauca inueniuntur, sed inter Pentateuchum Hebraeum et Hebraeo-Samaritanum aliae, et longe plures reperiuntur discrepantiae, quarum integrum catalogum vide Tomo vlt. Polyglott. Walton. a pag. 19. vsque 34. ex quo numerauimus loca 944. in quibus solummodo Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus conuenit cum Versione LXX. et vterque Textus discrepat a Pentateucho Hebraeo. Alterutras autem errores esse necesse est. Sicut autem hi ex oscitantia, iniuria, humana exscribentium aut distantium fragilitate, vel ex soni affinitate vel ex aliis centenis fontibus in S. Textum omnino casu irrepserunt, ita illi, qui ex literarum similitudine orti esse dicuntur.

Insuper ad ד.) Daleth Samaritanum (ד) et Resch (ר) eandem ferme similitudinem habent, ac Daleth Hebraeum (ד) et Resch (ר) vti vides.

Ad ע.) Ex soni affinitate error ille probabilis ortus est, quod ע pro נ positum fuerit; sunt enim spiritus 'asperi, et literae eiusdem organi; et per multi עו נ vt duplex נ pronuntiant.

§. XV.

Argumenta Aduersariorum, a ratione petita.

a.) Esdras e captiuitate redux diuinorum librorum characteres non sine piaculo, periculo et antiquissimae veritatis detrimento mutare potuisset.

b.) Sustulisset veterum exemplarium et tabularum genealogicarum vsum.

γ.) Gens Iudaica hanc mutationem non permisisset; Fuit enim semper rerum a patribus suis acceptarum tenacissima.

δ.) Characteres Chaldaeorum fuerunt characteres profani, hostium.

ε.) Imo non bene potuit fieri, si enim 4. Reg. 24. a v. 14. et Ierem 52. v. 28. conferantur, certo tempore captiuitatis Babylonicae plures Iudaeorum remanserunt in patria sua, quam captiui in Babyloniam abducti. Qui autem in Iudaea apud patrios lares relictī sunt, aequae ac illi, qui in Babyloniam migrauerunt, literis Hebraicis utebantur; quis autem modo credat, quod Esdras e Babylonia redux nouas literas substituerit, quas saltem maior pars non intellexerit.

ζ.) Eo tempore magna pars Iudaeorum etiam fidelium per Aegyptum, Affyriam, aliaque regna amplissima dispersa fuit.

η.) De-

n.) Denique literae Hebraicae fuerunt Chaldaeorum; Hebraei enim orti fuerunt ab Abraham, qui fuit Chaldaeus Gen. 11. v. 31. et primus Hebraeus. Genes. 14. v. 13.

§. XVI.

R e s p o n s i o.

Esdras sacerdos, Propheta, Scriba et Doctor, speciali Spiritus S. assistentia suffultus, ex eiusdem inspiratione Sacram Scripturam in vastitate Babylonica aliisque forte temporum iniuriis, variis maculatam vitiis et erroribus, purgavit, errata, quae vitio descriptorum irrepserant, correxit, et pristinae puritati et nitori restituit, libros sacros indigestos in rectum ordinem digessit, sacros a non sacris separavit et in canonem siue catalogum, quem Esdrinum nominamus, pulcherrimo ordine rerulit.

Nec non ex eodem afflante spiritu iuxta graues authores addidit *Deut. Cap. 34.* historiam de morte et sepultura Moysis; *Ios. ult.* pariter mortem ipsius Iosue et quaedam alia ibidem posita; *Ierem. ult.* exaltationem Iechoniae Regis Iudae sub Euilmerodach. Et in variis libris illam formulam *usque in praesentem diem.*

Ex his iam fluit imo ad a.) in mutatione literarum non fuisse timendum piaculum, pe-

riculum aut antiquae veritatis detrimentum. Si enim Esdras sine periculo et detrimento antiquae veritatis sacros libros a vitiis purgauerit eosque antiquae puritati restituerit; certo eos, quos facta restauratione aut ipse descripserit, aut aliis eos describendos dederit, sine omni piaculo nouis, Chaldaeorum scilicet, literis, describere potuit, plus enim est S. Textum corrigere, eique quaedam addere, quam eum nouis consignare literis.

Ad β .) Nec per hoc sustulit veterum exemplarium siue tabularum genealogicarum usum, tum quia vetera exemplaria non abiecit, tum quia noua, nouis literis scripta, in multis saltem correxit.

Fuit 2do ad γ .) quod gens Iudaica (et ea pars, quae in patria mansit, et ea, quae e captiuitate rediit) vtut rerum, a patribus suis acceptarum, tenax, sicut S. libros correctos, ita nouis literis descriptos ab Esdra promptissime receperint. Esdras enim propter praedicata antea recensita et alia singularia animi decora apud suos summa pollebat authoritate; quare etiam ad nutum ei in omnibus obedire solebant. Vti 1. Esd. 10. ν . 12. vbi iussit, vt dimitterent uxores alienigenas, mox *Respondit vniuersa mul.*

multitudo, dixitque voce magna: iuxta verbum tuum ad nos, sic fiat.

Ad δ.) Fuerint modo characteres profani, sanctificati tamen per Verbum Dei. Fuerint characteres hostium? Nonne Samaritani fuerunt hostes longe infensiores ipsis Chaldaeis? Imo Chaldaei eorumque Reges, vti Cyrus, Darius et Artaxerxes fuerunt insignes fautores et amici Iudaeorum. Praesertim Rex Artaxerxes anno VII. regni sui Esdrae e Babylonia in Iudaeam reuertenti omnia, quae petierat, concessit, munitasque sigillo suo literas dedit; quibus omnibus Iudaeis Babylone versantibus patriae repetundae facultas cum bonis omnibus permittebatur. Quin Rex ipse, auri, argentique copiam obtulit, ut templi Domini usibus, emendisque victimis in sacrificium impenderetur. Vasa pretiosa, a Cyro non restituta, remissa sunt, Praefecti aerariorum prouinciarum ultra Euphratem frumentum, vinum, oleum, salem, argentum, aliaque ad sacrificia necessaria debuerunt suppeditare, sacerdos et ministri templi a vectigalibus eximebantur, Esdrae denique concessum est, ut pro arbitrio Iudices et Magistratus constitueret, quibus omnibus ipse praeesse, populumque posset instruere. Vid. 1. Esd. 6. — 7.

Samaritani econtra continuo infestabant Iudaeos, eos vexabant, apud Reges accusabant, templi et urbis restorationem omni modo impedire conebantur. Vid. 1. Esd. 4. 5. 2. Esd. 2. 4. etc.

Ad e.) Etiam si maior pars literas has ignorauerit; nonne callens idioma Hebraeum vnius horae spatio addiscere potest?

Fuit 3tio ad ζ.) Quod ii, qui per Aegyptum, Assyriam aliaque regna dispersi erant, si non obliti fuerint idiomatis Hebraei, retinuerintque Textum Hebraeum, sicut libros ab Esdra correctos, ita et nouis literis descriptos admiserint.

Ad η.) Licet enim Hebraei, uti Abraham, Thare &c. orti sunt ex Chaldaeis, ex hoc tamen non sequitur, quod literae Abrahae, Thare etc. eadem fuerint, quibus Chaldaei tempore captiuitatis Babylonicae utebantur. Recte ait Cl. Rauus in exercit. Philolog. IV. a p. 7. „Habent sua fata literae atque linguae; ac „ nemo nescit, quam figurae literarum successu temporis mutantur.“

Praeclare hanc in rem Ioseph Scaliger in Epistola 242. ad Thomsonum: „Phoenices literas ... diu ante Mosem habuisse, noli dubitare; easque esse, quibus olim Ebraei, hodie
vero

„ vero soli Samaritae vtuntur. Nam
 „ lingua Ebraica est, quae in usu Chana-
 „ naeis, hoc est Phoenicibus tempore Abraha-
 „ mi fuit; Syriaca vero, qua ante Abraham
 „ utebatur, et dumtaxat in Euphratis tracti-
 „ bus locum habebat, quae ex Chananaea de-
 „ generaauerat propter frequentem usum.”

§. XVII.

*Argumentum ab antiquis inscriptionibus
desumptum.*

R. Beniamin (qui vixit saeculo XII.) in
 Itinerario suo Hebr. מסעות ר' בנימין refert se
 in valle prope Hebron vidisse sepulchra Abra-
 hae, Isaaci, Iacobi, Sarae, Rebeckae et Liae
 cum Epitaphiis, caractere moderno Hebraeo
 exaratis.

Pariter R. Moses Schim Toff iactat se in
 Valentia vidisse sequens epitaphium iisdem lite-
 ris exaratum: Latine *Edite lamentum: voce
 amara: Duci magno: erepto a Deo:* (reliqua
 propter vetustatem legi non poterant) מציא
Amazia. Ex nomine *Amazia* inferre vult, se-
 pultum ibi esse Ducem Amaziae Regis Iudae.

Sed haec et similia iterum inter fabulas
 Rabbinicas a Principibus Philologorum recte
 referuntur. Nam ad α.) Constantin L'Empe-
 reur, qui dicto Itinerario animaduersiones suas

adiecit, illudque 1633. edidit, clare ostendit hunc librum mendaciis, fabulis et erroribus scaterere.

Nam si sepulchra istorum Patriarcharum adhuc extarent, quibus non cum elogiis Iudaei in Talmude, Paraphrasibus et aliis suis Commentariis tanquam insignia gentis suae decora ea referrent.

Ad β.) Quomodo ex solo nomine מַצִּיָּא *Amasia* vel potius *Masia* inferri potest per hunc *Amasiam* Regem Iudae intelligendum esse? Quid enim Dux Regis Iudae cum Hispanis?

Si aliae antiquae inscriptiones ostendantur; tempora Christi vel Esdrae non superabunt, consequenter constant literis Esdrinis. Quo etiam soluius, si obiiciatur illud Matth. 5. v. 18: „Iota vnum aut vnus apex non praeteribit a lege.“

Et illud S. Hier. Epist. ad Fabianum, vbi dicit: „Inscriptum fuisse Dei nomen literis Hebraicis scilicet יהוה *Iehoua*.“ Nam et Christus loquitur de literis Esdrinis, quibus eo tempore utebantur Iudaei, vbi litera (י) utique litera minima fuit. Pariter S. Hieronymus.

Haec de literis: ad ipsum Pentateuchum progrediendum est. Sit igitur

P A R S I I .

DE

EXISTENTIA ET CONSER-
VATIONE PENTATEVCHI
HEBRAEO-SAMARITANI.

Pars secunda agit I. de Pentateucho Hebraeo-Samaritano, a Moyse dato, et usque ad tempora schismatis inter Roboam et Ieroboam, II. et ab hoc schismate usque ad tempora captiuitatis Assyriacae conseruato. III. A nouis Samaritanis recepto, IV. et usque ad tempora Esdrae, Christi, prima saecula, V. et nostrum, quo viuimus, saeculum retento, VI. et de quibusdam confectariis.

§. I.

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus, a Moyse datus, et usque ad tempora schismatis inter Roboam et Ieroboam conseruatus.

Per Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum intelligimus quinque libros Mosis, in vno

lumine conscriptos, idiomate quidem Hebraeo, sed characteribus antiquis, quos modo Samaritanos nominamus. De hoc recte *S. Hieron. Praefat. in Lib. Regum*: „Samaritani Pentateuchum Mosis rotidem literis scriptitant, figuris tantum et apicibus discrepantes.”

Extat autem duplex Pentateuchus Hebraeus, alter ordinarius, qui et Hierosolymitanus, vel a tempore Masoretarum propter puncta aliasque notas, a Masoretis additas, Masoreticus nominari solet: alter Hebraeo-Samaritanus, cuius definitionem antea dedimus. Suntque itaque duo exemplaria siue apographa eiusdem originalis.

Pentateuchum, a Mose exaratum, a temporibus Mosis, Iosue, Iudicum vsque ad tempora Dauid, Salomonis et Roboam saepius fuisse descriptum, et ita conseruatum nemo Christianorum aequae ac Iudaeorum inficias ibit; nam Israel iuxta leges, in eo contentas, Deum verum coluit, sacerdotes et Leuitae iuxta easdem Deo sacrificauerunt, aliaque sua munia obierunt; non minus iudices lites suas diremerunt. Inciderint Israelitae e. g. tempore Iudicum in idololatriam, et repetitis quidem vicibus, Pentateuchum tamen suum non ab-

iecerunt, tum quia semper fuerunt, qui in veri Dei cultu constantes perstiterunt, tum quia idololatria breui tantum tempore durauit, tum quia ipsi adeo idololatrae praeter Deos alienos et Deum verum colere solebant. Vti mox ex 3. Reg. 18. v. 21. patebit.

§. II.

A schismate usque ad tempora captiuitatis Assyriacae.

Orto diro illo schismate 3. Reg. 12. inter domum Dauid et alias decem tribus, Ieroboam primus Rex Israel siue decem tribuum fecit quidem duos vitulos aureos, atque idololatriam introduxit, sed iterum *primo* non adeo pauci Israelitarum in auita fide perstiterunt.

Fuerunt eo tempore zelosissimi Prophetae.

α.) S. Elias Thesbites de habitatoribus Galaad 3. Reg. 17. 18. 19. etc.

β.) S. Elifaeus de Abelmeula, successor Eliae Thesbitae eiusque spiritus haeres 3. Reg. 19. v. 16.

γ.) Michaeas filius Iemla Propheta Domini 3. Reg. 22. v. 7.

δ.) Tobias ex tribu et ciuitate Nephtali.

ε.) 4. Reg. 2. v. 3. Integra turma Prophetarum.

ζ.) 3. Reg. 19. v. 18: „Septem millia
 „ Virorum, quorum genua non sunt incurua-
 „ ta ante Baal.,

η.) Tob. 2. v. 2. Contribules ipsius Tobiae.

θ.) Israelitae idololatrae modo Deum ve-
 rum, modo deos alienos, vel Deum verum
 et deos falsos simul coluerunt iuxta illud 3.
 Reg. 18. v. 21: „Vsquequo claudicatis in
 „ duas partes, si Dominus est Deus, sequimi-
 „ mini eum; si autem Baal, sequimini illum.,

Sine dubio Prophetae modo recensiti, et alii,
 timentes Deum, habuerunt suum Pentateu-
 chum. Imo aliqui saltem ex idololatrīs, mo-
 do dictis, eundem retinuerunt, ex quo ritus
 & ceremonias colendi verum Deum addiscere
 potuerunt.

Haec a meis hac in re Aduersariis forte
 vltra concedentur; ast petent, vt ostenderem:
 quando, et a quo Pentateuchum, quem He-
 braeo - Samaritanum nominamus, Samaritani
 siue Cutaei acceperint. Responsionis loco fit:

§. III.

PROPOSITIO: Samaritani hi Pentateu-
 chum vna cum religione Iudaica a sacerdote
 4. Reg. 17. in ciuitates Samariae misso, vel
 etiam ab aliis Israelitis acceperunt.

Ar-

Argumentum I.

Ex S. Scriptura desumptum.

Noui Samaritani 4. Reg. 17. v. 15: „Cum
(in ciuitatibus Samariae) „habitare coepissent,
„ non timebant Dominum: et immisit in eos
„ Dominus leones, qui interficiebant eos.
„ Praecepit autem v. 27. Rex Assyriorum, vt
mitteretur vnus de sacerdotibus, in captiuita-
tem Assyriacam antea abductis, qui doceret,
„ eos legitima Dei terrae, et quomodo cole-
„ rent Dominum, „ qui etiam v. 33. Dominum
coluerunt vti ipsi 1. Esdr. 4. v. 2. dixerunt:
„ Quia vt vos quaerimus Deum vestrum:
„ Ecce nos immolauimus victimas a diebus
„ Afor Haddon, Regis Assur, qui adduxit
„ nos huc. „ Id non negantibus Zorobabele
et aliis Principibus Patrum, ad quos locuti
fuere.

Edocti itaque fuerunt *legitima Dei terrae*
id est: legem Mosaicam, Hebr. מִשְׁפַּט אֱלֹהֵי
הָאָרֶץ *Iudicium, Consuetudinem, Ritum*, siue
תּוֹרָה *Thora, Legem*; מִשְׁפַּט enim et תּוֹרָה
iuxta Gussesium V. מִשְׁפַּט Synonyma sunt,
et legem Mosaicam significant.

Quid igitur probabilius, quam quod cum
lege et religione Mosaica librum legis tan-
quam eiusdem religionis rituale acceperint.

§. IV.

Argumentum II.

Ab auctoritate desumptum.

Clare, quod modo asseruimus, testatur S. Epiphan. Secta Octau. Lib. I. contra haereses. vbi de Rege Assyriorum dicit: „Rex
 „ curam gerens rei ... exemplar legis, (scilicet ab Israelitis) „petiuit. Illi autem, vbi
 „ liberaliter dedissent vna cum lege etiam Es-
 „ dram quemdam sacerdotem, mittunt ipsum
 „ Doctorem legis a Babylone ad erudiendos
 „ Assyrios, in Samaria confidentes, Chutaeos
 „ videlicet . . . et reliquos in lege Mosis. „
 Conf. Sect. 9, Vid. Ios. Lib. 9. Antiq. Cap. 13.
 circa finem.

Teste Carpzouio in critica S. V. T. p. 2.
 C. 4. de Pentat. Sam. a pag. 600. ferme communis est Protestantium sententia, quod cum decem tribus in Assyriam a Salmanassare fuerint abrepti, complures codices legis et a vi-ctis in captiuitatem fuerint translati, et in manu superstitis populi in patria relictis. Inde sacerdotibus et aliis facile erat codices sacros accipere.

His et similibus rite perpenſis infert Cl. Calmet in 4. Reg. 17. v. 27. „Missus eo Sa-
 „cer-

„ cerdos tradidit illis scripta Moyfis, quae ad-
„ huc retinent, vetustis Hebraeis vel Phoeni-
„ ciis characteribus descripta.

§. V.

Argumentum III.

A ratione desumptum.

Si illo tempore Pentateuchum a Iudaeis vel aliis Israelitis non receperint, nunquam eum recepissent. Eo enim tempore Samaritani timore mortis fuerunt adacti.

Nec erat Iudaeos inter et Samaritanos capitale illud odium, quod modo coepit a tempore Esdrae, eoquod a Nehemia et eodem Esdra ipsis denegatum fuit simul cum aliis Iudaeis aedificare templum. Samaritani enim sub Regibus Assyriae Iudaeis non erant infesti. Ab illo autem tempore scilicet Esdrae, „quacun-
„ que in re vel per se, vel per alios poterant
„ nostram gentem laedere,, (ait. Ios. Antiq. Lib. XI. Cap. IV.) „nullam occasionem prae-
„ mittebant.,, Sicut igitur propter implacabile illud odium, quod vsque ad modernum tempus adhuc perdurat, alios S. libros ab Esdra in canonem relatos non receperunt, ita nec Pentateuchum villo tempore recepissent.

§. VI.

Argumenta Aduersariorum.

α.) Noui hi Samaritani 4. Reg. 17. petierunt quidem a Rege Assyriorum sacerdotem quendam, non ut veri Dei cultum addiscerent; sed tantum ex eo scire cupiebant, quaenam antea in ea, quam habitabant regione, fuerit ratio cultus diuini.

β.) De isto sacerdote potius credendum est, quod sub specie verae religionis restaurandae vitulos et altaria postliminio restituerit.

γ.) Aut ad summum veri Dei omnipotentiam, existentiam et prouidentiam inculauerit: Vti iudicat R. Abarbanel. ad h. l.

δ.) Nec alius fuit huius scholae fructus. Nam 4. Reg. 27. v. 41: „Fuerunt gentes istae
„ timentes quidem Dominum, sed nihilominus
„ et idolis suis seruientes.”

ε.) Hoc genus autem institutionis nuda orali instructione, vel ad summum aliquot excerptis ex Pentateucho potuit absolui.

ζ.) Nec magis peti debebat ex volumine Moyfis, quam ex aliis libris sacris, qui tunc iam extrabant.

η.) Di-

n.) Dixerunt quidem hi Samaritani: „Ecce
„ nos immolauimus victimas a diebus Afor
„ Haddan,, sed quaeritur, an ad amissim legis
Mosis?

9.) Samaritani hi ignorauerunt idioma Hebraeum, quomodo ergo Pentateuchum potuerunt legere, aut describere? hoc enim est *ἀδύνατον*.

1.) Nec quis dicet, multitudinem colonorum, quam Rex Assyriae ex diuersis regni sui prouinciis in eas deduxerat 4. Reg. 17. v. 24. iis pauculis Israelitis, quos inibi offenderat, adeo obtemperasse, ut eorum vltro addisceret idioma.

§. VII.

R e s p o n s i o.

Ad α.) Ex §. III. sufficienter constat, quod hi noui Samaritani ex metu mortis, ne interficerentur a leonibus; et teste Iosepho §. IV. citato: „Oraculo admoniti (ut Deum maximum colerent) ex desiderio veri Dei cultum cognoscendi, qualem Moses tradidit, se conuerterint ad Regem, sine quo non audebant religionem mutare, aut nouam introducere; praesertim cum ea, quae erant religionis, reges gentiles ordinare et decernere solerent.

Ad β.)

Ad β.) Sacerdotem istum sub specie verae religionis restaurandae vitulos et altaria postliminio restituisse pugnat contra illud 4. Reg. 17. v. 25. 26. 27; vbi de cultu Iehouae, de legitimis, id est legibus Dei terrae agitur.

Et quam clare v. 28: „Igitur cum venisset vnus de sacerdotibus his docebat eos, quomodo colerent Dominum.,, Hebr. יהוה Iehouam, non vitulos. Et quomodo sacerdos iste, vitulos et altaria postliminio restituisse dici potest; cum v. 29. „Vnaquaeque gens fabricata est Deum suum. v. 30. Viri enim Babylonii fecerunt Sochothbenoth: „Viri autem Cutaei fecerunt Nergel: et viri „de Emath fecerunt Asima etc.,,

Ad γ.) Ex his §. III. ad α. et β. dictis vltro fluit, hunc sacerdotem non solum veri Dei existentiam, potentiam et prouidentiam inculcasse, sed actualem cultum iuxta legem Moſis eos docuisse, quomodo e. g. sacrificia offerrent, festa celebrarent, et alia, quae legis erant, obseruarent.

Ad δ.) Sufficit nobis, quod iuxta legem Mosaicam e. g. sacrificiis, et aliis coluerint Iehouam; ad hoc enim indiguerunt Pentateucho.

Ad ε.) Verum quidem est, quod Samaritanorum instructio „nuda orali institutione vel
... ali-

... aliquot excerptis Pentateuchi Mosaici absolui absolute loquendo potuerit. Sed hic non quaeritur, quid absolute necessarium fuerit? aut quid vel quomodo potuerit fieri? sed quid factum sit. Quod autem Pentateuchum acceperint, supra a §. III. sufficienter probatum esse existimamus.

Et si tantum quaedam ex Pentateucho excerpta fuissent, utique ea fuissent legalia; et quae historica de creatione mundi, diluvio, Patriarchis ante et postdiluvianis, servitute Aegyptiaca, exitu Israel de Aegypto et similia fuissent omissa. Sed contra hoc primo pugnant a §. III. et ad γ. dicta. 2do. Ideo ista excerptissent, quia fuerunt authoritatis diuinae, sed eiusdem sunt et alia modo recensita. 3tio. Volunt Aduersarii lit. γ. istum sacerdotem solummodo veri Dei existentiam, potentiam et prouidentiam inculcasse, sed ex istis historiis quam maxime elucet Dei veri existentia, potentia et prouidentia.

Ad ζ.) In solo Pentateucho continentur leges, iuxta quas Deus verus colendus est.

Ad η.) Ideo enim „legitima Dei terrae illius“ a sacerdote addiscere voluerunt, ut iuxta ea Deum siue Iehouam colerent. Et 1. Esdr. 4. volentes Iudaeis persuadere, ut sibi
li-

liceret, cum iis aedificare templum, motuum
 sequens attulerunt: „Quia ita ut vos, quaeri-
 „mus Deum vestrum“ et hoc probauerunt
 dicendo: „Ecce nos immolauimus victimas
 „a diebus Asor Haddan.,, Si autem iuxta le-
 gem Moyfis non immolassent, certo Zoroba-
 bel et alii Principes Patrum dixissent, quod
 non immolauerint, prout iuxta legem debuif-
 sent immolare: sed filuerunt. Concesso etiam,
 quod non ad amissum legis Moyfis immolaue-
 rint, ex hoc tamen non sequitur, quod eam non
 habuerint. Multi Christiani vtrumque habent
 testamentum; quin illud ad amissum obseruent.

Ad θ.) Bene respondet Carolus Fr. Houbi-
 gant. Cap. 3. Proleg. in Script. S. „Sine ratio-
 „ne affirmari Cutaeos Hebraicam linguam diu
 „ignorauisse. Nam postquam Cutaei Sama-
 „riam venerant, in qua vrbe Hebraica lingua
 „etiam tum vigeat, vix poterant, quin eam
 „perdiscerent, ne vllam haberent cum regio-
 „nis incolis societatem.,, „Praeterea
 „(prosequitur Clar. Houbig. l. cit.) „quoniam
 „Cutaei a leonibus et ab vrsis deuorarentur,
 „propterea quod legem Mosis non obserua-
 „rent, maxime credibile est, eos linguam
 „illam, qua lingua Mosis lex scripta esset, non
 „diu neglexisse.,,

Imo

Imo multi Assyriorum eam iam callebant; uti Iudaei Syriacam. Rabfaces enim Princeps Regis Assyriorum 4. Reg. 18. a ψ. 19. integrum sermonem idiomate Hebraeo ad Ierosolymitanos habuit. Vice versa Iudaei scilicet Eliacim, Sobna et Ioahē ψ. 26: „Dixerunt . . . Rabfaci: Precamur, „ ut loquaris nobis seruis tuis Syriace“ (Hebr. אַרְמִית Aramice) „siquidem intelligimus hanc „ linguam, et non loquaris nobis Iudaice.,” Addere potuisset: (ut simul responderetur.

Ad 1.) Quod praeter istos incolas, qui pauculi ab Aduersariis dicuntur, fuerint per plures Iudaei et alii Israelitae in ciuitatibus Samaritanis. Hoc diserte dicit Iosephus Lib. 10. Antiq. Cap. 5. Ὁ βασιλεὺς Ἰωσίας πορευθεὶς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅσοι τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν δουλείαν ὑπὸ τῶν Ἀσσηρίων διέφυγον.

„Rex Iosias profectus est ad alios Israeli-
„ tas,“ (postquam scilicet in regno suo veri Dei cultum restaurauerat 4. Reg. 23.) „qui ca-
„ ptiuitatem et seruitutem Assyriorum effu-
„ gerant.,” Vid. Calmet. in Iudith Cap. 4. ψ. 4. Walton Proleg. IX. Num. 4. Solutis Aduersariorum placitis ad tempora Esdrae transimus.

§. VIII.

PROPOSITIO III. *Samaritani Pentateuchum suum scilicet Hebraeo-Samaritanum conseruauerunt usque ad tempora Esdrae, Christi, primorum saeculorum, et usque ad nostrum, quod uiuimus saeculum.*

Argumentum I.

Est iam adductum, scilicet omnibus istis temporibus perstiterunt in sua religione. Imo tempore Esdrae singulare incrementum cepit: Ab illo enim tempore, quo Manasses sacerdos, Iaddi pontificis summi frater, (eoquod uxorem suam alienigenam, quae fuit filia Sanaballatis Samaritanorum principis, contra praeceptum 1. Esd. 10. repudiare nollet) a sacerdotio et altari repulsus, ad Samaritanos eorumque religionem defecerat, multi sacerdotes, et Iudaei ob eandem rationem ipsum secuti sunt. Ioseph Lib. 11. Antiq. Cap. 8. Et teste eodem l. cit. „Siquis apud Hierosolymitas aut illiciti cibi sumpti, aut violati Sabbathi, aut similis criminis reus ageretur, ad sicimitas confuegiebat, calumniam se passum dictitans.„

Quo facto non tantum Samaritanorum numerus mirum in modum fuit auctus, sed insuper eorum religio ab omni idololatria defoe-
cara,

cata, et ita reformata fuit. Cura enim Sana-
ballatis, et ex permisso Alexandri M. Macedo-
num Regis in monte Garizim templum Iero-
solymitano simile fuit extinctum, in quo vsque
ad tempora Hircani Iudaeorum Pontificis, Si-
meonis filii, sacrificia iuxta legem Mosaicam
soli Deo immolarunt. Templo autem a dicto
Hircano, postquam steterat annis ducentis,
solo aequato, et Samaria penitus destructa in
altari, in monte Garizim aedificato, vsque ad
Christum sacrificare perrexerunt, iuxta illud
Io. 4. v. 20. etc. „ Patres nostri in hoc mon-
„ te adorauerunt etc.„

Hunc morem hodie adhuc continuant,
habentque adhuc teste Scaligero de Emend. L.
7. Notis ad ann. Samarit. synagogas suas scili-
cet Sichemis, Hierosolymis, Gazae, Cayri et
Damasci. Ita tamen, vt non tam gens, quam
reliquiae gentis nominandi sint. Ioh. Morinus
Pent. Samar. Exercit. 1. Cap. 2. Sect. 11. cum
Scaligero ex relatione eorum, qui loca ista per-
agrauerunt, asserit, Pontificem Samaritarum
Sichemis ad montem Garizim adhuc habitare,
suis imperare, et festa annua singulis annis per
litteras suis indicare. Plura, si placeant, vide
Commentat. de Samarit. gentis Religione aeui

recent. Cl. Lobstein nouissime editam Francofurti ad Moenum 1781.

§. IX.

Argumentum II.

Ab auctoritate desumptum.

Conseruatio huius Pentateuchi est res facti; igitur testibus optime probabitur. Testes autem sunt antiqui PP. et Scriptores, qui frequentem huius Pentateuchi faciunt mentionem.

a.) Origenes, qui hoc Pentateucho in Hexaplis suis vsus fuit, codice quodam Basileensi ad illud Num. 13. v. 1. hanc habet notam: *Και τουτων μνημονευει Μωυσης εν τοις πρωτοις του δευτερονομιου, α και αυτα εν τουτων Σαμαριτων εβραικου μεταβαλομεν.*

Et istorum mentionem facit Moyses ab initio Deuteronomii, (Deut. 1. a v. 20.) quae et ipsa ex Samaritanorum Hebraeo (scilicet codice vel textu) transtulimus. Vide Montf. Hexapla Orig. Tom. I. pag. 399. Ed. Bahrt. Verba autem, quae intelligit Origenes, vid. Part. V. ad Num. Cap. 13. v. 1.

Idem Origenes ad Num. 21. v. 12. eandem addidit notam: *Και τουτων μεμνηται Μωυσης εν δευτερονομιω, α εν μονοις των Σαμαριτων ευρομεν.*

Et

Et horum mentionem facit Moyses in Deuteronomio, quae in solis Samaritanorum (subintellige libris vel codicibus) inuenimus.

β.) Eiusdem Pentateuchi meminit sextus Iulius Africanus in sua Chronographia, ex qua Syncellus in Chronographia, quam scripsit p. 83 — 88. sequentia adducit: Το Σαμαρειτων αρχαιοτατον και χαρακτηρσι διαλαττον, ο και αληθες ειναι και πρωτων, Εβραιοι καδομολογουσιν.

Antiquissimum Samaritanorum (textum) et characteribus discrepantem (scilicet a Iudaeorum textu) quem et verum esse, et primum, Hebraei confitentur.

γ.) Diodorus (qui floruit saec. IV.) item et Symmachus obseruarunt in Pent. Sam. Num. 24. v. 7. legi גוג Gog in Pentateucho Samaritico גוג.

δ.) Eusebius Caesariensis (qui floruit saec. III. et IV.) a diluuiio vsque ad Abraham iuxta Pent. Mafor. numerat annos 292, iuxta Pentateuchum autem Samaritanum 992.

ε.) Idem refert quod iuxta Pentat. Sam. ab Adam vsque ad diluuium fluxerunt anni 1307. iuxta Pentateuchum autem Hebraeum 1656.

ζ.) Cyrillus Alexandrinus in Gen. 4. Item S. Hieron. Quaest. in Gen. aiunt in Sam. Gen. 4.

ψ. 8. legi נלכה השרה •אמא •אמא25 *Eamus in Campum.*

η.) S. Hier. in Gal. 3. ψ. 10.

De illis Deut. 27. ψ. 26: „Maledictus, qui
 „ non permanferit in sermonibus legis huius „
 ait: „Samaritanorum Hebraeorum volumina
 „ relegens inueni כל 23. Quod interpretatur
 „ *omnis*, siue *omnibus* scriptum esse „

θ.) Procopius Gazaeus in Pentat. Samaritano
 iam suo tempore legit ea, quae Exod. 18. post
 ψ. 24. et Num. 10. post ψ. 10. in Sam. adhuc
 extare, licet omiffa fint in Pentat. Masoretico,
 Part. V. l. c. animaduertimus.

ι.) Infuper Iulius Africanus, Eusebius, Cy-
 rillus Alexandr. Procopius Gazaeus codicem
 Hebraeo-Samaritanum nominare folent: Πα-
 λαιοτατον Εβραιον το παρα Σαμαρειταις i.
 e. *Antiquiffimum Hebraeum apud Samaritanos.*
 Hebraeum vero: Εβραιον το παρα Ιουδαιοις.
 i. e. *Hebraeum apud Iudaeos.*

κ.) Scholiaftes in Sam. Exod. 32. ψ. 18.
 legit: נִינְיָ הִנֵּנִי וְנִינְיָ הִנֵּנִי *Vocem iniquita-*
tum (Mafor נִינְיָ *canendi*) *ego audio.* Num.
 32. ψ. 29. et 31: „Et dimidia tribui Manaffis „
 Vid. Part. V. de addendis h. l. Multa in-
 super loca ex antiquis codicibus Samaritanis
 confert cum aliis antiquis codicibus Hebraeis et

Graec.

Graecis. Vti Exod. 8. v. 21. C. 10. v. 7. C. 14. v. 15. et 20. Vid. multaque alia. Vid. Tom. ult. Polyglott. Walton.

Opponitur equidem in scholiaste quaedam inueniri, ex Pent. Sam. aliter translata, ac in modernis leguntur.

Ast quis ignorat, quod interpretes in versionibus suis saepe tantum ad sensum attenderint. Secundo nonne verba Hebraea, praesertim punctis vocalibus destituta, multiplicem non raro habent significationem; imo etiam diuersas. Inde scholiales legit το הערב cum istis punctis הערב; vertit itaque κόρακα *coruum*. Ita etiam in Edit. Rom. τὸ Σαμαρειτικὸν κόρακα. i. e. *Samariticum coruum*. LXX. vertunt κυνομύαν *Cynomyiam, muscam caninam*; Interpres Vulg. *omne genus muscarum*, Vatabl. *mixturam collectam ex variis et multis speciebus bestiolarum*. Ratio itaque diuersarum versionum est: quia haec vox ערב secundum diuersa puncta diuersam habet significationem. Sic ערב significat *coruum*, ערב *miscellaneam turbam*, ערב *colluuiem*. Vtterius ערב significat *suauem*, ערב *vesperam*, ערב *Arabiam*.

„Per annos vero supra millenos“ (vt „ait Walton Prolegom. 11. n. 14.) quasi te-
„nebris sepultus iacuit, nulla vere eius men-

„ tione apud vltimos auctores facta. „ Tanta tamen cum diligentia codices suos conseruarunt Samaritani, vt iidem plane hodie sint, quales ante annos 1200. vel 1300. Eusebii scilicet et Africani temporibus; ita vt Simeon de Muis, acerrimus licet huius Pentateuchi impugnator, dicat in censura sua Cap. 3. quod testimonia veterum, quae a Ioh. Morino afferuntur, probent tale esse Samariticum exemplar, quale ante mille et amplius annos.

Tandem superiori saeculo (iam ad nostra tempora accedimus) Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum Christiani a Samaritanis receperunt. Harlaeus sanctius, celeberrimae congregationis Oratoriensis Presbyter, manuscriptum quoddam Pentateuchi Samaritani ex Oriente attulit, quod Ioh. Morinus, eiusdem Congregationis Presbyter, qui primus vltimis istis temporibus Pentateuchum Samaritanum publicare, idiomate latino donare, atque de eo disserere coepit, in Praefat. ad LXX. describit.

Pariter Vsserius, a Waltone Proleg. 11. n. 10. laudatus, inter primos fuit, qui Manuscripta Samaritana magnis sumptibus in Palaestina sibi comparauit.

Praeter haec multos codices huius Pentateuchi in bibliothecis Europaeis oculis licet intueri:

tueri: Vti Parisiis in bibliotheca regia, Oratorienſi, S. Genoveſae, Romae in Vaticana, in Leydenſi, Cottoniana, Bodleiana, Ambroſiana, et alibi vid. Wolf. Bibliothec. Hebraea Tom. II. pag. 425. Iac. le Long. Bibliothec. S. Tom. I. Cap. 2. Houbigant. Prolegom. C. 3. §. 3. de Samarit. codic. hodiernis. Walton Prolegom. XI. Num. 10. Ioh. Carpzov. in Critic. S. V. T. P. 2. C. 4. de Pentat. Samar.

Iactant equidem Samaritani, ſe adhuc codicem habere tempore Phineas, vel ab ipſo Moſe, vel iuſſu Moſis deſcriptum; ſed hoc omnem fidem ſuperat. Vid. Rich. Simonem in Hiſtor. Crit. V. T. Lib. 1. C. 23.

Bis autem Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus typis vulgarus eſt, ſemel ſuperiori ſaeculo ex codice Oratorienſi I. a Ioh. Morino in Polyglottis Pariſienſibus, et ſemel eodem ſaeculo et ex eodem codice a Briano Waltono in Anglicanis ſive Londinis; quem tamen cum quibusdam Manuſcriptis Samaritanis, ab Viſſerio acceptis, contuliſſe et emendatiorem reddiſſe aſſerit. Cui addidit verſionem latinam ab Ioh. Morino editam.

Ex hoc Pentateucho facta eſt verſio in dialectum Samaritanam, vel potius Chaldaeo-Samaritanam; proxime enim ad Chaldaismum

accedit, quae inserta est Bibliis Polyglottis iterum a Ioh. Morino Parisiensibus, et a Waltono Londinensibus siue Anglicanis.

Praeter hanc Samaritani habent adhuc Arabicam; Graeca autem, quam habere dicuntur, teste Waltono nullibi inuenitur.

§. X.

Q. Quare Samaritani solum Pentateuchum receperint? *R.* Propter sequentes rationes 1. In solo Pentateucho continentur leges, et sacra, et ciuilia concernentes. 2. Ex antiquissima quidem Iudaeorum traditione quiuus Iudaeorum Pentateuchum, per se vel per alium descriptum, debuit habere, non item alios libros. 3. Tempore schismatis, quo Israel a domo Iuda recessit, nulli vel perpauci ex caeteris V. T. libris extiterunt. 4. Et si quidam extiterint, non fuerunt diuini declarati. 5. Plerique eorum testantur non nisi Ierusalem esse immolandum. 6. Est implacabile inter utramque gentem odium.

§. XI.

Propositiones, quae ex praecedentibus §§. fluunt.

P R O P O S I T I O I.

Moderni codices Hebraeo-Samaritani sunt iidem quos PP. ante annos 1200. vel 1300. habuerunt.

Eadem enim, quae et prout PP. §. IX. lit. α, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, ex Sam. citauerunt, in
mo-

modernis adhuc codicibus eodem plane modo habentur.

§. XII.

PROPOSITIO II.

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus non est descriptus ex Pentateucho Esdrino, quem modo Masoreticum nominamus.

Praeter differentias inter utrumque Pentateuchum, in §§. praeced. iam assignatas, videmus Pent. Hebr. Samaritanum non habere *α.*) puncta vocalia, accentus, literas suspensas, inuersas, finales, maiores, minores aliasque notas Masoreticas. *β.*) Ambo differunt in versibus; alius enim alio plures habet versus; ideo etiam medius versus totius Pentateuchi in Sam. est Leu. 7. v. 15, in Masoretico vero Leu. 8. v. 8. *γ.*) Samaritanus saepe conuenit cum versione LXX. et cum iisdem a Pent. Masoretico discrepat. Vid. Part. IV. et V. *δ.*) Denique quis hunc Pentateuchum descripsisset, vel saltem ex Masoretico correxisset, Christianus? huic nulla erat codicis huius cura, Iudaeus? Nec illi, Samaritanus? Is Pentateuchum hunc semper detestatus est.

§. XIII.

Argumenta Aduersariorum.

Dicunt: in Pentateucho Samaritano inveniuntur notae Masoreticae.

D 5

α.) Quae

α.) Quae dicuntur סְבִירִין *Sebhirim coniecturantes*, Sebhirim autem sunt voces in margine, a Masoretis annotatae, de quibus coniicitur eas esse ita legendas, prout in margine sunt notatae: E. g. Gen. 19. v. 23. ad has voces: יָצָא הַשֶּׁמֶשׁ *sol egressus est*, a Masoretis notatur יָצָא סְבִירִין יָצָא וְקָרִיין יָצָא id est יָצָא *ter*, (scilicet in textu Hebraeo occurrit) *videtur legendum esse יָצָא, et legitur יָצָא.*

Item Num. 13. v. 22. iuxta Sebhirim pro וַיָּבֹאוּ *et venit* legendum est וַיָּבֹאוּ *et venerunt.*

β.) Quae dicuntur קְרִי כְתִיב *Keri Chethibh*, id est: Voces hae notatae in textu sacro aliter leguntur ac scriptae sunt, scilicet prout in margine scriptum est: e. g. Gen. 27. v. 3. intra textum legitur: צִידָה, in margine vero notatur legendum esse צִידָה *Exod. 4. v. 2. in textu legitur מֶזֶה, in margine vero ק' מֶזֶה זֶה i. e. legendum est מֶזֶה זֶה non מֶזֶה licet ita in textu legatur.*

γ.) Porro Pentat. Samaritanus continet תְּקוּן סוֹבְרִים *Correctionem scribarum*, qua scilicet scribae octodecim loca in S. Scriptura ob Dei gloriam seruandam mutarunt. Sic Iudaei et alii dicunt Gen. 18. v. 22. olim lectum fuisse יְהוָה עוֹדְנִי עִמָּךְ לִפְנֵי אַבְרָהָם *Dominus adhuc ipse stabat coram Abrahamo*, a scribis vero fuisse

fuisse ita mutatum, prout modo legitur: אֲבְרָהָם
עוֹדְנוּ עִמָּר לִפְנֵי יְהוָה *Abraham adhuc ipse sta-*
bat coram Domino. Indecens enim esse, iudi-
cauerunt hi scribae siue Correctores scribere,
prout Moses hic scripsit, quod Dominus staret
coram Abraham, decentius vero, si Abraham
staret coram Domino.

Pariter versus Num. 11. v. 15. et 12. v. 12.
ab iisdem correcti dicuntur.

δ.) In eo omnes voces sunt numeratae;
nam Leuit. 7. post v. 15. legitur haec nota
פלגא דארהותה id est *Dimidium legis.*

Vnde autem haec Pentateuchus Hebraeo-
Samaritanus accepit, nisi, quod vna cum toto
textu Hebraeo, omissis vocalibus, accentibus,
aliisque Masoreticis §. XII. relatis, ex Penta-
teucho Masoretico fuerit descriptus.

ε.) Porro eadem matres lectionis (Hebr.
אמרת הקריאה, quae sunt literae א,י, quae olim
iuxta plures saltem loco punctorum vocalium
adhibebantur, in Samaritano non raro occurrunt.

In codicibus Hebraeo-Samaritanis quod-
uis verbum ab alio per punctum separatur, e.
g. אֱלֹהִים בְּרָא בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית בְּרֵאשִׁית
In principio creavit Deus.) quae di-
stinctio siue quae puncta certo in Autographo
Moy-

Moyſis non fuerunt, ſed ſunt ſigna nouitatis. Arabes enim diſtinctiones inueniſſe dicuntur.

§. XIV.

Reſponſio.

Ad α . et β .) Ex plerisque, antea obiectis potius probatur contrarium. Nam ſi notas Maſoreticas, quae nominantur *Sebhirim* et *Keri Chethibh*, ex codice quodam Maſoretico cum toto textu quis deſcripſiſſet, notas has non ipſi textui inferuiſſet, ſed in margine, vbi in codicibus Maſoreticis habentur, reliquiſſet.

Secundo non vnā alteramue tantum reſtulſiſſet, ſed omnes; quod tamen non factum eſt. Sic Exod. 8. ψ . 24.

α .) וּבְבֵית עֲבָדָיו *Et domum ſeruorum eius*, iuxta *Sebhirim* legendum eſt וּבְבֵית *Et in domo ſeruorum eius*.

β .) Ibid. 27. ψ . 3. in לְכָל־כֵּלָיו *Omnibus vasis eius*. Iuxta *Sebhirim* redundat לְ .

γ .) Pariter Deut. 34. ψ . 9. in כַּאֲשֶׁר *Quemadmodum*; iuxta *Sebhirim* enim legendum eſt: אֲשֶׁר *Quae*.

δ .) Sic. Gen. 8. ψ . 17. In Pentat. Maſor. legitur הֵי־צֵא *Educ* iuxta *Keri* legendum eſt הֵי־צֵא Sam. autem ab vtroque recedit, et legit: הֵי־צֵא *Fac egredi*; quod idem eſt, ac *Educ*.

ϵ .) Ibi-

4.) Ibidem 14. v. 2. Pentat. Masor. legit צְבוֹיִם *Sebiim* iuxta Keri legendum est צְבוֹיִם *Seboim*, Sam. autem צְבֹאִים *Sebaim*.

5.) Gen. 30. v. 11. Pentat. Masor. legit בָּגֶר *in prosperitate* Keri vult legi בָּגַר *venit fortuna*. Sam. non sequitur Notam Keri, sed etiam habet בָּגַר *in prosperitate*.

* Vid. libellum, cui titulus: *Der entdeckte wahre Ursprung der alten Bibelübersetzungen*, Minden, 1775. pag. 196. vbi multa adhuc alia loca citata inveniuntur.

Ex illis locis, in quibus Pent. Samaritanus eodem modo legit, prout Masoretæ in Pent. Masoretico legendum esse notarunt, sequitur solummodo, quod Pent. Samaritanus in dictis locis sit purior textu Masoretico.

Concedendum enim est Masoretas hos, utpote Rabbinos linguae Hebraeae peritissimos, atque in textu Hebraeo versatissimos multa loca optime correxisse. Nam, quae aliter legenda esse, notarunt, ea ex Patrum Maiorumque suorum traditione, ex assidua aliorum codicum longe correctiorum lectione atque cum iis collatione hauserunt.

Ad 7.) Quantum ad illam scribarum correctionem, quae dicitur סִפְרֵי ad Talmudicas fabulas a quibusdam recte refertur.

Ori-

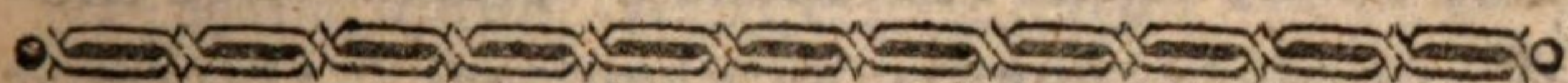
Origo enim huius sententiae est Talmud, qui multas continet fabulas. Er quia in Pentateucho Samaritano (sicut etiam in aliis versionibus LXX., Chald. Syr. Arab. Lat. etc.) ita legitur, prout in moderno textu Hebraeo correctum fuisse dicitur, ideo dicta correctio fabulosa est. Vid. Bellarm. Lib. II. Cap. II. de verbo Dei. Glass. Philolog. Sacr. Lib. I. Tract. I. Part. 2. Sect. I.

Ad δ.) Ex dimidio in Pentat. Sam. iterum potius sequitur contrarium. Nam si illud ex Pentateucho Masoretico cum toto textu esset descriptum, non esset. Leuit. 7. v. 15., sed Leuit. 8. v. 15. Ad illum enim versum legitur nota חצי התורה בפסוקים Dimidium legis in versibus.

Ad ε.) Mirum non est, si in utroque Pentateucho eadem inueniantur Matres lectionis scil. literae א ו י. Duo enim hi Pentateuchi sunt duo apographa eiusdem fontis siue autographi. Deinde quoties Pent. Sam. addit literas illas, ubi a Masoretico omissae sunt.

Ad ζ.) Si propter datam rationem Pent. Samaritanus nouus foret, nouus etiam esset Masoreticus siquidem eadem nouitatis signa scilicet interpunctiones nouiter introductas habeat.

Fatemur, quod omnes nationes saeculo septimo inceperint scripturam continuam abrogare, et verba a se inuicem separare; ast hoc nihil aliud probat, quam quod moderni codices non sint immediata autographi Mosaici apographa, nec ante saeculum septimum descripti; quod libenter concedimus; certo ex saeculo illo codex ostendi nequit.

P A R S I I I .

DE

PENTATEVCHI HEBRAEO -
SAMARITANI DOTIBVS.

I. Puritas, II. Auctoritas, III. Utilitas
et Vfus.

§. I.

P u r i t a s.

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus cum inter vetusta textus Hebraici exemplaria recte numeretur, proin a temporibus Moyſis vsque ad nostra multoties fuerit descriptus, ab omnibus vtique mentis, describentiumque vitis et erroribus absoluere neutiquam possumus;

mus; hoc enim est fatum omnibus libris, praesertim vetustioribus commune: haec igitur sit nostra

PROPOSITIO I.

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus non est infectus errore quodam substantiali contra fidem aut bonos mores.

Pentateuchus iste re ipsa nihil est aliud, ac Pentateuchus Hebraeorum, cui asserta modo puritas omnino concedenda est. Discrepat enim a moderno Hebraeo Teste S. Hier. Prol. Gal. non nisi literarum figuris et apicibus.

„Idem est“ (ait Capell. Crit. Sacr. Lib. 3. Cap. 20.) „quoad rei et doctrinae substantiam „ utrorumque codex., Ioh. Morinus, qui superiore saeculo totum Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum ad regulas sanioris criticae examinavit, purum putumque Moyſis Pentateuchum esse deprehendit. Si haec non moueant, ostendatur nobis error vel locus substantialiter corruptus.

Excipimus tamen illa loca e. g. Deut. 5. v. 21. 27. v. 4. in quibus Samaritanos pro monte Hebal, montem Garizim, ut ita templo suo, in hoc monte aedificato auctoritatem et praerogatiuam conciliarent, substituisse cum communi libenter agnoscimus.

§. II.

Argumenta Aduersariorum.

Obiiciant modo α.) Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum interdum habere alium verborum ordinem, vti Gen. 12. ψ. 16. Sam. legit: וַיְהִי לוֹ עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וַחֲמֹרִים וְאַתְנֹנֹת. *Et fuit illi ... serui, et ancillae, et asini, et asinae.*

Pent. autem Masoreticus legit: וַיְהִי לוֹ עֲבָדִים וְשִׁפְחוֹת וְאַתְנֹנֹת וְחֲמֹרִים. *Et fuit ei ... et asini, et serui, et ancillae, et asinae.*

Eundem cum Pentateucho Masor. ordinem tenent LXX. Καὶ ἐγένοντο αὐτῷ ὄνοι, καὶ παῖδες καὶ παιδίσκαι, καὶ ἡμίονοι. *Et fuerunt ei ... asini, et pueri, et ancillae, et muli.*

β.) Nec non mille aliis scatere mendis et foedis erroribus.

γ.) Imo a Dositheo, qui tempore Apostolorum se Messiam esse iactauit, penitus esse corruptum. De eo enim Photius in Bibliotheca sua habet sequentia: Μυρίαις καὶ ποικίλαις ἄλλαις νοθεύαις τὴν Μωσαϊκὴν ὀκτάτευχον (lege πεντάτευχον) κατακιβδηλεύσας, καὶ ἑτέρα τινὰ συγγράμματα μωρὰ τε καὶ ἀλλόκοτα, καὶ ἀπεναντί πνευματικῆς νομοθεσίας συντεταχὼς τοῖς πειθομένοις κατέλιπεν. id est: Infinitis et variis aliis

corruptelis Mosaicum Octoteuchum (lege Pentateuchum) adulteravit, et alia quaedam scripta, stultaque et portentosa, diuinis legibus contraria, confarcinauit, suisque aedibus reliquit.

§. III.

R e s p o n s i o.

Ad *a.*) Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum naevis a describentibus maculatum esse, iam supra vltro concessimus. Quis enim codex aut liber immunis est a mendis? Porro si loca in utroque Pentateucho deprehendantur, in quibus alter ab altero discedit, an propterea Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus ubiuis mendosus erit? Nonne iuxta regulas artis criticae diiudicandum erit, quaenam lectio alteri sit praeferenda? Iste autem verborum ordo, quem Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus tenet, certo conuenientior est illo textus Masoretici. Conuenientius enim iunguntur *serui et ancillae*, quam *asini et serui*. Et si sit error, nonne est solummodo materialis, et plane innoxia verborum transpositio.

Ad *β.*) Quae est obiectio Buxtorffii et Ioh. Henr. Hottingeri in Exercitationibus Antimorianis, responderet Cl. Houbigant. Prolegom. C. 3. Art. 1. §. 3., et negat, quod omnes

codices mendis, ab Hottingero assertis, sint deformati. „Nam quae ille“ (scilicet Hottinger. ait modo citatus Houbig.) „permulta in „ Sam. Pentateucho prae hodiernisque ab „ Hebraeis codicibus diuersa scripta reprehendebat, eadem ego in Samaritico Oratorienſi „ reperiēbam, et bene scripta, et hodierno „ codici omnino similia.,,

Additque, quod Hottinger. ex duobus codicibus, quos Leydensē et Vſſerianum nominat, animaduersiones suas fecerit; non autem ex iis, quos Cl. Houbigant. legit, atque cum textu Hebraeo animaduersionibus Hottingerianis diligenter contulit.

Quantum ad Buxtorfium: Is, ut ipse fatetur, nullum codicem Samaritanum vidit, multo minus examinavit, consequenter non est tanti aestimanda.

Ad γ.) Quod Doſitheus omnes gentis suae codices corruerit, a nullo probabitur. Non enim omnes habuit, aut habere potuit. Insuper perpaucos habuit aſſeclas reſte Origene L. i. contra Celsum: „ Viſus eſt nonnullos do- „ctrina ſua decepiſſe.,,

Imo inter Samaritanos Alexandrinos fuerunt, qui ſe Doſitheanis oppoſuerunt, atque

ad Eulogium Patriarcham Alexandrinum appellarunt.

Corrupti vero iam certo non amplius existunt, et eo tempore adhuc ex aliis, qui Sichemi, Damasci, Cairi, aliisque in locis puri seruati in Synagogis publice praelegebantur, corrigi potuerunt. Et si Dositheanae corruptiones codices nostros afficerent, certo in locis, ubi de Messia agitur, e. g. Gen. 49. Exod. 18. v. 15. etc. istae inuenirentur; Dositheus enim Samaritis persuadere voluit se esse Messiam, consequenter citata loca in sui fauorem corrupisset. Nemo enim gratis malus est. Ast in omnibus modernis codicibus et editionibus dicta loca incorrupta legimus.

§. IV.

A u t h o r i t a s.

Vt ostendamus, cuius authoritatis sit Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus, nouis non indigemus argumentis; etenim usque ad solidam saltem probabilitatem hucusque probauimus, eundem esse a Mose scriptum, usque ad tempora schismatis, inter tribum Iuda et alias 10 tribus Israel orti, ab istis temporibus usque ad captiuitatem Assyriacam, quid quod usque ad tempora Esdrae, Christi, primorum N. L. sae-

saeculorum, et denique vsque ad nostrum, quod viuimus saeculum, feliciter fuisse conseruatum, non ex codice quodam Esdrino vel Masoretico descriptum, nec errore quodam substantiali in vlllo loco fuisse defoedatum, et re ipsa nihil esse aliud, ac originalis Mosaici apographum, proin cum moderno Hebraeorum siue Masoretico quoad substantialia perfectam habere concordiam. Igitur iterum vltro fuit nostra

P R O P O S I T I O.

Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus est authoritatis ferme eiusdem, ac Pentateuchus Masoreticus.

Addidimus *ferme*: quia ingenue fatemur, originem Pentateuchi moderni Hebraei, sicut et eius traditionem esse certiolem, eundemque esse authoritatis, saltem non nihil maioris, id saltem Aduersariorum argumenta euincunt.

Stabilita autem Pentateuchi Hebraeo-Samaritani authoritate vltcrius et simul propius ad scopum, nobis propositum, progredimur, inquirentes: An, et ad quid Pentateuchus iste sit vtilis, et vsurpari possit? Sit igitur

§. V.

Utilitas et Vfus.

P R O P O S I T I O.

*Pentateuchus Hebraeo Samaritanus ad multa,
statim referenda, utilis est.*

Sicut gentiles non fine singulari diuinae prouidentiae dispositione sacros libros in idioma suum, Graecum videlicet, a LXX. sapientibus translato, trecentis propemodum ante natum Christum annis acceperunt; ita ex eadem diuini Numinis, pro suorum salute vigilantis, cura Samaritani Pentateuchum ab illo sacerdote et aliis Israelitis §. III. P. II. acceperunt et vsque ad nostra tempora conseruarunt. Hoc enim modo triplex de verbo Dei scripto habemus testimonium, Iudaeorum scilicet, Samaritanorum et Gentilium: Quod est eo firmitus, cum nulla vnquam inter eos fuerit amicitia, nulla communio, sed perpetuus horror, abominatio et detestatio. Quare recte ait Huetius Demonstrat. Euang. Prop. IV. Cap. 2. Num. IV. Ex omnibus argumentis, quae ad fidem, Mosaicis libris adstruendam, colligi possunt, vix validius vllum reperietur, quam quod ex Pentateuchi Samaritani vetustate et auctoritate ducitur... Neque enim dici, neque credi potest ambas gen-

tes

tes, Iudaicam scilicet et Samaritanam, inter quas semper erat implacabile odium, in utroque codice, aut potius in vno confingendo et supponendo conspirasse.

Peculiariora autem, quae Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus sacris paginis, et praesertim Pentateucho Masoretico, totique literaturae Hebraeae adfert commoda, inter alia sunt sequentia:

α.) Myſteria illa, quae Rabbinī crediderunt, a Deo et Hagiographis indita eſſe literis e. g. 1mo maiuſculis e. g. Deut. 6. v. 4. τοῖς V et 7 in 7אָעמַשׁ, 2do minuſculis, 3tio Nun ſuſpenſo, 4to. 5 Nun inuerſo, Num. 10. v. 35. עֲדָב. 5to. 6 Vau ſuccifo, Num. 25. v. 12. — וְלִי. 6to. Supra punctatis, Gen. 33. v. 4. וַיִּשְׁקָהוּ. 7mo. ׀ clauſo in media voce, et 8vo. Vice verſa ׀ aperto in fine vocis, multaque alia Cabbaliſtarum arcana fabulas, et commenta Rabbinica eſſe oſtendit. Caret enim his omnibus Pentateuchus Hebraeo-Samaritanus nec illa admittunt literae Samaritanae, quibus primitus Pentateuchus, aliiſque libri ſacri conſignati ſunt. Vti ſupra probauimus.

β.) Detegit falſas punctationes,

γ.) Interpunctiones,

E 4

δ.) Vice

δ.) Vice versa multas Masoreticas confirmat, praesertim notas ק' כ' Keri Chetibh; nam multis in locis legit, prout Masoretæ legendum esse iudicarunt.

ε.) Ipsum Pentateuchum Masoreticum multis in locis illustrat, et corroborat. Sic Gen. 3. v. 15. confirmat הוּא, quod scilicet *Ipsa* legendum sit, non הִיא. *Ipsa*. Vti Bellarm. L. 2. de Verbo Dei C. 12. in aliquo codice se legisse asserit.

ζ.) Tollit antilogias, aliasque difficultates, quae SS. PP. indissolubiles videbantur. Vid. Gen. 11. v. 32. Part. IV. Exod. 12. v. 20. Part. V.

η.) Denique Lexica et Grammaticas in variis locis corrigit. Erant enim Philologi, qui textus Hebraei puritatem plusquam oportuit, extulerunt, et ideo, si quae loca regulis Grammaticae minus conformia deprehenderint, quae ex Pent. Sam. iunctisque aliis regulis criticis et hermeneuticis mendosa esse solide probantur, maluerunt ea, potius per Enallagen, Apocopen aliasque similes figuras excusare, vel inter anomala referre, ac fateri menda esse, quae tamen incuriae, oscitantiae, et fragilitati describentium, nec non communi omnium librorum fato adscribere debuissent.

θ.) De-

Œ.) Denique ex Pentateucho Hebraeo-Samaritano modernus Hebraeus in multis locis et corrigi, et suppleri potest. Pro quo sint Pars IV. et V.

P A R S I V.

DE

LOCIS PENTATEVCHI MASORETICI, EX HEBRAEO SAMARITANO CORRIGENDIS.

Facta a nobis utriusque Pentateuchi collatione illa solummodo loca referemus, in quibus Pentateuchus Masoreticus ex Hebraeo-Samaritano emendari posse nobis visum fuit. In his autem non soli Pentateucho Hebraeo-Samaritano confidimus, sed insuper alias Versiones, uti LXX. Chaldaicas etc. aliasque regulas hermeneuticas consuluimus. Diuisionem eam, quam tenet S. Textus et nos tum in hac, tum in sequente parte, uti vides, retinemus.

In Genesin.

Cap. 1, v. 24. וַיַּחֲתֹם אֶרֶץ Et bestiam
 eius terrae. Samar. וַיַּחֲתֹם אֶרֶץ אֶת־אֶרֶץ •
 Et bestiam terrae sine Affixo eius. Et
 melius: α.) Pronomen enim Affixum eius cer-
 to abundat, ineptusque redditur sensus. β.)
 Versu 25. idem repetitur, sed sine i affixo:
 וַיַּחֲתֹם אֶת־אֶרֶץ הָאָרֶץ Et fecit Deus bestiam
 terrae. γ.) Paraphras. Onkelos. וַיַּחֲתֹם אֶרֶץ
 Et bestiam terrae. δ.) LXX, qui saepe He-
 braismis tenaciter adhaeserunt: καὶ θηρία τῆς
 γῆς Et bestias terrae. ε.) Nec vlla versio ita
 habet.

Cap. 2. v. 2. וַיִּבֶל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 מְלַאכְתּוֹ • Et complevit Deus in die septimo opus
 suum. Sam. וַיִּבֶל אֱלֹהִים בַּיּוֹם הַשִּׁשִּׁי • In
 die sexto. Et melius α.) Ita et LXX. καὶ
 συντέλεσεν ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑκτῇ τὰ ἔργα
 αὐτοῦ, ἃ ἐποίησε. Et complevit Deus in die
 sexto opera sua, quae fecit. β.) Ita et Syr.
 γ.) Hanc correctionem exigit substrata materia:
 Sexto enim die opera sua iam compleuerat.
 Nam C. 1. v. 31. „Vidit Deus cuncta, quae
 „ fecerat, et erant valde bona. Et factum est
 „ vespere et mane dies sextus., Conf. Exod.
 20. v. 11. et 31. v. 17.

Cap, 3. v. 7. וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ תְּאֵנָה. Et
confuerunt folium ficus. Sam. עָלֶי תְּאֵנָה.
 וַיִּתְּפְרוּ עָלֶיהָ תְּאֵנָה. *Folia ficus.* Iterum melius
 α.) Ita LXX. Φύλλα συκῆς. *Folia ficus.* β.)
 Onkelos. טַרְפֵּי תְּאֵנִין *Folia ficuum.* γ.) Io-
 nathan. מִטַּרְפֵּי תְּנִין. *Ex foliis ficuum* confue-
 runt sibi ... Zonas. δ.) Numerum pluralem
 exigit substrata materia: Plura enim folia, non
 vnum confuerunt.

Ṣ. 7. et 10. legitur עירם *Nudus cum* ,
 inter ע et ר. Ita Ṣ. 11. et Deut. 28. Ṣ. 48.
 Ast Sam. sine , legit ערום. Idque
 melius: α.) Quia litera , ibi neque est litera
 Heemantica, neque litera radicalis. β.) Quia
 alibi e. gr. Genes. 2. Ṣ. ultimo legitur sine ,
 ויהיו ערומים *Et fuerunt ipsi ambo nudi.*

Cap. 4. v. 10. קוֹל דַּם אֶחִיךָ צֹעֵק אֵלַי
*„Vox sanguinum fratris tui clamantium (vel
clamant) ad me.”* Sam. קוֹל דַּם אֶחִיךָ צֹעֵק אֵלַי
•מלך•פון•צמח•שם•לך• *Vox sanguinis
fratris tui clamans (vel clamat) ad me.*
Melius α.) Quia iuxta regulas grammaticae
concordat nomen cum verbo suo. β.) Quam-
uis in S. textu sanguis saepe clamare dicatur;
attamen vbi vox et sanguis concurrunt, ibi po-
tius vocis est clamare, ac sanguinis. γ.) LXX.
licet Hebraismos (qualis hic esse dicitur) saepe
ini-

imitentur, vertunt: Φωνὴ αἱματος τῆς ἀδελφῆς σου
βοᾷ. *Vox sanguinis fratris tui clamat.*
δ.) Eodem modo legunt Syr. et Vulg. Pariter
ψ. 11. דְּמֵי אֶחָיו *Sanguines fratris tui.*
Melius ob rationes, modo adductas, Samarit.
דְּמֵי אֶחָיו דְּמֵי אֶחָיו *Sanguinem fratris tui.*

ψ. 26. אִנִּי הוֹתֵלָה *Tunc coeptum est.* Clarius
Sam. אִנִּי הוֹתֵלָה *Tunc incepit* (scil.
Enos inuocare nomen Domini). α.) Hoc mo-
do scitur: Quinam publicum religionis cultum
instituerit. β.) Ita habent Vulgata et Syr. γ.)
LXX. vertunt in actiuo: Οὗτος ἠλπισεν ἐπικα-
λεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ θεοῦ. *Iste sperauit*
inuocare nomen Domini Dei.

Cap. 5. ψ. 3. וַיֵּלֶד *Et genuit.* Ita saepius
in hoc Capite, scil. ψψ. 10. 13. 16. 19, 22. 26.
30. Item Cap. 11. ψ. 10. etc. Melius Samar.
וַיֵּלֶד *Regulae enim grammaticales hanc lectio-*
nem exigunt; quare ipse Pentateuchus Maso-
reticus Gen. 11. ψ. 27. habet הוֹלִיד et Deut. 4.
ψ. 25. תוֹלִיד.

Cap. 7. ψ. 2. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ *Virum et uxo-*
rem eius. Melius Sam. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ *Marem et foeminam.* α.) Ita habent On-
kelos et Jonathan דָּכָר וְנִקְבָּה *Masculum et*
foeminam. β.) Ita et LXX. ἀρσεν καὶ θῆλυ
Ma-

Ῥόδιος Rhodii. Paraphraf. Jonathan דִּרְדַּנְיָא
Dordania.

Cap. 11. v. 32. וַיְהִיו יְמֵי תָרָה חָמֵשׁ שָׁנִים
Et fuerunt dies Thare quinque anni et ducenti anni, et
mortuus est Thare in Haran. Sam. וַיְהִיו יְמֵי
תָרָה חָמֵשׁ שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וּמֵאָה שָׁנָה
צִמְצֻמָּה צִמְצֻמָּה צִמְצֻמָּה צִמְצֻמָּה צִמְצֻמָּה
Et fuerunt dies Thare quin-
que anni, et quadraginta et centum anni etc.

P r a e m i t t e n d a :

Cap. 11. v. 26 : „Vixit Thare septuaginta annis,
„ et genuit Abram., Ibid. v. 32 : „Facti sunt dies
„ Thare“ (iuxta Pentat. Masoreticum) „du-
„ centorum quinque annorum, et mortuus
„ est in Haran., Cap. 12. v. 4. „Septuagin-
„ ta quinque annorum erat Abram, cum egre-
„ deretur de Haran., Egressus est autem
Actor. 7. v. 4. „Postquam mortuus est Pater
„ eius., Conf. Gen. 11. v. 32. et 12. v. 4.
In h. l. S. Hier. in Quaest. Hebraicis recte ait:
„ Indissolubilis nascitur quaestio. Si enim
„ Thara, Pater Abrahae, cum adhuc esset in
„ regione Chaldaea, 70 annorum genuit A-
„ braham, et postea in Charran. 205. aetatis
„ suae anno mortuus est : Quomodo nunc
„ Gen. 12. v. 4. post mortem Thare, Abra-
„ ham

„ham exiens de Charra 75. annorum fuisse
„memoratur? cum a natiuitate Abrahae vsque
„ad mortem Patris eius 135. fuisse anni di-
„cantur.„ Iam si admittatur, quod Thare
iuxta Samar. 145. annis vixerit, quae-
stio, quae S. Hieronymo recte visa fuit indissolubilis, so-
luta est. Iuxta Samaritanum enim a natiuitate
Abrahae vsque ad mortem Thare fluxerunt
anni, non 135, sed 75, quos Abraham post
mortem Patris sui Thare Actor. 7. v. 4. de
Charra exiens numerauit. His addantur anni
70. quos Thare habuit, quando genuit Abra-
ham. Cap. 11. v. 26. erunt anni 145. Inter-
pretes, vt difficultatem hanc disoluerent, in
diuerfas abierunt sententias. Alii dixerunt,
Thare anno 70mo vitae suae coepisse quidem
generare, ast Abraham filium suum tertio geni-
tum modo anno 130. vitae suae genuisse. Hi
Abraham e loco primogeniti, et de anno 70mo
in locum tertio geniti, et in annum vitae
Thare 130um transferunt. Alii Abraham in
loco primogeniti, quem ei clarus textus assi-
gnat, et anno 70mo Thare relinquunt, asse-
rentes Abraham bina vice ex Charan in Cha-
naan profectum fuisse, prima vice anno vitae
suae 75to et Patris sui 145to, (de quo exitu
Moses Gen. 12. v. 4.) et in Chanaan 60. annis
per-

peregrinatum fuisse, quo tempore hinc inde ad Patrem suum redierit, vel saltem percepta Patris morte; et postea iterum, secunda scilicet vice in Chanaan abiisse, de quo Stephanus Actor. 7. v. 4. Alii asserunt et Gen. 12. v. 4. et Actor. Apost. 1. c. esse hysterologiam, siue recapitulationem; idque euincere conantur ex S. Aug., qui Lib. Quaest. super Gen. Quaest. 25. „Per recapitulationem ostenditur... Abra-
 „ham exiisse de Charran, cum esset 75. anno-
 „rum, 145. anno vitae Patris sui, si dies vitae
 „Patris sui anni 205. fuerint.„

En hi omnes mirum in modum se vexant. Si autem lectio Pentateuchi admittatur, omnia sunt clara et plana. Abraham manet primogenitus, et anno 70mo Thare natus, prout clarus textus asserit. Et egressus est mortuo Patre. Actor. 7. v. 4. „Septuaginta quinque annos habens.„ Gen. 12. v. 4. Itaque anno Patris 145., quo iuxta Pentat. Sam. Gen. 11. v. 32. Thare mortuus est. Porro non est necesse geminum admittere ex Charan exitum, utpote in S. Scriptura nullibi fundatum. Nec admittenda est asserta recapitulatio, quae S. Textui veram inferre videtur violentiam; Stephanus enim clare dicit Act. 7. v. 4: „Et inde“ (de Charan) „postquam mortuus est Pater eius,
 trans-

„ transtulit illum in terram istam.,, Adu. Ipse S. Aug. l. c. dubitat de annis 205. Patris Thare; addit enim: „ Si dies vitae Patris sui anni 205. „ fuerint.,,

Cap. 11. v. 30. : אֵין לָהּ וְלָדָּ׃ *Non erat ei natus.* Sam. legit יֶלֶד • 52π per י (π). Nam וְלָדָּ est vocabulum Arabicum. Legitur quidem etiam 2. Sam. 6. v. 23. sed extant et codices, in quibus legitur יֶלֶד. Vid. Editt. Rein. etc.

Cap. 13. v. 7. יְהִכָּנְעָנִי וְדִפְרִיזִי אֶזְיָ׃ יֵשֶׁב׃ *Et Chananaeus, et Pherezaeus habitans (vel habitabat) in terra.* Samar. melius legit יֵשֶׁבִים • 52π • 52π habitantes, vel habitabant etc. Nam constructio est connaturalior, si legatur: „ Chananaeus, et Pherezaeus habitabant in terra illa;“ vti etiam in Vulgata legitur.

Cap. 14. v. 4. : וּבְשָׁלֹשׁ-עָשָׂרָה שָׁנָה מָרְדּוּ׃ *Et tertio decimo anno rebellauerunt.* Samar. recte praeponit praepositionem בְּ in, id est וּבְשָׁלֹשׁ • 52π • 52π *Et in tertio decimo anno.* α.) Hanc praepositionem in versione sua praeposuit Arabs. β.) Hoc modo numerus iste ut Ordinalis, a praecedente Cardinali distinguitur. Posset enim quis v. 4. ita legere: Duo-

decim annis seruierunt Chodorlahomor, et
tredecim rebellarunt. Ast propter praepositio-
 nem ב in legendus est numerus ordinalis, scil.
In tertio decimo anno etc. Sicut v. 5. propter
 eandem praepositionem legendum est: וּבִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר
In quarto decimo anno venit Chodorla-
 homor.

וּבְהָרֵם שֵׁעִיר. 6. *In montibus eorum*
Seir. Melius Samar. sine affixo *eorum*. בְּהָרֵי
 שֵׁעִיר. *In montibus Seir* sine affixo *eorum*. α.)
 Hoc affixum tres Paraphrasae Chaldaeae omi-
 ferunt. β.) LXX. pariter ἐν τοῖς ὄρεσι Σηείρ. *In*
montibus Seir.

וַיְבָרֶכְהוּ. 19. *Et benedixit eum.* Sam.
 וַיְבָרֶכְהוּ אַבְרָהָם אֶת אִשְׁכָּזָר וְאֶת אֶתְרָה
Et benedixit Abraham. Ita et LXX. καὶ εὐλό-
 γησεν τὸν Ἀβραμ.

וְאֵת-הַצִּפּוֹרִים לֹא בָטַר. 10. 15. *Et*
auem non diuisit. Sam. correctius legit in Plur.
 הַצִּפּוֹרִים. *Aues non diuisit.* α.) Ita et LXX. τὰ
 δε ὄρνεα οὐ διεῖλε. β.) Numerum pluralem
 substrata materia exigit; fuerunt enim duae
 aues: Turtur et columba, vel pullus colum-
 barum.

Cap. 16. v. 14. על־בן קרנ Propterea
vocavit (scil. Agar). Ideo Sam. melius ponit
verbum Vocavit in Foem. קרנא Ipsa
vocavit.

v. 11. יהיה לאור Et erit in signum.
Sam. το erit melius ponit in Foeminino יהיתה
אמא α.) Ita et Onkelos ותהיה לאור Et
erit (in Foem.) in signum. β.) Ita et Syr. γ.)
Nam loco neutrius ordinarie ponitur Foemin.

v. 16. וברכתיה Et benedicam eam. Me-
lius Sam. וברכתיו Et benedicam
eum (scil. filium). α.) Ita et LXX. καὶ δώσω σοι
ἐξ αὐτῆς τέκνον, καὶ ἐυλογήσω αὐτο etc. Et
dabo tibi ex ea filium, et benedicam eum. β.)
Ita et Syr. et Vulg. γ.) Cl. Kennicott. Cod. 13.
ex subobscuris vestigiis iudicat olim ibidem for-
te lectum fuisse וברכתך. Quid si ex iisdem
vestigis iudicarem, forte lectum fuisse
וברכתיו. Nam ו est simile Caph finali, ex parte
rafo.

Cap. 18. v. 10. והוא אחריו Et ipse (vel
ipsum) post eum. Locus iste satis obscurus est,
quare a diuersis diuersimode exponitur. Vide
Criticos sacros, Xantem Pagninum etc. Sam.
והיא אחריו Et ipsa (vti-

que Sara) post eum (scil. Angelum) loquentem. Pentateuchum Samaritanum, si sequamur, evanescet omnis obscuritas. „Sara enim, (optime ait Houbigant. in h. l.) „erat intra tentorium in ipso eius aditu; Angelus vel Deus, „qui loquebatur, habebat ab ostio tentorii „frontem averfam, itaque a tergo eius erat „Sara,„ Hanc lectionem iterum confirmant LXX. Οὐσα ὀπίθεν αὐτοῦ. *Ipsa existens post eum.*

Cap. 18. v. 29. et 30. לֹא אַעֲשֶׂה Non faciam. Sam. לֹא אֶשְׁחִית. אֶמְחָאֵם אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אֵין־בָּהֶם Non delebo. α.) Ita LXX. Οὐ μὴ ἀπολέσω. Non perdam. β.) Syr. Non destruam. γ.) Ipse adeo Pentateuchus Masoreticus v. 28. 31. 32. legit: לֹא אֶשְׁחִית et Angeli Cap. 19. v. 13. מְשִׁחִיתִים Perdentes dicuntur. Et loco modo citato Angeli dicuntur missi לְשַׁחֵתָּהּ Ad perdendum eum (scil. locum). Sed aduerte Sam. לְהַשְׁחִיתָהּ אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אֵין־בָּהֶם Idque conformius ad alia loca; ubiuis enim hoc verbum in Hiphil legitur.

Cap. 19. v. 28. וְעַל כָּל־פְּנֵי אֶרֶץ Et super omnem faciem terrae. Verba haec videntur esse transposita; ideo melius Sam. וְעַל פְּנֵי כָּל־אֶרֶץ Et super faciem

ciem omnis terrae. Ita et LXX. καὶ ἐπὶ πρό-
σωπον τῆς περιχώρου. Et in faciem *circumia-*
centis (quod idem est ac *omnis*) regionis. Apud
Kennicott. in Codd. 18. et 95. legitur: על פני
כל ארץ et in Codd. 95. et 157. הארץ conse-
quenter codex 95. habet lectionem eandem,
ac Samar.

Cap. 20. v. 13. כאשר התעו אלהים
Quando me errare fecerunt Dii. Samar. ponit
verbum in Singulari, scil. התערה. אֶחָד *Er-*
rare fecit. Huc referendum est illud Cap. 35.
v. 7. כי נגלו אליו האלהים. *Quoniam ibi*
reuelati sunt ad eum (id est, ei apparuerunt)
Dii. Sam. iterum verbum ponit in Singulari,
scil. נגלה. *reuelatus est.* (sive *apparuit*
ei Dii.)

Cap. 22. v. 2. וְלךְ-לָךְ אֶל-אֶרֶץ מוֹרְיָה. *Et*
vade tibi ad terram Moria. Samaritan. habet
המריאה i. e. *Moria* cum א Aleph,
quod omisit Pentateuchus Masor. Idque cor-
rectius: Est enim מוֹרְא una ex literis radicali-
bus huius vocis, quae deriuatur a radice רָאָה
Vidit; iuxta illud v. 14: „ Appellauitque no-
men loci illius, „ יְהוָה יֵרָאֶה. *Dominus vide-*

bit (siue prouidebit). Hinc interpretes Vulg. vertit v. 2: „In terram Visionis.,,

Cap. 23. v. 13. אִם-אֶתֶּרָה לִי וְשָׁמַעַנִי Si
tu, utinam audeas me. Loco לִי *Vtinam.* Sam.
 habet לִי מִי מִי *Mihi.* α.) Ita et LXX: Ἐπειδὴ πρὸς
 ἐμοῦ εἶ, ἀκουσόν μου. *Quoniam quidem ad me*
es, audi me. β.) Onkelos. בְּרַם אִם-אֶתֶּרָה
 עֲבַד-לִי-טִיבֹו *Profecto, si tu facis mihi mise-*
ricordiam. γ.) Eodem ferme modo vertit Io-
 nathan. δ.) Si itaque lectio Samaritana eliga-
 tur sensus planus erit: *Si tu mihi faues, vel*
Si tu mecum es eiusdem mentis, audi me etc.

* Cl. Kennicott. Cod. 464. videbatur το ι
 in לו ex parte inferiori esse rasum, hinc more
 suo illud asterisco notauit. Sed cum hoc ι ra-
 sum, et prout in eius Bibliis impressum lego,
 omnino simile sit literae (ι), nonne consideratis
 modo relatis potius quis dicere posset, non esse
 rasuram, sed primam et genuinam lectionem,
 vel ex alio codice emendatiore radendo corre-
 ctum esse?

Gen. 24. v. 36. אֶתֶּרָה וְקִנְיָתָה *Post senectu-*
tem eius (in Foem.). Melius Samar. אֶתֶּרָה
 וְקִנְיָתָה *Post senectutem eius*
 (in Mascul.). α.) Quia subintelligitur Abraham,
 de

de quo praecipue agit Eliezer. β.) Ideo LXX. *μετὰ τὸ γηράσαι αὐτόν. Post consenuisse i p s u m.*

ψ. 38. נִלְחֵם *Nisi.* Melius Sam. *אִם כִּי יִשָּׂא מִיְּנָא*
Sed. Hoc modo sensus planus est, scil.: „Non
 „ accipies uxorem filio meo de filiabus Chana-
 „ naeorum ... (v. 38.) sed ad domum patris
 „ mei perges.” α.) Ita teste Houbigantio in
 h. l. legerunt Veteres omnes. β.) Ita et LXX.
Ἀλλ' εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου πορεύσῃ. Sed
in domum patris mei ibis.

Cap. 24. ψ. 55. וַיֹּאמֶר אָחִיָּה וְיִמָּה *Et*
dixit frater eius, et mater eius. Sam. me-
 lius in Plur. וַיֹּאמְרוּ *Et dixerunt.*
 α.) Frater enim et mater poscunt Pluralem.
 β.) Iidem versibus sequentibus cum suo verbo
 iterato in Plurali referuntur. γ.) Pariter וַיֹּאמְרוּ
Et dixerunt habet Cod. 125. apud Kennicott.

ψ. 62. וַיֵּצֵאק בֶּן מְבוֹא בְּאֵר לַחֵי רֵאִי *Et*
Isaac venit a veniendo puteo Viuentis et Viden-
tis. Hic Interpretes (ait Houbigant.) se mire
 torquent, vt praue scriptum recte interpreten-
 tur. Loco בֶּן מְבוֹא *Venit a veniendo* ha-
 bet Sam. וַיָּבֹא בְּאֵר בְּמִדְבָּר *Venit in*
desertum scilicet ad puteum Viuentis et Vi-
 dentis. α.) Ita LXX: Ἰσαὰκ δὲ διαπορεύετο διὰ

τῆς ἐρήμου κατὰ τὸ φρέαρ ὁράσεως. *Isaac autem ibat per desertum iuxta puteum Visionis.*
 β.) Et sic evanescit omnis difficultas, exPentateu-
 chi Maforetici mendo orta. Et qualis est sen-
 sus: Venit a veniendo.

Cap. 25. v. 8. וַיֵּאסֶף אֶל-עַמּוּ *Et congre-*
gatus est ad populos suos. Ita legitur v. 17.
 Gen. 26. v. 11. Sam. in locis citatis legit: אֶל עַמּוּ
 אֲדָמָה *Ad populum suum.* α.) Ita LXX.
 πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. *Ad populum suum.*
 β.) Onkelos לְעַמּוּ *Ad populum suum.*
 γ.) Et teste Houbigantio Veteres omnes.

Cap. 26. v. 18. אֲשֶׁר חָפְרוּ בְיָמֵי אַבְרָהָם *Quos*
(scil. puteos) foderunt in diebus Abra-
ham. Melius Sam. loco: *In diebus Abraham*
legit: אֲבָרָם אֲבָרָם עֲבָדֵי אַבְרָהָם Servi
Abraham. α.) Ita LXX. οἱ παῖδες Ἀβραάμ.
Pueri Abraham. β.) Ita Syr. γ.) Versus 19,
 qui est parallelus: Et foderunt (alios scilicet
 puteos) עֲבָדֵי-יִצְחָק *Servi Isaac.* (non in die-
 bus Isaac.) δ.) Jonathan., quem secutus est Sy-
 rus, in Paraphrasi sua habet: אֲבָדֵי בְיָמֵי אַבְרָהָם *Quos foderunt servi Pa-*
tris eius in diebus Abraham.

Cap. 29. v. 8. עַד אֲשֶׁר יֵאָסְפוּ כָּל־הָעֶדְרִים. *Donec congregentur omnes greges.* Sam. melius loco τῶν *Omnes greges* legit: כָּל־הָרְעִים. • 23 *Omnes pastores.* α.) Ita LXX. ἕως τῶν συναχθῆναι πάντας τῶν ποιμένων. *Donec congregati fuerint omnes pastores.* β.) Ita legit Arab. γ.) Haec lectio contextui conformior est; sequitur enim: „Et reuoluant lapidem ab ore putei.” Vtique *Pastores*, non greges, reuoluebant lapidem.

v. 27. וְנָתַתִּי לָךְ. *Et dabimus tibi.* Melius Sam. וְנָתַתִּי לָךְ וְאֶתֵּן לָךְ. *Et dabo tibi.* scil. Rachel. α.) Ita LXX. καὶ δώσω σοι καὶ ταύτην. *Et dabo tibi et ipsam.* β.) Hanc lectionem requirit contextus. Nam a v. 13. solus Laban loquitur, et v. 18. immediate sequenti profequitur contextus: „Et dedit“ (scil. Laban) „ipsi Rachelem.” γ.) Kennicott iudicat in Cod. 155. olim forte scriptum fuisse וְאֶתֵּן לָךְ. *Et dabo.*

Cap. 31. v. 29. לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רָע: וְאֱלֹהֵי אֲבִיכֶם. *Ad faciendum vobiscum malum. Sed Deus Patris vestri etc.* Melius Sam. habet Singularem, scil. *Ad faciendum tecum* עִמָּךְ. • 23 *malum; sed Deus patris tui* אֲבִיךָ. α.) Ita LXX. καὶ νῦν ἰσχύει ἡ χεὶρ μὲ κακοποιῆσαι

σαί σε. Ὁ Θεὸς τῆ πατρὸς σου etc. *Et nunc potest manus mea malefacere tibi; Deus autem Patris tui etc.* β.) Contextus singularem exigit. Nam Laban a v. 26. cum solo Iacobo altercauit. Et v. 30. etiam in Pent. Masor. legitur in Singul. לְבֵית אָבִיךָ *Ad domum patris tui.* γ.) In Cod. Kennicottiano 129. olim אָבִיךָ *Patris tui* legabatur.

Cap. 33. v. 11. אֲשֶׁר הֵבֵאתָ לִּי. *Quod allatum est tibi.* Sam. melius legit in Actiuo, אֲשֶׁר הֵבֵאתִי, מִמֶּנֶּם אֲנִי אֶתֵּן לְךָ. *Quod attuli.* α.) Ita et LXX. αἱς ἠνεγμά σοι. *Quas attuli tibi.* β.) Ita et Syr. et Arab. γ.) Et certo Iacob, volens iratum placare fratrem suum Esau, consultius usus est verbis istis: „*Accipe, quaeso, benedictionem meam, quam attuli:*“, ac si dixisset: *quae allata est tibi.* δ.) Codex Kennicotianus 84. pariter legit הֵבֵאתִי *Attuli.*

* Ex hoc mendo quidam regulam hanc statuerunt: Moris esse apud Hebraeos τοι in prima Pers. Praet. interdum omittere.

v. 13. וַיִּדְּפוּן Et pulsabunt eas. Sam. melius וְאִם אֶפְשָׁר וַיִּדְּפוּן Si pulsauero eas. α.) Ita LXX. εἰ ἐν καταδιώξω αὐτά. *Si ergo urgebo ea.* β.) Ita Syr. Arab. et Io-

nathan וַיִּאֵן דְּהִיקְנֵן לְהוֹן Et si impellamus eas. γ.) Haec lectio Sam. certo fanior est, et ad interpretandum commodior.

Cap. 34. v. 13. אֲשֶׁר טָמְאוּ Quia polluit. Sam. טָמְאוּ זִמְיָא Polluerunt. α.) Ita LXX. ὅτι ἐμίαναν. Quia polluerant, scil. Dinam, sororem. β.) Ita Pent. Mafor. v. 27. γ.) In Cod. Kennicott. το ι est erasum, consequenter primo legebatur טָמְאוּ.

Cap. 35. v. 26. אֲשֶׁר יָלַד Qui natus est. Melius Sam. אֲשֶׁר יָלְדוּ זִמְיָא Qui nati sunt. scilicet filii Iacobi in Mesopotamia Syriae. α.) Ita LXX. οἱ ἐγένοντο αὐτοῖς. Qui nati sunt ipsi. β.) Ita et Onkelos בְּנֵי יַעֲקֹב דִּיתִילִידוּ Filii Iacob, qui nati sunt. γ.) Ita et Jonathan, Syr. Arab. etc. δ.) Ita legunt Codd. Kennicott. 485. 529. et forte ita olim habuit Cod. 532. Et το ι e Cod. 318. erasum esse videtur. Idem mendum, ex iisdem fontibus corrigendum est Cap. 41. v. 50. et Cap. 46. v. 27.

Cap. 36. v. 2. אֲנָה בֶּת-צִבְעֹן Ana, filiae Sebeon. Melius Sam. אֲנָה בֶּן צִבְעֹן Ana filii Sebeon. α.) Ana enim non fuit filia, sed filius Sebeon; ideo v. 24. es

29. inter filios Sebeon numeratur. β.) ita LXX. hic et v. 14. Ἀνὰ τὰς υἱὰς Σεβεγῶν. *Ana filii Sebegon.*

v. 6. וַיָּלֶךְ אֶל-אֶרֶץ Et iuit (scil. Esau) *ad terram.* Melius Sam. וַיָּלֶךְ מֵאֶרֶץ כְּנָעַן Et iuit ex terra Canaan. α.) Ita LXX. καὶ ἐπορεύθη Ἡσαῦ ἐκ τῆς γῆς χαναάν. *Et iuit Esau de terra Chanaan.* β.) Samaritanum si sequamur, sensus erit clarus.

Cap. 37. v. 4. מִכָּל-אֶחָיו *Prae cunctis fratribus eius.* Melius Sam. מִכָּל-בָּנָיו *Prae cunctis filiis suis.* α.) Ita et LXX. Ἰδόντες δὲ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῶν, ὅτι αὐτὸν ὁ πατὴρ φιλεῖ ἐκ πάντων τῶν υἱῶν αὐτῶν. *Videntes autem fratres eius (scil. Iosephi) quod ipsum pater amet prae omnibus filiis suis.* β.) Ita legitur in Codd. Kennicott. 152. 226. 249. 345. γ.) Adverte sensus est longe connaturalior, si cum Sam. legatur: *Prae omnibus filiis suis, quam prae omnibus fratribus eius.* δ.) v. 3. וַיִּשְׂרָאֵל אֶהֱבֵ אֶת-יוֹסֵף מִכָּל-בָּנָיו *Et Israel dilexit Ioseph prae omnibus filiis suis.* Quid ergo connaturalius v. 4. modo sequitur, quam lectio Sam. ? „Et viderunt
„fra-

„ fratres eius, quod ipsum Pater amet prae
„ omnibus filiis suis. „

v. 36. מָכְרוּ אֹתוֹ *Madianitae vendiderunt ipsum* (scil. Ioseph). Sam. explicite ponit *Ioseph*, scil. מָכְרוּ אֶת יוֹסֵף *Vendiderunt Ioseph*. Ita LXX. οἱ δὲ Μαδιανᾶιοι ἀπέδοντο τὸν Ἰωσήφ. *Madianaei autem vendiderunt Ioseph*.

Cap. 38. Vv. 3, 29, 30: וַיִּקְרָא *Et vocavit* in Mascul. Sam. melius legit in Foemin. וַתִּקְרָא *Et ipsa vocavit*. Nam Mater, concipiens et pariens, imposuit nomen. Ideo etiam in Pentat. Masoretico v. 4. et 5. legitur in Foemin. וַתִּקְרָא *Et ipsa vocavit*. Et. in Codd. Kennicott. 1, 4. v. 29.

Cap. 41. v. 9. אֶת-פַּרְעֹה *Et locutus est Princeps pincernarum cum Pharaone*. Sam. לִפְנֵי *Ad Pharaonem*. α.) Ita LXX. καὶ ἐλάλησεν ὁ ἀρχιοινοχόος πρὸς Φαραὼ etc. *Et locutus est princeps pincernarum ad Pharaonem etc.* β.) Ita Codd. Kennicott. 84, 89, 193.

v. 10. וַיִּתֵּן אֹתִי *Et dedit me*. Melius Sam. וַיִּתֵּן אֶתְּ אֲנִי *Et dedit eos*, praecedit enim Plur. scil. : „Iratus est Rex servis suis. „ LXX. καὶ ἔθετο ἡμᾶς ἐν φυλακῇ. *Et dedit nos in custodia*.

Cap. 43. v. 23. וְאֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם *Et Deus Patris vestri.* Sam. אֱלֹהֵי אֲבֹתֵיכֶם *Patrum vestrorum.* α.) Ita et LXX. ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ὑμῶν. *Deus Patrum vestrorum.* β.) Est ordinaria Phrasis, alibi saepe occurrens. γ.) Ita Cod. Kennicott. 150.

Cap. 46. v. 3. מְרַדָּה *A descendendo.* Sam. melius מְרַדָּה אֲנִי α.) Est enim Infinitivus Kal. β.) Alibi, vti Deut. 20. v. 20. C. 28. v. 52. ita legitur.

v. 4. וַיֹּסֶף יָשִׁית יָדוֹ עַל-עֵינָיו. *Et Ioseph ponet manum suam super oculos tuos.* Samarit. melius יָדָיו אֲנִי i. e. *Manus suas.* α.) LXX. καὶ Ἰωσήφ ἐπιβαλεῖ τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ὀφθαλμούς σου. *Et Ioseph imponet manus suas super oculos tuos.* β.) Certo melius dicitur: Imponere manus super oculos, quam manum.

v. 13. וַיֵּשֶׁב *Et Iob.* Sam. וַיֵּשֶׁב *Ita et Num. 26. v. 24. 1. Paralip. 7. v. 1. Et LXX.* locis citatis habent Ἰασηβ, sicut et Chald. Syr. Arab. et Vulgata. Videtur itaque ψ in Pentateucho Masoretico omissum esse. In Cod. Kennicott. quodam Sam. 363. legitur וַיֵּשֶׁב אֲנִי.

Cap. 47. v. 3. וַיֹּאמְרוּ אֶל־פַּרְעֹה רְעֵי צִאן עֲבָדֶיךָ *Et dixerunt ad Pharaonem.* (fratres Iosephi) *Pastor gregis serui tui sunt.* Samar. certo melius legit: רְעֵי צִאן פֹּסְטוֹרֵי *Pastores gregis.* α.) Pluralem enim exigit naturalis constructio. β.) Ita LXX. ποιμένες προβάτων οἱ παῖδες σου. *Pastores ouium pueri tui sunt.* γ.) Onkelos et Jonathan רְעֵי צִאן *Pastores gregis.* δ.) Eadem leguntur Cap. 46. v. 32. et 34. Nec non in utroque Pentat. Chald. Syr. Vulg. etc. constanter legitur in Plur. רְעֵי. ε.) Ita adhuc legitur in codicibus viginti et vno, a Cl. Kennicott. citatis, in sex, qui alias ita habuerunt, et ab aliena manu fuerunt correcti, et in tribus forte olim ita legebatur, quantum ex vestigiis coniecturare licet, et in quatuor nunc loco רְעֵי, substitutum est רְעֵי.

v. 21. וַיֹּאמֶר הָעַם הָעִבְרִי אֵתְּ לַעֲבָדִים *Et populum transire fecit ad vrbes.* Samarit. legit לַעֲבָדִים *In seruos.* LXX. καὶ τὸν λαὸν κατεδούλωσεν αὐτῷ εἰς παῖδας. *Et populum subiecit ei in pueros (siue seruos.)* Et ad quid cunctos populos, quos Ioseph cum tota terra Aegypti atque possessionibus omnium

Aegyptiorum v. 20. et 21. emerat, duxisset in vrbes? Nonne longe consultius eos diuenditis eorum praediis reliquisset, vt agros suos cole- rent. Iuxta illud v. 23. „Dixit ergo Ioseph ad „ populos: En . . et vos, et terram vestram „ Pharaon possidet, accipite femina et ferite „ agros.„ Conf. v. 25.

v. 28. וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב Et fuit dies Iacobi.
Melius Samarit. וַיְהִיו יְמֵי יַעֲקֹב Et fuerunt dies Iacobi. α.) Ita Onkelos et Jonathan וַיְהִיו יְמֵי יַעֲקֹב Et fuerunt dies Iacobi. β.) Et Codd. Kennicott. 529. 636. olim וַיְהִיו legerunt; et forte etiam 356. et 630. γ.) Regulae grammaticales exigunt Pluralem.

Cap. 49. v. 4. פָּחַז כַּמַּיִם Festinatio vel rapiditas, sicut aquae. Melius Samarit. פָּחַזְתָּ Festinasti sicut aqua. Verbum in secunda Persona ponunt. α.) LXX. ἐξέβρισας ὡς ὕδωρ. Fecisti contumeliam, sicut aqua. β.) Syr. Diffluxisti sicut aqua. γ.) Onkelos על־דִּאֲזִלְתָּ Sed quia ambulasti coram facie tua, ecce sicut aqua (siue quia voluntatem tuam secutus es sicut aqua). δ.) Jonathan וְעַל־כֵּן הִטִּייתָ Et propterea quia peccasti. ε.) Versio Perf. Sed festinationem fecisti sicut aqua.

aqua. ζ.) Ita exigunt caeterae Personae secundae, quae l. c. sequuntur: vti ascendisti cubile patris tui, polluisti etc.

Denique verbum hoc in Persona secunda omnes Veteres, teste Houbigantio, legerunt.

ψ. 5. כְּלִי חַמָּס *Vasa iniquitatis.* Melius Sam. כְּלִי חַמָּס חָזַק *Consummarunt iniquitatem* (sc. machinationum suarum). α.) Ita LXX. καὶ συνετέλεσαν ἀδικίαν ἐξαίρεσως. *Et consummarunt iniquitatem propositi sui.* β.) Hoc modo si legatur, sensus planus est, scilicet adimpleverunt illud, quod inter se concluderant. Ad rem nostram Cl. Houbigant το מכרתיהם *ver-*
tit: Machinationum suarum deriuando a radice כרה *praeparare, moliri.*

ψ. 6. אֵל תִּהְיֶה כְבוֹדִי *Ne se uniat gloria mea.* Sam. אֵל יִהְיֶה כְבוֹדִי *Ne ardeat iecur meum.* LXX. Μὴ ἐρίσῃ τὰ ἥπατά μου. *Non contendat viscera mea.*

ψ. 10. וְיִמְחַקֵּק מִבֵּין רַגְלָיו *Et legislator de inter pedes eius, vel de pedibus eius (non recedet).* Sam. וְיִמְחַקֵּק מִבֵּין רַגְלָיו *De inter vexilla eius, vel de vexillis eius.* Hanc lectionem adoptat Houbigantius ob sequentes rationes: α.) Quia ista phrasis רַגְלָיו *Pes nusquam de*

posteris vsurpatur; sed יֶרֶךְ Femur. Vti Gen. 46. v. 26. Exod. 1. v. 5. Iudic. 8. v. 30. Ideo LXX. advertentes hanc phrasin non esse genuinam, verterunt: καὶ ἡγέμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ. *Et Dux de femoribus eius*; quos secutus est Interpres Vulgatae nostrae. β.) Ita planus euadit huius prophetiae sensus. Nam quaeuis tribus sua habuit vexilla. Num. 2. v. 2. Sensus igitur est: Id proprium fore tribui Iudae, vt erecta atque semper explicata sit retentura vexilla; id est: Proprias suas leges, regimen atque dominatum, donec venerit Messias. γ.) Euanescent obiectiões, quae alterius lectionis Patronos torquent. Nam fuerit modo primus Rex in Israel Saul, scilicet de tribu Benjamin; fuerint tempore Machabaeorum duces de tribu Leui, tribus Iuda tamen erecta semper tenuit vexilla sua. Huius tribus regimen et dominatus illis temporibus, et quidem vsque ad Messiae aduentum semper floruit. Imo ad eius reliquiae tribus Benjamin 3. Reg. 12. v. 20., et caeterarum 10. tribuum transfugae in auita religione persistendi causa 2. Paralip. 11. v. 13. etc. ad eius vexilla conuolarunt, vnumque populum, vnāque quasi tribum cum Iudaeis constituerunt.

runt. Vid. 2. Paralip. 15. v. 8. etc. Vnde dein promiscue omnes, ex quacunque tribu fuerint, Iudaei nominati fuerunt. Ibid. v. 10. עַד כִּי־יָבֹא וְשִׁילֹה *Donec (vel quousque) veniat Schilo.* Samarit. עַד כִּי יָבֹא וְשִׁילֹה *Donec veniat PACIFICVS.* Mirum in modum locus iste, et Christianorum, et Iudaeorum ingenia a multis iam saeculis vexauit; licet hoc praecipue vocabulum וְשִׁילֹה *Schilo* ferme omnes de Messia explicent, diversi tamen diuersimode legerunt, atque in diuersas abierunt explicationes. α.) LXX. legisse videntur וְשִׁילֹה *Quod vel quae ei, vel cui.* Ideo verterunt: ἕως ἡν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ. *Donec veniant, quae reposita sunt ei.,* scil. Sceptrum, Regnum Iuda, aliaque dona Messiae. Ita etiam intellexerunt S.S. Ignat., Iren., Hier., Ambros. etc. β.) Leo Castrius Lib. 3. Apolog. legit וְשִׁילֹה *Schaila,* id est: *Donec veniat donum,* siue promissum ei. γ.) R. David Kimchi legit וְשִׁילֹה *Schilo,* i. e. *Filius eius;* (scil. Iudae) quem sequitur Aben Esra. δ.) R. Bechai in Comment. suo in h. l. וְשִׁילֹה בְנוֹ שִׁינֹלֶד מִשְׁלֵיִת *id est: Schilo filius eius, qui nascetur ex secundis mulieris iuxta viam*

omnium, qui nascuntur. ε.) Paraphras. Onkel.
 עַד־דִּיִּיתִי מְשִׁיחָא דְדִלִּיהּ הֵיא מְלָכוּתָא ·
Donec veniat Messias, cuius est regnum. ζ.) Paraph.
 Ionath. עַד־זְמַן דִּי יִיתִי מְלָכָא מְשִׁיחָא זְעִיר בְּנוֹי
Usque ad tempus, quo veniet Rex Messias, mi-
nor filiorum eius. η.) Paraphras. Ierosolymitana
 מְלָכוּתָא דִּידִידִיהּ הֵיא Cuius est regnum. Vul-
 gata שִׁלָּה מִשִּׁלָּה Schilo deriuat a rad. שָׁלַח Misit,
 et legit: „Donec veniat, qui mittendus est.„
 Vides hic Lector α.) diuersas, in quas ii, qui
 Pentateuchum Masoreticum sequuntur, abeant
 sententias. Clarus autem sine omni contorfio-
 ne fuit sensus, si ex Pentateucho Samaritano
 legatur שָׁלָוָה a rad. שָׁלָה Quieuit tran-
 quillus fuit; i. e. *Donec veniat PACIFICVS,*
sive PACIFICATOR, aut pacem reddens.
 Messias enim est. שָׁר שָׁלוֹם Princeps Pacis. Is.
 9. v. 6: „Qui posuit fines ... pacem.„ Psalm.
 Hebr. 147. v. 14. „Ipse enim est Pax nostra.„
 ad Ephes. 2. v. 14. Et ipse Christus de se te-
 statur: „Pacem meam relinquo vobis, pacem
 „ meam do vobis.„ Io. 14. v. 17. β.) Conue-
 nit etiam mirifice cum דְגָלָיו Vexillis. v. 10. Et
 hoc modo si legatur, erit perfecta allegoria:
 Praedixit itaque Iacob Iudam vexilla sua tam

diu

diu erecturum et retenturum, donec ex ipso
oriatur Dux Victoriosus, Rex Pacificus pacem,
per Adae peccatum amissam, reparaturus.

Praeclare in h. l. Cl. Monsperger in Ten-
tam. ex Instit. V. T. Viennae 1780. „Illud a
„ tot eruditorum Commentatorum contentio-
„ nibus celeberrimum Messiae nomen *Schilo*,
„ Gen. 49. iuxta ipsius etymon, dialecti Ara-
„ bicae ope indagatum et enodatum, apposite
„ reddimus: *Tranquillator* seu limpidi et
„ defoecati animi *Affertor* ex secundina, i.
„ e. carne mulieris natus; atque adeo negamus,
„ illud a radice *שלש* deduci posse ac debere.,,

Si Pent. Hebraeo-Samaritanum ad manum
habuisset, explicationem iste suam ex eo po-
ruisset corroborare.

ψ. 33. *לְעַמִּי* *Ad populos suos.* Melius
Sam. *לְעַמִּי* *Ad populum suum.*
α. Ita Pentat. Masoret. v. 29. ubi Iacob dixit:
לְעַמִּי *Congregabor ad populum meum.*
β.) LXX. *πρὸς τὸν λαὸν αὐτῆς.* *Ad populum*
suum. γ.) Onkelos et Jonathan *לְעַמִּי* *Ad*
populum suum. δ.) Ita Versio Syr. Arab. Per-
fica, Vulgata etc. Denique *το* *ad populos suos*
est barbarismus.

Cap. 50. v. 26. **וַיִּשָּׂא** *Et posuit.* Melius Sam. **וַיִּשָּׂא** *Et positus fuit.* Nam a.) ad quid ponitur, ante **וַיִּשָּׂא**? certo contra Grammaticam. Omnes aduerterunt esse mendum; ideo nullus Textum Masoreticum secutus est. LXX. καὶ ἔθαψαν αὐτὸν, καὶ ἔθηκαν ἐν τῇ σοφῶ. *Et sepelierunt eum, et posuerunt in arca etc.* γ.) Onkelos et Paraphrasis Ierosol. **וַיִּשָּׂא** *Et posuerunt eum.* δ.) Similiter Jonathan **וַיִּשָּׂא** *Et posuerunt eum.* ε.) Arab. *Et positus est in Arca.* ζ.) Vulgat. „*Repositus est in loco.*” η.) Denique **וַיִּשָּׂא** legunt 8. Codd. Kennicottiani, et tres forte olim ita legerunt.

I n E x o d u m.

Cap. 1. v. 10. **כִּי תִקְרָאנָה מִלְחָמָה** *Cum euenerint bellum.* Melius Sam. in Sing., et cum suffixo nobis **כִּי תִקְרָאנֵנוּ** *Si euenerit nobis bellum.* α.) Ita LXX. ἄν συμβῇ ἡμῖν πόλεμος. *Cum acciderit nobis bellum.* β.) Onkelos **וַיְהִי אֲרִי-יְעָרְעֲנֵנָּה קָרֵב** *Et quando acciderit nobis bellum.* γ.) Ionath. **וַיְהִי אֲרוֹם** *Et accadat, ut cum occurrerit nobis etc.* δ.) (Pariter ita verterunt Syr. Arab. Vulg. etc. ε.) Sensus est longe connaturalior.

וַיִּשְׁימוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ. 11. א. *Et posuerunt super eum Principes tributorum, ut affligerent eum in oneribus suis. Et aedificauit.* Melius Sam. habet לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְנוּ. *Vt affligerent eos in oneribus suis, et aedificauerunt etc.* Nam το Εος, in Plurali positum, conuenit cum alio suffixo Suis. Et ideo lectio Samaritana *Aedificauerunt* lectioni Pentat. Masoret. *Aedificauit* praeferenda est. Ita in utroque loco legunt caeterae versiones. Vbi simul notandum est, quod utrumque Pentateuchum, quantum ad illud praecedens *super eum*, corrigant, vertentes *super eos*. Et hoc modo, correctis istis tribus locis, totus Versus clarus fluet. Itaque α) LXX. Καὶ ἐπέσκησεν αὐτοῖς ἐπιστάτας τῶν ἔργων, ἵνα κακώσωσιν αὐτὰς ἐν τοῖς ἔργοις, καὶ ὠκοδόμησαν πόλεις etc. *Et praefecit eis Praefectos operum, ut affligerent eos in operibus. Et aedificauerunt ciuitates.* β.) Onkelos וַיִּמְנִיאוּ עָלָיו שָׂרֵי מַסִּים לְמַעַן עֲנֹתוֹ בְּסִבְלָתָם וַיִּבְנוּ. *Et constituerunt super eos Principes malefacientes, ut affligerent eos, et aedificauerunt ciuitates etc.* γ.) Ita Ionathan, Syr. Arabs, Vulg.

ψ. 16. וְהָיָה בֶּתְהוּיָא Et si filia *illa*
(est) et ipse viuet. Melius Sam. וְהָיָה בֶּתְהוּיָא
וְהָיָה בֶּתְהוּיָא Si filia *illa*
viuet (i. e. ipsa in Foemin.). α.) Nam ita
cum regulis Gramm. conuenit. β.) Saltem
loco הוּא nouem codices Kennicott. legunt הוּא.

* Clericus in h. l. bene obseruat *Vereor*, vt
librariis ἐναλλαγὰς plures debeamus. Vid.
pag 72. lit. η.

ψ. 20. וַיִּרְבַּהּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד Et creuit
populus, et roborati sunt valde. Samar. וַיִּרְבּוּ
וַיַּעֲצְמוּ צָרָה וַיַּעֲצְמוּ הָעָם וַיַּעֲצְמוּ מְאֹד
וַיַּעֲצְמוּ Et creuerunt etc. Melius: Quia
vtrumque verbum *creuerunt*, et confortati
sunt, quae eundem Nominatiuum (scil. *Popu-*
lus) habent, in eodem numero ponit

Cap. 2. ψ. 6. וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד Et vidit
ipsum puerum. Sam. וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד
וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד Et vidit *puerum*, omisso Affixo
הוּא *Ipsum*. Et recte α.) הוּא est superfluum;
sequitur enim: וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד i. e. *Vidit puerum*. β.)
LXX. ὁρᾷ παιδίον. *Vidit puerum*. γ.) Pariter
omisit Onkelos: וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד Et vidit
puerum. δ.) Ita et Ionath. וַתִּרְאֵהוּ אֶת-הַיֶּלֶד
Et vidit puerum. ε.) Ita Vulg. etc. Optime
autem

autem in codice Kennicottiano N°. 600. legitur sine Apocope ותראה.

ו. 9. וְתִנְיָקָהוּ *Et lactavit eum.* Samarit.
וְתִנְיָקָהוּ זִמְמָא זִמְמָא *Et lactavit eum.* Melius
quidem: Quia hoc verbum יִנְק *Suxit* in Hiphil
non amittit primam literam radicalem. Adducit
equidem Buxtorff in Lexico Hebraeo-Chald.
exemplum ex Gen. 32. v. 15. scil. מִנְיָקוֹת
Cameli lactantes; sed esse mendum, constat
non tantum ex Pentat. Sam., qui l. c. מִנְיָקוֹת
legit, sed et aliae modernae editiones, uti Rei-
neccii, Xantis Pagnini Lucensis Kennicott. eo-
dem modo scil. מִנְיָקוֹת legunt. Conf. p. 72. lit. n.

* R. P. Ioan. Maria d'Ollone Carmel. Excalc.

In suo Lexico Hebraico - Chaldaico - La-
tino-Biblico ad hoc verbum sequentia habet:
„ Quidam Eruditissimi Grammatici, videntes
„ *Sceua* sub litera ת, vocem hanc a נִיק *Fluere*
„ censent, sicut וְחִבִּיאוֹהוּ a בִּוִּי; caeteri vero
„ hanc opinionem iuste ac merito parui pen-
„ dentes, sub יִנְק eam reponunt. Fatemur
„ quidem ... *Sceua* loco *Tfere* hic adesse, ...
„ Hoc autem factum est, aut amanuensis incu-
„ ria, aut punctorum permutatione, quae non
„ semel in sacris literis reperitur. „

Cap. 3. v. 2. בְּלַפֶּת-אֵשׁ *In flamma ignis.*
 Sam. בְּלֶהֱבֵת • אֵשׁ *Vtique melius: Nam*
 טו ה *est litera radicalis; radix enim est להב, non*
 לֶבֶב *vti in Bibliis Hebr. Xantis Pagnini in mar-*
gine notatur. Ideo in caeteris locis טו להב cum
ה scribitur. Lexica igitur, quae dicunt בְּלֶבֶת
pro בְּלֶהֱבֵת poni, ex mendo iterum deduxerunt
hanc regulam.

v. 6. אֲבֹתֶיךָ *Patris tui.* Samarit. אֲבֹתֶיךָ
 אֲבֹתֶיךָ *Patrum tuorum, idque conformius*
contextui; sequitur enim: Abraham, Isaac et
Iacob, qui vtique Pluralem desiderant.

v. 21. רִיקָם *Inaniter, Vacue etc.* Sam.
 רִיקִים *melius transponit Iod, (י) et legit*
Vacui, Inanes. α.) Est enim Pluralis; ideo
LXX. ἔκ ἀπολεύσετε κενοί. Non exhibitis vacui.
β.) Onkelos, Ionath. רִיקָנִין Vacui. γ.) Ita et
Vulg. etc.

Cap. 4. v. 18. אֶל-יֶתֶר *Ad Iether.* Sam.
 אֶל-יֶתְרוֹ *Ad Iethro. α,) Ita Pentat. Masor.*
legit in fine eiusdem versus. β.) Pariter Cod.
Kennicott. 150. hic habet יתרו Iethro.

Cap. 9. v. 3. הִנֵּה יַד-יְהוָה הוֹיָה *Ecce*
manus Domini existens. Samar. הִנֵּה הוֹיָה
Existens, siue Est. In h. l. Houbig. „Sic
tra-

„ tractarunt Grammatici noui הויר, vt Par-
 „ ticipium verbi היר *Fuit*, qui Sam. codicem
 „ non norant, in quo legitur היר *Est.* „

Cap. 10. v. 17. וְעַתָּה שָׁא נָא חַטָּאתִי *Et nunc dimitte, quaeso, peccatum meum.*
 Sam. melius שָׁא *Dimittite.* α.) LXX. Προσ-
 δέξαθε ὅυν μὲ τὴν ἁμαρτίαν. *Suscipite igitur peccatum meum.* β.) Ira Syr. Arab. et teste
 Houbigantio Veteres omnes praeter Chal-
 daeum. γ.) Hunc numerum contextus requi-
 rit; eodem enim versu, sicut et alibi Pharaο
 Moyse et Aaronem in Plurali alloquitur.

Cap. 12. v. 39. בִּי-גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם *Quia*
expulsi sunt ex Aegypto. Samarit. בִּי גִרְשׁוֹ *Quoniam*
 מִצְרַיִם יָצְאוּ מִמִּצְרַיִם *expellebant eos Aegyptii.* α.) Ita LXX.
 Εξέβαλον γὰρ αὐτὰς οἱ Αἰγύπτιοι. *Eiiciebant*
enim eos Aegyptii. β.) Et Syr.

Cap. 13. v. 3. זָכוֹר *Memento.* Melius Sam.
 זָכְרוּ *Mementote.* α.) Ita LXX. Μνημο-
 νεύετε. *Mementote.* β.) Ita Syr. γ.) Onkelos,
 Jonathan. הוֹזֵן דְּכִירִין *Mementote.* δ.) Alia,
 immediate sequentia, etiam in Plurali leguntur.

Cap. 17. v. 2. תְּנוּ-לָנוּ מַיִם *Date nobis*
aquas. Melius Sam. תְּנָה *Da.* α.) Ita LXX.

Δὸς ἡμῖν ὕδωρ. *Da nobis aquam.* β.) Ita Syr.
 γ.) Numerum Sing. contextus iterum requirit.
 Petierunt enim aquas a Mose; et caetera e. g.
 יַמְּעִי *mecum*; „Cur fecisti nos exire etc.„ sunt
 in Singulari. δ.) Ionat. הָב לִי מוֹי *Da nobis*
aquas.

Cap. 20. v. 25. עָלֶיהָ וַתַּחֲלִלָהּ: *Super*
eam, et pollues eam. Melius Sam. עָלָיו וַתַּחֲלִלָהּ
 *זא22חאז *זמ2ו *Super ipsum*, (scilicet
 altare) *et pollues illum*, (id est illud altare).
 „Nam utrumque“ (recte ait Houbig. in h. l.)
 „id verbum effertur de מִזְבֵּחַ *altari*, quod
 „Masculinum est, non de lapidibus, אֲבָנִים,
 „quod verbum, et Foemininum est, et Plu-
 „rale.„ Cod. Kennicott. 109. legit saltem
 עָלָיו *Super ipsum.*

Cap. 22. v. 9. אֲשֶׁר יִרְשָׁעוּ אֱלֹהִים. *Quem*
condemnaverint Dii. Recte Sam. cum affixo
 יִרְשָׁעוּ *Quem Deus condemnaverit eum.* Post
 Relatiuum enim אֲשֶׁר *Qui etc.* sequitur vel ver-
 bum cum Affixo, vel aliud Pronomen solitarie
 positum.

Cap. 23. v. 20. מַלְאָךְ *Angelum.* Samar.
 melius מַלְאָכִי אֲנִי *Angelum meum.* α.)
 Ita LXX. καὶ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν
 μου.

μς. *Et ecce, ego mitto Angelum meum.* β.) Conf. v. 23. et Cap. 23. v. 34. Quin imo, ita multis aliis in locis legitur.

ψ. 33. בִּי-יְהוָה לָךְ *Quia erit* scil. dii alieni in laqueum. Sam. melius וְהָיוּ לָךְ זָמַר *Et erunt tibi* in laqueum. α.) Ita LXX. οἱ ἐσονται σοι πρόσκομμα *Hi erunt tibi offendiculum.* β.) Onkelos : אֲרֵי-יְהוֹן לָךְ לְתַקְלָא *Quia in scandalum erunt tibi.* γ.) Ita et Ionat. Syr. aliique Veteres.

Cap. 25. ψ. 19. תַּעֲשֶׂה *Facietis.* Samar. melius תַּעֲשֶׂה זָמַר *Fac.* α.) Ita LXX. καὶ ποιήσεις τὰς δύο χερσὶν. *Et facies duos Cherubim.* β.) Ita Syr. γ.) Deus enim solum Mosen alloquitur. Ideo etiam ab initio huius versus legitur וַתַּעֲשֶׂה *Et fac.* δ.) Eodem modo legunt Codd. Kennicott. 5. 160. 601.

ψ. 37. וַהֲעֵלָה אֶת-נֵר־תִּיה וְהָאִיר *Et ascendere fac* (siue dispone aut impone) *lucernas eius, et lucere faciet.* Melius Sam. וַהֲעֵלִיתָ זָמַר זָמַר זָמַר *Et ascendere facies* (in Praeterito cum ם conuersiuo) *lucernas eius, et lucebunt.* Quantum ad primum; praecessit enim praeteritum cum Vau conuersiuo, et in soluta oratione

ne non mutantur tempora. Quantum vero ad
secundum; melius legitur in Plurali וְהָאִירוּ *Et*
lucébunt; scilicet lucernae. α.) Ita etiam
LXX. καὶ φανέσονται. *Et lucébunt.* β.) Onkelos
et Jonathan וִיהוּן מְנִהָרִין *Et sint lucentes.* γ.)
Ita Syr. Arabs. Vulg.

ל. 39. יַעֲשֶׂה אֹתָהּ *Faciet illud.* Melius
Sam. תַּעֲשֶׂה אֹתָהּ *Facies.* α.) Praece-
dentia enim et subsequencia verba sunt in ea-
dem Persona. β.) In eadem Persona legunt
Syrus, γ.) Et Codd. Kennicott. 9. et 683.

Cap. 27. ל. 5. וְנָתַתָּה אֹתָהּ *Et dabis* (siue
pones) *eam.* Melius Sam. וְנָתַתָּה אֹתוֹ
צִיָּבָא *Et pones eum* scil. מִכְבָּר *Cri-*
brum siue *Craticulam*; quod apud Hebraeos
est Masculinum.

ל. 11. לַפֶּאֶת צָפוֹן בְּאֶרֶץ קָלָעִים מֵאָה אַרְבָּעִים
Ad plagam aquilonarem in longitudine cortinae
(siue vela) centum longitudine. Nemo non
videt, quod alterutrum אֶרֶץ *Longitudo* super-
fluat. Hinc longe melius Sam. loco vltimi אֶרֶץ
פֹּתֵחַ *In cubito.* Et legit: לַפֶּאֶת
צָפוֹן בְּאֶרֶץ קָלָעִים מֵאָה בָּאֶמָּה
צָפוֹן בְּאֶרֶץ קָלָעִים מֵאָה בָּאֶמָּה
Ad plagam aquilonarem vela in longitudine centum cubi-

torum. α.) Ita LXX. Τῷ κλίτει τῷ πρὸς ἀπην-
λιώτην ἰσία ἑκατὸν πήχεων μῆκος. *Lateri, quod*
ad subsolanum tentoria centum cubitorum lon-
gitud. β.) Eodem ferme modo legit Syrus.
γ.) Et haec est teste Cl. Houbig. Veterum lectio.
δ.) Conf. v. 9.

Cap. 28. v. 1. et 4. לְכֹהֵנִי-לִי *Ad sacerdo-*
tio fungendum eius mihi. Sed ad quid Affixum
וּ in τῷ לְכֹהֵנִי-לִי. Ideo in utroque loco Sam. me-
lius sine affixo וּ *Eius* לְכֹהֵנִי-לִי •מ2 •ב22 *Ad*
sacerdotio perfungendum mihi.

Cap. 30. v. 4. וְהָיָה לְבָתִּים *Et erit in*
domos, five intra vestes. Melius Samarit. וְהָיוּ
זמאז *Et erunt* scil. duo annuli. α.) Ita LXX.
καὶ ἔσονται. *Et erunt.* β.) Nom. huius verbi,
scil. *annuli*, est in Plurali. Similiter subsequens
Pronomen בָּהֶם *In illis* Sam. בָּהֶם זמאז

* Haec in Pent. Sam. leguntur Cap. 26.
inter v. 35. et 36.

v. 32. לֹא יִסָּךְ *Non unget.* 3. Fut. Kal.
Melius Sam. לֹא יִסָּךְ •זמאז •א2 *Non unga-*
tur, in Hophal. Passivum habent α.) LXX.
καὶ χρισθήσεται *Non ungetur.* β.) Onkelos
לֹא יִסָּךְ γ.) Buxtorff. in Lexico Chaldaico
Talmud.. Rabbinico לֹא יִסָּךְ *Non ungetur,*
in

in Ithpeal. δ.) Pariter Vulgata, et caeterae versiones habent Passuum. ε.) Conf. Exod. 37. v. 16. et Exod. 25. v. 29. vbi idem verbum in Passiuo ponitur scil. יָסַךְ ζ.) Apud Kennicott. in 14. Codd. legitur: יָסַךְ quod in Pual. (scil. יָסַךְ) legi potest.

Cap. 33. v. 11. לֹא יָמִישׁ Vertitur quidem ordinarie: *Non recedebat.* Ast in Hiphil cum hoc verbum sit, potius significat *Non remouit.* Ideo melius Sam. legit in Kal. לֹא יָמִישׁ *Non recessit.*

Cap. 36. v. 7. וְהוֹתֵר Xant. Pagn. vertit *Et super abundandum.* Cl. Houb. ex Sam. emendandum esse ait: „Vt sit וְהוֹתֵרֶיךָ *Et satis* „ *superque fuit.* Neque enim הוֹתֵר Masculinum posset esse Hophal, de מְלֶאכֶרֶךָ dictum, „ cum sit מְלֶאכֶרֶךָ Foemininum. „ α.) Huic lectioni etiam fauent LXX., qui verterunt: καὶ προσκατέλιπον *Et superfluerunt.* β.) Per istam emendationem tollitur omnis obscuritas.

Cap. 37. v. 17. וְקָנֶיָהּ *Et calamus eius.* Melius Samar. וְקָנֶיָהּ *Et calami eius.* α.) Ita LXX. καὶ τὰς καλάμους *Et calamos eius.* β.) Fuerunt enim plures calami. Vide v. 18. Idem mendum in Pent. Masor. habetur
Exod.

Exod. 25. v. 31. Vbi LXX. etiam verterunt, *καλαμίς* *Calami*.

Cap. 39. v. 9. רְבוּעַ הָיָה כְּפֹל עָשׂוּ אֶת־הַחֹשֶׁן. *Quadratum fuit, duplicatum fecerunt pectorale, palmus longitudo eius, et palmus latitudo eius duplicatum.* Hoc ultimum *duplicatum* in Sam. omissum est. Hebraei quidem verba saepe duplicare solent; sed tunc non ponunt vnum in fine, et aliud ab initio versus.

In Levitic.

Cap. 1. v. 6. וְהִפְשִׁיטוּ. *Et excoriabit.* Sam. וְהִפְשִׁיטוּ רַב־מִשְׁכָּבָא. *Et excoriant.* α.) Ita LXX. καὶ ἐνδείσαντες τὸ ὅλοκαύτωμα. *Et excoriantes holocaustum.* β.) Pluralem contextus exigit. Filii enim Aaron animal excoriarunt.

Cap. 2. v. 2. וְקָמַץ מִנֶּה. *Et accipiet inde.* Melius Sam. מִמֶּנָּה. *Ex ea* (scil. simila. α.) Ita LXX. ἀπ' αὐτῆς. *De ea.* β.) τοῦ. *Ibi, illic,* et מִנֶּה. *Exinde,* de tempore vel loco vsurpatur.

Cap. 5. v. 11. וְלֹא יָשַׁם עָלֶיהָ שֶׁן. *Non ponet super eam oleum.* Melius Sam. לֹא יִשָּׂא. *Non*

•פחח •א-2 *Non effundet.* α.) Ita LXX.
 ελ ἐπιχεῖ. *Non effundet.* β.) Ita et Syr.
 γ.) To שוֹשׁ *Ponere* de aridis, יצק autem *Effu-*
dit de liquidis vsurpatur.

Cap. 6. v. 5. (iuxta alias editiones E. g.
 Reinecc. Cap. 5. v. 24.) וְחֲמִשָּׁתָיו ordinarie ver-
 titur. *Et quintam eius* (scil. partem). Sed est
 formae Pluralis; ideo vertendum esset: *Et*
quintas partes eius. Buxtorff. in suo Lexico ad
 hanc vocem ait: „Est ex forma Sing. et Plur.
 „ compositum, quo Aben Esra scribit signifi-
 „ cari minus, quam plura, id est duo, siue
 „ duas quintas. Subtile id magis, quam proba-
 „ bile. „ Ast omnis probabilitas et subtilitas
 evanescit, si cum Sam. legatur וְחֲמִשָּׁתָיו
 זָאֵרָא *Et quintam eius.* α.) Ita legitur
 Cap. 5. v. 16. β.) Et in 11. Codd. a Kenni-
 cott. numeratis; in Cod. 4. vero habetur
 וְחֲמִשָּׁתָיו et in vno scilic. octogesimo legitur:
 וְחֲמִשָּׁתָיו Quod idem est. Vid. p. 72. lit. η.

α. 10. (iuxta alias editiones Cap. 6. v. 3.)
 מְדֵן *Vestimento suo.* Melius Sam. legit in Plur.
 et sine Affixo מְדֵי בָרָא *Vestes lini*
 (siue lineas). Nam α.) Ita Onkelos et Iona-
 than לְבוּשֵׁי דְבוּץ *Vestimentis de bysso in-*
duar.

duar. β.) Ita in eodem v. legitur: וּמִכְנֵסֵי בָר Et femoralia lini (vel linea). γ.) Nec non in Cod. 125. primo siue olim legebatur: מְדִי Vestes eius.

ψ. 14. (iuxta alias editiones v. 7.) הִקְרִיב Offeret. Melius Sam. הִקְרִיבוּ Offerent. Nam α.) Filii Aaron obtulerunt. β.) Ideo LXX. προσάξουσιν αὐτὴν οἱ υἱοὶ Ααρὼν. Adducent illud filii Aaron. γ.) Onkelos et Ionath. הִקְרִיבוּ בְנֵי־אֶהֱרֹן Quod offerent filii Aaron. δ.) Ita Syr. Arab. Male igitur ita punctatur הִקְרִיב. ε.) Nec subsistit illa elliptica explicatio, in qua אֶחָד Vnus iuxta quosdam subintelligi dicitur scil. Vnus ex filiis Aaron offerat. Legendum enim esset מִבְּנֵי i. e. Vnus ex filiis Aaron.

ψ. 15. (iuxta al. edit. v. 8.) מִמֶּנִּי Ex eo. Melius Sam. מִמִּנְחָה Ex ea (scil. Mincha). α.) מִנְחָה Mincha enim, Lat. Oblatio, est Foem. Ideo β.) v. 16. in utroque Pentat. legitur מִמִּנְחָה et γ.) מִמִּנְחָה legitur in codice Kennicott. 683.

ψ. 20. (iuxta al. v. 13.) מִנְחָה Oblationem. Sam. לְמִנְחָה In oblationem. Ita LXX. εἰς θυσίαν. Quod offerent Domino in sacrificium.

Cap. 9. v. 3. וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Et ad filios Israel.*
 Sam. וְאֶל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל *Et ad senes (siue seniores) Israel.* α.) Ita LXX. καὶ τῇ
 γερουσίᾳ Ἰσραὴλ λαλήσων. *Et Senatu i Israel*
loquere. β.) Iubetur Aaron eos alloqui, quos
 Moses v. 1. conuocauit, inter quos erant senio-
 res, non vero omnes filii Israel.

Cap. 11. v. 13. לֹא יֵאָכְלוּ *Non comedentur.*
 Sam. לֹא תֵאָכְלוּ *Non comedetis.* Ita enim legitur v. 2, 4, 8, 9, 11. etc.

Cap. 12. v. 2. אִשָּׁה כִּי תִזְרֶעַ *Mulier, cum seminificauerit.* Sam. תִּזְרַע *Mulier, si suscepit semen.* α.) Ita LXX. Γυνὴ ἥτις ἐὰν σπέρματιδῇ. *Mulier quaecunque semine foecundata fuerit.* β.) Rationem dat Cl. Houb. „ Verbum זָרַע fine casu positum „ non significat susceptionem prolis, sed seminis; propterea legendum cum Samar. תִּזְרַע *Seminata fuerit* vt post „ notatam conceptionem noteretur ipse partus „ in verbo: וַיֵּלֶד *Et pepererit.*

Cap. 18. v. 21. לְהַעֲבִיר לְמֹלֶךְ *Vt transire facias Moloch.* Melius Sam. לְהַעֲבִיר לְמֹלֶךְ *Vt seruire facias Moloch;*
 id est: *Vt pueros idolo Moloch in perpetuum,*
 do-

dones seruitium. α.) LXX. καὶ ἀπὸ τοῦ σπέρματος σου ἐδώσεις λατρεύειν ἀρχοντι. Et a semine tuo non dabis seruire Principi. β.) Si transire legendum esset, idem significaret, ac filios suos idolo Moloch per ignem offerre, consequentur nomen וַאֲ Ignis simul legeretur. Vti 2. (Vulg. 4.) Regum 23. v. 10.

Cap. 19. v. 8. וַיֵּכְלֵה Et comedentes illud. Melius Sam. וַיֵּכְלֵה וַיֵּכְלֵה Et comedens illud. α.) Ita LXX. Ὁ δὲ ἐσθὼν αὐτὸ, ἁμαρτίαν λήψεται. Comedens autem illud, peccatum accipiet. β.) Sic (teste Cl. Houbig.) omnes Veteres. γ.) Subsequentia Verba et Affixa, in Singlari posita, scil. נָשָׂא Portabit, הִלָּךְ Polluit etc. hunc Numerum exigunt.

* Vt Grammatici hoc mendum excusent, iterum docent το Comedentes distributiue sumendum, et proin ita exponendum esse, scil. quod quiuis comedentium sit portaturus iniquitatem suam etc. Vid. pag. 72. lit. η.

v. 33. וְכִי-יָגוּר אִתָּךְ גֵּר Si peregrinatus fuerit tecum (siue apud te) peregrinus. Melius Sam. וְכִי-יָגוּר אִתָּךְ Vobiscum. α.) Ita LXX. Εάν τις προσέλθῃ ὑμῖν προσηλύτος. Si quis autem aduenerit vobis. β.) Onkelos וְכִי-יָגוּר אִתָּךְ גֵּר Si peregrinatus fuerit

vobiscum. γ.) Ita pariter vertit Jonathan, Syr. Arab. δ.) Contextus ita etiam exigit; sequitur enim: *In terra vestra.* ε.) Cod. Kennicott. 650. אתכם.

Cap. 25. v. 45. אֲשֶׁר הוּלְדוּ *Quos genuerunt.* Melius Sam. אֲשֶׁר הוּלְדוּ זֶה זֶה אֲשֶׁר *Qui nati sunt.* α.) Ita LXX. ὅσοι ἂν γένωνται ἐν τῇ γῇ ὑμῶν. *Quicunque facti fuerunt in terra vestra.* β.) Onkelos אֲשֶׁר הוּלְדוּ בְּאֶרֶץ עֲכוּן *Qui nati sunt in terra vestra.* γ.) Ionath. אֲשֶׁר הוּלְדוּ *Qui nati sunt.* δ.) Pariter Codd. Kennic. 18, 109, 249. legunt: אֲשֶׁר הוּלְדוּ *Nati sunt.* ε.) Et Vulg. Rationem, cur lectio Pent. Samaritani sit praeferenda, dat Cl. Houbig.: „Nam (ait) אֲשֶׁר הוּלְדוּ Actium non „habet casum subsequenter, ut nec in antea- „dictis Nominatium.”

Cap. 26. v. 20. וְעֵץ הָאָרֶץ *Et lignum (siue arbor) terrae.* Sam. וְעֵץ הַשָּׂדֶה *Et lignum (siue arbor) agri.* α.) Ita LXX. καὶ τὸ ξύλον τῆς ἀγροῦ. *Et lignum agri.* β.) Et octo Codd. Kennicott. γ.) Forte etiam alias ita habuit Cod. 136.

In Numer.

Cap. 1. v. 42. בְּנֵי נִפְתָּלִי *Filii Nephthali.*
 Melius Sam. לְבָנֵי נִפְתָּלִי • נִפְתָּלִי • *Filiis Nephthali.* α.) Ita LXX. Τοῖς υἱοῖς Νεφθαλί. *Filiis Nephthali.* β.) In aliis etiam versibus scilicet 22 - 24 etc. לְבָנֵי legitur. γ.) Nec non et alii eundem casum retinent, exceptis Onkeloso et Ionath.; licet in reliquis citatis versibus constanter לְבָנֵי *Filiis* vertant. δ.) Pariter sex Codd. Kennicott. legunt לְבָנֵי et Cod. 225. *Nunc* saltem eodem modo legit.

Cap. 8. v. 16. תַּהַת פִּטְרָת כָּל-רֶחֶם בְּכוֹר כָּל
Pro apertione omnis vulvae primogenito omni.
 Melius Sam. תַּחַת כָּל-בְּכוֹר פִּטְרָת רֶחֶם •
 • *Pro omni primogenito aperiente vuluam.* α.) Rationem iterum dat Houbig.: Quia vocabulum hoc פִּטְרָת in Textu Hebraeo nullibi, nisi in hoc loco extat; et nemo Veterum id per nomen substantivum expressit. β.) Erpen adeo vertit פִּתְרָת *Aperiente.* γ.) Iste ordo בְּכוֹר כָּל *Primogenito omni* certo praeposterus est. δ.) Conf. v. 17. 18. ε.) Lectio autem Pent. Sam. est omnino ordinata, et plane connaturalis. ζ.) Non omnes codices moderni Textus Hebraei istam

lectionem habent; codex enim Kennicott. 155. hanc solummodo *supra rasuram* habet: Ergo alias aliter legit.

Cap. 9. v. 15. וּבַיּוֹם הַהוּא אֶת־הַמִּשְׁכָּן
In die erigere (siue qua *erexit*) *tabernaculum*.
 Sam. legit in Hoph. עָרָא הַיּוֹם *Erigi* (siue
quando erectum fuit. Passivum habent α.)
 LXX. ἡ ἐστάθη ἡ σκηνή. *Qua statutum est ta-*
bernaculum. β.) Onkelos וּבַיּוֹם דִּאֲתָקָם
In die qua erectum est. Ita et Ionathan γ.)
 Rationem iterum addit Cl. Houb. Nam. Hi-
 phil. הָקִים *Erigere*, si est in modo Infinito,
 Nominativum vult habere, post se collocatum.

Cap. 11. v. 25. 26. וַיִּתְּנָבְאוּ וְלֹא יָסְפוּ
 וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי אַנְשִׁים *Et prophetauerunt, et non*
addiderunt. v. 26. *Relicti autem fuerant duo*
viri etc. Iam Interpretes in explicando hoc
 versu ratione huius vocis יָסְפוּ in oppositas ite-
 rum abeunt sententias. Sunt, qui cum LXX.
 hanc vocem deducunt a radice יָסַף *Addidit*,
 asseruntque sensum esse, quod hi LXX. Senio-
 res illo tantum die, quo Spiritus S. requieue-
 rat super eis, prophetauerint. וְלֹא יָסְפוּ *Et*
non addiderunt, i. e. quod in subsequente tem-
 pore non amplius prophetarint. Vel vt LXX.

καὶ ἐκ ἐτι προσέθεντο. *Et non ultra adiecerunt*
etc, scilicet prophetare. Alii deriuant a radice
 קצץ *Cessare*, finire, deficere, et cum Onkelos
 vertunt: *Et non cessauerunt ultra prophetare.*

פסקין וְלִי Et nequaquam cessauerunt etc.

Priores dicunt, quod *cessauerint prophetare.*

Posteriores, quod *non cessauerint*. Sam. ha-

bet יִאֲסְפוּ וְלֹא יִצְבְּצְבוּ אֶמֶת • אֶלֶף • Et non congre-
gati sunt. Houb. igitur ex Sam. ita totum refert

וַיִּתְּנָבְאוּ: v. 26. וְלֹא יֵאָסְפוּ וַיֵּשְׁאוּ אֹתוֹ שְׁנֵי: versum:

[illegible]

•ጸገጸ •ሚሙኃቱ •ሙኃሙ •ጸጻቱሙሙጸ ሂ. 25. ••

Et prophetauerunt (scil. ii 70. Seniores, qui v.

24. a Mose congregati fuerant.) Hic finit v.

25, et incipit v. 26.: Et non congregati, sed

relictī fuerant duo viri, qui nihilominus Pro-

phetiae dono fuerunt collustrati. Sensus itaque

est: Septuaginta Seniores et 25 prophetarunt et

u. 26. Ad eos non congregati fuerant duo alij

v. 26. Ad eos non congregati fuerant duo an-

qui in castris remanuerunt, ibique propheta sunt

Haec retulisse iufficiat. Lector tibi eligat le-

ctionem, quam maluerit.

* Non certum est, quod omnes Codd. ha.

beant יספּו. Nam in Cod. Kennic. 170. haec

vox יספ' solummodo supra rasuram scripta est

Cap. 13. v. 23. (Houb. 22.) וַיָּבֹא עַד-חֶבְרוֹן
Et venit usque ad Hebron. Sam. utique melius
 וַיָּבֹאוּ עַד-חֶבְרוֹן וַיִּשְׁלְחוּ אֶת-שְׁנֵי מְדַבְּרֵי הָאָדָמָה
Et vene-
runt (scil. exploratores missi in Chanaan) *usque*
ad Hebron. Nam α.) καὶ ἀπὸ ἤλθον ἕως χεβρων.
Et abierunt usque Hebron. β.) Ionath. וַיָּבֹאוּ
 עַד-חֶבְרוֹן *Et venerunt usque Hebron.* γ.) Ita
 Syr. Arab. Erpen. δ.) Hunc Numerum exi-
 git contextus. ε.) Conf. v. 24, qui est Paral-
 lelus. ζ.) Cod. Kennicott. 300. וַיָּבֹאוּ, et in
 Codd. 1, 196 το ὁ in *וַיָּבֹאוּ est erasum.

Cap. 16. v. 15. לֹא הֵמּוֹר אֶחָד מֵהֶם נִשְׁאַתִּי
Ne asinum unum tuli ab eis. Sam. legit הֵמּוֹר.
 וְנִשְׁאַתִּי *Desiderabile.* α.) Ita LXX. οὐκ ἐπιθυ-
 μημα εἰδενὸς αὐτῶν εἰληφᾶ. *Non desiderium*
ullius eorum sumpsi. β.) Teste Cl. Houbig.
 magna Veterum pars ita habet. γ.) Idem dat
 rationem: Quia נִשְׁאַתִּי *Tollere*, vel *accipere*
vsurpatur in iis rebus, quae tolli, aut auahi
 possunt, vti argentum, aurum, ligna etc.

Equidem Cl. Calmetus in h. l. ait, hunc loquen-
 di modum esse Phrasin prouerbialem, qua Sa-
 muel 1. Reg. 12. v. 3. etiam vsus fuit, dicens:
Loquimini de me coram Domino, utrum bouem
cuiusquam tulerim, aut asinum etc. Sed cui
 le-

lectio Pent. Sam. praeplacet, cum Cl. Houbig. respondere potest, in c. l. non legi נָשַׁן *Tulit*, sed לָקַח *Accepit*. Consequenter quoad vocabulum Hebraicum non est paritas.

v. 37. et 38. (iuxta alios v. 2. et 3. Cap. 17.) כִּי קִדְּשׁוּ: אֶת מִתְּנוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה (v. 37. *Quoniam sanctificata sunt.* v. 38. *Thuribula peccatorum istorum etc.* Houbig. in h. l. „Male interpunctio maior post - קִדְּשׁ, a „quo verbo si non regitur Nomen מִתְּנוֹת, „nescietur, cuius sit casus, et quae sit verbo- „rum sententia usque ad וַעֲשׂוּ. Itaque recte Sam. „Codd. interpungunt ante כִּי, et legunt: כִּי קִדְּשׁוּ. אֶת מִתְּנוֹת הַחֲטָאִים הָאֵלֶּה. Quoniam sanctificata sunt thuribula peccatorum istorum. (Vel etiam lege cum aliis punctis scilicet קִדְּשׁוּ id est: *Quoniam sanctificauerunt thuribula ista.*) a.) Ita LXX. ὅτι ἡγίασαν τὰ πυρεῖα τῶν ἁμαρτωλῶν τέτων. *Quoniam sanctificauerunt thuribula peccatorum istorum.* β.) Calmet in h. l. ait: Quod haec verba (sublata utique interpunctione maiori) plerumque coniungi soleant. γ.) Ita Hugo Grotius apud Criticos sacros in Hebraeo iuncta legit; ait enim: „Hebr. *Sanctifi-*

cata sunt thuribula peccatorum istorum etc.

δ.) Ita interpunxit interpres Vulgatae: Quoniam sanctificata sunt in mortibus peccatorum.

ε.) Hanc interpunctionem legit Translator Versionis Syriacae in idioma latinum.

Cap. 17. v. 17. (al. et Sam. v. 2.) נְשִׂיאֵהֶם

Praelatis eorum. Samar. correctius נְשִׂיאֵיהֶם

נְשִׂאֵיהֶם cum (י) ante affixum. α) Conf.

v. 6. β.) Ita habent Codd. Kennicott. 21. γ.)

Et 4. primo ita habuerunt.

Cap. 18. v. 7. וְעַבְדְּתֶם עֲבֹדָה מִתְּנָה אֲתָן

Et seruietes seruitium doni, (vel vt Varabl.

apud Crit. Sacr. Functionem gratuitam) dabo

sacerdotium vestrum. Dictio haec est satis ob-

scura; sed ideo, quia est mendosa. Melius

igitur Samarit. וְעַבְדְּתֶם עֲבֹדָה: וּמִתְּנָה אֲתָן

Et seruie-

tis (siue praestabitis) opus. Nam dono dedi

scilicet vobis sacerdotium vestrum. Quam le-

ctionem utpote clariorem, et magis connatu-

ralem praefert Calmet in h. l.

Cap. 19. v. 21. וְהָיְתָה לָהֶם Et erit ipsis.

Sam. וְהָיְתָה לָכֶם Et erit vobis. α.)

Ita LXX. καὶ ἔσται ὑμῖν. Et erit vobis etc. β.) Ita

legunt Syr. et Arabs. γ.) Adeo Ionath. וְהָיְתָה לָכֶם

Et

Et erit vobis. δ.) Et 5. Codd. Kennicott. Nec non Cod. 7. *primo* ita legit, et forte etiam Cod. 128; in Cod. vero 191. το η huius Affixi וה *Ipsis est supra rasuram.*

Cap. 24. v. 6. כְּנַחְלִים נְטִיעִי *Sicut valles extensae sunt.* Alii vertunt: *Sicut torrentes extensi.* Sam. כְּנַחְלִים נְטִיעִי *Sicut valles plantatae.* Haec lectio melius conuenit α cum LXX. qui vertunt: Ὡς εἰς βάπται συναΐζουσαι. *Sicut nemora umbrantia.* β.) Cum contextu; Tabernacula enim Israel S. Textus comparat cum viridariis, scil. hortis, Cedris. Quare congruentius legendum est: *Valles plantatae.*

v. 17. וְקָרַקְר כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל *Et destruet omnes filios Seth.* Sam. וְקָרַקְר כָּל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל *Et verticem filiorum Seth,* scil. transfiget. α.) Ita legitur Ier. 48. v. 45. Vbi Propheta hanc Prophetiam repetit. β.) Ipse Calmer in h. l. de puritate huius lectionis dubitat, ait enim: „For-
te legendum hic *Kadkad* קַדְקַד *Vertex,* uti
apud Ier. 48. v. 25. pro *Karkar*, cuius vocis
ignota est radix. γ.) קִיר a קָרַקְר *Murus*
Paries, potius de destructione parietum siue murorum, quam hominum vsurpatur.

v. 20. וְאַחֲרֵיהֶוּ עַד אֲבֵר. *Et nouissimum eius usque ad perditionem.* Iuxta alios: *In saeculum perit.* Sam. το ὡς ex τό ὡς praeponeit Verbo, et consequenter legit in *Futuro*. עַד אֲבֵר. *Usque dum peribit, siue perdetur.* α.) Ita LXX. καὶ τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπολείται. *Et semen eorum peribit.* β.) Onkelos יִבֵּר. *Peribit.* γ.) Ita Vulg. et alii. Nec non ex se constare videtur το (ὡς) a verbo suo mendose separatum esse. Idem mendum legitur in Pentat. Masoret. v. 24.

v. 24. וְצִיִּים מִיַּד כִּתִּים. *Et naues de manu, siue littore Chittim.* Dictio obscura: quam obscuritatem Munsterus indoli prophetiae adscribit. Ideo tum ipse, tum alii subintelligunt *Veniunt.* Ast hoc effugio non indigent, qui in hoc loco sequuntur Sam., qui habet וְצִיִּים מִיַּד כִּתִּים. *Educet eos (scilicet Deus) de manu Chettim.* α.) Ita LXX. loco וְצִיִּים legerunt וְיִצְאֵי. *Et egredientes, ideo verterunt: καὶ ἐξελεύσεται ἐκ χειρῶν χιτταίων. Exibunt de manibus Chitiaeorum.* β.) Pariter Ionath. δ.) Et Ierosol. vertunt: וְיִפְקִין. *Et exhibunt.*

Cap. 26. v. 39. לְשֹׁפְחָם *De Sephupham.*
 Sam. לְשֹׁפְחָם *De Supham* cum vno
 פ. α.) Ita concordat cum nomine familiae
 scilicet הַשֹּׁפְחִים vti Vulgata legit: „Supham, a
 „ quo familia Suphamitarum. „ β.) LXX. Τῶ
Σωφάν. *Ipsi Sopham.* γ.) Syr. לְשֹׁפְחָם *So-*
pham. δ.) Et Codd. Kennicott 9. et 199.

Cap. 27. v. 7. תִּתֵּן לָהֶן *Dabis eis,* (in
 Mascul.) Melius Samarit. לָהֶן *Eis* (in
 Foem. scili filiabus Salphaad.) α.) Ita ipse Pent.
 Mas. hoc versu legit: אֲבִיהֶן לָהֶן *Patris earum,*
ad eas. β.) LXX. Δώσεις αὐταῖς. *Dabis eis* (in
 Foem.) γ.) Ita 4. Codd. Kennicott. et totidem
primo legerunt. Vnus scil. 181. *nunc* ita legit.
 Eodem Versu אֲבִיהֶן *Patris eorum.* Samar.
לָהֶן *Patris earum.* α.) Ita 37.
 Codd. Kennicott legunt, et 13. *primo*, et 4.
forte habuerunt, et 3. *nunc* habent. β.) Genus
 Foem. iterum regulae grammaticales exigunt.

Cap. 30. v. 16. וְנִשְׂאָה עִוְיָהּ *Et portabit*
iniquitatem eius (Foemin. scilicet vxoris suae).
 Sam. וְנִשְׂאָה עִוְיָהּ *Portabit ini-*
quitate suam. (in Mascul.) α.) Ita LXX.
Εάν δε περιελών περιέλῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς μετὰ τὴν
ἡμέραν, ἣν ἥκασε, καὶ λήψεται τὴν ἁμαρτίαν αὐτῆς.

Si autem circumferens circumauferat vir eius post diem, quam audiuit, et accipiet peccatum suum. β.) Contextus exigit Masculinum. Sensus enim est: Si maritus votum, ab vxore emissum, non statim prima die, qua audiuit, irritauerit, sed modo subsequente die, tunc maritus votum irritans, irritando peccabit, non vxor; consequenter ipse maritus peccatum suum, non vxoris, quae non peccauit, portabit.

Cap. 33. v. 8. וַיֵּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירוֹת *Et profecti sunt de Penehachiroth*, (id est de faciebus Hachiroth) *profecti sunt.* Samarit. וַיֵּסְעוּ מִפְּנֵי הַחִירוֹת *Et de Pihachiroth*, siue *de ore Hachiroth.* α.) Ita Onkelos מִן-פְּנֵי הַחִירוֹת *De Phiairoth.* β.) v. 7. vbi ipsi LXX. παρενέβαλον ἐπὶ τὸ σῶμα Εἰσῶδ. *Castrametati sunt ad os Iroth.* γ.) Et 5. Codd. Kennicott., Codex vero 95. primo מִפְּנֵי habuit; et Cod. 97. מִפְּנֵי פִי *A faciebus Pihachiroth*, quod idem est.

In Deuteronomium.

Cap. 1. v. 28. וְיָרָם מִמֶּנּוּ *Et altior, siue excelsior nobis.* Sam. וְיָרָב מִמֶּנּוּ *Et*

Et numerosior nobis. α.) Ita Codd. Kennic. 225, 288. Et primo 109. et 150. β.) LXX. Ἐθνος μέγα, καὶ πολὺ. *Gens magna et multa etc.* γ.) Onkelos et Jonathan רב עַם *Populus multus.* δ.) Conf. Cap. 2. v. 10. et 21. vbi רב עַם גָּדוֹל וְרַב *Populus magnus et multus.*

Cap. 11. v. 8. אֲנִי מְצִיָּהָהָ Quae ego praecipio tibi. Melius Samar. אֲנִי מְצִיָּהָהָ Vobis. α.) Ita exigit contextus; in praecedentibus enim et subsequenter est 2. Persona Plur. β.) Cod. Alex. καὶ φυλάξεσθε πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτῆς, ὅσας ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν. *Custodite omnia mandata eius, quae ego praecipio vobis.* β.) Ita Syr. לְכֹן vobis. Arabs. γ.) Pariter Ionath. לְכֹן Vobis. δ.) Cod. Kennicott. 15. legit אֲנִי מְצִיָּהָהָ Praecipiens (vel praecipio) vobis.

v. 10. אֲנִי מְצִיָּהָהָ Quo tu venis. Sam. אֲנִי מְצִיָּהָהָ Quo vos venitis. α.) Ita iterum Codex Alex. εἰς ἣν εἰς πορεύεσθε ὑμεῖς. *In quam ingredi mini vos.* β.) Et Cod. Kennicott. 193. γ.) Pariter Syr. Nec non contextus hunc numerum exigit; sequitur enim in utroque Pent., LXX, Onkelos Ionath. Syr., Perf. *Vnde egressi estis.*

Cap. 12. v. 5. תִּדְרְשׁוּ וּבֹאֲתָ שָׁמָּה *Quaeretis, et veniet illuc.* Melius Sam. וּבֹאֲתֶם *Et venietis.* α.) LXX. καὶ ἐκζητήσετε, καὶ ἐλεύσεσθε ἐκεῖ. *Et exquiretis et venietis illuc.* β.) Onkelos et Ionath. וְהִיתִּי לְכֶם *Et venietis illuc.* γ.) Pariter Numerum Pluralem habent Syr. Arab. Vulg. et Vereres. δ.) Ratio est: Verba eiusdem membri numerum suum non solent mutare. Et qualis est constructio: *Quaeretis, et venies illuc?*

v. 9. אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נִתֵּן לְךָ: *Quam Dominus Deus tuus dat tibi.* Sam. אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נִתֵּן לָכֶם: *Quam Dominus Deus vester dat vobis.* α. Numerum Pluralem contextus iterum exigit, praecedit enim: *Quoniam non venistis usque huc ad requiem; et quid connaturalius sequitur, ac: Quam Dominus Deus vester dat vobis etc.* Ideo β.) LXX. Οὐ γὰρ ἤκατε ἕως τοῦ νυν εἰς τὴν κατάπαυσιν, καὶ εἰς τὴν κληρονομίαν, ἣν κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν κατακληρονομεῖ ὑμῖν. *Non enim venistis hucusque in requiem, et in haereditatem, quam Dominus Deus noster dat vobis.* γ.) Ionath. וְיִי אֱלֹהֵינוּ יְהִי לָנוּ *Quam Dominus Deus vester dat vobis.*

Cap. 15. v. 14. אֲשֶׁר בֵּרַךְ. *Quibus benedixit tibi.* Sam. כַּאֲשֶׁר בֵּרַךְ. *Prout benedixit tibi.* α.) Ita LXX. καὶ εὐλόγησε σε. *Prout benedixit te Dominus etc.* β.) Conf. Cap. 16. v. 10. vbi idem occurrit: scil. כַּאֲשֶׁר יְבָרַךְ. *Prout benedixerit tibi Dominus.* γ.) Codex Alexandrin. καὶ ὅτι. *Prout etc.* δ.) Onkelos כַּמֶּנּה דִּי יְבָרַךְ. *Sicut benedixit te Dominus.* ε.) Ita Ionath. Arab. Perf.

Cap. 22. v. 1. אֶת-שׁוֹ. *Ovis illius.* Sam. אֶת שׁוֹ. Nullibi enim teste Masora legitur שׁוֹ nisi hic; igitur potius mendum esse credendum est.

Cap. 25. v. 2. בְּמִסְפָּר. *In numero.* v. 3. אַרְבָּעִים. *Quadraginta.* Pent. Masor. vti vides, duo ista vocabula per interpunctionem maiorem ita separat, vt בְּמִסְפָּר. *In numero* pertineat ad v. 2., et אַרְבָּעִים. *Quadraginta* ad v. 3. Sed iuxta Sam. utrumque (vti Cl. Houb. in suis Codd. legit) pertinet ad v. 3. Ponendum itaque est: אַרְבָּעִים בְּמִסְפָּר. *In numero quadraginta* (siue *quadragiesies*) percutient eum. α.) Ita LXX. v. 3. καὶ ἀριθμῶ τεσσαράκοντα μαστιγώσουσιν αὐτὸν *etc. Et numero quadraginta flagellabunt eum*

etc. β.) Ita interpungit Syr. Arab. γ.) Et certo interpunctio haec omnino plana et con-naturalis est.

ψ. 6. וְהָיָה הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יֵלֵד *Et erit pri-mogenitus, quem gignet.* Sam. bene interponit הַבֶּן בֶּן *Filius.* α.) LXX. καὶ ἕσται τὸ παιδίον ὃ ἐὰν τέκη. *Et erit infans quicumque natus fuerit.* Legunt hi quidem cum Sam. το *Fi-lius*, siue *Infans*, quod idem est; ast omit-tunt το *Primogenitus*. β.) Vulg. autem vtrum-que habet, scil. „*Et Primogenitum ex ea Filium*„ etc. Et videtur הַבֶּן excidisse ob similitudi-nem literarum duarum ב ה, in quibus ini-tium sumunt duo verba הַבֶּן et הַבְּכוֹר.“

Cap. 26. ψ. 8. וּבְמַרְאֵה גָדֹל *In terrore ma-gno.* Sam. אֲרָאָה גְדֹלָה וּבְמַרְאֵה *Et in visione magna.* α.) Ita LXX. καὶ ἐν ὁράμασι μεγάλοις. *Et in visionibus magnis.* β.) Onkelos וּבְהִזְוִינִים רַבִּי רַבִּין *In visionibus magnis.* γ.) Ionath. וּבְהִזְוִינִים רַבָּה *Et in visione magna.* δ.) Denique Syr. Vulg. Eandem discrepantiam inter Pentat. Masor. et inter Sam., LXX, Onkelos, Ionath. et Syr. in-uenies Deut. 4. v. 34. et Cap. 34. v. 12. Quae loca ex iisdem fontibus corrigi poterunt.

* Per

* Per visiones has intelliguntur miracula, in Aegypto patrata, vel spectra, quae Aegyptiis in triduanis tenebris apparuerunt, eosque terruerunt. „Vel“ (vt ait Calmet in Deut. 4. v. 34.) „spectaculum illud formidabile montis, in flammis penitus abeuntis, reboantium tonitruum atque apparatus diuinae Maiestatis, quibus omnes Israelitae terrore concussi sunt.“

Cap. 28. v. 30. יִשְׁגְּלָנָה *Violabit, siue vitiabit eam.* Sam. יִשְׁכַּב עִמָּה *Dormiet cum ea.* Ionath. יִשְׁכַּם עִמָּה *Concumbet cum ea.* Masoretæ iuxta Rabbinorum, aequè ac Christianorum doctrinam loco verbi יִשְׁגְּלָנָה propter obscœnam significationem, quam habet, verbum יִשְׁכַּבְנָה *Cubabit cum ea*, honestatis causa substituerunt. Sed rectè ait Houb.: „Nam יִשְׁכַּבְנָה, si est in Kal, est inusitatum; si autem in Hiphil., non plus honestum, quam יִשְׁגְּלָנָה.“ Vult igitur, si alia lectio sit eligenda, vt potius cum Samarit. legatur: יִשְׁכַּב עִמָּה *Dormiet cum ea*, quam יִשְׁכַּבְנָה.

Cap. 31. v. 11. לִרְאוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה *Vt videat faciem Domini.* Sam. לִהֲרְאוֹת אֶת־פְּנֵי

יהוה יִצְחָק כִּבְּדָה אֶת אֱלֹהֵי אֲבֹתָיו cum ה טז
 Niphal, *Vt videatur*, vel *ut appareat*
coram Domino. α.) Ita LXX. ὁφθῆναι ἐνώπιον
 κυρίου τῷ θεῷ. *Ad apparendum coram Do-*
mino Deo etc. β.) Onkelos לִּיִּתְחַזַּק יְהוָה γ.)
 Ionath. לִּיִּתְחַזַּק יְהוָה *Vt appareat*, vel *videa-*
tur. δ.) Ita et caeteri Passium habent; con-
 sequenter το ה ex describentis incuria vel alio
 casu omissum est.

Cap. 32. v. 43. : וְכִפֶּר אֶרְצוֹ עָמוֹ Et
expiabit terram suam populi sui. Sam. omittit
 Affixum, et legit: וְכִפֶּר אֶרְצוֹ עָמוֹ
 וְכִפֶּר אֶרְצוֹ *Et expiabit terram populi sui.*
 α.) Ita LXX. καὶ ἐκκαθαρίσει κύριος τὴν γῆν τῷ
 λαῷ αὐτοῦ. *Et expurgabit Dominus terram po-*
puli sui. β.) Onkelos aduertisse videtur in hoc
 versu latere mendum, ideo vertit: וְכִפֶּר
 : עַל-אֶרְצָהּ וְעַל עַמָּיהָ *Et expiabit terram*
suam, et populum suum. γ.) Ita et Ionathan,
 Ierosolymit., Syr., Arab., Pers.

Praeter haec hucusque adducta, adhuc
 alia, praesertim sequentia, ex Pentateucho He-
 braeo-Samaritano aliisque, saepe iam citatis,
 probabilius corrigi possunt.

I. Gen. 2. v. 12. in הָאֶרֶץ הַהִוא *Ter-
rae illius*, loco הַהִוא ex Sam. lege הִוא *Ita*
Ita multis in locis; E. g. Gen. 3. v. 12 — 20.
etc. imo vbicunque Pent. Masor. legit הִוא
Ipsa, Sam habet הִוא cum י. Cl. Houb. in
Leu. 2. v. 6. ait, quod solecismus iste, scilicet
quod הִוא *Ipsa* cum (י) Vau praecedente Chirick
scribatur, nunquam non absit ab Samaritanis
membranis.

II. Vice versa Textus Masor. loco (י) In-
terdum mendose legit (י) e. g. Gen. 25. v. 23.
in גִּימ Sam. vero גִּימ. α.) Ita Ma-
fora, β.) Et Pentat. Masor. Gen. 10. v. 5. 35.
v. 1. multisque aliis in locis.

III. Pro Affixo (י) *Eius* ponitur (ה). α.)
Gen. 9. v. 21. בְּתוֹךְ אֹהֶלֶה *In medio taberna-
culi eius*. Sam. בְּתוֹךְ אֹהֶלֶה Pa-
riter legitur אֹהֶלֶה pro אֹהֶלֶה Gen. 13. v. 3.
35. v. 21. β.) Gen. 49. v. 11. עִירָה *Pullum
suum*. γ.) Ibid. סִוְתָהּ *Operimentum eius*.
Item Exod. 22. v. 26. (iuxta Sam. v. 27.). δ.)
Exod. 22. v. 4. (iuxta Samarit. v. 5.) בְּעִירָה.
Iumentum eius. Samarit. autem ubiuis habet
ordinarium Affixum (י); legit enim אֹהֶלֶה
בְּעִירָה, סִוְתָהּ, עִירָה, אֹהֶלֶה.

כפפפ. Similiter Masoretae notant vltima
4. vocabula citata cum ordinario Affixo (י) esse
legenda. Huc pertinet illud פָּרְעָה *Discooperuit*
eum. Exod. 32. v. 25. Sam. iterum פָּרְעָה
Eodem modo in Pent. Masor. טו ה motale de-
lendum est. Gen. 25. v. 10. in שָׁמָּה *Ibi*, et
Gen. 29. v. 19. in שָׁבָה *Mane*. Vtrumque
enim non motum, sed quietem significat; ideo
melius Sam. שָׁבָה, שָׁבָה. Vice versa טו
ה motale interdum omittitur, vbi ex Sam. ad-
dendum est. Vti Gen. 12. v. 15. בֵּית *In do-*
num. Sam. בֵּיתָה. Motum enim signi-
ficat.

IV. Saepissime in Pent. Masor. (י) pro י
inuenitur. Ita α.) ab initio vocis. E. g. Deut.
4. v. 13. in עַל לְחֹזֶת *Super tabulis.* β.)
In medio vocis, e. g. Gen. 3. v. vlt. in עַל
הַכְּרֻבִּים *Cherubim.* γ.) Frequentissime in fine
e. g. Gen. 14. v. 11. רָכַשׁ *Substantia.* Deut.
5. v. 16. יִאָּרִיכּוּ *Prolongentur.* δ.) Et ante
Affixa, Exod. 1. v. 22. תִּשְׁלִיכֶהוּ *Proiicietis*
eum. In omnibus istis locis et aliis similibus,
et quidem permultis Sam. legit (י).

V. In Pent. Masor. interdum redundat טו
(י), quo caret Sam. e. g. α.) Exod. 3. v. 18.

הַעֲבִירִים

הֶעֱבְרִיִּים *Hebraei*, Sam. הֶעֱבְרִיִּים *Hebraei*, Sam. *הֶעֱבְרִיִּים* (β.) *Exod. 25. v. 31. תִּיעַשָׂה Fiet. Samarit. תִּיעַשָׂה Facies. Ita LXX. ποιήσεις.* γ.) *Deut. 33. v. 16. שֹׁכֵנֵי סֻדָּה Habitatoris rubi.*

Rabbini huic (י) Verbi תִּיעַשָׂה duplex in-
esse myſterium docuerunt. Primum, quod hoc
(י), numerum denarium alias indicans, ſigni-
ficet illa decem candelabra, 2. Paralip. 4. v. 7.
a Salomone facta: Secundum quod Deus Moy-
ſen iuſſerit, vt Candelabrum *Exod. 25. v. 31.*
ex vna maſſa indiuiſa faceret, haefitanti autem
Moyſi, an hoc poſſibile ſit, dixerit Deus: *Fiet*
תִּיעַשָׂה Fiet, id eſt: Tu non *facies*. Quare
aurum, a Moyſe in ignem proiectum, mox
ſine artificis manu in candelabrum conflatum,
ab eodem extractum fuit. Aſt cum το (י) iuxta
Sam. ſit mendum; imo cum Maſoretæ hanc
notam fecerint י יתיר id eſt το י *eſt ſuperfluum*,
hoc iterum ad fabulas Rabbinicas amandandum
eſt. Conf. pag. 72.

VI. Singularis non raro in Pent. Maſoret.
ponitur pro Plural. e. g. *Exod. 39. v. 3. קָצַץ*
Incident. Sam. קָצְצוּ Inciderunt. Et me-
lius: Praecedat enim Plur. עָשׂוּ *Fecerunt.* Nec

non Veteres legerunt in Plur. Similia menda,
ex Sam., aliisque Versionibus, et regulis cri-
ticis corrigenda, habentur Leu. 8. v. 14. Num.
9. v. 6. 32. v. 25. Deut. 14. v. 3. multisque
aliis in locis.

VII. Et vice versa Pluralis pro Singulari.
E. g. Leuit. 19. v. 15. לֹא-תַעֲשׂוּ *Non facietis*
pro לֹא-תַעֲשֶׂה *Non facies*. Vti habet Samar.
Alia similia menda vide Num 35. v. 8. et
passim alibi. Coronidis loco animaduertendum
est, quod in plerisque locis, a p. 135. citatis, ordi-
narie multi Codd. Kennicott. praesertim quan-
tum ad תו (), quod tam saepe pro ו in Pent.
Masor. vsurpatur, et illud (י) in תַעֲשׂוּ תוֹ
Exod. 25. v. 31. cum Sam. conueniant, et
proin a moderno Masor. discrepent.

Videmus B. L. loca non pauca in Pentateu-
cho Masoretico, ex Pentateucho Hebraeo-Sa-
maritano, adhibitis tamen aliis fontibus atque
fundamentis, usque ad solidam saltem proba-
bilitatem correcta. Ex his facile addiscere pote-
ris, quomodo alia loca, in textu Hebraeo de-
prauata, sint diiudicanda, atque primaeuo suo
nitore restituenda.

Prae-

Praeterea Pentateuchus Masoreticus in aliis locis prout Sacrae Philologiae Principes fatentur, non tam corruptus, quam mancus est. Igitur Denuo libros hos diuinos peruoluamus, utrumque Pentateuchum, adhibitis iterum nostris adminiculis, conferamus, et quae in Pent. Masoret. deprehendemus, esse manca, in Samaritano autem adhuc integra, ex eo redintegrabimus. Pro quibus sit

P A R S V.

DE

MANCIS PENTATEVCHI MASORETICI LOCIS EX PENTATEVCHO HEBRAEO SAMARITANO REDINTEGRANDIS.

I n G e n e s i n.

Genes. i. v. 15. יהי מאורות ברקיע השמים
Sint luminaria in firmamento (vel expansione) coelorum. Samaritan. addit: לְהָאֵיר עַל הָאָרֶץ
•מאאא •2v •אמאא2 *Vt luceant super terram.*
Et bene α.) ita legerunt LXX. εἰς φανῶσιν ἐπὶ

τῆς

τῆς γῆς. *Ad illuminationem super terram.* β.)
 v. 17. vbi idem repetitur in vtroque Pentateu-
 cho ita legitur : וַיִּתֵּן אֱלֹהִים בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם
 לְהָאֵיר עַל-הָאָרֶץ *Et posuit ea Deus in firma-
 mento (vel expansione) coelorum, ut luceant
 super terram.* γ.) Ita et Chald. Syr. Arab.

Cap. 2. v. 19. וַיִּצַּר יְהוָה אֱלֹהִים מִן-הָאָדָמָה
Et formavit Dominus Deus de terra. Samar.
 addit עַד אֲדָמָה *Adhuc de terra.* Ita et LXX. καὶ
 ἐπλασεν ὁ θεὸς ἔτι. *Et finxit Deus adhuc de
 terra.*

Ibid. v. 23. כִּי מֵאִשׁ לָקָחָהּ *Quoniam de viro
 sumpta est.* Sam. legit מֵאִשָּׁהּ *De viro
 suo.* Quod Pronomen bene additum est. α.)
 Ita LXX. ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη. *Quo-
 niam ex viro suo sumpta est.* β.) Ita et Para-
 phrasis Chald. Onkelosi מֵאִשָּׁהּ *Quia de
 viro suo etc.* γ.) Sensus est clarior.

Ibid. v. 24. וַיֵּהְיוּ לְבָשָׂר אֶחָד *Et erunt in
 carnem unam.* Samar. וַיֵּהְיוּ מִשְׁנֵיהֶם לְבָשָׂר
 אֶחָד *Et erit ex ambobus caro una.* Bene addit το
ex ambobus. α.) Ita legunt LXX. καὶ ἔσονται οἱ
 δύο εἰς σάρκα μίαν. *Et erunt duo in carnem
 unam.* β.) Ex LXX. eodem modo legunt S. S.

Mat-

Matthaeus C. 19. v. 5. Marcus 10. v. 8. Paulus ad Ephes. 5. v. 31. 1. ad Cor. 6. v. 16. γ.)

Ionath. יהון תְּרוּוִיהוֹן לְבִישָׁרָאָהָּ. *Et erunt ambo ipsi in carnem unam.* γ.) Pariter vertunt Syr. Arab. Vulg. etc.

Cap. 4. v. 8. legitur וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-אָבֶל אָחִיו *Et dixit Cain ad Abel fratrem suum.* Quid autem ad Abel dixerit, non legitur; sed statim sequitur: Cumque essent in agro etc., sed dicta Caini habet Samar., qui addit: נִלְכְּדָה הַשָּׂדֶה. *Eamus in campum.* Optime quidem. α.) Eadem habent LXX. Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδῖον. *Transgrediamur in campum.* β.) Ionath. וְנִפְּוִק אֶתְנָא וְנִפְּוִק לְבָרָאָהָּ. *Veni, exeamus ambo nos in agrum.* γ.) Paraphras. Ierosolym. וְנִפְּוִק אֶתְנָא וְנִפְּוִק לְאַפִּי בָרָאָהָּ. *Veni, et exeamus in superficiem agri.* δ.) Syr. et Vulg. ε.) In multis Bibliis, et manuscriptis et impres-
fis, habetur בְּסִקָּא Piska, seu spatium vacuum duorum vocabulorum inter אָחִיו et וַיְהִי.

* Ioh. Bernard. De-Rossi in Parm. Acad. LL. OO. Professoris Comment. Histor. de Typographia Hebraeo-Ferrariensi, Erlangae 1781. pag. 55. adducit 11. diuersae editionis Biblia, et Cl. Kennicott. 22, in quibus lacuna ista ha-
be-

betur, quod signum est, antiquos Rabbinos defectum, et consequenter supplemento siue additamento indigere agnouisse. Nihil autem connaturalius addi potest, quam illud: *Exeamus in agrum*. Sequitur enim: Cum essent in agro. Equidem S. Hier. in Quaest Hebraicis in h. l. ait: „Subauditur, ea quae locutus est „ Dominus; superfluum ergo est, quod in Samaritanorum, et nostro volumine reperitur: „ *Transeamus in campum*. „ Ast S. Hieron. in illis Quaestionibus Hebraicis non tam exponit, quid ipse sentiat, quam quid suae aetatis Iudaei. Et si propriam suam declarasset sententiam, propter motiua, modo adducta a S. Patre isto cum reuerentia nobis esset recedendum.

Cap. 7. v. 3. *גַּם-מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם* *Etiam de volatili coelorum*. Sam. addit *הַטְּהוֹר* *Mundo*. Melius *α.*) Ita habent LXX. *Kai' ἀπὸ τῶν πετεινῶν τῆς οὐρανῆς τῶν καὶ θαλάσσης*. *Et a volatilibus coeli mundis*. *β.)* Ita et Syr. *γ.)* Huius vocis additionem exigit integritas versus; Sermo enim est de mundis, et immundis animalibus

Ÿ. 8. : וְכָל אֲשֶׁר-רָמַשׁ עַל-הָאֲדָמָה : *Et omni, quod reptat super terram etc.* Samar. bene τῶ
 כֹּל 23 praeponit praepositionem מ, scilic. וְכָל
 2323 *Et de omni etc.* α.) Ita et LXX. Καὶ
 ἀπὸ πάντων τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. *Et ab
 omnibus reptantibus super terram.* β.) Ita et
 Syr. γ.) Nec non Cod. Kennicott. 5. γ.) Est
 enim perpetuus linguae Hebraeae usus, praeci-
 pue in Pentateucho, ne reticeantur praeposi-
 tiones, ideo haec praepositio hoc versu tribus
 vicibus repetitur.

Cap. 11. v. 8. וַיַּהֲדְלוּ לְבָנוֹת הָעִיר *Et ces-*
sauerunt aedificare ciuitatem. Samarit. addit
 וְאֵת הַמִּגְדָּל 2523 אֵאָז *Et turrim.* α.)
 Idem habent LXX. Καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομεῖντες
 τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. *Et cessauerunt aedifi-*
cantes urbem, et turrim. β.) Exigit hanc
 additionem contextus; Nam. v. 4. dixerunt:
 „Venite, faciamus nobis ciuitatem, et *turrim.* „

Cap. 11. a Ÿ. 11. annis, quibus vixerunt
 Patriarchae, in Pentateucho Samaritano sub-
 iungitur commune illud Epitaphium: וַיָּמָת
 אַחֲרָיו *Et mortuus est.* Et bene α.) Illud LXX.
 vbiuis habent: Καὶ ἀπέθανε. β.) Quia fuit
 Epi-

Epitaphium, Patriarchis V.T. commune. Conf. Genes. 5. a Versu 5.

Cap. 12. v. 20. וַיִּשְׁלַחוּ אוֹתוֹ וְאֶת-אִשְׁתּוֹ *Et dimiserunt eum, et uxorem eius, et omne, quod ei.* Sam. addit: וְלוֹט עִמּוֹ *Et Lot (erat) cum eo.* Et bene a.) eadem enim habet Cod. Alex. Καὶ Ἀὐτὸν μετ' αὐτοῦ. β.) Contextus haec verba exigit, Lot enim cum Abraham reuera peregrinatus fuit; iuxta illud, quod immediate sequitur: Cap. 13. v. 1. „Ascendit ... Abraham de Aegypto, ... „ et Lot cum eo.,

Cap. 17. v. 14. וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא-יָמוּל *Et praeputiatus masculus, cuius non circumcidetur caro praeputii eius.* Sam. recte addit: בַּחֲמִישָׁה עָשָׂר בְּיוֹם הַשְּׁמִינִי *In die octaua.* a.) Ita LXX. Τῇ ἡμέρᾳ τῇ ὀγδόῃ. β.) Quia ista propositio non est vniuersaliter vera. Infantes enim, qui necdum erant octo dierum, hac lege non comprehendebantur, iuxta v. 12. „Infans octo dierum circumcidetur vobis, omne masculinum etc.,

v. 19. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֲבֵל שָׂרָה יִלְדָּת *Et dixit Deus: Vere, Sara, .. pariens etc.* Sam.

prae-

præponit הִנֵּה אַבְרָם *Ecce*. Ita et LXX καὶ ἰδοὺ Σάρρα. Ita *Ecce Sara*.

Cap. 21. v. 8. בְּיוֹם הַגְּמֹל אֶת-יִצְחָק : *In die ablaſtari* (ſiue quo ablaſtatus eſt) *Isaac*. Sam. addit בְּנוֹ אַבְרָם *Filius eius*. Idem Gen. 25. v. 5. in Pent. Maſor. omiſſum eſt. α.) Ita LXX. Ἰσαὰκ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. *Isaac filius eius*. β.) Haec nomina in S. Textu ordinarie addi ſolent.

Ibid. v. 30. וַיֹּאמֶר *Et dixit* : Quinam autem dixerit, omiſſum eſt. Samar. autem addit אַבְרָהָם אַבְרָם *Abraham*. Ita et LXX. καὶ εἶπεν Ἀβραάμ. *Et dixit Abraham*. Pariter v. 33. וַיִּטֵּעַ *Et plantauit*. Iterum omiſſum eſt, quinam plantauerit. Bene addit Sam. אַבְרָהָם אַבְרָם *Et plantauit Abraham*. Ita et LXX. καὶ ἐφύτευσεν Ἀβραάμ. *Et plantauit Abraham*. Ita et Syr. Vulg. *Abraham autem plantauit etc.* Hoc nomen, vt in vtroque loco addatur, Textus integritas exigat.

Cap. 23. v. 2. וַתָּמָת שָׂרָה בְּקָרִית אַרְבֶּעַ *Et mortua eſt Sara in ciuitate Arbee*. Sam. addit אֶל עֵמֶק שִׁינֹן *Ad vallem*. Ita LXX. ἢ ἐν κοιλώματι. *Quae eſt in valle*.

Cap. 24. v. 22. וַיִּקַּח רָאשִׁישׁ בֶּן-זָהָב בַּקַּע מִשְׁקָלוֹ וְשָׁנִי צִמִּידִים עַל יָדָהּ *Et accepit vir in-*

aurem auream semissis pondus eius, et duas armillas super manus eius. Haec certo satis obscura sunt. Mancus itaque locus iste esse videtur, et ex Sam. supplendus, qui post *וְהָיָה כְּכֶסֶד* *Pondus eius*, addit *וַיִּשֶׁתּוּ עָלָיו אֶפְדָּיִם* *Et posuit super frontem, (vel vultum) eius.* *a.)* Si igitur haec ex Samaritano addantur, sensus erit clarus, scilicet: *Et accepit vir in aurem, semissis pondus eius, et posuit super faciem eius, duasque armillas super manus eius.* *β.)* Mendose autem haec omissa esse constat ex v. 47. Vbi Eliezer enarrans totam historiam explicite addidit illa: *Et posuit super faciem eius.* Vti videre est in Pent. Masor., LXX, Onkelos, Ionath., Syr., Arab., Vulg. etc.

Cap. 25. v. 8. *וַיִּשָּׂבֵעַ* *Et satur, siue plenus.* Sam. addit: *וַיִּמָּלֵךְ* *Dierum.* *a.)* Hanc vocem exigit integritas versus, qui est: *Abraham mortuus est in senectute bona . . . et Plenus dierum.* *β.)* Ita LXX. καὶ πλήρης ἡμερῶν *γ.)* Nec non 3. Codd. Kennicott. *δ.)* Et in duobus Codd. Kennicott. post *וַיִּשָּׂבֵעַ* Vocabulum quoddam 4. literarum erasum est; certo aliud non, ac *וַיִּמָּלֵךְ*, ergo olim saltem in

iisdem legebatur. ε.) Hoc vocabulum pariter
habent Syr., et Vulg.

Cap. 27. v. 34. עָמַשׁ Cum audisset (Esau)
 Sam. praeponit עָמַשׁ וַיִּהְיֶה וַיִּשְׁמָע מֵאִמָּךְ Et
 factum est, cum audiret. α.) Ita et LXX.
 Εγένετο δὲ ἡνίκα ἤκουσεν Ἡσαῦ. β.) Est ordinaria
 Phrasis Hebraea.

Cap. 29. v. 23. : וַיָּבֹא אֵלֶיהָ *Et ingressus*
est ad eam. Sam. recte addit: וַיִּקְרָא יַעֲקֹב *α.)* Ita et LXX. καὶ εἰσῆλθε πρὸς αὐτὴν Ἰακώβ.
Et ingressus est ad eam Iacob.

Cap. 30. v. 16. וַתֹּאמֶר אֵלַי תָּבוֹא *Et dixit* (Lia ad Iacobum) *ad me ingredieris.* Sam. recte addit הַלַּיְלָה אֲנִי אֵתְךָ *Hac nocte.* α.) LXX. addiderunt vocem saltem aequiualentem: σή-
μερον *Hodie.* β.) Integritas versus hanc vocem requirit; sequitur enim in vtroque Pentateucho:
וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ בַּלַּיְלָה הַהוּא *Et dormiuit cum ea in nocte illa.* γ.) Et v. 15. Rachel ipsi Liae non plus, nisi concubitus vnius noctis concessit:
„Ait“ (enim) „Rachel: Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filii tui.“

Ibidem post versum 36. in Pentateucho Samaritano sequens, quam Iacob in somno habuit, ponitur apparitio:

וַיֹּאמֶר מַלְאָךְ אֱלֹהִים אֶל יַעֲקֹב בְּחֻלּוֹם
וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנְנִי: וַיֹּאמֶר שְׂאֵנָה עֵינֶיךָ
וַיֵּרָא אֶת-כָּל-הָעֵתִידִים הָעֹלִים עַל-הָצֵאן עֲקָדִים
נִקְדִּים וְכַרְדִּים כִּי רָאִיתִי אֶת כָּל-אֲשֶׁר לְבֵן עֹשֶׂה
לִּי: אָנֹכִי הָאֵל בֵּית-אֵל אֲשֶׁר מְשַׁחֵת שֵׁם
מִצְבָּה וְאֲשֶׁר נִדְרָת לִי שֵׁם נֶגְדָר וְעַתָּה קוֹם
צֵן מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת וְשׁוּב אֶל-אָרֶץ אָבִיךָ וְאֵיטִיב
עִמָּךְ:

* דחאצאצא. שש2אצא. א2חצא. א2חצא.
צצ2צא. דחאצא. א2חצא. דחאצא. א2חצא.
דחאצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.
א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא. א2חצא.

„ Et dixit Angelus Domini Iacobo in so-
„ mnis, et ait Iacob, et respondit: Ecce ego,
„ et dixit: Leua nunc oculos tuos, et vide
„ omnes hircos ascendentes super pecudes va-
„ rios

„ rios punctatos, et maculis grandineis nota-
„ tos; quoniam vidi omnia, quae Laban fecit
„ tibi: Ego sum Deus Bethel, cui ibi statuam
„ inunxisti, et cui vouisti ibi votum. Nunc
„ ergo surge! egredere de terra ista, et re-
„ uertere in terram Patris tui, et benefaciam
„ tibi.

Ex Dictionario Biblico Doctissimi Calmeti
V. *Pentateuchus* hic animaduertisse iuuat
Samaritanum Pentateuchum non raro supplere,
quod in Hebraeo deest. Imo ait modo citatus
Calmet. „ Alibi“ (locutus fuit de loco illo
manco Exod. 12. v. 8., quem vide) „ etiam
„ Samaritanus mancum Hebraeum Textum
„ corrigit, quae autem ex Textu Samaritano
„ adduntur, adeo colligata cum reliquo con-
„ textu apparent, vt remoueri vix ac ne vix
„ quidem possint.,,

Iam Iacob hanc visionem reuera habuit;
narravit enim eam vxoribus suis Racheli et
Liae. Cap. 31. a v. 11. Nullibi autem aptius
inferitur, nisi hic inter v. 36. et 37. Certo
Pientissimus Patriarcha Iacob cum Soceri sui
gregibus, ab aliis Labani gregibus ad spatium
itineris trium dierum separatus, more suo con-

fugerit ad Dominum Deum, eique rem commendauerit, a quo visione illa fuit recreatus, et in ea edoctus, ut virgas, ex parte decorticas, poneret in canalibus potatoriiis. Et ita S. Scriptor, visione hac inserta, omnino congruenter prosequitur v. 37. וַיִּקַּח יַעֲקֹב וַיְהִי עִמּוֹ *Et tulit sibi Iacob etc.* Vel uti LXX. ἔλαβε δὲ ἐαυτῷ Ἰακώβ. *Sumpsit autem sibi Iacob etc.* Nec non regula illa hic locum habebit: Si scilicet in collatione duorum apographorum eiusdem autographi, (qualia Pentateuchum Hebraeum, et Hebraeo - Samaritanum supra Partem II. probauimus) in vno eorum deprehendatur vnam alteramue literam, vocem, vel quandam sensum, passum, aut integras historias, quae ad rem pertinent, aut si ea naturalis verborum ordo, et rerum series exigit, in vno eorum deesse, quae tamen leguntur in alio, credendum est, illa potius ex incuria, leuitate, vel alio describentis vitio in illo omissa, quam alteri vitiose addita, siue inserta esse. Facilius enim, et saepius aliquid omittitur, quam quod addatur. Haec regula etiam alibi in hac parte applicari poterit.

Cap. 31. v. 33. וַיָּבֹא לָבָן בְּאֶהֱרָל יַעֲקֹב
Et venit Laban in tabernaculum Iacob. Sam.
 quidem addit וַיִּחַפֵּשׂ וַיִּחְפֹּש׶ׁ Et *prostravit.*
 Probabilius tamen per פ non per ב וַיִּחַפֵּשׂ Et
perscrutatus est legendum est. Et α.) re vera
 in utroque Pentateucho v. 34. et 35., qui sunt
 ferme paralleli, habetur וַיִּחְפֹּש׶ׁ Et *perscruta-*
tus est. β.) Ita legerunt LXX. Καὶ ἠρεύνησεν
 τὸν οἶκον Ἰακώβ. *Et perscrutatus est do-*
mus Iacob. γ.) Hanc vocem requirunt inte-
 gritas huius passus, nec non intentio Iacobi,
 et Labani. Ille enim obtulit copiam perscru-
 tandi tentoria, et iste re ipsa eam accepit, at-
 que tentoria perscrutatus est.

Cap. 32. v. 20. (al. 21.) הִנֵּה עֲבִידְךָ יַעֲקֹב
 אַהֲרִינוּ *Ecce servus tuus Iacob post nos.* Sam.
 bene interponit בָּא אַחֲרָנוּ *Venit post nos.* α.)
 Ita LXX. ἰδοὺ ὁ παῖς σὺς Ἰακώβ παραγίνεται
 ὀπίσω ἡμῶν. *Ecce, puer tuus Iacob venit post*
nos. β.) Onkelos adeo ita legit: אֲתִי בְּתַרְנֵנוּ
Venit post nos. γ.) Eodem modo Jonathan,
 Vulgata etc.

v. 23. (al. 24.) אֶת-אֲשֶׁר-לִי Quod sibi.
 Sam. bene addit כָּל כֶּלֶי אֲשֶׁר לִי *Omne.* α.) Ita LXX.
 Καὶ διεβίβασε πάντα τὰ αὐτοῦ. *Et traduxit*

omnia sua. β.) Arabs: *Omnia bona sua.* γ.) Vulg. „*Traductis omnibus*, quae ad se pertinebant.„ δ.) Pariter Cod. Kennicott. 173. legit: *ואת כל אשר לו Et omnia, quae erant sibi.*

Cap. 37. v. 17. *כי שמעתי אמרים Quoniam audiui dicentes.* Sam. addit *Affixum Eos* *כי שמעתי אמרים* Quoniam audiui eos. α.) Ita LXX. *ὅτι ἤκαστα γὰρ αὐτῶν λεγόντων. Audiui enim eos dicentes.* β.) Ita Arabs, Vulg. γ.) Sensus est connaturalior, uti ex se constat.

Cap. 38. v. 13. *ויגד לתמר Et annuntiatum fuit Thamari.* Sam. addit *ביתו זכר נורויה* *Nurui eius.* α.) Ita LXX. *Καὶ ἀπηγγέλη Θάμαρ τῇ νύμφῃ αὐτῆς. Et nuntiatum est Thamari nurui eius.* β.) Phrasi scripturistica nomina haec appellatiua *Pater, Mater, Filius, Filia, Cognata, Socer, Nurus* etc. nominibus suis propriis subiunguntur. Vid. Gen. 28. v. 2. et alibi.

Cap. 39. v. 4. *וכל-יש-לו Et omnia erant ei.* Sam. bene interponit *אשר* *אשר* *Et omnia, quae erant ei.* α.) Ita LXX. *Καὶ πάντα, ὅσα ἦν αὐτῷ. Et omnia, quaecunque sibi erant.* β.) Et

β.) Et Onkelos et Ionath. וְכָל דְּאִית-לִיהּ Et omnia, quae erant ei. γ.) Nec non Cod. Kennicott. 69. Et in 9. post וְכָל vox trium literarum est erasa, quae alia non fuerit, ac וְכָל אֲשֶׁר. δ.) Est ordinaria Phrasis Hebraea, quod hae duae voces כָּל-אֲשֶׁר Omne, quod etc. coniungantur. Vid. versus parallelos 5. et 6.

Cap. 41. v. 33. וְעַתָּה יֵרָא פַרְעֹה Et nunc videat, vel prouideat Pharaon. Melius Sam. וְעַתָּה יֵרָא לִי Prouideat sibi. Nam וְעַתָּה, si prouidere significat, regit Dat. Personae, cui prouidetur. Ita Genes. 22. v. 8. וְיֵרָא לִי אֱלֹהִים Deus prouidebit sibi agnum. 1. Sam. 16. v. 1. וְיֵרָא לִי מֶלֶךְ Prouidi de filiis eius mihi Regem.

v. 48. וַיִּקְבֹּץ אֶת-כָּל אֲכָל שְׁבַע שָׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם Et congregauit omnem cibum septem annorum, qui fuerunt in terra Aegypti. Sam. וַיִּקְבֹּץ אֶת-כָּל אֲכָל שְׁבַע הַשָּׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם Quibus fuit ubertas super terram. Ita LXX: Καὶ συνήγαγε πάντα τὰ βρώματα τῶν ἑπτὰ ἐτῶν, ἐν οἷς ἦν ἡ εὐθηνία ἐν τῇ γῇ Αἰγύπτου. Et congregauit omnes escas septem annorum, in quibus erat abundantia in terra Aegypti.

וַיִּפְתַּח יוֹסֵף אֶת־כָּל אֲשֶׁר בָּהֶם וַיִּשְׁכַּר.
Et aperuit Ioseph omnia, quibus in eis (siue in quibus) et vendidit. Samar. melius addit
 בָּרַךְ אֲבֹתָיו *In quibus erat frumentum.* α.) Ita
 Onkelos et Ionathan דִּי־בְהוֹן עֲבוּרָא *In quibus erat frumentum.* β.) Sine hoc verbo *Fru-*
mentum versus est mancus, vti iterum ex se
 patet.

Cap. 42. v. 16. Post illa verba בִּי מְרַגְלִים
 אַתֶּם *Quoniam exploratores estis*, addit Sam.
 וַיֹּאמְרוּ לֹא יוֹכַל הַנֶּעַר לַעֲזֹב אֶת־אָבִיו וְעַזֹּב
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
Et dixerunt: Non poterit puer relinquere Pa-
trem suum; quodsi reliquerit Patrem suum, mo-
vietur. Haec responsio fratrum Iosephi cum
 sit omnino congrua, ab aliena manu non vide-
 tur esse apposita. Vid. Reg. pag. 150.

Cap. 43. v. 28. Post illa verba עוֹדֵנִי חַיִּי
Viuit adhuc (scilicet Pater noster i. e. Iacob.)
 וַיֹּאמֶר בָּרוּךְ הָאִישׁ הַזֶּה אֲלֵהִים. Bene addit Sam.
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
 דָּמָא צַרָּא דִּי אֶל־אֲבִי. אֶל־אֲבִי וְעַזֹּב
dixit: (scilicet Ioseph loquens cum fratribus
suis) benedictus Vir ille Deo. α.) Ita LXX.
 Καὶ εἶπεν εὐλογημένος ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος τῷ Θεῷ.

Et

Et dixit: Benedictus homo ille Deo. β.) Ioseph, Patris sui incolumitatem percipiens, ex filiali ebullientis cordis affectu in haec vota sine dubio prorupit. Conf. Reg. pag. 150.

Cap. 44. v. 31. כִּי אֵין חַנַּנֶּר Quod non puer.
Sam. bene addit אִתָּנוּ זָבִיחַ Nobiscum. α.)
Ita LXX: Καὶ ἔσται ἐν τῷ εἰδέναι αὐτὸν μὴ ὂν τὸ
παιδίον μεθ' ἡμῶν. Et erit, cum ipse viderit
paruulum non esse nobiscum. β.) Ita et Syr.
Arabs. γ.) Idem ferme occurrit v. 34. Vbi
Iudas ad Iosephum dixit: כִּי-אֵין אֶעֱלֶה אֶל-אָבִי
וְחַנַּנֶּר אִינְנוּ אִתִּי Nam quomodo ascendam ad
Patrem meum, et puer ipse non mecum. Ita
et Sam., Chald., Syr., Arabs, LXX. Τῷ παι-
δίῳ μὴ ὄντος μεθ' ἡμῶν. Paruulo non existente
nobiscum. δ.) Conf. v. 30.

Cap. 47. v. 16. וְאֶתְּנָה לָכֶם Et dabo vobis.
Sam. recte addit לָחֶם 222 Panem. α.) Ita
LXX. Καὶ δώσω ὑμῖν ἄρτους. Et dabo vobis pa-
nes. β.) Ionath. וְאֶתֵּן לָכֶן מִזֶּן Et dabo vobis
cibum. γ.) Exigit hanc vocem contextus.
Praecedit enim petitio populi: Da nobis panem
et v. 17. sequitur: Et dedit eis panem. δ.)
Ita, teste Houb. in h. l. Veteres omnes legerunt.

Cap. 48. ו. 7. וַיָּאֵן בְּבֹאִי מִפָּדָן *Et ego, cum venirem de Padan.* Samarit. recte habet

מִפָּדָן אֲרָם *Ex Padan Aram.*

α.) Ita Syr. β.) To Padan solitarie positum est appellativum, significatque campum, ergo ut sit locus determinatus, recte additur אֲרָם.

γ.) Gen. 25. v. 20 — 28. v. 2. — 7. Rachelis patria in Textu Masoretico Chald. Syr. Arab. nominatur פָּדָן אֲרָם *Padan Aram.*

Ibid. מוֹתָה עָלַי רַחֵל *Mortua est super me, vel mihi, Rachel.* Sam. recte addit אִמִּי.

Mater tua. α.) Ita LXX. Ἀπέθανε Πάχην ἡ μήτηρ σου ἐν γῇ χαναάν etc. *Mortua est Rachel, Mater tua, in terra Chanaan.* Conf. p. 252.

ו. 8. Iacob ex Iosepho, filio suo, quaerit מִי־אֵלֶּה *Quinam isti?* Sam. addit לְךָ *Tibi.*

α.) Ita LXX. Τίνες σοι εἶσιν. *Quinam tibi hi.*

β.) Ionath. מִן מֵאֵן אֶת־יְלִידוֹ לְךָ אֵלֶּיִן *Ex qua nati sunt tibi isti?* (scil. Manasse et Ephraim.)

ו. 16. יְבָרֶךְ אֶת־הַנְּעָרִים *Benedicat pueros.* Sam. addit הָאֵלֶּה *Istos.* α.) Ita

LXX. Εὐλογήσαι τὰ παῖδια τὰυτα *Benedicat pueros istos.* β.) Ita Syrus, Arab., Vulgar.

γ.) Hoc pronomen demonstrativum exigit integritas versus.

Cap. 49. v. 26. בְּרִכּוֹת אָבִיךָ *Benedictiones Patris tui.* Sam. addit וְאַמִּיךָ *Et Matris tuae.* Ita et LXX. Εὐλογίας πατρός σου, καὶ μητρός σου. *Benedictiones Patris tui, et Matris tuae.*

Cap. 50. v. 5. אָבִי הִשְׁבִּיעַנִי *Pater meus iurare me fecit, siue adiurauit me.* Sam. addit מוֹתוֹ לִפְנֵי *Ante mortem suam.* Ita LXX. Ὁ πατήρ μου ὥρκισε με πρὸ τῆς τελευτῆς. *Pater meus adiurauit me, priusquam ipse moreretur.*

Ibid. וְאַקְבְּרָה אֶת-אָבִי וְאֶשׁוּבָה *Et sepeliam Patrem meum, et reuertar.* Samar. interponit בְּאֶשֶׁר הִשְׁבִּיעַנִי *Sicut adiurauit me.* Conuenit omnino cum contextu; iuramento enim obstrictus erat, vt Patrem suum in terra Chanaan sepeliret.

In Exodum.

Cap. 2. v. 3. וַתֵּקַח לוֹ הַיִּבָּתָה *Et accepit sibi arcam.* Samar. addit אִמּוֹ *Mater eius.* α.) Ita LXX. ἔλαβεν αὐτῷ ἡ μήτηρ αὐτῆς *Sumpsit ei Mater eius.* β.) Hanc vocem requirit integritas textus.

v. 6. וַתְּחַמֵּל עָלָיו Et miserta est super eum. Sam. interponit בַּת־פַּרְעֹה • אִנְיָ • מִצְרַיִם Filia Pharaonis. Ita LXX. καὶ ἐφείσατο αὐτῷ ἡ θυγάτηρ Φαραώ. Et miserta est eius filia Pharaonis.

v. 21. וַיִּתֵּן אֶת־צִפּוֹרָה בָּתּוּ לְמֹשֶׁה : Et dedit (scil. Iethro) Sephoram filiam suam Mosi. Sam. bene addit לְאִשָּׁה • אִנְיָ • 2 In uxorem. α.) Ita LXX. καὶ ἐξέδοτο Σεπφώραν τὴν θυγατέρα αὐτῷ Μωυσῆ γυναικα. Et tradidit Sephoram filiam suam Moyse uxorem. β.) Ita Arabs, Syr., Vulg. γ.) Integritas textus hanc vocem *in uxorem* exigit; sine hac voce enim ignoratur, an Sephora in vxorem data fuerit. δ.) Το *לְאִשָּׁה* legitur in Cod. Kennicott. 603..

Cap. 3. v. 22. וְאִשָּׁה אֶלֶּה אִשָּׁה מִשְׁכְּנָתָה Et petet mulier a vicina sua etc. Sam. praeponit וְאִשָּׁה לְאִישׁ מִמָּוֶה רֵעֵהוּ • אִנְיָ • 2 • אִשָּׁה • אִנְיָ • Et petet vir a proximo suo. Deinde sequitur: Et mulier a vicina sua etc. Nam non tantum mulieres vasa aurea et argentea etc. a vicinis suis petierunt, sed et viri. Ideo, quod hic in Pent. Masoretico mendose omissum est, legitur Cap. 11. v. 2. Loque-

quere nunc in auribus populi: וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ. *Et petent, Vir* (siue *unusquisque*) *a proximo suo*, *et foemina* (siue *unaquaeque*) *a proxima sua etc.* Ita in aliis Versionibus.

Cap. 4. v. 6. וַיּוֹצֵאָהּ. *Et eduxit eam.* Sam. bene addit מִחִיקוֹ עָרָמָהּ. *Ex sinu suo.* α.) Ita LXX. καὶ ἐξήνεγεν τὴν χεῖρα αὐτῆς ἐκ τῆς κόλπας αὐτῆς. *Et eduxit manum suam ex sinu suo.* β.) Conf. v. 7.

Cap. 5. v. 13. וְהַגְבִּירִים וְהַנְּשִׂיִם. *Et Ex-actores urgebant.* Sam. recte addit בְּעַם. *In populo*, id est *populum.* α.) Rationem dat Houbigantius: Quia, si non sequatur casus το γὰρ significat *Festinare.* Vti Ios. 10. v. 13. Ier. 17. v. 16. Si vero significet *urgere* regis casum suum cum praepositione ב. α.) Ratio autem est, quia γὰρ, si *urgere* significat, utique est verbum Transitivum, consequenter Casum requirit. Ita Genes. 19. v. 15. וַיִּנְאִיצוּ וַיִּלְאֲכִימוּ. *Et urgebunt Angeli in Loth* siue *Lothum.* Si autem non regat Casum Verbum intransitivum est, atque *Festinare* significat. E. g. Ios. 10. v. 13. Is. 22. v. 4. Ier. 17. v. 16. β.) Ideo LXX. Οἱ δὲ ἐργοδοῦνται κα-

est nobis servire Aegyptiis, quam mori in deserto.

Praeter ea, quae pag. 150. generatim iam dicta sunt, proin et hic applicari possunt, animaduertenda sunt adhuc sequentia. α.) Inprimis ex Cap. 4. v. 12. certum est, quod Israelitae in Aegypto haec dixerint. β.) Nullibi probabilius haec dixerunt, nisi hoc loco vbi Mosi, liberationem Israelitis annuntianti, non acquieverunt, vel, quia occasione legationis Mosi denegatae fuerunt paleae, durissimi labores adaucti, prae spiritus angustia, taedio atque ira, qua durae ceruicis populus in Mosē exarsit, eum non audiuerunt, consequenter potius respondisse, concedendum est: *Desiste a nobis etc.* Quae Mosēs hic tanquam suo loco cum aliis retulit.

ψ. 20. וַתֵּלֶד לוֹ אֶת-אֶהֱרֹן וְאֶת-מֹשֶׁה Et peperit ei (Iochabed vxor Amram) Aaron et Mosē. Sam. bene addit וְאֶת-מִרְיָם אֲחֹתָם Et Mariam sororem eorum. α.) Ita LXX. καὶ ἔλαβεν Ἀμβράμ τὴν Ἰωχαβέδ ···· καὶ ἐγέννησεν αὐτῷ τὸν τε Ἀαρὼν, καὶ τὸν Μωυσῆν, καὶ Μαρίαν τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν. Et accepit Amram ipsam Iochabed ···· sibi

in uxorem. Et genuit ei Aaron, et Moysen, et Mariam sororem eorum. β.) Natiuitas Moyfis et Aaron hic refertur, quia in Pentateucho varia de iis narrantur; non pauca autem in Exod. Numer. Deuter. de Maria legimus; probabilius igitur S. Scriptor, sicut propriam, fratris sui Aaron, ita et sororis suae natiuitatem potius hic retulit, quam quod omiserit.

Cap. 7. v. 9. תנו לכם מִּפְּתָא *Date vobis portentum.* Samar. interponit מִפְּתָא אִוֹר *Signum, siue Portentum.* Ita LXX. Δότε ἡμῖν σημεῖον ἢ τέρας. *Date nobis signum, aut portentum.*

v. 15. הִנֵּה יֵצֵא *Ecce egreditur.* Sam. addit הוּא יֵצֵא *Ipse. Ipse egreditur.* α.) Ita LXX. Ἰδὲ αὐτὸς ἐκπορεύεται. *Ecce, Ipse egreditur.* β.) Arabs *Ecce, Ipse exiturus est.* γ.) Hebraeae linguae indoles το הוּא *Ipse exigit, vti etiam LXX. exprefferunt.*

v. 18. Post illa verba : וְנִלְאוּ מִצְרַיִם *Et affligentur Aegyptii, vt bibant aquas de flumine.* In Samarit. narratur, quod Moses, prout iusserat Deus, accesserit ad Pharaonem, eique cuncta dixerit, quae

ses a Deo a v. 16. fuerit iussus, ut iret ad Pharaonem, et ea, quae a v. 16. habentur, eidem annuntiaret; quid connaturalius modo sequitur, ac illa, in Pent. Samaritano addita? scilicet: *Iuit Moses, et Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ei.* β.) Non est assignanda aliqua ratio, cur Samaritani ea addidissent.

Cap. 8. v. 4. Pariter post illa verba: וְכָל־
 זַבְּרֵי־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ הֶעֱפִידָנוּ
 וְכָל־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ *Et in omnes servos tuos ascendunt*
ranae: In Sam. ponuntur sequentia: וַיָּבֹא מֹשֶׁה
 וְאַהֲרֹן־אֶל־פַּרְעֹה וַיְדַבְּרוּ־אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה־שֶׁלַח
 זַבְּרֵי־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ
 כֹּה־אָמַר יְהוָה־שֶׁלַח זַבְּרֵי־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ
 וְכָל־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ *Et venit Moses, et*
Aaron ad Pharaonem, et locuti fuerunt ad ipsum:
Sic dicit Dominus: Dimitte populum meum, et
caetera, quae habentur a v. 1. vsque 4. inclus.
 Deinde v. 5. iterum profequitur cum Pentateu-
 cho Masoretico וַיֹּאמֶר יְהוָה *Et dixit Domi-*
nus etc.

Post illa v. 23. לְמָחָר יִהְיֶה הָאֵת הַזֶּה: *Cras erit signum istud.* Sam. addit וַיָּבֹא מֹשֶׁה
 וְאַהֲרֹן־אֶל־פַּרְעֹה וַיְדַבְּרוּ־אֵלָיו כֹּה־אָמַר יְהוָה־שֶׁלַח זַבְּרֵי־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ
 כֹּה־אָמַר יְהוָה־שֶׁלַח זַבְּרֵי־עַמִּי־אֲשֶׁר־בְּמִצְרַיִם־עָבְדוּ־יְהוָה־אֵלֵינוּ

·זרז ·אזאמ ·אזא ·אז ·אזא Et venit Mose
et Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ad ipsum:
Ita dicit Dominus etc., quae a v. 20. vsque 23.
inclusiue habentur.

Deinde v. 24. cum Pentateucho Masore-
tico iterum profequitur: וַיַּעַשׂ יְהוָה כֵּן וַיַּעַשׂ
·אזא ·אזא Et fecit Dominus sic etc.

Cap. 9. v. 5. Post illa: וַיַּעַשׂ יְהוָה
·אזא ·אזא Cras faciet Dominus rem
·אזא ·אזא istam in terra. Sam. addit וַיַּעַשׂ יְהוָה
·אזא ·אזא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵינוּ כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
·אזא ·אזא וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלֵינוּ כֹּה-אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
·אזא ·אזא Et venit Moses, et
·אזא ·אזא Aaron ad Pharaonem, et dixerunt ad ipsum:
·אזא ·אזא Sic dicit Dominus Deus Hebraeorum etc. quae
a v. 1. vsque 5. leguntur. Versu autem 6. Sam.
cum Pentateucho Masoret. profequitur וַיַּעַשׂ
·אזא ·אזא יְהוָה אֵת-הַדָּבָר הַזֶּה
·אזא ·אזא Et fecit Dominus rem istam.

Nota tamen illud v. 5. וַיִּשֶׁם יְהוָה מִיָּעַר וַיִּשֶׁם
·אזא ·אזא Et posuit Dominus tempus dicendo: in
·אזא ·אזא Sam. etiam omissum est.

v. 19. וַיֵּרֶד עָלֵיהֶם הַבָּרָד וּמָתוּ Et descen-
·אזא ·אזא det super eos grando, et morientur. Sam. ite-

וְאָכַל אֶת-כָּל-הָעֵץ הַצֹּמַח. 5. *Et comedet omne lignum germinans etc.* Sam. bene interponit: וְאָכַל אֶת-כָּל-עֵשֶׂב הָאָרֶץ וְאֶת-כָּל-פְּרִי הָאָרֶץ. 23. *Et comedet omnem herbam terrae, et omnem fructum.* Nam locusta sine dubio non tantum fructus arborum, sed praecipue herbam terrae corroderit.

וְאָכַל אֶת-כָּל-עֵשֶׂב הָאָרֶץ. 12. *Et comedet omnem herbam terrae.* Samaritan. ex eadem ratione iterum bene addit: וְאֶת-כָּל-פְּרִי הָעֵץ. 23. *Et omnem fructum ligni.* Ita LXX., qui his suppleant, quod v. 5. et 12. in Pent. Masor. omissum est: Καὶ κατέδεταί πᾶσαν βοτάνην τῆς γῆς, καὶ πάντα τὸν καρπὸν τῶν ξύλων. *Et comedet omnem herbam terrae, et omnem fructum lignorum.*

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-פָּרְעֹה. 24. *Et vocavit Pharaon ad Moysen.* Sam. bene addit וְאֶל-אַהֲרֹן. 23. *Et ad Aaronem.* a.) Ita et LXX. Καὶ ἐκάλεσε Φαράω Μωυσῆν καὶ Ἀαρὼν. *Et vocavit Pharaon Moysen et Aaronem.* Pharaon enim ordinarie utrumque vocavit. E. g. Exod. 8. 8 — 25. Cap. 9. v. 27. Cap. 10. v. 16. etc.

Cap. 11. v. 2. ... וַיִּשְׁאַל אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ
 וְהָבָה לְכֹל־כֶּסֶף וְכֹל־יָהָב *Et petant unusquisque a
 proximo suo ... vasa argentea et aurea.* Sam.
 bene addit וְשִׁמְלוֹת *Et vestes.* α.) Ita LXX.
 καὶ αἰτησάτω ἕκαστος παρὰ τοῦ πλουσίου ... σκεῦη
 ἀργυρεᾶ, καὶ χρυσᾶ, καὶ ἱματισμόν. *Et petet
 unusquisque a proximo vasa argentea, et aurea,
 et vestem.* β.) Et Cod. Kennicott. 109. γ.)
 Conf. v. 35. Cap. 12. vbi: וַבְּנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ
 כְּדִבְרַת מֹשֶׁה וַיִּשְׁאַל אִישׁ ... לְכֹל־כֶּסֶף וְכֹל־יָהָב וְשִׁמְלוֹת
*Et filii Israel fecerunt secundum verbum (siue
 praeceptum Moſis) ... et petierunt vasa argen-
 tea, et vasa aurea, et vestes.*

v. 4. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה *Et dixit Moſes.* Sam.
 bene addit: אֶל־פַּרְעֹה אָמַר Ad Pha-
 raonem. Hoc addito versus est clarior; sci-
 tur enim, quod Moſes ad Pharaonem, et non
 ad filios Israel fuerit locutus.

v. 7. Post illa verba: בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל
Inter Aegyptum, et inter Israel. Sam.
 addit illa v. 3. Pent. Masor. וְגַם הָאִישׁ מֹשֶׁה
 גָּדַל מְאֹד בָּאָרֶץ מִצְרַיִם בְּעֵינֵי עַבְדֵי פַרְעֹה
 וּבְעֵינֵי הָעָם וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־פַּרְעֹה כֹּה אָמַר
 יְהוָה בְּנֵי בְכֹרֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר אֵלֶיךָ שְׁלַח
 אֶת־בְּנֵי וַיַּעֲבֹדֵנִי וְתִמְאָן לְשַׁלְּחֵהוּ הִנֵּה יְהוָה חָרָב
 בְּחִצֵּית

אֶת־בְּנֵךְ בְּכֹרֶךָ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה־אָמַר יְהוָה כִּחְצִית
הַלַּיְלָה וְגו' אֲנִי יֵצֵא וְגו'.

* דַּרְצֵי • אֲמַרְעֵי • עֵשֶׂה • דַּרְצֵי • שִׁמְעֵי • פֶּאֶרְצֵי •
עֲמַרְעֵי • בִּמְסֻחֵי • מִשְׁבֹּחֵי • נִסְרֵי • דִּמְסֻחֵי •
שִׁמְעֵי • דִּמְסֻחֵי • עֵשֶׂה • אֲמַרְעֵי • נִסְרֵי • שִׁמְעֵי •
אֲמַרְעֵי • בִּמְסֻחֵי • מִשְׁבֹּחֵי • דִּמְסֻחֵי • שִׁמְעֵי •
אֲמַרְעֵי • בִּמְסֻחֵי • מִשְׁבֹּחֵי • נִסְרֵי • דִּמְסֻחֵי •
שִׁמְעֵי • דִּמְסֻחֵי • עֵשֶׂה • אֲמַרְעֵי • נִסְרֵי • שִׁמְעֵי •
אֲמַרְעֵי • בִּמְסֻחֵי • מִשְׁבֹּחֵי • דִּמְסֻחֵי • שִׁמְעֵי •
אֲמַרְעֵי • בִּמְסֻחֵי • מִשְׁבֹּחֵי • נִסְרֵי • דִּמְסֻחֵי •

*Et etiam vir ille Moses (erat) magnus valde
in terra Aegypti, in oculis seruorum Pharaonis,
et in oculis populi. Et dixit Moses ad
Pharaonem: Sic dicit Dominus: Filius meus
primogenitus meus (est) Israel, et dico tibi:
Dimitte filium meum, ut seruiat mihi, si autem
renueris, dimittere eum, ecce Dominus occidet
filium tuum primogenitum tuum. Et dixit Mo-
ses: Sic loquitur Dominus: Circa mediam no-
ctem ego egrediar etc., quae in Pent. Mafor.
a v. 4. vsque ad v. 8. leguntur, vsque ad illa
scil. verba וַיֵּרְדוּ כָל עַבְדֵיךָ אֵלָיךָ Et descen-
dent omnes serui tui isti, etc.*

Calmet in hoc loco: „Reputarem ego
„quidem,“ (recte ait) „Textum Samaritanum

„ hic seriem exhibere narrationis magis con-
 „ stantem. I. enim in eo, quem versamus,
 „ Textu versiculus octauus nullo naturali nexu
 „ cohaeret in Hebraeo cum versiculo septimo,
 „ cum vicissim duo iidem optime sibi inui-
 „ cem consent in Samaritano. Iuxta He-
 „ braeum Iudaeorum nostrae aetatis, Moyse
 „ in versu septimo repetit Israelitis, quae
 „ a Deo annuntianda illis acceperat, et versu
 „ octauo exhibetur tanquam prosequens ora-
 „ tionem suam ad Pharaonem, cum nec eius
 „ exordium, nec occasio eius habendae prae-
 „ moneatur. „

Cap. 12. v. 40. וּמוֹשֶׁב בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשָׁבוּ
 בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת
 שָׁנָה *Et habitatio filiorum Israel, qua habi-*
tauerunt in Aegypto triginta anni, et qua-
dringenti anni, Samar. post illa בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
Filii Israel addit אֲבֹתָם וְאֲבָתָם Et pa-
tres eorum, et post יָשָׁבוּ Habitaauerunt,
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם In
terra Canaan et in terra scilicet Aegypti.

S. Hier. in Cap. 3. ad Galat. de istis 430.
 annis ita haber: „ Vtrum 430. sint, vel 215.
 „ tantum, non parua res est, et a multis quae-
 „ sita,

„ sita, nescio, an ab aliquo inuenta sit? „
Hanc Pent. Hebr. Samaritani lectionem prae-
ferendam esse suadent sequentia: α.) Euanes-
cit tota difficultas. Nam iuxta Sam. non *soli* filii
Israel, in *sola* Aegypto, sed *et filii Israel*, et
Patres eorum, scilicet Abraham, Isaac et Ia-
cob 430. annis, et *in terra Chanaan*, et *in*
terra Aegypti habitauerunt. Hi anni autem
inceperunt ab anno Abrahae 75, quo Genes.
12. v. 4. de Haran in Chanaan veniens, ibi ha-
bitare coepit, a quo vsque ad natum Isaac flu-
xere anni - 25. Confer Gen. 21. v. 5.,
a nato Isaac vsque ad Iacob anni 60. Confer
Gen. 25. v. 26., a nato Iacob vsque ad In-
gressum in Aegyptum 130. Confer Gen. 47.
v. 9. Iam $25 + 60 + 130 = 215$. His sunt
addendi 215 quibus iuxta calculum S. August.,
Pererii aliorumque filii Israel manserunt in Ae-
gypto, erunt 430. β.) LXX. Η δὲ κατοίκησις
τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἣν κατώκησαν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ καὶ
ἐν γῇ χαναναῖν. MS.A. addit αὐτοὶ καὶ οἱ πατέρες
αὐτῶν) ἔτη τετρακόσια τριάκοντα. Habitatio
autem filiorum Israel, quam habitauerunt in
terra Aegypto et in terra Chanaan, (MS.
A. ipsi et Patres eorum) anni quadrin-
gen-

genti triginta. γ) Hanc lectionem secuti fuere Iosephus Antiq. L. 2. c. 6. S. Augustinus Quaest. 47. in Exod. Eusebius in Chronico et alii. δ.) Cod. Kennicott. 651. habet : במצרים ובארץ : כנען ובארץ גושן In Aegypto, et in terra Chanaan, et in terra Gossen.

Contra hoc additamentum Buxtorf in Anticrit. parte 2. c. 7. pag. 535. ait : „ Codices... „ Hebraei omnes hic consentiunt, et illud additamentum ignorant. Quod si autem lapsu scribae alicuius, vel etiam plurium excidisset, non potuisset id fieri in omnibus exemplaribus. Sed hoc falsum esse constat ex Cod. modo allegato.

Cap. 17. v. 13. וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֵק. Et debilitavit Iosue Amalec, et populum eius in ore gladii. Samar. post וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֵק. Et populum eius, ponit וַיַּחֲלֹשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת-עַמְלֵק. Et percussit eos. Quae forma loquendi frequentissime in S. textu occurrit; e contra autem το debilitare in ore gladii, siue gladio nullibi legitur. Sensus itaque est: Debilitavit Iosue Amalec, et percussit populum eius gladio.

Cap. 18. v. 20. וַיֹּדֶעַת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָּהּ. Et ostendes viam, ibunt in ea. Samar. addit

אֲשֶׁר

et loquentur verbum bonum, quod locutus es ad faciendum. Et accepit capita tribuum earum viros sapientes etc., quae leguntur Deut. i. vv. 15, 16, 17, 18.

Deinde hic v. 26. profequitur וַיִּשְׁפֹּטוּ Et iudicauerunt populum etc. Sicut legitur in Pent. Masoretico, quibusdam grammaticalibus nullius, vel parui momenti mutatis.

Cap. 19. v. 12. וְהִגַּבְלָתָּ אֶת־הָעָם סָבִיב Et terminum pones circa populum. Melius Sam. וְהִגַּבְלָתָּ אֶת־הָהָר סָבִיב וְאֵל הָעָם תֹּאמַר Et terminum pones circa montem, et ad populum dices. Nam termini ponendi erant circa montem, non circa populum, iuxta v. 23: „Non poterit populus ascendere ad „montem Sinai, quoniam tu testificatus es in „nobis dicendo: אֶת־הָהָר הִגַּבְלָתָּ Terminum „pones circa montem.”

Ibid. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלֹתָם Caute vobis ascendere scilicet montem. Samar. melius מִעֲלֹתָם Ab ascendendo vel ne ascendatis. α.) Nam נִשְׁמַר Caue sibi regit casum cum praepositione מִן, vel מִ, a, ab, de. β.) Ita On-
ke-

kelos מלמסק אסתמרו לכוון מלמסק *Cauete vobis ab ascendendo.* γ.) Pariter Jonathan מלמיסק *Ab ascendendo.* δ.) Ita et Arabs.

ו. 25. ויירד משה אל-העם *Et descendit Moses ad populum.* Sam. interponit מן הרר *De monte.*

Cap. 20. ו. 17. post illa: לא תהמר אשה *Non concupisces uxorem proximi tui.* Sam. bene addit שדהו אגרו *Agrum eius.* α.) Nam Deut. 5. v. 21. vbi hoc praeceptum repetitur שדהו vbiuis inuenitur. β.) Nec non 3. Codd. Kennicott. hanc vocem hic loci habent, et Cod. 150. forte olim habuit, in Cod. autem 435. dicta vox ad marginem legitur.

Deinde finito decalogo in Sam. leguntur sequentia: והיה כי יביאה יהוה אלהיה אל-ארץ הבנעני אשר אתה בא שמה לרשתה * *Deut. 27. ו. 2.* ושת אתם בשיר: *ו. 3.* וכתבת על-אבנים את-כל-דברי התורה הזאת. *ו. 4.* ויהיה בעברכם את-הירדן תקימו את-האבנים האלה אשר אנכי מצוה אתכם היום ברר גריותי. *ו. 5.* ובנית שם מזבח ליהוה אלהיה מוֹבֵה אבנים לא תניף עליהם ברזל: *ו. 6.* אבנים שלמות תבנה את-מוֹבֵה יהוה אלהיה והעלית עליו עלות

Et erit, cum introduxerit te Dominus Deus tuus in terram Chanaan, ad quam venis, ut possideas eam, eriges tibi lapides magnos, et oblinies eos calce. Et scribes super lapides eos omnia verba legis huius. Et erit cum transieritis Iordanem erigetis lapides istos, quos ego praecipio vobis in monte Garizim. Et aedificabis ibi altare Domino Deo tuo, altare lapideum: non eleuabis super eos ferrum. Ex lapidibus perfectis aedificabis altrae istud Domino Deo tuo, et offeres super illud holocausta Domino Deo tuo, et sacrificabis pacifica, et comedes ibi, et laetaberis coram Domino Deo tuo in monte isto, ultra Iordanem, post viam occasus solis, in terra Chananei, habitantis in planitie e regione Galgal, iuxta quercum more versus Sichem.

¶. 18. Iterum rediit ad textum Masoret., a quo tamen differt in hoc, quod Pent. Mas. legat: וְכָל-הָעָם רָאוּ אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת הַלְפִידִּים וְאֶת קוֹל הַשָּׁפָר וְאֶת-הָהָר עָשָׂן וַיִּירָאוּ הָעָם וְגו'. *Et omnis populus videntes voces, (siue tonitrua) et lampades, et vocem buccinae, et montem fumantem. Et vidit populus etc. Samarit. autem וְכָל-הָעָם שָׁמַע אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-*

M

וְאֶת-קוֹל הַשּׁוֹפָר וְרָאִים אֶת-הַלְפִּידִים וְאֶת הָהָר
 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250.
 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265.
 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280.
 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295.
 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310.
 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325.
 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340.
 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355.
 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370.
 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385.
 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400.
 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415.
 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430.
 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445.
 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460.
 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475.
 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490.
 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505.
 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520.
 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535.
 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550.
 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565.
 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580.
 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595.
 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610.
 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625.
 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640.
 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655.
 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670.
 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685.
 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700.
 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715.
 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730.
 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745.
 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760.
 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775.
 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790.
 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805.
 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820.
 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835.
 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850.
 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865.
 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880.
 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895.
 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910.
 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925.
 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940.
 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955.
 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970.
 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985.
 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

וַיֹּאמְרוּ אֶל-מֹשֶׁה הֵן הִרְאֵנוּ יְהוָה אֵלֵינוּ אֶת-כְּבוֹדוֹ
 Habet Sam. אֶת-גְּדֻלּוֹ וְאֶת-קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ וְהוֹ
 אֶת-גְּדֻלּוֹ וְאֶת-קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ וְהוֹ
 אֶת-גְּדֻלּוֹ וְאֶת-קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ וְהוֹ
 אֶת-גְּדֻלּוֹ וְאֶת-קוֹלוֹ שָׁמַעְנוּ וְהוֹ
 Ecce ostendit no-
 bis Dominus Deus noster gloriam suam, ma-
 gnitudinem suam, et vocem eius audiui-
 mus de medio ignis etc., quae leguntur Deut. 5. v. 21-24.
 v. 19. a verbis דְּבַר-אֶתֶר Loquere tu profequitur
 cum Pent. Mas. vsque ad v. 21. incl., post quem
 sequitur: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵל-מֹשֶׁה לֵאמֹר שָׁמַעְתִּי אֶת-
 קוֹל-דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ אֵלַי הַיְטִיבוּ כָל-
 דְּבָרֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבְּרוּ: אֲשֶׁר דִּבְּרוּ:
 אֲשֶׁר דִּבְּרוּ: אֲשֶׁר דִּבְּרוּ: אֲשֶׁר דִּבְּרוּ:
 Et

locutus est Dominus ad Moſen dicendo : Deut. 5. v. 28. Audiui vocem verborum populi huius, quae locuti ſunt ad te. Bona fecerunt omnia, quae locuti ſunt. Et omnia, quae leguntur Deut. 5. v. 29., et C. 18. v. 18, 19, 20, 21. C. 5. v. 30 et 31. Quibus verſibus, ordine hic appoſitis, redit ad v. 22, et proſequitur cum Pent. Maſor. in illis verbis :
וְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
אָמַרְתִּי אֲנִי אֶתְּכֶם רְאִיתֶם
אֲנִי אֶתְכֶם אֲמַרְתִּי אֲנִי אֶתְכֶם
אֲמַרְתִּי אֲנִי אֶתְכֶם
Et locutus eſt Dominus ad Moſen di-
cendo : Loquere ad filios Iſrael : Vos vidiftis
etc.

Cap. 22. v. 5. וְיָבֵעַר בְּשִׂדְרָה אֲחֵרָה Si paue-
rit in agro alterius. Sam. addit וְיָבֵעַר בְּשִׂדְרָה אֲחֵרָה
וְיָבֵעַר בְּשִׂדְרָה אֲחֵרָה וְיָבֵעַר בְּשִׂדְרָה אֲחֵרָה
וְיָבֵעַר בְּשִׂדְרָה אֲחֵרָה
Reddendo reddet ex agro ſuo ſecundum
prouentum eius. Et ſi omnem agrum depaue-
rit. Ita et LXX. Εάν δε καταβοσκήσῃ τις ἀγρὸν
ἢ ἀμπελῶνα, καὶ ἀφ᾽ ἡ τὸ κτήνος αὐτῆς καταβοσ-
κῆσαι ἀγρὸν ἕτερον, ἀποτίσει ἐκ τῆς ἀγρῆς αὐτῆς τὰ
κατὰ τὸ γέννημα αὐτῆς. Εάν δὲ πάντα τὸν ἀγρὸν
καταβοσκῆσαι καταβοσκήσῃ τα βέλτιστα τῆς ἀγρῆς
αὐτῆς ἀποτίσει. Si autem depauerit quis

agrum, aut vineam, et admiserit pecus suum depascere agrum alium, reddet de agro suo iuxta fructum eius. Si autem omnem agrum depauperit? Optima agri sui reddet.

ψ. 20. זָבַח לְאֱלֹהִים Sacrificans Diis. Sam. addit זָבַח לְאֲחֵרִים Alienis. Ita LXX. in Cod. Alex. Ὁ θυσιάζων θεοῖς ἑτέροις. Sacrificans diis alienis.

Cap. 23. ψ. 8. יַעֲרֶה עֵינַי פְּקָחִים Excaecabit apertos. Samar. interponit עֵינַי פְּקָחִים id est Oculos apertorum, siue apertos, α.) Ita et LXX. Τα' γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλέπόντων. Munera enim excaecant oculos videntium. β.) Pariter in 5. Codd. Kennicott. legitur το עֵינַי פְּקָחִים, in 2. עֵינַי חֲכָמִים Oculi sapientum, in Cod. 196. ע פְּקָחִים, et in vno, scil. 193. vocabulum 4. literarum est erasum; quod non aliud fuerit, ac το עֵינַי. γ.) Syr. Munus excaecat oculos sapientum.

ψ. 23. Sam. inter gentes, ibi recensitas ponit, וְהָגֵרֶשֶׁת מִן־תַּרְשִׁשׁ Et Gergesaeum. α.) Ita LXX. Γεργισαῖον. β.) Gergesaei pertinent ad 7. gentes, de quibus Deus hoc loco dicit: Quas ego conteram.

Cap. 24. v. 1. עֲלֶה אֶל־יְהוָה אֶתְּהָ וְאַהֲרֹן וְנָדָב וְאַבִּיהוּיָא
Ascende ad Dominum tu, et Aaron, et Nadab, et Abiu. Samar. addit אֶלְעָזָר
 וְיִתְמָר Eleazar et Ithamar. Pariter haec duo nomina v. 9. addita sunt.

Cap. 26. post illa v. 35. וְהָשַׁלַּחַן תִּתֵּן
 :עַל־צִלְעַ צִפּוֹן Et mensam dabis (id est pones)
in latere aquilonis, leguntur ea, quae in Pent.
 Masor. Cap. 30. a v. 1. vsque 10. inclusivae de
 altaris thymiamatum confectione habentur.
 Quibus interpositis, iterum cum Pent. Masor.
 profequitur v. 36. וַעֲשִׂיתָ מִסָּךְ לַפֶּתַח הָאֹהֶל
 • זָבִיבָה • שְׁמֹנֶה • אַמֹּת • וְצִיָּה • אַמָּה • Et facies ten-
 torium ad ostium tabernaculi.

Cap. 27. v. 15. חֲמֵשׁ עֶשְׂרִי קָלָעִים Quin-
 decim cortinae, siue vela, Samar. melius legit
 חֲמֵשׁ עֶשְׂרִי אַמָּה קָלָעִים
 • אַמָּה • אַמָּה • אַמָּה • אַמָּה • אַמָּה •
 • אַמָּה • Quindecim cubitorum vela. α.)
 Numerantur enim cubiti velorum, siue corti-
 narum, non ipsa vela; ideo in Pentat. Masor.
 v. praecedente, qui est parallelus, additur
 אַמָּה Cubitus. β.) Ita et LXX. δεκαπέντε
 πίχων τῶν ἰσίων τὸ ὕψος. Quindecim cubito-
 rum tenteriorum altitudo. γ.) Vulgata: Ten-
 toria cubitos obtinentia quindecim. δ.) In

Cod. Kennicott. 95. legitur אִם קִלְעִים Signum proinde est illum codicem ex quo iste descriptus fuit, cum Samaritano consensisse.

ו. 18. וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּחֲמִשִּׁים *Et latitudo quinquaginta in quinquaginta.* Hem, qualis hic est sensus! Ideo melius Samarit. וְרֹחַב חֲמִשִּׁים בְּאַמָּה וְקָמָה חֲמִשָּׁה אַמּוֹת. *Et latitudo quinquaginta in cubito (siue cubitorum) et longitudo quinque cubitorum.* To in cubito in Pent. Masor. omissum esse constat ex eodem versu, vbi mensuratae longitudini, et altitudini eadem vox additur.

ו. 19. לְכֹל כֵּלֵי הַמִּשְׁכָּן *Omnibus vasis tabernaculi.* Sam. praeponit וַעֲשִׂיתָ אֶת־כֹּל כֵּלֵי הַמִּשְׁכָּן *Et facies omnia vasa tabernaculi.* To *facies si praeponatur, sensus connaturalius fluit.*

Ibidem post נְחֹשֶׁת (id est *Aes*) Sam. addit : וַעֲשִׂיתָ בָּגְדֵי תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמֹן וְתוֹלַעַת צִבְיָה וְשֵׁנִי לְשִׁירַת פָּהֶם בְּקֹרֶשׁ אֶזְרָאֵל וְאַרְגָּמֹן וְצִבְיָה וְשֵׁנִי לְשִׁירַת פָּהֶם בְּקֹרֶשׁ אֶזְרָאֵל *Et facies vestes ex hyacintho, et purpura, et cocco duplici ad ministrandum in illis in Sanctuario.*

Sicut

Sicut itaque a Cap. 25. Moses a Deo iussus fuit, ut filii Israel facerent tabernaculum, arcam foederis, mensam propositionis, candelabrum, altare, vasa sacra, et alia, ad cultum Dei pertinentia, ita l. c. Deus eidem praecepit, ut pro Pontifice, aliisque ministris sacris sacras facerent vestes, quas autem, qui, et quomodo eas facerent, hoc determinavit consequenter potius in Pent. Masor. omissum est, quam in Sam. additum.

Cap. 28. v. 30. istis verbis וְנָתַתָּ אֶל-חֹשֶׁן
Et dabis in pectorali etc. praeponit Samar.
 זָרָחִים וְעָשִׂיתָ אֶת-הָאֲרִיִּים וְאֶת-הַתְּמִיִּם
 וְעָשִׂיתָ אֶת-הָאֲרִיִּים וְעָשִׂיתָ אֶת-הַתְּמִיִּם *Et facies Vrim et*
Thümmim. Quod Sam. recte haec retinuerit
 facile probatur ex eo: Quia *Vrim et Thum-*
mim est vestis, ab aliis vestibus sacerdotalibus
 distincta; quando autem agitur de veste quadam
 distincta, praeponitur illud *facies*. Vti videre
 est v. 6 — 31 — 42.

Cap. 29. v. 5. וְהִלְבַּשְׁתָּ אֶת־אֶהֱרֹן אֶת־הַכֹּהֵן נָתַתָּ.
וְאֶת־מַעֲיֵר דָּאֵפֹד וְאֶת־הָאֵפֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאֶפְדָּת
: *Et vesties Aaron tunicam, et palli-*
um superhumeralis, et superhumeralis; et pectora-
le, et cinges ei in artificio superhumeralis. Sam.

hunc versum cum quibusdam interpositis ita
habet: וְהִלְפִּשְׁתָּ אֶת־אֶהֱרֹן אֶת־הַכֹּהֵן וְחִגְרְתָּ
אֹתוֹ אֲבִנִיט וְהִלְפִּשְׁתָּ אֹתוֹ הַמַּעִיר וְנָתַתָּה עָלָיו
אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַחֹשֶׁן וְאָנְרַתָּ לוֹ בַּחֹשֶׁב הָאֵפוֹד:
אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט.
אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט.
אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט. אֲבִנִיט.
Et vesties Aaron tunicam, et
cinges eum baltheo, et vesties eum pallium
et pones super eum superhumeralis, et pectorale,
et cinges ei in artificio superhumeralis. Sam. bene
addit illud: Et cinges eum Balteo. Nam inter alias
vestes Pontificales fuit Baltheus, Hebr. אֲבִנִיט
Exod. 27. v. 4. Leu. 8. v. 7. Iosephus Fl. An-
tiq. lib. 3. C. 8. Calmet in Exod. et Leu. loc.
modo cit.

Cap. 32. v. 10. post illa וַאֲעֲשֶׂה אֹתָךְ *Et faciam te in gentem magnam.*
 Sam. addit: וַיִּבְאֶהֶרֶן תַּאֲנֵף יְהוָה מְאֹד לְהַשְׁמִידוֹ זָבָבִים אֲמָלִים וַיִּתְּפִלּוּ מִשָּׁה בְּעַד אֶהֱרֹן:
 וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּשְׁמַע זָבָבִים אֲמָלִים וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּשְׁמַע זָבָבִים אֲמָלִים
 וַיִּשְׁמַע יְהוָה וַיִּשְׁמַע זָבָבִים אֲמָלִים *Et in Aaron iratus est Dominus*
valde ad perdendum eum; sed oravit Moses pro
Aarone. Idem Moses refert Deut. 9. v. 20.
 vbi hanc historiam cum aliis per anacephalaeo-
 fin narrat.

וַיִּשְׂרֹף בְּאֵשׁ וַיִּטְחֵן עַד אֲשֶׁר-רָדָק
*Et combussit in igne, et moluit, donec in pul-
 uerem redegit.* Sam. addit Affixum וַיִּשְׂרֹף-הוּא
 וַיִּטְחֵנהוּ זַאֲבִימִיז זַאֲבִימִיז *Et combussit
 eum . . . et moluit eum.* α.) Ita LXX. Καὶ
 λαβὼν τὸν μοσχὸν ὃν ἐποίησαν, κατέκαυσεν αὐτὸν
 ἐν πυρὶ, καὶ κατήλεσεν αὐτὸν λεπτὸν. *Et su-
 mens vitulum, quem fecerant, combussit eum
 in igne, et contriuit eum minutim.* β.) Idem
 Affixum habet Syrus. Nec non γ.) Contex-
 tus requirit illud. δ.) Deut. 5. v. 21. loco Affi-
 xi legitur אֹתוֹ *Ipsam*, quod idem est.

וְעַתָּה אִם-תִּשְׁתַּחֲטֹף אֶת-אֲשֶׁר-אֵין
 מִסְפָּרָהּ מִחֲנִי נָא *Et nunc, si dimittes pecca-
 tum eorum.* *Et si non, dele me nunc de libro
 tuo.* Nemo non videt, versum hunc esse man-
 cum; ideo Vatablus apud Criticos sacros in
 h. l. ait: „Oratio defectiua, in qua multa
 „ sunt subaudienda etc., Recte igitur in
 Sam. post אִם-תִּשְׁתַּחֲטֹף Dimittes ponitur אִם-
 תִּשְׁתַּחֲטֹף Dimitte. α.) Ita et LXX. Καὶ νῦν εἰ μὲν ἀφείης αὐ-
 τοῖς τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν, ἀφείσι εἰ δὲ μὴ, ἐξάλει-
 ψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου. *Et nunc siquidem remittis
 eis peccatum, remitte: si autem non, dele
 me de libro tuo.* β.) Eodem modo legit Ion. אִין

תְּשַׁבּוּק לְחֹבִיָּהוֹן שְׁבוּק *Si dimittes peccata eorum, dimitte.* γ.) Hoc addito clarus erit sensus, scilicet: *Si vis dimittere eorum peccata, dimitte; alioquin vel fin minus, dele me de libro tuo etc.*

Cap. 33. v. 2, et 34. v. 11. in Pent. Mas. iterum omittitur וְהָגֵרְגָּשִׁי *Gergesaeus*, in Sam. non est omissum. Et bene: Nam Gergesaeus inter alios populos, ab Israelitis euertendos, numeratur Deut. 7. v. 1. Ios. 3. v. 10. et alibi. Vid. p. 180.

Cap. 34. v. 32. וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Accesserunt omnes filii Israel.* Sam. bene interponit אֵלָיו אָמַן *Ad eum.* α.) Ita LXX. προσῆλθον πρὸς αὐτὸν πάντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ. *Accesserunt ad ipsum omnes filii Israel.*

Cap. 35. v. 11. וְאֶת־אֹהֶלוֹ *Tentorium eius.* Sam. bene addit וְאֶת־אֹהֶלוֹ *Et tentorium eius.* To *Et habent* α.) LXX., β.) Syr. et Vulg. γ.) Et 6. Codd. Kennicott.. δ.) Ex το *Et constat* per το אֹהֶל solummodo partem tentorii, e. g. vel aulaea, vel cortinae, vel alia inuolucra intelligenda esse.

Ibidem v. 22. Inter alia, quae Israelitae obtulerant Sam. bene addit וְעִגְיָל *Torquem*, quod omisit Pentat. Masoret. α.) Ita LXX.

Ἡνεγκαν

Ἦνεγκαν σφραγίδας, καὶ ἐνώτα καὶ τακτυλίδας,
καὶ ἐμπλόκια, καὶ περιδέξια. *Attulerunt si-*
gilla, et inaures, et annulos, et torques,
et dextralia etc.

Cap. 36. v. 32. לְקַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן *Tabulis*
tabernaculi. Sam. bene interponit צֶלַע וְלַמִּסְכָּן
Lateris. α.) Nam et hic, et in praeced. versu
eadem leguntur, et ubiuis interponitur το צֶלַע
β.) Eadem vox in 15. Codd. Kennicott. inueni-
tur. γ.) Ita vertit Ionath. וְחֻמְשָׁה נִגְרִין לְלוּחֵי
סֹטֵר מִשְׁכָּנָא לְסוֹפֵיהוֹן מִעֲרָבָא : *Et quinque*
vectes tabulis lateris tabernaculi in extremis
Occidentis.

Cap. 39. post illa v. 21. כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה *Sicut praecepit Dominus Mosi.* Sam.
addit : וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָאֲרִים וְאֶת־הַתְּמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה.
וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָאֲרִים וְאֶת־הַתְּמִים כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה.
Et fecerunt Vrim et Thümmim, sicut praecepit
Dominus Mosi.

Conferenda hic sunt Cap. 28. et 39, vt-
pote parallela. Nam. Exod. 28. a v. 6. de-
scribitur, quomodo rationale et superhumera-
le fit conficiendum, et facta hac descriptione
v. 30. praecipitur : „Pones autem in rationali

„iu-

„ iudicii doctrinam et veritatem. „ (Hebr. וְאֶת־הַתְּמִיּוֹם וְאֶת־הָאֱמֻנָה id est: *Vrim et Thümmim*.) Dein v. 31. sequitur: „ Facies „ et tunicam superhumeralis totam hyacinthi- „ nam. „ Hic autem narratur omnia facta fuisse, prout l. c. iusserat Dominus; Excepto, quod de Vrim et Thümmim fileatur, et, quo omisso, textus Masoreticus v. 22. profequitur: וַיַּעַשׂ אֶת־מְעִירָהּ הָאֶפֶד יָגוֹ *Et fecit pallium superhumeralis . . . totum hyacinthinum.* Ergo in textu Masor. το Et fecerunt Vrim et Thümmim etc. probabilius mendose est omissum, et ex Samaritano addendum.

ψ. 24. מְשִׁרָּה שְׁנֵי מִשְׁרָה *Cocci retorta.* Samar. bene interponit שְׁנֵי מִשְׁרָה *Et bysso. α.)* Ita LXX. Καὶ ἐποίησαν . . . ἐξ ὑακίνθου καὶ πρῶτος φύρας, καὶ ποικίλους νενησμένους, καὶ βύσσου κεκλωσμένης. *Et fecerunt ex hyacintho, et purpura, et cocco neto, et bysso torta. β.)* Syrus et Vulgat. γ.) 3. Codd. Kennicott. δ.) Το מְשִׁרָּה *Retortum* est Participium, quod, vt recte ait Cl. Houb. in h. l. nusquam compareret sine שְׁנֵי adiuncto. ε.) Το *retortum* nullam habet significationem, nisi addatur, quid sit retortum.

Cap. 40. v. 17. (Vulg. 15.) בְּשָׁנָה הַשְּׁנִיָּה
In anno secundo. Sam. addit מִמִּצְרַיִם לְיֵצֵאתָם
 אֲחֵרֵי־כֵן אֲחֵרֵי־כֵן Ab exitu de Aegypto.
 α.) Ita legunt LXX. Τῇ δευτέρῳ ἔτει ἐκπορευο-
 μένων αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου. *Anno secundo egre-*
dientibus ipsis de Aegypto. β.) Hoc
 modo versus est clarior; scitur enim, a quo
 epocha ista sit incipienda. γ.) Confer v. 1.
 Cap. 16. vbi eadem habentur.

v. 27. (Vulg. 25.) וַיִּקְטֹרַע עָלָיו קְטֹרֶת סַמִּים
Et adoleuit super illo suffimentum aromaticum.
 Sam. addit אֲחֵרֵי־כֵן לְפָנֵי יְהוָה Coram
 Domino. Incensum enim hoc coram Domino
 fuit oblatum. Ideo vers. praeced.: „Moyfes
 „ posuit altare aureum sub tecto testimonii
 „ contra velum,, quod idem est, ac coram
 Domino.

v. 29. וַיִּתֵּן מִזְבֵּחַ הָעֹלָה שָׁם פֶּתַח מִשְׁכָּן
Et altare holocausti posuit ostium tabernaculi.
 Sam. interponit אֲחֵרֵי־כֵן לְפָנֵי Ante ostium ta-
 bernaculi. Ita v. 6, qui est parallelus.

In Levitic.

Cap. 1. v. 9. עֹלָה אֵשׁ Holocaustum
ignitum, siue igne absumendum. Sam. bene
 in-

interponit הוּא אִשּׁוּמִי *Ipsum.* α.) LXX. το *Ipsum* per ἐστὶ *Est* suppleant; vertunt enim: *ἡλόκαυσμα ἐστὶ θυσία. Holocaustum est sacrificium.* β.) Ita legitur v. 13. et 17. עֹלָה הוּא אִשּׁוּמִי *Holocaustum ipsum, igne absumendum.* γ.) Et in 3. Codd. Kennicott. δ.) Nec non in versione Syr.

וְאִם-מִן-הֶעֱזָאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכִּבְשִׁים אוֹ v. 10. מִן-הָעִזִּים לְעֹלָה וְגו' *Et si de pecore oblatio eius, de ouibus, vel de capris in holocaustum etc.* Sam. ita ponit עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הֶעֱזָאן וְגו' לְעֹלָה וְגו' מִן-הָעִזִּים. *Si vero de pecore holocaustum est, munus eius Domino de ouibus, vel capris etc.* Vides hic praeponitur עֹלָה *Holocaustum*, et additur לַיהוָה *Domino.* α.) Quae, cum habeantur in locis parallelis scilicet v. 3. et 14, recte etiam hic leguntur. β.) LXX. Saltem habent το *Domino*, scilicet τῷ κυρίῳ. Ibid. illis: זָכַר תָּמִים יִקְרִיבֶנּוּ *Masculum immaculatum offeretis illud.* Sam. addit: אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ *Ad ostium tabernaculi testimonii adducet eum.* Confer v. 3.

Cap. 2. v. 1. in fine versus Samarit. addit
 מִנְחָה מִן הַזֶּה אֲמַר אֱלֹהִים Oblatio erit ista, vel
 sacrificium hoc est. α.) Hanc vocem addidere
 LXX. Εὰν δὲ ψυχὴ προσφέρῃ δῶρον θυσίαν τῷ
 κυρίῳ ἐπιθήσει ἐπ' αὐτὸν λίβανον θυσίας
 ἑστί. Si vero anima offerat munus sacrificium
 Domino et imponet super illud thus:
 Sacrificium est. β.) Confer v. 6., qui est
 ferme parallelus. γ.) Omnino conuenienter
 additur. Describitur enim, quomodo hoc sa-
 crificium farinaceum praeparandum sit; conse-
 quenter bene additur: Sacrificium hoc, scilicet
 simila, oleum et thus, ita composita, erunt
 sacrificium hoc incruentum, quod Hebraice
 מִנְחָה Mincha, Lat. Oblatio nominatur.

Cap. 3. v. 5. אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ Quod est su-
 per ignem. Sam. addit אֲשֶׁר עַל-הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר
 אֲשֶׁר עַל-הָאֵשׁ • 20 Qui est super altare. Ita et
 LXX. Τα ἐπὶ τῷ πυρὸς ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ. Quae
 (scilicet ligna) super ignem super altare.

v. 13. וַיִּזְרְקוּ בְנֵי אַהֲרֹן אֶת-דָּמֹו Et spar-
 gent filii Aaron sanguinem eius. Sam. inter-
 ponit הַכֹּהֲנִים Sacerdotes. Ita et LXX.
 Καὶ προχεῖσιν οἱ υἱοὶ Ἀαρὼν οἱ ἱερεῖς τὸ αἷμα. Et
 effundent filii Aaron sacerdotes sanguinem.

Cap. 4. v. 5. וְלָקַח הַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ מִדָּם וְגו'
Et sumat sacerdos unctus de sanguine etc. Sam.
 interponit אֲשֶׁר מִלֵּא אֶת-יָדָיו אֵלֶּיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ
 Cuius manus impleta (siue consecrata)
 est. Ita LXX.: Καὶ λαβὼν ὁ ἱερεὺς ὁ Χριστὸς ὁ
 τετελειωμένος τὰς χεῖρας ἀπὸ αἵματος τοῦ μόχου.
Et accipiens sacerdos, qui unctus, qui con-
summatus manus de sanguine vituli etc.

v. 14. פֶּרִי בֶן-בָּקָר Iuencum filium bouis
 Sam. addit תָּמִים Immaculatum. α.)
 Ita LXX. Καὶ προσάξει . . . μόχον ἐκ βοῶν ἀμω-
 μων. *Et adducet vitulum ex bobus immacu-*
latum. β.) Talem enim lex petiit. Vid. Leu. i.
 v. 3., hic v. 3. et alibi.

v. 17. וְהִזָּה שִׁבְעַת פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת-פָּנָיו
 Et asperget septem vicibus coram
 Domino ante velum. Sam. ita habet :
 מִן-הַדָּם שִׁבְעַת פְּעָמִים לִפְנֵי יְהוָה אֶת-פָּנָיו פְּרִכָּת
 אֲנִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ אֲנִי אֵלֶיךָ
 Et
asperget de sanguine septies coram Domino
ante velum sanctuarii, α.) Si addantur haec
duo, de sanguine et sanctuarii, versus
euadet plenior et clarior. β.) LXX. Καὶ ῥανεῖ
 ἐπτάκις ἐναντὶ κυρίου κατενώπιον τοῦ καταπετάσ-
 ματος

ψ. 8. וּמָלַק אֶת-רֹאשׁוֹ *Et contorquebit caput eius.* Samaritanus interponit הַכֹּהֵן *Sacerdos.* Ita LXX. Καὶ ἀποκνίσει ὁ ἱερεὺς τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. *Et retorquebit sacerdos caput eius.*

Cap. 6. ψ. 5. (al. C. 5. v. 24.) מִכָּל אֲשֶׁר *Ab omni, quo iuravit.* Sam. interponit דְּבַר *Verbo.* α.) Ita LXX. Ἀπὸ παντὸς πράγματος ἔωμοσε. *Ab omni re, pro qua iuravit.* β.) Ionath. מִכָּל מַדְעָא דְּאֲשֶׁר תִּבְעַ *De omni re, pro qua iuravit.*

* Tò מַדְעָא autem idem significat ac το *A verbo vel re.*

ψ. 16. (al. Cap. 6. v. 10.) מֵאֲשֵׁי *De ignitionibus meis, siue de incensis meis.* Sam. מֵאֲשֵׁי יְהוָה *De ignitionibus (siue de incensis) Domini.* α.) Eodem modo legunt LXX. Ἀπὸ τῶν καρπωμάτων κυρίου. *Ab hostiis (siue sacrificiis) Domini.* β.) Et 2. Codd. Kennicott.

* Leu. 7. ad illa v. 16. וְאִם נָדָר *Et si votum.* In quibusdam Codd. legitur פִּלְגָה *Dimidium legis;* in aliis vero ad Cap. 8. v. 9. habetur *Nota* חֲצִי הַתּוֹרָה בַּפְּסוּקִים *Dimidium legis in versibus;* in aliis vero uti Peyresciano I. et II., qui

teste oculato Cl. Houb. sunt antiquissimi, neutra inuenitur.

Cap. 8. v. 31. בִּשְׁלֹוֹ אֶת־הַבָּשָׂר פָּתַח אֹהֶל Coquite carnem (ad) ostium tabernaculi conuentus (siue testimonii). Sam. addit בְּמִקְוֵה הַקֹּדֶשׁ In loco sancto. α.) Ita LXX. Εψήσατε τὰ κρέα ἐν τῇ αὐλῇ τῆς σκηνῆς τῆς μαρτυρίας ἐν τόπῳ ἁγίῳ. Coquite carnes in atrio tabernaculi testimonii, in loco sancto. β.) Vid. loca parallela Exod. 29. v. 31. Leuit. 6. v. 16. — 26. etc.

Cap. 9. v. 21. כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה Sicut praecepit Moses. Sam. interponit יְהוָה et legit : כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת מֹשֶׁה : כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה Sicut praecepit Dominus Mosi. α.) Ita LXX. : Ὅν τρόπον συνέταξε κύριος τῷ Μουσῷ. β.) Ita et Arabs.

Cap. 10. v. 15. וְהָיָה לָּךְ וּלְבָנֶיךָ אֲתֶךָ וְגו' Et erit tibi, et filiis tuis tecum, scilicet pars hostiarum, ab Israelitis oblatarum. Sam. interponit וּלְבָנֶיךָ Et filiabus tuis. α.) Ita pariter legunt LXX. Καὶ ἔσαι σοι, καὶ τοῖς υἱοῖς σε, καὶ ταῖς θυγατράσι σε μετὰ σε νόμιμον αἰώνιον. Et erit tibi, et filiis tuis, et filiabus tuis tecum legitimum aeternum. β.)

Nam

Nam de hostiis ab Israelitis oblati non tantum sacerdotum filiis, sed et filiabus licuit comedere. Vid. v. praeced.

Cap. 11. v. 3. וַיִּפְּסֵם פְּרִסִּים *Et findens fissuram ungularum.* Sam. interponit וַיִּפְּסֵם *Duarum.* α.) Ita et LXX.: *Kαὶ ὀνυχιστῆρας ὀνυχίζον δύο χηλῶν. Et fissuras findit duarum ungularum.* β.) Et 6. Codd. Kennicott; duo autem primo idem vocabulum habuerunt.

v. 36. וְיָצַק מִמֶּנּוּ *Veruntamen fons.* Sam. addit: וְיָצַק מִמֶּנּוּ *Aquarum.* Ita LXX. *Πλὴν πηγῶν ὑδάτων. Tantum de fontibus aquarum.*

Cap. 12. v. 7. וַיִּפְּרֹחַ *Et expiabit super eam.* Sam. addit וַיִּפְּרֹחַ *Sacerdos.* α.) Ita LXX. *Καὶ ἐξιλάσεται περὶ αὐτῆς ὁ ἱερεὺς. etc. Et exorabit pro ea sacerdos.* β.) Syr. γ.) Et Cod. Kennicott. 193.

Cap. 14. v. 10. וַיִּקַּח שְׁנֵי כִבְשִׁים תְּמִימִים *Capiet duos agnos integros (siue immaculatos.* Sam. addit וַיִּקַּח שְׁנֵי כִבְשִׁים תְּמִימִים *Filios anni,* (siue anniculos. α.) Ita LXX. *Λήψεται δύο ἀμνὲς ἀμάρμυς ἐνιαυσίως. Sumet duos agnos sine macula, anniculos.* β.) Agni erant nonnisi

dies fluxus corporis eius, qua constituit corpus eius per fluxum.

Cap. 17. v. 4. vbi Textus Masor. legit :
 לֹא הֵבִיאוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ Non adduxerit eum ad
 offerendum etc. Sam. legit לֹא הֵבִיאוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ
 לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ Non adduxerit
 eum ad faciendum illud. Insuper addit se-
 quentia : עֲלֶה אִי שְׁלָמִים לַיהוָה לְרֹצְנָם
 לְרִיחַ נִיחֹחַ וַיִּשְׁחַטְהוּ בַחוּץ וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד
 לֹא הֵבִיאוּ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ
 לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ
 לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ לַעֲשׂוֹת אֹתוֹ Holocaustum siue paci-
 fica Domino ad expiationem vestram in odorem
 suauitatis, et qui mactauit illud extra, et ad
 ostium tabernaculi non adduxerit illud etc. His
 itaque interpositis, cum Textu Masoret. pro-
 sequitur in illis v. 4. לְהִקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה וְגו' .
 לְהִקְרִיב קָרְבָּן לַיהוָה וְגו' Ad offeren-
 dum oblationem Domino etc. Ita LXX.: Καὶ
 ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τῆς μαρτυρίας μὴ ἐνέγκῃς
 ὥστε ποιῆσαι αὐτὸ εἰς ὀλοκαύτωμα ἢ σωτήριον
 κυρίῳ δέκτον εἰς ὁσμὴν εὐωδίας, καὶ ὃς ἂν σφάξῃ
 ἔξω, καὶ ἐπὶ τὴν θύραν τῆς σκηνῆς τῆς μαρτυρίας
 μὴ ἐνέγκῃς αὐτὸ, ὥστε προσενέγκαι δῶρον τῷ κυρίῳ
 etc. Et ad ostium tabernaculi testimonii non

attulerit, ut faciat illud in holocaustum, vel salutare Domino acceptum in odorem suauitatis, et quicumque iugulauerit extra, et ad ostium tabernaculi testimonii non attulerit illud, ut offerat munus Domino etc.

Cap. 18. v. 30. *אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם* Ego Dominus Deus vester. Sam. praeponit particulam causalem *כִּי* Quoniam. Ita LXX. *Ὅτι ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Quoniam etc.*

Cap. 20. v. 7. *וְהִתְקַדַּשְׁתֶּם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם* Et sanctificabitis vos et eritis Sancti, quia ego Dominus Deus vester. Sam. addit *קָדוֹשׁ* Sanctus. α.) Ita LXX. *Καὶ ἔσεσθε ἅγιοι, ὅτι ἅγιος ἐγὼ κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν. Et eritis sancti, quia sanctus ego Dominus Deus vester.* β.) Arab. γ.) 2. Codd. Kennic. δ.) Ipse sensus exigit ut *קָדוֹשׁ* addatur. ε.) Conf. v. 26., qui est parallelus.

Cap. 22. v. 18. *וּמִן הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל* Et de peregrino in Israel. Sam. interponit *הַגֵּר אֲתָא* Peregrinante, vel qui peregrinatur. α.) Idem ferme habent LXX. *Ἡ τῶν προσηλυτῶν προσκειμένων πρὸς αὐτοὺς ἐν Ἰσραὴλ. Vel de Profelytis, qui adiecti sunt ad eos in Israel*

rael. Conf. Leu. 16. v. 29. Cap. 17. v. 8. etc.

β) Et 4. Codd. Kennicott. cum Sam. conueniunt.

Cap. 23. v. 5. בַּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ *In quarta decima mensis.* Sam. addit יוֹם

Die. α.) Ita LXX. Ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τῆς μηνός. *In quarta decima die mensis.*

β.) Arabs. γ.) Et 3. Codd. Kennicott. δ.)

Conf. v. 6.

v. 17. שְׁתֵּי *Duos.* Sam. addit חֲלֹזֶת

אֶזְזָה *Placentas.* α.) Ita LXX.: Προσείσατε ἄρτους ἐπίθεμα δύο ἄρτους. *Offeretis panes,*

super positionem, duos panes etc. β.) Para-

phras. Onkelos תְּרֵיתָן גְּרִיצִין *Duas placentas.*

γ.) Eodem modo vertit Ionath., Syr., Vulg.

Panes primitiarum duos. δ.) Conf.

Cap. 24. v. 5.

v. 18. וְאַיִלִּים שְׁנַיִם *Et arietes duos.*

Sam. addit תְּמִימִם *Immaculatos.* α.)

LXX. Καὶ προσάξετε ἀριούς δύο ἀμώμους.

Et adducetis arietes duos immaculatos.

β.) Arietes immolandi debuerunt esse immaculati, ideo etiam Leu. 5. v. 15, 18. et alibi ista duo vocabula coniunctim leguntur.

Cap. 24. v. 3. יַעֲרֶה אֹתוֹ אֶהֱרֹן *Disponet*

eam (scilicet lucernam) *Aaron.* Samar. addit

וְבָנָיו וְאֶת־בָּנָיו *Et filii eius.* α.) Ita LXX.: Καὶ καύσασιν αὐτὸ Ἀαρὼν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. *Et accendent illud Aaron, et filii eius.* β.) Et 9. Codd. Kennicott.

Cap. 25. v. 35 : וְיָחַד עִיךְ *Et viuet tecum.* Sam. interponit וְיָחַד עִיךְ *Frater tuus.* α.) Ita LXX. Καὶ ζήσεται ὁ ἀδελφός σου μετὰ σοῦ. *Et viuet frater tuus tecum.* β.) Et Cod. Kennicott 193, et 155. *super ras.*

In Numer.

Cap. 1. v. 44. אִישׁ-אֶחָד לְבֵית אָבִיהוּ *Vir unus per domum patrum suorum.* Samar. post וְאִישׁ-אֶחָד *Vir unus* ponit בֵּית הַמֶּטֶר לְאֶחָד הַמֶּטֶר לְאֶחָד *Pro tribu una iuxta tribum domus etc.* Ita LXX. Ἄνὴρ εἰς κατὰ φυλὴν μίαν, κατὰ φυλὴν οἴκων πατριᾶς ἦσαν. *Vir unus secundum tribum unam, secundum tribum domorum ipsius familiae fuerunt.*

Cap. 3. v. 12. מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל *De filiis Israel.* Sam. addit וְיָחַד עִיךְ פְּדוּתֵיהֶם *Redemptiones eorum erunt.* Ita LXX. Καὶ ἰδού ἐγὼ εἴληφα τὰς Λευίτας ἀντὶ παντὸς πρω-

τοτόκx ···· παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραήλ. Λύτρε αὐτῶν
ἔσονται. Et ecce ego assumpsi Leuitas ···· pro
omni primogenito ··· a filiis Israel. Redemptio-
nes eorum erunt.

Haec iterum congruunt cum lege illa, qua pri-
mogeniti totius Israel, vel Deo, eiusque seruitio
erant sacrandi, vel iusto pretio redimendi; eo quod
Angelus Exod. 12. v. 29. in omnes primogenitos
desaeuiens iis pepercerat. Hic autem Deus in pre-
tium redemptionis illorum totam tribum Le-
uiticam sibi elegit.

וְהַמָּסָךְ וְכֹל עֲבֹדָתוֹ. 31. וְ. Et operimen-
tum, et omne opus eius. Sam. bene interponit
וְהַכִּיֹּור וְכֵנּוֹ. Et labrum et ba-
sis eius. Fuerunt enim inter vasa sacra labrum
et basis eius. Exod. 30. v. 18.

וְשָׂמוּ בְדָיו: 14. 4. Cap. Et ponent ve-
stes eius. Sam. addit וְכֵסוּ אֶרְגָּמָן וְכֵסוּ
אֶת־הַכִּיֹּור וְאֶת־כֵּנּוֹ וְנָתַנוּ אֹתָם אֵל מְכִסָּה עֹר
זָהָב פִּזְזִי אֶרְגָּמָן תַּחֲשׁ וְנָתַנוּ עַל־הַמּוֹט
זָהָב אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן זָהָב זָהָב
אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן
אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן אֶרְגָּמָן
Et accipient vestem purpuream, et te-
gent labrum, et basim eius, et dabunt ea (vel
inuoluent ea) in operimento pellium Ianthina-
rum

rum, et dabunt (vel imponent) super vestem.

His additis prosequitur cum Textu Masor. v. 15.

וְכִּי־יִכְלֶה אַהֲרֹן וְכָל־כֹּהֲנָיו לַעֲשׂוֹת אֶת־הַמִּשְׁכָּה. Et cum perfecerit Aaron etc. α.)

Ita LXX: Καὶ λήψοντα ἱμάτιον πορφυρεῖν, καὶ συγκαλύψασι τὸν λατῆρα, καὶ τὴν βάσιν αὐτῆς, καὶ ἐμβαλῶσιν αὐτὸ εἰς κάλυμμα δερμάτινον ὑακίνθινον, καὶ ἐπιθήσωσιν ἐπὶ ἀναφορεῖς. Et sument vestem purpuream, et cooperient labrum, et basim eius, et iniicient illud in operimentum pelliceum hyacinthinum, et imponent super gestatoria. β.) Haec in antiquis codicibus lecta fuisse, fidem nobis facit Origenes, qui Hom. 4. in Lib. Numer. inter alia sacra, in hoc capite recensita, et velo operienda, *Labrum* hoc reponit. γ.) Recte igitur Hugo Grotius, licet alias Pentateucho Samarit. non faueat, apud Criticos sacros ait: „Omnino videtur hic ab exscriptoribus illis, quos „secuti sunt Masoretae, omissum aliquid; nempe „quod est in LXX. Vetus esse hoc apparet, „tum ex Samaritano antiquo, tum ex Origine „hom. 4. ad Num. „

Cap. 6. v. 20. קִדְּשׁ הוּא לְכֹהֵן Sanctitas illud Sacerdoti. Sam. addit יִהְיֶה אִמָּאָם Erit.

α.)

a.) Ita LXX. Ἅγιον ἔσται τῷ ἱερεῖ. Sanctum erit
Sacerdoti. β.) Syr. γ.) Conf. Cap. 5. v. 9.

Cap. 8. v. 15. לַעֲבֹד אֶת־אֱהֹרָאֵל *Ad ope-*
randum tabernaculum. Sam. bene interponit
 לַעֲבֹד אֶת־עֲבֹדָת אֱהֹרָאֵל et legit
 •2אא•אֲשֶׁר־עָשָׂה־אֱהֹרָאֵל• *Ad faciendum opus*

*tabernaculi. α.) Ita LXX. Ἐργάζεσθαι τὰ ἔργα τῆς
σκηνῆς. Ad operandum opera tabernaculi. β.)*

Et Codd. 2. Kennicott. γ.) Conf. v. 19. δ.)

Hæc loquendi forma est multo connaturalior, et
vsitator.

Cap. 10. v. 10. In fine versus post illa
verba: **אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם** *Ego Dominus Deus*
vester. Sam. addit sequentia: **וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל**
מֹשֶׁה לֵאמֹר רַב לָכֶם שְׂכָר בָּחַר הַזֶּה: וְגו'.
צִמְצִמְתִּי מִצִּמְצָמִי. אֶצְרִי מִצִּמְצָמִי. אֶצְרִי מִצִּמְצָמִי. אֶצְרִי מִצִּמְצָמִי.

• 777 : 343 • 939 • 123^m Et locutus est Domi-

nus Mosi dicens: Satis est, vobis habitasse in monte hoc, etc., quae Deut. i. v. 7. et 8. le-

guntur. Quibus interpositis profequitur cum
Textu Masoretico hic v. 11. וַיְהִי בַּשָּׁנָה

Et fuit in anno secundo etc. Haec

eadem Procopius iuxta Samarit. exemplar in
lib. Num. post tubarum legem legebat. Fi-

nito v. vlt. (iuxta alias Editt. v. 2. Cap. 13.) post

interpositis prosequitur cum Textu Masoret. v. 1.
Cap. 13., vel iuxta alias editt. Cap. 13. v. 2.
וַיְהִי כִּי יָדַבֵּר יְהוָה וְגו' *Et lo-*
cutus est Dominus etc.

Cap. 13. post v. 34. scilicet post illa: וַיְהִי
בְּעֵינֵינוּ כַּחֲבִיבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם *Et fuimus*
in oculis nostris sicut locustae, et sic eramus in
oculis eorum. interponit Samar. historiam de mur-
mure contra Moysen, ex falsa exploratorum de-
latione orto, sicut habetur Deut. 1. a v. 27. vsque
33. inclusiue; excepto, quod v. 27. iterum mute-
tur persona verbi, legitur enim: וַיִּרְגְּנוּ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל בְּאַחֲלִיחֶם וַיֹּאמְרוּ בְּשִׁנְרַת יְהוָה אֲתָנּוּ
זִמְמָנוּ בְּכַח מִסְּמִיחֵנוּ הוֹצִיאָנוּ מֵאֶרֶץ
מִצְרָיִם זִמְמָנוּ בְּכַח מִסְּמִיחֵנוּ פִּשְׁלָנוּ מִצְרָיִם
אֲנֵינוּ מִצְרָיִם *Et murmurauerunt filii*
Israel in tentoriis suis, et dixerunt: Cum odis-
set nos Dominus, eduxit nos de terra Aegypti
etc. Et v. 29. pro וַיֹּאמֶר אֲלֵיכֶם לֹא-תַעֲרֹצוּן וְגו' *Et dixi ad vos: Ne frangamini etc.* Samar.
autem וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה לְבָנָי יִשְׂרָאֵל לֹא-תַעֲרֹצוּן
זִמְמָנוּ בְּכַח מִסְּמִיחֵנוּ פִּשְׁלָנוּ מִצְרָיִם
אֲנֵינוּ מִצְרָיִם *Et dixit Moses filiis Israel: Ne frangamini etc.*
vsque ad illa v. 34. זִמְמָנוּ בְּכַח מִסְּמִיחֵנוּ
Et

Et in nube per diem. Post quae iterum redit ad Pentateuchum Masoreticum in illis Cap. 14. v. 1. וַתָּשׂוּ כָּל-הָעֵדָה *Et eleuauit omnis coetus.*

Cap. 14. v. 12. וַאֲעֲשֶׂה אִתָּךְ *Et faciam te.* Sam. addit וְאֶת-בֵּית אָמִי אֶמְצָא *Et domum patris tui.* Ita LXX.: Καὶ ποιήσω σε, καὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς σου εἰς ἔθνος μέγα. *Et faciam te, et domum Patris tui in gentem magnam.*

v. 18. וְרַב חֶסֶד נָשָׂה עֵינַי וַפֶּשַׁע *Et multus misericordia,* (Sam. addit וְאֶמֶן אֶמְצָא *Et veritate*) *portans iniquitatem, et praeuauicationem.* Sam. addit וְהַטָּאָה אֶמְצָא *Et peccatum.*

α.) Ita LXX. Κύριος μακρόθυμος, καὶ πολυέλεος, καὶ ἀληθινὸς, ἀφαιρῶν ἀνομίας, καὶ ἀδικίας, καὶ ἁμαρτίας. *Dominus longanimis, et multum misericors, et verax, auferens iniquitates, et iniustitias, et peccata.* β.) Onkelos וְרַב טוֹבוֹת וְקִשְׁיוֹת לְעֵינַי וְלִמְרוֹד וְלַחֲבוּבִין *Et multa faciens bona, et veritatem, dimit- tens iniquitatem, et rebellionem, et peccata.* γ.) Paraphras. Ierosol. וְרַב טוֹבוֹת וְקִשְׁיוֹת *Et multiplicans facere benignitatem et verita- tem.*

tem. δ.) Haec duo *Misericordia et Veritas*, si in S. paginis de Deo praedicentur, ordinarie coniunguntur. Conf. Exod. 34. v. 6. habentque singularem inter se connexionem. Deus enim, quia *misericors* est, quaevis bona promittit, et quia *verax* est, implet, et seruat ea, quae promisit. Ideo *DEVS HOMO* Io. 1. dicitur: *Plenus gratiae, et veritatis*. ε.) Tò חסד ואמת legunt 5. Codd. Kennicott. et Cod. 109. habet חסד ואמתו *Misericordia et veritas eius*; quod idem est.

ψ. 23. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָם Quam iuravi Patribus eorum. Samar. addit לְתֶרֶת לָהֶם
וְאֵלֵיהֶם Vt darem eis. Vide versum parallelum Exod. 13. v. 5.

Post illa ψ. 40. כִּי חָטָאנוּ Quia peccauimus. Sam. addit וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲמַר לָהֶם לֹא תֵעָלוּ וְגו' וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה אֲמַר לָהֶם לֹא תֵעָלוּ וְגו' Et dixit Dominus ad Moysen: Dic eis: Ne ascendatis etc. quae Deut. 1. v. 42. habentur. α) Moyses hoc ipsum hic v. 42. prohibuit. β.) Nec non huius prohibitionis, ne scilicet Israelitae cum Amorrhaeis bellarent, v. 41. mentionem facit, dicens: *Quia transgredimini mandatum Domini*.

וַיֵּרֶד הָעַמֶּלְקִי וְהַכְנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּהָר 45. י
 Et descendit Amalecita, et Chananaeus, habitans in
 monte ipso, et percusserunt eos, et contriuerunt
 eos usque ad Horma. Sam. post illa בְּהָר הַהוּא
 In monte isto, sequentia addit:
 לְקִרְאָתָם וַיִּרְדּוּ אֹתָם בְּאֲשֶׁר תַּעֲשֶׂינָה הַדְּבָרִים
 וַיַּכּוּם וַיִּכְתּוּם עַד-חֶרְמָה: וַיָּשׁוּבוּ אֶל-הַמִּדְבָּר:
 וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל
 וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל
 וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל וַיִּפְּצוּ אֶת-הַחֶמֶל

Obuiam eis (i. e. Amalecita etc. obuiam venit
 Israelitis) et persecuti sunt eos, sicut apes fa-
 ciunt, et percusserunt eos, et contriuerunt eos
 usque Horma. Et reuersi sunt in castra. α.)
 Conferatur Deut. i v. 44. Vbi eadem repetuntur.
 β) LXX. Cum Sam. saltem conueniunt quoad vl-
 tima Καὶ ἀπὸ ἐστράφησαν εἰς τὴν παρεμβολήν. Et
 reuersi sunt in castra.

Cap. 16. v. 39. (al. 17. v. 4.) אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
 Eleazar Sacerdos. Sam. interponit בֶּן אֶהֱרֹן
 Filius Aaron. Ita LXX. Ἐλεάζαρ
 υἱὸς Ἀαρὼν τῷ ἱερέως. Eleazar filius Aaron
 sacerdotis. β.) Ita Eleazar passim nominatur.
 Conferatur Exod. 6. v. 25., Num. 4. v. 16. etc.

Cap. 20.

Cap. 20. v. 13. post illa scilicet וַיִּקְדָּשׁ בָּם
Et sanctificauit se in eis. Sam. addit sequen-
 tia: וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֲדֹנָי יְהוֹה אֶתָּה הַחֲלוּתָ:
 זִמְמָאִי עֲשִׂיָּאִי עֲשִׂיָּאִי לְהַרְאוֹת אֶת-עֲבָדֶיךָ וְגו'
 זִמְמָאִי עֲשִׂיָּאִי עֲשִׂיָּאִי: אֲזַלְמָאִי אֲזַלְמָאִי אֲזַלְמָאִי
 זִמְמָאִי *Et dixit Moses: Domine Deus, tu coe-*
pisti ostendere seruo tuo etc., quae Deut. 3. a v.
 24. vsque ad 28. inclusiue leguntur, post haec ex
 Deut. 2. ea, quae continentur a v. 3. vtque ad v. 6.
 inclusiue, quibusdam tamen mutatis, scilicet α.)
 Deut. 3. v. 26. illa: וַיִּתְּעַבֵּר יְהוֹה בִּי לְמַעַנְכֶם
 וְלֹא שָׁמַע אֵלַי *Et iratus est Dominus in*
me propter vos, et non audiuit me, omittit,
 quibus omiſſis cum Pentat. Masoret. ibidem pro-
 sequitur: וַיֹּאמֶר יְהוֹה אֶל-מֹשֶׁה רַב-לֶךְ וְגו':
 זִמְמָאִי עֲשִׂיָּאִי עֲשִׂיָּאִי עֲשִׂיָּאִי אֲזַלְמָאִי אֲזַלְמָאִי
 זִמְמָאִי *Et dixit Dominus ad Moſen: Sufficit tibi etc.*
 β.) v. 27. loco ראש *Verticem.* Samar. legit
 וַיִּתְּעַבֵּר יְהוֹה אֶת-יְהוֹשֻׁעַ Tō *Iosue*
 Sam. addit בֶּן נֹון *Filius Nun.* δ.)
 Post verſum 28. וַיִּדְבֹּר יְהוֹה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר:
 זִמְמָאִי עֲשִׂיָּאִי עֲשִׂיָּאִי אֲזַלְמָאִי אֲזַלְמָאִי
 זִמְמָאִי *Et locutus est Dominus ad Mo-*
ſen, dicens: Sufficit vobis etc. addit quae Deut. 2.
 v. 3, 4, 5, 6. leguntur. ε.) v. 5. Tō מארצם
 De

De terra eorum. Sam. iterum addit יְרֵשָׁהּ
In haereditatem.

Cap. 21. v. 3. וַיִּתֵּן אֶת־הַכְּנַעֲנִי Et dedit
Chananaeum. Sam. addit בְּיָדוֹ In manum eius.
a.) Ita LXX. Καὶ παρέδωκε τὸν Χανανεὶν ὑπο-
χείριον. Et tradidit Chananaeum subiectum
eius. β) Syr. et Arab. Veteres ferme omnes.
γ.) Ita conuenit cum v. immediate praecedente:
„Si tradideris populum istum in manu mea etc.,,
δ.) Haec est communis phrasis Hebraeo-Scriptu-
ristica.

Post v. 11. Sam. addit historiam illam Deut. 2.
v. 9., in qua Israelitis prohibitum fuit, ne
Moabitas inuaderent וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶל־תְּצַוֵּר אֶת־מוֹאָב וְגו'
וַיֹּאמֶר אֲנִי אֶל־תְּצַוֵּר אֶת־מוֹאָב וְגו' Et dixit
Dominus ad Moſen: Ne oppugnes Moab etc.,
quae v. 9. leguntur.

Hoc verſu interpoſito, proſequitur qui-
dem cum Pentateucho Maſoretico hic v. 12.
וַיֵּצְאוּ מִן־הַיַּרְדֵּן בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
וַיַּחֲנּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וַיַּחֲנּוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל
Inde profeſti ſunt, et
caſtrametati ſunt in valle Zared; ſed ſtatim
addit hiftoriam de parcendo pariter Ammonitis:
ſcil.

·יג·ז·נ· *Verbis pacificis.* α.) Ita LXX. Λόγοις
 εἰρηνικοῖς λέγων. β.) Israel enim per nuntios
 suos pacem obtulit, solum transitum per Amor-
 rhaeam petens.

·יג·ז·נ· *Transibo terram*
tuam. Sam. istis, quae continentur in hoc
 versu, addit ···· לֹא אֶסֹר יָמַינִי וְשִׁמְאֹלִי
 אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא
 אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא
Non declinabo ad dexteram aut ad sinistram ···
Cibum in argento vendes mihi, etc., quae
 Deut. 2. v. 28. et 29. vsque ad illa verba:
 אֲנִי וְהַיִּשְׁבִּים בְּעֵר *Habitantes in*
Ar. MS. Oxon. ἐν ἐκκλησίᾳ δεξιᾷ, ἐν ἀριστερᾷ.
Non declinabo in dextram, neque in sinistram.
 Omittit tamen Sam. illa v. 22. עַד אֲשֶׁר נֵעְבֹר
 :וְגַבְלֶךָ *Donec transeamus terminum tuum.*

·יג·ז·נ· *Et non permisit*
Sehon Israelem transire per
terminum suum. His Sam. addit integrum ver-
 sum 31. Deut. 2. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה רְאֵה
 אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא
 אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא אֶזְרָא
Et dixit Dominus ad Mozen:
Ecce incepti etc., quo interposito profequitur
 cum Pentateucho Masoret., ubi recessit ab eo, sci-

(licer

licet וַיִּסְתַּחֲסֵף וַיִּסְתַּחֲסֵף Et collegit
Sehon.

ו. 24. וַיַּכֵּהוּ יִשְׂרָאֵל Et percussit eum Is-
rael. Sam. addit וְאֶת-כָּל-עַמּוֹ וְאֶת-בָּנָיו Et filios eius, et omnem
populum eius.

Cap. 22. ו. 26. כֹּל אֲשֶׁר יִדְבֹר Omne, quod
loquetur. Sam. intreponit דְּבַר וָצֵד Verbum
Ita I.XX.: Τὸ ῥῆμα, ὃ ἐὰν λαλήσῃ. Verbum,
quodcunque locutus fuerit.

Cap. 24. ו. 13. אֲשֶׁר יִדְבֹר יְהוָה Quod
loquetur Dominus. Sam. addit אֵלַי אֲדָמָה Ad
me.

Cap. 25. ו. 3. וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל Et coniun-
ctus est Israel. Sam. interponit מִבְּנֵי זַבְבָּן
De filiis Israel. Vtique melius, quia non omnes
filii Israel defecerunt ad Beelphegor. Ideo
vbi Pentateuchus Masoreticus v. 4. habet
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה קַח אֶת-כָּל-רָאשֵׁי הָעָם
וְהוֹקֵעַ אוֹתָם לִיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשָׁב הָרֶוֶן וְגו'
Et dixit Dominus ad Moſen: Sume omnes
principes populi, et fac suspendere eos
Domino coram ſole, et auertetur ira Domini.
Inter v. 4. et 5. oritur antilogia: Nam iuxta
v. 4. Omnes Principes erant ſuspendendi, et iuxta

et suspende illos (scilic. coniunctos Beelphegor)
Domino coram sole, et auertetur ira furoris
Domini.

Cum Pentat. Samar. quoad sensum saltem con-
ueniunt tres Paraphrases. Nam Onkelos וַאֲמַר יְיָ
לְמֹשֶׁה דַּבֵּר יְתִבְל־רִישִׁי עַמָּא וְדִין וְקָטוֹל
וְחִיב־קָטוֹל קִדְם־יְיָ Tolle omnes Principes popu-
li, et iudica, et occide illum, qui reus fuerit
mortis coram Domino etc.

Ierosol. וַאֲמַר מִיָּמְרָא דִּי לְמֹשֶׁה סָב יָת כָּל
רִישֵׁי עַמָּא וְאוֹקִים וְתַהוֹן סְנִהֲדִין קִדְם־יְיָ וְיַהוֹן
צְלִיבִין כָּל מִן דְּמִתְחִיב לְמִתְקַטְלָא וְגו'

Et dixit Verbum Domini ad Moſen:
Tolle omnes Principes populi, et statue eos
Synedros (id est in Synedrio) coram Domi-
no, et suspendentur omnes, qui digni erunt
interfectione. Ita et Ionath.

Cap. 26. v. 40. וַיַּעֲמֵן Sam. addit לְאַרְדֵּי
De Hered. α.) Ita LXX.. Καὶ ἐγένοντο
οἱ οἱοὶ Βαλὲ, καὶ Ἀδὰρ, καὶ Νοεμάν. Τῷ Ἀδὰρ
δῆμος ὁ Ἀδαρί Et fuerunt filii Bale, Adar, et
Noeman: Ipsi Adar populus, qui Adari.
LXX vti vides, literas א et א inter se permutarunt.
β.) Hanc vocem contextus exigit, sequitur enim
Familia Hereditarum, sicut in Pent. Masor. etiam

additum est לַנְּעָמִין מִשְׁפַּחַת הַנְּעָמִי 22
 De Noeman familia Noe-
 manitarum; ita et אֲרָד Arad bene apponitur.
 γ.) Ita Cod. Kennic. 594. et forte 248. Marg.
 232. לֶאֱרָד.

Cap. 27. post ψ. vlt. in Sam. leguntur illa
 Deut. 3. ψ. 21. et 22. וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֵינֶיךָ הָרְאוּ
 אֶת־אֲשֶׁר וְגו' אֶת־מַעֲשֵׂי אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ
 אֵלַי וְאֶת־הָאָדָם אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֵלַי
 Et dixit ad eum: Oculi tui
 viderunt, quid fecerit etc.

Cap. 28. ψ. 14. וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הֵהִין יְחִיָּה
 Et libamina eorum, dimidium Hin erit pro
 vitulo. Sam. וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הֵהִין יֵין לְפָר הָאֶחָד
 אֶת־לִבְנֵי מִזְבֵּחַ אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּם אֶת־הָאֱלֹהִים
 Et libamina eorum, dimidium Hin vini pro
 vitulo uno. Sensus est saltem clarior, si lectio
 Samaritana teneatur.

ψ. 22. וְשִׁעִיר הַטָּמֵא אֶחָד Et hircum peccati
 unum. Sam. וְשִׁעִיר עֲזִים אֶחָד לְהַטָּמֵא
 אֶת־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר אֲשַׁמֵּם אֶת־הָאֱלֹהִים
 Et hircum de
 capris unum pro peccato. (Idem defectus est C.
 29. v. 22, 28, 31, 34, 38.) α.) Ita LXX.
 Καὶ χίμαρον ἐξ αἰγῶν ἓνα περὶ ἁμαρτίας. Et
 hircum ex capris unum pro peccato. β.)

Et

Et Cod. Kennicott. 107., 3. Codd. autem habent ושעיר עזים. γ.) Conf. v. 30. etc., vbi το עזים de capris in Masoret. legitur.

v. 27. שְׁבַע בְּנֵי שָׁנָה Septem
agnos anniculos. Sam. addit תְּמִימִים יִהְיוּ לָכֶם
יִמְעָלֶינָה עֲלֵיכֶם יִמְעָלֶינָה Immaculati erunt vo-
bis. α.) LXX. Ἀμώμους. Immaculatos. β.) Ita
Vulg. γ.) Et ex lege agni hi debuerunt esse
immaculati. δ.) Conf. loca parallela Cap. 29.
v. 2. etc.

Cap. 29. v. 12. לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי *Mensis se-*
ptimi. Sam. addit הַיּוֹם הַזֶּה *Huius.* Ita LXX.
 Τῇ μηνὸς τῆς ἐβδόμης τέταρτος. *Mensis septimi huius.*

Cap. 30. v. 6. וְאִם-הִנִּיחַ אָבִיהָ *Et si irri-
tauerit Pater eius.* Samar. ponit וְאִם הִנִּיחַ
וְאִם הִנִּיחַ אָבִיהָ *Et si ir-
ritando irritauerit Pater eius.* α.) Ita LXX.
Ἐὰν δὲ ἀνανεύων ἀνανεύσῃ ὁ πατὴρ αὐτῆς. *Si
autem abnuens abnuerit Pater eius.* β.) Est
repetitio verbi, quae est ordinaria phrasis
hebraea.

Cap. 31. v. 15. הַתִּיִּיתָם בְּלִ-נְקָבָה Non-
ne reservastis omnem foeminam. Samar. bene
praeponit לְמָרָא Quare. α.) Ita LXX.

Ἰνατί

Ἰνατί ἐζωγήσατε πάνθ' ὅντων. *Quare vivificastis omne foemininum?* β.) Syr. et Vulg. γ.) Contextus hanc vocem exigit: Nam, quando vidit Moses captiuarum mulierum gregem, non interrogavit, an viuerent? sed exposculavit, cur viuerent. Ait enim v. 16. „Nonne istae sunt, quae ... „praeuaricari vos fecerunt in Domino super peccato Phogor., Consequenter nihil connaturalius dixit, quam *Quare* etc.

Post ψ. 24. Samar. addit ea , quae iuxta
Mas. a v. 21. Moses ad Eleazarum dixit, vt diceret
viris exercitus euntibus in bellum, scilicet post illa
v. 24. וְאַחֵר יָבֹאוּ אֶל-הַמִּדְבָּרָה :
:אֲנִי וְעַמִּי • 2א Et postea intrabitis ad castra.
Samar. repetit dicta a v. 21. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אֱלֶזָּר
צִמְצֻם • עֶשְׂרִים • דְּבַר הוּא אֶת-אֲנָשֵׁי הַצִּבְעָה וְגו'
• 2א • 2א • 2א • 2א • 2א • 2א • 2א • 2א • 2א • 2א
• 2א Et dixit Moses ad Eleazar Sacerdotem ad
viros exercitus etc., vsque ad v. 24. inclusiue.
(Samar. hic simul duas voces מֹשֶׁה Moser
et Dic interponit, quas Pent. Masor. non haber.

v. 28. ומִן־הַצֶּאֱוָה *Et ex ouibus.* Sam. addit
 מִכָּל־הַבְּהֵמָה *Ex omni animali.*
 Eadem recensitio v. 30. repetitur, et in utroque
 Pent.

Pentat. aliisque versionibus το ex omni animali additum est.

Cap. 32. v. 1. לְבָנֵי רְאוּבֵן וּלְבָנֵי גָד *Filiis Ruben, et filiis Gad.* Sam. addit וְלַחֲצִי שֵׁבֶט *Et dimidia tribui Manasse.*

Idem in Pentat. Masor. omissum est v. 2, 6, 25, 29, 30, 31., at ubiuis in Samar. legitur. Et recte: Nam dimidia tribus Manassis a Mose hic v. 40 non accepisset partem terrae Galaad, nisi cum aliis duabus tribubus eam a v. 1. petiisset. Sicut igitur aliarum nomina huc recte relata sunt, ita et nomen dimidia huius tribus hic addendum est. Conferatur Ios. 1. v. 12.

Cap. 33. v. 56. בְּאֲשֶׁר דִּמְיָתִי לַעֲשׂוֹת לָהֶם *Et erit, sicut cogitavi, facere eis.* Sam. interponit כֵּן כִּי *Ita faciam vobis.* Hoc addito constructio fit connaturalior.

Cap. 35. v. 32, עַד-מוֹת הַכֹּהֵן *Usque ad mortem sacerdotis.* Sam. הַגָּדוֹל *Magni.* α.) Ita LXX. ἕως ἂν ἀποθάνῃ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας. *Quousque mortuus fuerit sacerdos magnus.* β.) Syr. Vulg. γ.) Cod. Kennic. 69. δ.) Conferatur v. 28,

Hesebon Amorrhaeum. Ita LXX. Ἰδὲ ἡργμαὶ
παράδῃναι πρὸ προσώπου σου τὸν Σεὼν βασιλέα
Ἐσεβάν τὸν Ἀμορραῖον. Ecce coepi tradere ante
faciem tuam Seon Regem Hesebon, A-
morrhaeum.

v. 36. אֱלֹהֵינוּ Deus noster. Samar. addit
בְּיָדֵינוּ זָרָהּ In manus nostras. α.) Ita LXX.
Τὰς πάσας παρέδωκε κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν εἰς τὰς
χεῖρας ἡμῶν. Omnes tradidit Deus noster in
manus nostras. β.) Haec est ordinaria
phrasis scripturistica.

Cap. 3. v. 12. אֶרְנוֹן-עַל-נַחַל אֲרָנוֹן Quae su-
per torrentem Arnon. Sam. interponit לְפִי
לִבְיָ לִבְיָ Labium. α.) Ita LXX. Ἡ ἐστὶ παρά τὸ χεῖ-
λος χειμάρρως Ἀρνὼν. Quae est iuxta labium,
siue littus torrentis Arnon. β.) 7. Codd.
Kennicott. γ.) Syrus et Vulgata.

Cap. 4. v. 2. אֲנִי מְצַוְהָ אֶתְכֶם Quod
ego praecipio vobis. Sam. addit הַיּוֹם הַזֶּה
Hodie. α.) Eadem vox ordinarie additur etiam
in Pent. Masor. E. g. Exod. 34. v. 11. Deut. 6.
v. 6., 7. v. 11., et alibi. Licet hic, et nonnullis
aliis in locis sit omissa. β.) Quare etiam LXX.
in fine huius versus eodem modo vertunt: Ὅσα
ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν σήμερον.

חֹשֶׁךְ וְחֹשֶׁךְ Tenebrae. α.) Ita LXX.: Ἐκ μέσσης πυρός, σκότος, γνόφος etc. *Ex medio ignis, tenebrae, caligo etc.* β.) Cod. Kennicott. 5.

וְהָיָה

Cap. 6. v. 20. וְיִשְׁאַלְךָ בֶּןְךָ Cum interrogauerit te filius. Samar. praeponit וְהָיָה Et erit, cum etc. α.) Ita LXX.: Καὶ ἔσται ὅταν ἐρωτήσῃ σε ὁ υἱός. *Et erit, cum interrogauerit te filius etc.* β.) Est ordinaria phrasis Hebraea.

v. 23. אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאֲבוֹתֵינוּ Quam (scilicet terram) iurauit patribus nostris. Samar. interponit יְהוָה אֱלֹהֵינוּ Dominus. Idem defectus habetur Cap. 7. v. 13., suppletus a Sam. LXX.: Ἡς ὤμοσε κύριος τοῖς πατράσι σου. *Quam iurauit Dominus Patribus tuis.*

Cap. 8. v. 7. אֶל אֶרֶץ טוֹבָה Sam. addit וְרַחֲבָה Et latam. α.) LXX. Vocem aequiualentem habent scilicet: Καὶ πολλήν. *Et multam.* β.) Conf. Exod. 3. v. 8.

Cap. 9. v. 28. פֶּן־יֹאמְרוּ הָאָרֶץ Ne dicant terra. Samar. interponit עַם הָאָרֶץ Populus. α.) LXX: Μὴ εἰπωσιν οἱ κατοικοῦντες τὴν γῆν. *Ne dicant habitatores terrae.* β.) Pariter Onkelos et Jonathan נִלְמַד יִמְרוּן בְּיָדֵי אֶרֶץ Ne forte

forte dicant *habitatores terrae*. γ.) Ita et Syr., Arab., Perf. δ.) Nec non teste Cl. Houbig. Veteres omnes.

ψ. 29. אֲשֶׁר הוֹצֵאתָ *Quem eduxisti*. Sam. addit מִמִּצְרַיִם *De Aegypto*. α.) Ita LXX.: Οὗς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰγύπτου. *Quos eduxisti de terra Aegypti*. β.) Iste terminus a quo ordinarie additur. γ.) Conf. loca parallela in Exod., Leu., Num. et Deut. passim obuia.

Cap. 10. ψ. 6. וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרֹת
בְּנֵי-יַעֲקֹב מוֹסֵרָה שָׁם מֵת אֶהְרֹן וַיִּקְבֹּר שָׁם וַיִּבְהֶן
Et filii Israel profecti sunt ex
Beroth filiorum Iaacan in Mosera, ibi mortuus est
Aaron, et sepultus est ibi. Et sacerdotio fun-
ctus est Eleazar, filius eius, pro eo. Haec hi-
storia in utroque Pentateucho Num. 33. v. 31.
vsque 38., vbi eius natiua sedes est, refertur;
ast in Pentateucho Masoretico quaedam sunt
omissa, et quaedam transposita. Secus in
Sam. legit enim: וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִמִּסְרֹת
וַיַּחֲנוּ בְּבְנֵי יַעֲקֹב: מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ הַגְּדָדָה:
מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ בֵּית־בְּתֹרָה אֶרֶץ נַחֲלִיָּה מִיָּם:
(נַחֲלִי-חַמַּיִם: lege) מִשָּׁם נָסְעוּ וַיַּחֲנוּ בְּעִבְרָה:

Aaron, et sepultus. Et sacerdotio functus est Eleazar filius eius pro eo. Deinde v. 8. cum Pent. Masor. profequitur: In tempore illo separare fecit Dominus etc. Inter hunc Deuteronomii passum et illum Num. 33. a versu 31. quem Sam. in Pent. hic refert, in Masor. duae praecipue antilogiae comparent. I. iuxta Textum Masor. Filii Israel profecti sunt de Beroth filiorum Iaacan in Mosera. Iuxta Num. 33. v. 31. et Sam. vice versa de Moseroth (siue Mosera) in Beneiaacan (siue Beroth filiorum Iaacan) profecti sunt. II. Iuxta Deut. loco cit. Aaron mortuus est in Mosera. Num. 33. v. 38. In monte Hor. Ita et Num. 20. v. 25, 27, 29. Deut 32. v. 50. Cl. Calmet in dissoluenda prima antilogia adhaereret Lib. Num. et Sam. antea modo cit. „Frustra“ (recte ait), „Commentatores torquentur discrimen illud conciliaturi; „alii quidem stationes eiusdem nominis duas, alii „plura nomina vni eidemque conciliantes. Multo sincerius mea quidem sententia fatendum est, „transpositionem hic voculae obrepfisse, vt „Amanuensium mendo positus sit puteus filiorum Iaacan“ (id est Beroth filiorum Iaacan) „ante Moseram rei natura postulat,

„ lat, vt cum teneamus stationum ordinem, quem
 „ Moyſes data opera digeſſit in lib. Numerorum
 „ potius, quam hunc alieno loco incidentem
 „ Samaritanus congruit hic cum libro Numero-
 „ rum. „ Aſt cum Sam. cum libro Numerorum
 omnino conueniat, nonne propter rationes, a ce-
 lebratiſſimo hoc Expoſitore modo adductas, non
 tantum vnicum mendum ab Amanuenſibus S.
 Textui inferum, ſed et coetera, hic in Pent. Maſ.
 mendose omiſſa, tranſpoſita, a Sam. vero in ordi-
 ne ſuo fideliter conſeruata, et Pent. Maſ. addenda
 eſſe, recte iudicatur. Quantum ad locum mortis
 Aaronis, cum Calm. modo in h.l. citat., vt tollatur
 antilogia, reſponderi etiam poteſt, montem Hor
 et Moſera eſſe loca vicina; vnde iterum recte di-
 cit: „ Arbitramur igitur, ſummum hunc ſacerdo-
 „ tem diem clauſiſſe in monte Hor, cum populus
 „ caſtra haberet ad Moſera. Cum autem caſtra
 „ illa iacerent ad pedes montis, idcirco in Nume-
 „ ris ſtatio *ad montem Hor* appellatur. „

ו. 11. אֶת־הָעָם לְפָנָיו. *Ante populum.* Samar.
 addit conſuetam particulam הַזֶּה הַהוּא *Iſtum.*

α.) Ita et LXX: Εναντίον τῷ λαῷ τούτῳ. *Ante*
populum iſtum. β.) Et Cod. Kennicott. 104.

Cap. 11. v. 6. וַתִּבְלַעַם *Et deglutiuit eos,*
 (scilicet Dathan et Abiron). Sam. bene addit
 וְאֶת-כָּל-הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֶרֶח *Et omnem hominem, qui erat*
cum Core. Cl. Houbig. ex Sam. addit: *Simul*
omnes Core homines. α.) Onkelos et Ionath.
 וְיֵת-אֲנָשׁ-בְּתֵיהֶן *Et homines domus eorum.* β.)
 Arab. *Et omnes homines, qui cum eis erant in-*
ter filios Israel. γ.) Et revera alii filiorum
 Israel seditioso Core adhaeserunt. Vid. Num.
 16. v. 2. δ.) Cl. Houbig. qui idem ex Samarit. in
 editione sua addit, dat rationem: „Quia“ inquit,
 „parum credibile est, Mosen, loquentem de Da-
 „than et Abiron, omisisse dicere de Core, qui
 „princeps erat rebellionis.“

Cap. 12. v. 11. וְתִרְמֹרֶת יְדֵכֶם *Et eleuatio-*
nem (siue oblationem) manus vestrae. Samar.
 וְתִרְמִיתֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם *Oblationes vestras, et spon-*
tanea vestra; (id est sacrificia sponte oblata).
 Non inepte; α.) nam praeter alia sacrificia, hic re-
 lata, etiam sacrificia spontanea (Hebr. נִדְבָה
Oblatio. Voluntaria, siue Spontanea) offere-
 bantur. β.) MS. Alexandr. et Oxon. καὶ τὰς
 ἀρχαὶς τῶν χειρῶν ὑμῶν, καὶ τὰ δόματα ὑμῶν.
Et primitias manuum vestrarum, et dona vestra.

ψ. 22. נִמְטָה Immundus. Samar. addit
 תְּךָ In te. Ita LXX: Ο ἀνάθαρτος ἐν σοὶ. Im-
 mundus in te.

Cap. 13. ψ. 7. (iuxta al. v. 6.) אָחִיךָ בֶּן-אִמְךָ
 Frater tuus filius matris tuae. Sam. interpo-
 nit וְאִם אָחִיךָ בֶּן-אִמְךָ אֶתְּרָא אֶתְּמָא אֶתְּרָא Filius
 patris tui aut etc. α.) Ita LXX: Ἐὰν δὲ
 παρακαλέσῃ σε ὁ ἀδελφὸς σε ἐκ πατρὸς σε ἢ ἐκ
 μητρὸς σε. Si autem hortatus te fuerit frater
 tuus ex patre tuo, aut ex matre tua. β.)
 „Nulla enim“ ait Cl. Houbig. „causa apparet, cur
 „Moyſes post Fratrem addiderit Matris filium,
 „nisi quod vellet fratrem a fratre distinguere, at-
 „que adeo filium matris, a filio patris. Nam tan-
 „git consanguinitatis gradus quam proximos,
 „praecipiens, ut nemini parcatur, qui consangu-
 „neos suos pellexerit ad idololatriam. Similitudo
 „utriusque vocis בֶּן fecit, ut ex vno ad alterum
 „saltum fecerit descriptor. „

ψ. 12. (al. 11.) לֹא יוֹסִיף לַעֲשׂוֹת נֶאֱמָר Non ad-
 dent ad faciendum. Sam. interponit וְעַתָּה
 Amplius, Ultra. α.) Ita et LXX: Καὶ ἔτι πρὸς-
 θήσεται ποιεῖν ἔτι κατὰ τὸ ῥῆμα etc. Et non ad-
 iiciet facere ultra secundum verbum hoc ma-
 lum. β.) Et 8. Codd. Kennicott.

Cap. 14. v. 8. כִּי־מִפְּרִים פָּרָה טָמֵא הוּא
 Qui ungulificat immundus ipse. Samar. addit
 פָּרָה עֲדָשׁ עֲדָשׁ׃ אֶפְסָא • וְפָא • וְפָאֵז Et
 findit fissuram ungulae. α.) LXX: Καὶ τὸν ὄν
 ὅτι διχνηλεῖ ὑπλὴν τέτο καὶ ὄνυχίζει ὄνυχισήρας
 ὀπλῆς. Et suem, quoniam diffindit ungulam
 hoc, et diuidit ungues ungulae, non come-
 detis. β.) Conf. Leu. 11. v. 3.

Ibid. הוּא וְלֹא יִרְהוּ Ipse et non ruminat.
 Sam. וְהוּא יִרְהוּ לֹא יִגֹּר Et ipse ruminationem
 non ruminat. LXX: Καὶ τέτο μηρυκισμὸν ἔ
 μηρυκᾶται. Et hoc ruminationem non ruminat.

v. 19. : לֹא יֵאָכְלוּ Non comedentur. Sam.
 לֹא תֵאָכְלוּ מֵהֶם Non com-
 edetis ex iis. α.) Ita LXX: Οὐ φάγεσθε ἀπ’
 αὐτῶν. Non comedetis ex iis. β.) Sensus est
 connaturalior. γ.) Et magis cum contextu con-
 uenit; in toto enim capite το comedere in Per-
 sona 2. legitur.

v. 22. שָׁנָה שָׁנָה Anno anno. Sam. addit
 Praefixum ב, שָׁנָה בְּשָׁנָה Annuatim, siue de
 anno in annum. α.) Conf. 1. Sam. 7. v. 16.
 1. Reg. 5. v. 25. 1. Chron. 7. v. 1. etc. β.) Ita
 habent 2. Codd. Kennicott.

ŷ. 23. אֲשֶׁר יִבְחַר *Quem elegerit.* Samar. addit יְהוָה אֱלֹהֶיךָ *Dominus Deus.* Ita et LXX. Ἐν τῷ τοπῷ ᾧ ἐὰν ἐκλέξηται κύριος ὁ θεός σε. *In loco, quem elegerit Dominus Deus tuus.*

Cap. 15. ŷ. 21. פֶּסֶחַ אוֹ עֵינַי כָּל מוֹם *Claudus vel caecus, quaecunque macula.* Sam. interponit וְאֵל *Vel quaecunque alia, scilicet macula.* α.) Ita MS. A. Ἐὰν δὲ ᾗ ἐν αὐτῷ μῶμος, χωλὸν, ἢ τυφλὸν, ἢ καὶ πᾶς μῶμος πονηρὸς etc. *Si autem fuerit in eo macula, claudum, aut caecum, aut quaecunque macula mala.* β.) Ita Syr., Arab., Vulg.

Cap. 16. ŷ. 8. לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה *Non facies opus.* Sam. לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה עֲבָדָה *Non facies omne opus servile.* α.) LXX. Οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, πλὴν ὅσα ποιηθήσεται ψυχῇ. *Non facies in ea omne opus, praeter ea, quae fient animae.* Sensus idem est, scilicet: Nullum opus servile facies. β.) Ita Syr. γ.) כָּל מְלָאכָה *Omne opus* legunt 3. Codd. Kennicott.

ŷ. 12. בְּמִצְרַיִם *In Aegypto.* Sam. addit בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם *In terra Aegypti.* α.) Pariter LXX. Ἐν γῇ Αἰγύπτῳ. *In terra Aegypti.* β.)

Et

Et 5. Codd. Kennicott. γ.) Haec vox ordinarie additur.

ψ. 16. יְבַחֵר אֱשֶׁר. *Quem elegit.* Samar. addit בּוֹ אֵין *In eo, vel Ipsum.* α.) Ita LXX. *Εν τῷ τόπῳ ᾧ αὐτὸν ἐκλέξαται αὐτὸν. In loco, quem elegerit eum.* β.) Conf. v. 7. Cap. 17. v. 8., quae sunt loca parallela.)

Cap. 17. ψ. 6. אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים. *Aut trium testium.* Samar. repetit אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים. *In ore.* Ita 4. Codd. Kenic. Et LXX. *Ἐπὶ δυσὶ μάρτυσιν ἢ ἐπὶ τρισὶ μάρτυσιν. In duobus testibus, vel in tribus testibus.*

ψ. 11. אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים. *Et secundum iudicium.* Sam. interponit אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים. *Os, id est iuxta os iudicii.* α.) Conf. praecedens membrum, quod est parallelum. β.) Eodem modo vertit Syr. אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים. *Ex ore iudicii.* γ.) Cl. Houb. in h. l. praeclare animaduertit: „Nam sic Syrus i-
„terat אֱשֶׁר הָיוּ עֵדִים, *ex ore*, quam scripturam nemo
„dixerit apud Codices Samaritanorum Syrum
„conquisisse. Quo exemplo, ut ex multis aliis
„probatur, Samaritanos non suo de ingenio mul-
„ta correxisse, sed scripturas eas retinuisse, quae
„apud se superstites essent.,,

ŷ. 20. וַיִּאָרֶיךָ יָמִים עַל־מַלְכוּתוֹ *Vt prolonget dies super regnum suum.* Samar. interponit
 עַל־כִּסֵּא 20 *Super thronum*, scil. *regni sui.* Legenti constabit connaturalius legi pro-
 longare dies *super thronum* regni, quam super
 regnum.

Cap. 18. ŷ. 5. לִעֲמֹד *Ad standum*, vel *ut*
stet. Samar. addit לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ *Coram Domino Deo tuo.* α.)
 Ita LXX. Παρεσῆναι ἐναντι κυρίου τοῦ θεοῦ. *Assiste-*
re ante Dominum Deum tuum. β.)
 Quando sermo est de ministerio sacerdotum
 et Leuitarum, haec duo *Stare coram Domino*
 ordinarie coniunguntur. Conf. v. 7. et Cap.
 10. v. 8.

Ibid. לְשֵׁרֵת בְּשֵׁם יְהוָה *Vt ministret in*
nomine Domini. Samar. לְשֵׁרֵתוֹ וּלְבָרֶךְ בְּשֵׁמוֹ *Vt ministret ei, at-*
que ut benedicat in nomine eius. α.) Ita LXX.
 Λειτουργεῖν, καὶ εὐλογεῖν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ.
Ministrare et benedicere in nomine eius
 β.) Recte additur *benedicere.* Officium enim
 Sacerdotum fuit benedicere populo. Conferatur
 Num 6. v. 23.

Cap. 19.

Cap. 19. v. 5. et 11. אֶל-אֶחָד הָעָרִים *Ad unam urbium.* Samar. interponit מִן *Ex* urbibus istis. α.) Ita Onkelos לְאֶחָדָא מִן-קָרְוֵיָא *Ad unam ex urbibus istis.* β.) Ionath. אֶל-אֶחָדָא *Ad unam ex urbibus istis.* γ.) Syr. δ.) Et Cod. Kennicott. 104.

Cap. 20. v. 17. וְהֶחֱתִי *Et Hethaeum.* Sam. recte addit הַגֶּרְגֵּשִׁי גֶרְגֵּסָא *Gergesaeum.* α.) Ita et LXX. καὶ Γεργεσαῖον. Vid. pag. 186.

Cap. 22. v. 1. אוֹ אֶת-יָשׁוּוֹ *Siue ouem eius.* Sam. legit אוֹ אֶת-יָשׁוּוֹ et addit אוֹ אֶת-כָּל-בְּהֶמְתּוֹ *Et omne iumentum eius.* Pariter additur v. 4. אוֹ אֶת שׁוֹרוֹ *Bouem eius.* Sam. addit אוֹ אֶת כָּל-בְּהֶמְתּוֹ *Et omne iumentum eius.* Et non inepte; nam lex non de sola oue, aut boue errante, aut in via iacente, sed quouis animali proximi intelligenda est.

v. 7. וְהִנֵּה הוּא שָׁם *Et ecce ipse imposuit.* Sam. addit לָהּ אֵל *Ipsi.* α.) Ita LXX. Νῦν ἔτι οὖς ἐπιτίθουσιν αὐτῇ. *Nunc ipse imponit ei.* β.) Et 4. Codd. Kennicott. γ.) Syr. δ.) Vulg. ε.) Sine hac voce versus esset mancus.

v. 18. אֶת-דָּרְאִישׁ *Virum.* Sam. addit הוּא *Istum.* α.) Ita LXX. Τὸν ἀνδρωπὸν ἐνεῖ-
ρον. *Hominem illum.* β.) Syr. γ.) Et Cod. Kennicott. 109.

Cap. 23.

וְהָיָה לְפָנָיו עָרֵב יִרְחֹץ בַּמַּיִם. 11. *Cap. 23. v. 11.*
Et erit ad vesperam lauabit in aquis. Samar.
 addit בְּשָׂרוֹ בָּשָׂרָא *Carnem suam, siue corpus*
suum. α.) LXX. Λαŷεται τὸ σῶμα αὐτῆς. La-
uabit corpus suum etc. β.) Legenti verſum
 mox constabit excidisse *Casum*, quem verbum
lauo regit.

כִּי-יִקַּח אִישׁ אִשָּׁה וְבָעָלָהּ. 1. *Cap. 24. v. 1.*
Si acceperit vir uxorem, et duxerit eam. Samar.
 post הָיָה addit וְבָא אֵלֶיהָ *Et*
ingressus fuerit ad eam. α.) LXX. Εἰς δὲ τις
λάβῃ γυναῖκα, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ. Si autem
aliquis acceperit uxorem, et habitauerit
cum ea. α.) Syr. vertit: ונדמך עמה Et dor-
miat cum illa. γ.) Hanc vocem bene additam
 esse ex hoc constat, quia in hoc loco agitur de actu
 matrimoniali, qui per הָיָה non exprimitur.
 Nam hoc verbum non actum conjugalem signifi-
 cat, sed potius ius, vel inire matrimonium, vel du-
 cere aliquam in uxorem Gen. 20. v. 3., Prou. 30.
 v. 23.

לַעֲשׂוֹת כְּכֹל. 8. *v. 8. Vt facias secundum omnem.*
Samar. addit הַתּוֹרָה תֹרָאָה Legem. α.) Ita
LXX. : Ποιεῖν κατὰ πάντα τὸν νόμον. Fa-
cere secundum omnem legem. β.) Intuenti
 ver-

versum iterum constabit hanc vocem esse omissam.

Cap. 28. v. 18. אָרֹר פְּרִי בִטְנְךָ וּפְרִי אֲדָמָתְךָ
*Maledictus fructus ventris tui, et fructus ter-
 rae tuae.* Samar. addit בְּהֶמְתְּךָ וּפְרִי אֲבִירֶיךָ
 Et fructus iumenti tui. Ita et Cod.
 Kennicott. 109.

Cap. 31. v. 18. אֶסְתֵּר אֶת־פָּנַי *Abscon-
 dendo abscondam faciem meam.* Samar. addit
 מֵהֶם *Ab eis.* α.) Ita LXX. Ε'γω δ' ἐ ἀποστρέψῃ
 ἀποστρέψω τὸ πρόσωπόν μου ἀπ' αὐτῶν. *Ego
 autem auertendo auertam faciem meam ab eis.*
 β.) Pariter Onkelos. Ionath. מִמֶּנְהוֹן *Ab eis.* γ.)
 Syr. מִמֶּנְהוֹן. δ.) Et 3. Codd. Kennicott. ε.)
 Haec vox ordinarie iungitur verbo huic *Ab-
 scondo.* Conf. v. praeced.

v. 20. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָיו *Quam iuravi
 patribus eius.* Sam. addit לָתֵת לָהֶם לֶחֶם
 Vt darem eis. α.) Ita LXX. Ἦν ὥμοσα τοῖς
 πατράσιν αὐτῶν δ' εἶναι αὐτοῖς. *Quam iuravi pa-
 tribus eorum dare eis.* β.) Haec iterum in
 S. Scriptura ordinarie coniuncta leguntur. Conf.
 Exod. 6. v. 4., 13. v. 15. et alibi.

v. 21. אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבֹתָיו *Iuravi.* Sam. addit לְאֲבֹתָיו
 לָתֵת לָהֶם לֶחֶם *Patribus eius* (legendum est לְאֲבֹתָיו
 לָתֵת לָהֶם לֶחֶם)

Hi terrae promissae limites sunt ii ipsi, Abrahamo a Deo Gen. 15. v. 18. designati. Limites vero, in Pentat. Mas. hica v. 1. ex tribuum situ et nomine appellati, tempore, quo Moses haec scripsit, nondum erant. Non enim Dan, Nephthali aut Ephraim eo tempore acceperat possessiones suas. „Fieri, igitur potuit“ (ait Houbig. in h. l.) „vt quo tempore mortem Moſis ad eius „librum veteres Hebraei attexuere, fines eos sic „ponerent, vt ſuo tempore extabant, et vt nomi- „nabantur, relictis veteribus, quot Samaritani „codices retinuere. „

וְאֵשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם 4. *Quam iuraui Abraham etc.* Sam. interponit ordinarium אֲבֹתֶיךָ 2 *Patribus tuis* ſcilicet Abraham, Iſaac et Iacob. Quam vocem et Syrus in verſione ſua refert.

Denique varia adhuc alia vocabula et literae in multis locis ſunt omiſſa, quae in Pent. Sam., Codd. Kennicott. aliisque verſionibus etiamnum extant, proin ex iis Pent. Maſor. addi poſſunt. Vt brevitati ſtudeamus, ex ſingulis tantum quaedam exempla ſubiiciamus. Sic a) in Maſor. ſaepe ſunt omiſſa nomina Dei יְהוָה et אֱלֹהִים E. g. Pent. Maſor. Deut. 6. v. 12. habet יְהוָה *Dominus.*

Q

Sam.

Sam. addit אֱלֹהֶיךָ אַמֵּן Deus tuus, pariter
 ita legunt LXX, et Cod. Nicott. 317. Alia ex-
 empla vid. Deut. 14. v. 2 - 23. Cap. 15. v. 4. mul-
 tisque aliis in locis. b) To כל Omne vel omnia. E.
 g. Deut. 27. etc. Deut. 27. v. 26. vbi textus
 Masoret. אָרֹר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה
 Maledictus, qui non statuerit verba legis huius.
 Sam. אֵת־כָּל־דְּבָרֵי אַמֵּן אַמֵּן Omnia ver-
 ba legis huius. α.) Ita LXX. ἐν παντί τοῖς λό-
 γοις τῶ νόμου τούτου. In omnibus verbis legis
 huius. β.) Et 4. Codd. Kennicott. γ.) S. Hie-
 ronymus iam suo tempore asserit το כל in Sam.
 inveniri. Plura exempla vide Exod. 39. v. 38. —
 34. v. 34. et alibi. c) Illa formula אָמַר אַמֵּן
 Dicendo. Num. 5. v. 6. Ibid. 27. v. 12. Ean-
 dem habent α.) LXX. et β.) Cod. Kennicot. 107.
 d) Praefix. לֵ In ad. Exod. 2. v. 14. מִי שָׂמָךְ
 לְאִישׁ שֵׁר וְשִׁפְטִי Quis posuit te in virum Prin-
 cipem, et Iudicem. Sam. לְשִׁפְטִי אַמֵּן In Iu-
 dicem. e) Art. Acc. אֵת. Gen. 2. v. 9. וַיַּצְמַח
 יְהוָה כָּל־עֵץ omnem arborem. Sam. אֵת־כָּל־עֵץ אַמֵּן
 Ibid. v. 19. וַיַּצֵּר יְהוָה כָּל־חַיָּה Et for-
 mauit Dominus omnem bestiam. Sam. אֵת־כָּל־חַיָּה
 אַמֵּן אַמֵּן cum Art. אֵת אַמֵּן Ita Cod.

Ken-

Kennicott. 152. Ibid. 11. v. 8. לְבִנְתָּהָּ אֶת־הָעִיר *Ae-*
dificare ciuitatem. Sam. אֶת־הָעִיר אֶת־הָעִיר
 Gen. 16. v. 11. - 15. וְקָרָאתָ שְׁמוֹ *Et vocabit*
nomen eius. Sam. אֶת־שְׁמוֹ אֶת־שְׁמוֹ. Ita et
 quidam Codd. Kennic. Alia exempla vid. Genes.
 14. v. 29. Cap. 19. v. 38. multisque aliis in locis.
 Literae אֶת־הָעִיר uti f) lit. א in Pronom. אֶת־הָעִיר *Nos*
 1°) Gen. 42. v. 11. Num. 32. v. 32. Exod.
 16. v. 7. in Pentat. Masor. אֶת־הָעִיר *Nos*; in Samar.
 autem legitur ordinarium et regulare אֶת־הָעִיר
 אֶת־הָעִיר. Ita et in Cod. Kennicott. 248. Et in
 Cod. 109 *primo* saltem ita legebatur. Alia ex-
 empla vide Exod. 16. v. 7. Num. 32. v. 32. Vana
 igitur est illa Rabbinorum explicatio in Genes.
 42. v. 11. Quod ideo lit. א ibi deficiat, quia vnus
 fratrum Iosephi, scilicet Benjamin, defuit. Equi-
 dem 1°) Thren. 3. v. 42. legitur אֶת־הָעִיר, sed proba-
 bilius est mendum.

Aphaeresis igitur, iuxta Grammaticos
 in hac voce latens, in mendo fundatur. 2°)
 Exod. 2. v. 16. וַתִּקַּח אֶת־הָאֵשׁ מִן־הָאֵשׁ *Et hauserunt a radice*
 אֶת־הָאֵשׁ Sam. וַתִּקַּח אֶת־הָאֵשׁ מִן־הָאֵשׁ. 3°) Gen.
 20. v. 6. מִן־הָאֵשׁ לִי *Ne peccares in me.* Samarit.
 מִן־הָאֵשׁ לִי. Masora ipsa in h. l. notat: -
 אֶת־הָאֵשׁ id est: deest אֶת־הָאֵשׁ. Conf. p. 72. lit. א.

Et 5. Codd. Kennicott. legunt מחטוי. g) To
 ה 1°) vt Art. Gen. 14. v. 5. Pent. Mas. רפאים
Rephaim. Sam. רפאים רפאים. Ita Cod.
 Kennicott. 129. in Cod. 6. το η primo fuit, sed
 a postera manu fuit erasum. 2°) Vt motale Gen.
 13. v. 10. Masor. באברה צער *Ingrediente te in*
Sohar, siue *Sohar versus*. Sam. צער צער
 3°) Vt litera characteristica ט Hiphil Deut 6.
 v. 24. לחיותנו *Ad viuificandum nos*. Samarit.
 ולהחיותנו. Cod. Kennicott. 199. להחיותנו. 4°)
 Vt interrogatium Gen. 27. v. 24. אתה זה בני?
Tu ipse filius meus? Sam. האתה זה Tune
etc.? α.) LXX. Σὴ εἶ Si es? β.) Conf. v. 21.
 γ.) Ita et Cod. Kennicott. 150. 5°) Prouer-
 bium est, ac Relatiuum Qui Deut. 31. v. 3.
 הוה העבר *Ipsa transiens*. Sam. הוה העבר
 הוא הוא *Ipsa est, qui transit etc.* α.)
 LXX. ὁ θεός σου ὁ προπορευόμενος *Deus tuus,*
qui praecedit etc. β.) Conf. v. 6. - 8. h) To ו
 1°) vt nexus. Gen. 1. v. 11. תרשש... עשב
Germinet (terra) herbam se-
minificantem semen, arborem fructus, siue
frugiferam. Sam. ורשש Et arborem frugi-
 feram. α.) LXX: Βλασησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρ-
 ταν σπείρον σπέρμα κατὰ γένος... καὶ ξύλον κάρ-
 πιμον

πικρον etc. Germinet terra herbam pabuli, seminans semen secundum genus, et lignum fructiferum etc. β.) To Et habent Syr. Arabs. γ.) Vulg. δ.) Exigitque illud contextus. Ibid. v. 26. נַעֲשֶׂה אָדָם בְּצַלְמֵנוּ בְּדְמוּתֵנוּ Faciamus hominem ad imaginem nostram, ad similitudinem nostram. Sam. וְכְדְמוּתֵנוּ Et ad similitudinem nostram. LXX. Καὶ καὶ ὁμοίωσιν. Et ad similitudinem.

Cap. 24. v. 17. לֹא תַטֶּה מִשְׁפַּט גֵּר יְתוֹם Non peruerthes iudicium peregrini pupilli. Samar. וְיְתוֹם Et pupilli. α.) LXX. Οὐκ ἐκκινεῖς κρίσιν προσηλύτου καὶ ὀρφανῆ. Non declinabis iudicium advenæ, & orphani. β.) Ita Syr. Arabs, Vulg. γ.) Et 2. Cod. Kennicott. 2.) Vt & Vau cholem Gen. i. v. 14. מְאֹרֹת Luminaria. Sam. מְאֹרֹת. α.) Talmud adeo legit plene מְאֹרֹת. β.) Et 7. Codd. Kennicott. R. Bechai ait, omissum esse duplex ו ad significandum, idem lumen esse in sole & luna. Alii alia mysteria huic loco affingunt. Sed haec, vt vides, in mendo iterum fundantur. Conf. p. 71. lit. α. i.) To (י) 1.) In verbis לֹא vbi loco ה ponendum esset Gen. 17. v. 6. וְהִפְרֵתִי (a rad. פָּרָה) Et faciam te crescere in Sam. וְהִפְרֵתִי

Ita & Codd. 12. Kennicott. Et duo *primo* ita
legerunt. 2.) In Verbis, in Coniug. Hiphil
positis. Exod. 2. v. 10. וַתְּבִיֵּאֵהוּ *Et adduxit eum.*
Sam. וַתְּבִיֵּאֵהוּ אֵלָיו. Ita legunt Codd.
Kennicott. 31. Gen. 24. v. 47. וָאֵשׁ *Et posui.*
Sam. וָאֵשׁ אֵלָיו etc. Ita et 16. Codd.
Kennicott. 3.) In verbis ante affixa Exod. 2. v.
10. מִשִּׁיתָהוּ *Extraxi eum.* Samarit. מִשִּׁיתָהוּ
אֵלָיו. Ita et 3. Codd. Kennicott. Exod.
23. v. 13. צִוִּיתִךָ *Praecepi tibi.* Samar. צִוִּיתִךָ
אֵלָיו. Et 34. Codd. Kennicott. 4.) In no-
minibus Plur. in statu absoluto positis הַתְּנִינִים
Cete. Sam. הַתְּנִינִים אֵלָיו. Exod. 8. v.
14. bis חֲמָרִים *Aceruis.* Sam. חֲמָרִים
אֵלָיו. Et primo loco 26. Cod. Kennicott., et secundo
loco 30. Codd. 5.) In Nominibus ante Affixa
Deut. 33. v. 25. מְנַעֲלֶיךָ *Calceamentatua.* Sam.
מְנַעֲלֶיךָ אֵלָיו. Et 53. Cod. Kennicott. Huc
pertinet illud Participium Gen. 12. v. 3. וּמַקְלֶלֶךָ
Et maledicentibus tibi. Sam. וּמַקְלֶלֶךָ אֵלָיו
Et Cod. 206. 6.) In Praepos. אֶל *Ad.* Exod. 3.
v. 16. אֶלֵהֶם *Ad eos.* Sam. אֶלֵהֶם אֵלָיו
Et 7. Codd. Alia Exempla vide 5. v. 4. multis-
que aliis in locis. 7.) In Praepositione עַל *Super.*
Leu. 3. v. 4. עַלֵהֶן *Super ipsis.* Sam. עַלֵהֶן
אֵלָיו

שֶׁמֶן לֶחֶם. Et 28. Codd. Leu. 4. v. 20. עָלֵיהֶם.
Super eos. Sam. עָלֵיהֶם שֶׁמֶן לֶחֶם. Et 26. Codd.
8.) In Nomine יְדֵךְ *Manus tuae.* Deut. 14. v.
29. melius Sam. יְדֵיךָ שֶׁמֶן לֶחֶם *Manuum tuarum.*
α.) Ita 7. Codd. Kennicott. β.) Est quae ordi-
naria Textus Hebraei phrasis. Conf. hic Cap.
16. v. 15. Cap. 24. v. 19. etc.

Caeteroquin si literae, praecipue, quae
dicuntur אֵלֶּיךָ pertineant vel ad radicem vocis,
vel si sint literae characteristicae alicuius coniu-
gationis, aut temporis, aut ex alio capite spe-
ctent ad integritatem vocabuli, si Pent. Masor.
absunt, in Sam. vero non, mendose illas potius
in Masor. omissas esse, quam in Samar. vitiose
additas iudicandum est.

P A R S V I.

DE

TOTO TEXTU HEBRAEO.

Pars haec in duas diuisa est Sectio-
nes. Prima agit de lingua He-
braea; secunda de ipso Textu
Hebraeo.

SECTIO I.

Linguae Hebraeae Etymon, Antiquitas, Origo, Conseruatio; Vfus siue Vtilitas, et Necessitas.

§. I.

Etymon.

To עברי Lat. *Hebraeus* a rad. עבר *Transiuit* deriuari extra controuerfiam est. Sunt autem non pauci, et VV., et RR. linguae Hebraeae peritissimi, qui vocem hanc ab Abraham, qui Gen. 14. v. 13. יהעברי *Hebraeus*, id est, *Transfluvialis*, vel potius *Transitor* a Chananaeis dictus fuit, deducunt. Iis fauere videntur LXX, qui l. c. verterunt: Ἀπὸ γαίλων Ἀβραμ τῷ περάτῃ (*Aquila περαίτῃ*). *Annuntiatum est Abrahae Transitori vel Transfluviali*. Alii ab ipso nomine Abraham, quia Hebraei *Abrahaei* dicti essent; sed haec sententia obsoleta est. Alii ab עבר *Heber*, filio Sale, Patre omnium filiorum Heber, et linguam Hebraeam, et omnes Hebraeos nomen suum accepisse iudicant. Cum his fit nostra

PROPOSITIO.

Lingua Hebraea, vel, quod idem est, Hebraei nomen suum acceperunt a dicto עבר Genes. 11, v. 14.

Ar-

Argumentum.

Ab auctoritate, et simul a ratione desumptum.

α.) Ita Ios. Antiq. Lib. 1. Cap. 7. cui, utpote rei et antiquitatum Iudaicarum Peritissimo prae aliis standum est, quique tum ex antiquissimis monumentis, tum ex viva et continua Patrum suorum traditione hausit sua. Ideo huic adhaerere multi SS. PP. aliorumue Scriptorum, tam Christianorum, quam Rabbinorum, uti AbenEzr. Kimchi etc. β.) S. Aug. de Ciu. Lib. 16 Cap. 3. de Heber Gen. 10. v. 21. ait: „Non sane istum „Heber genuit Sem, sed ab illo quintus in progenitorum serie reperitur. Non itaque frustra ipse primus nominatus est in progenie veniente de Sem, et praelatus est etiam filiis, cum sit „quintus nepos: nisi quia verum est, quod traditur“ (pro ratione traditionem assignat), „ex illo „Hebraeos esse cognominatos, tanquam Hebraeos Nimirum hoc verum est, quod ex „Heber Hebraei appellati sunt: ac deinde, vna „detracta litera, Hebraei., γ.) Gen. 10. v. 21. legimus: וְיֵשׁוּבִי לֵךְ גַּם־הוּא אָבִי כָל־בְּנֵי־עֵבֶר
Et Semo natus est etiam ipse Pater omnium filiorum Heber. Cur autem dicitur Pater omnium filiorum Heber? Ideo scilicet, quia ab ipso tan-

quam a Patriarcha omnium Hebraeorum, ii, qui (vt in h. l. aduertit Cornel. a Lapide) ab ipso ex Abraham, Isaac et Iacob descenderunt, Hebraei nominati fuere, sicut Israelitae ab Israel, Iudaei a Iuda, Moabitae a Moab etc.

Verterunt quidem LXX. Gen. 14. v. 13. Ἀβραμ τῷ περάτῃ. *Abrahae Transitori*, siue *Transfluuiali*, sed conferenti Versionem LXX. cum Textu Hebraeo mox patebit. Interpretes hos, sicut et alios, pro nominibus propriis, eorum significationem interdum posuisse; ita illud Gen. 31. v. 13. אֲנִי אֱלֹהֵי בֵּית-אֵל Ego sum Deus Bethel. LXX.: Εγώ εἰμι ὁ θεὸς ὁ ὀφθεῖς σοι ἐν τόπῳ θεῶ. *Ego sum Deus, qui tibi apparui in loco Dei*, quae est significatio huius nominis Bethel. Alia exempla vid. apud Glass. Lib. IV. Tr. III. de nomine proprio. Et si LXX. in translatione sua Abraham *Transitorem* nominauerint, inde id fieri potuit, quia τὸ עֲבָרִי *Hebraeus* omnino verti potest *Transitor*. Abraham igitur עֲבָרִי *Hebraeus* nominatus est, non quia ex Chaldaea in Chanaan proficiscens transiuit fluuium Euphratem, sed quia antea iam Hebraeus ab Heber, cuius nepos erat, iam nominabatur. Recte in hanc rem dicit W. F. Hezel in seiner

Geschichte der Hebräischen Sprache, Halle 1776. pag. 6: „Das Wort אֲדָמָה ist schon der Endung nach ein Nomen gentilitium oder patronymicum. Hätte Abraham der Uebergänger genennet werden sollen, so hätte er אֲדָמָי heißen müssen.

§. II.

Antiquitas.

PROPOSITIO.

Huius linguae antiquitas est tanta, vt sit omnium linguarum prima.

Argumentum I.

Ab Etymologiae nominum primorum hominum desumptum.

Ex lingua Hebraea eaque sola explicantur nomina, primorum hominum, locorum aliarumque rerum nomina, atque non raro ratio datur, cur haec, et non alia sint imposita. Ita primus homo dictus fuit אָדָם *Adam*, id est, *Terrenus*, quia Gen. 2. v. 7. מִן־הָאֲדָמָה *De Adama*, id est, *terra* formatus fuit. β.) Ibidem v. 23. Eua vocabatur אִשָּׁה *Ischa*, id est, *Virago*, מֵאִשׁ לְקַחָהּ זָכָר *Quia de Isch, id est, Viro desumpta fuit.* γ.) Ibidem Cap. 4. v. 1. Eua primogenitum suum: nominavit קַיִן *Cain*, id est,

est, *Possessio*, a radice קָנָה *Possideo*, quia concipiendo possedit hominem, quare dixit: וַתִּקְרָא 25. א. Possedi virum. ד. קָנִיתִי אִישׁ אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת בִּי שֶׁת־לִי אֱלֹהִים . . . תַּחַת הָרָבָה *Et vocavit* (iterum Eua) *nomen eius Seth*, id est *Positionem*, quia Deus loco occisi Abelis alium filium posuit, dixit enim). *Quoniam mihi posuit Deus semen aliud pro Abel*. Alia exempla inuenies Genes. 5. v. 29. in nomine נֹחַ Noach, Cap. 10. v. 25. in nomine פֶּלֶג. Imo totus S. Textus eiusmodi exemplis repletus est. Eadem quidem ratio deriuandi, et explicandi nomina videtur in lingua Chaldaica locum inuenire, sed (vt simul eneruetur argumentum eorum, qui huic linguae praerogatiuam hanc vindicare conantur) α.) hanc rationem a lingua Hebraea, cuius si non sit filia, certo maximam cum ea habet affinitatem, atque vix non omnes vocabulorum suorum radices ab ea mutuauit. β) Ratio illa deriuandi adducta nomina propria in Chaldaeo non ubiuis inuenitur. E. g. loco illius אִישׁ et אִשָּׁה *Isch et Ischa* Gen. 2. v. 23. *Vir et Virago* in Chaldaeo adhibetur גְּבֵר vel גְּבֵרָה *Vir et Foemina*, pro שָׂוִי *Posuit* שֵׁת. Onkelos hic vertit: וַתִּקְרָא יֵת־שֵׁמִיהָ שֵׁת אֲרִי אֶמְרָת יֵרֵב

יְהִי בֶר אֶחָדָן חֵלֶף הָבֵל. Et vocavit nomen eius Seth, quoniam, inquit, dedit mihi Dominus filium alium pro Abel.

Grotius in Gen. 11. in illud: *Erat autem terra labii unius*, „Verius,“ (ait) „primaeuam „linguam nullibi puram existare, sed reliquias „eius esse in linguis omnibus: Nomina autem „propria Adami, Euae et caetera Hebraico sermone, a Moise expressa, Hebraeorum causa eodem significatu, qui in primaeua lingua fuerat. „Sic Curtius milites quosdam, ait, a Persis vocatos *immortales* etc. „ Sed haec asserit, quin vllum dictorum suorum asserat fundamentum. Et quomodo Hagiographus iste omnia omnino nomina in linguam Hebraeam vertere potuisset, sine fidei suae violatione? Aliud est, si Historicus vnum alterumue nomen propter maiorem energiam, vel aliam similem rationem in linguam gentis, cui scribit vertat, quod Grotius exemplis a se adductis probat, aliud omnia; deberet enim id genti illi saltem insinuare.

Argumentum II.

A ratione desumptum.

Simplex est sigillum antiqui, et primi; a simplici enim natura et ars incipiunt. Lingua
autem

autem Hebraea summa dotata est breuitate, et simplicitate; est omnis declinationis, ac verborum compositionis expers, nonnisi vnicam proprie numerat coniugationem, septem formis, (quas hucusque coniugationes nominauimus,) leuiter variatam, Verba anomala triplicis solummodo classis, iuxta 7. formas facillime flectendas, 2. modos, totidem tempora. Si vero aliqua huic linguae infit difficultas, illam a recentiore punctorum Masoreticorum varietate ortam esse infra Part. VII. docebimus.

Argumentum III.

Ex auctoritate desumptum.

Pro sententia nostra communis ferme omnium Antiquorum, et R. R. Christianorum, et Iudaeorum militat auctoritas. Optime in hanc rem S. Hier. huius linguae et antiquitatis Iudaicae expertissimus Epist. ad Damas. „Initium oris, et „communis eloquii, et hoc omne, quod loquimur, Hebraeam esse linguam, qua vetus testamentum scriptum est, vniuersa tradit antiquitas. „

Desistimus hic a refutatione eorum, qui hanc praerogatiuam aliis linguis E. g. Chaldaicae, Syriacae, Abissinae, Arabicae, Armenae, Aegyptiae,

ptiae, Aethiopicae, Sinenfi, Belgicae, etc. vindicare allaborant; nullus enim eorum haec monumenta, pro linguae Hebraeae primatu a nobis allata, pro vna earum in medium proferet.

§. III.

Origo huius linguae.

Haec utique diuina est; Adam enim eam cum aliis omnigenis donis naturalibus et supernaturalibus a Deo infusam accepit; alias a sui creatione fuisset mutus et infans, quis hoc de Adamo, Protoparente nostro, totius generis humani Principe, cunctis vtriusque hominis perfectionibus in gradu plane eminente instructo credat. Mirum! Id asserit Hezelius in seiner Geschichte der Hebräischen Sprache pag. 26.

„Adam aber, (ait) der noch weniger, als ein Kind,
 „ wußte, was Sprache sey, sollte die wenigen Unterredungen mit Gott, und die noch überdies überaus kurz waren, haben reden lernen? ... Die Entstehungsart der Sprache läßt sich am leichtesten einigermaßen bey einem Kinde einsehen. — Ein kleines Kind hat, so bald es auf die Welt kommt, eine Sprache, aber keine andre, als die Thiersprache. Es drückt durch gewisse Zeichen ganze Sätze aus. Es weinet, und hiedurch sagt
 „ das

„ das Kind, daß es unangenehme Empfindungen
 „ habe. Es lachet, und hierdurch drückt es ange-
 „ nehme Empfindungen aus u. s. w. Wird das
 „ Kind etwas älter: so bringt es auch andre Töne
 „ vor; sie sind aber noch nicht artikulirt. . . Bald
 „ darauf merkt das Kind auch artikulirte Töne von
 „ seinen Aeltern, und fangt an, sich derselben zu
 „ bedienen; das Kind weiß sie aber noch nicht geho-
 „ rig zu verbinden: es drückt sich daher gebrochen,
 „ und entweder nur das Subiekt oder Prädikat
 „ allein aus. Fangt es nun aber an, sich mehr mit
 „ Gegenständen zu beschäftigen: so steigt seine
 „ Sprache eine Stufe höher, und es lernet nun-
 „ mehro reden. . . . Auf sehr ähnliche Art mußten
 „ auch die ersten Menschen Erfinder der Sprache
 „ werden. Sie hatten anfänglich nichts, als die
 „ Thiersprache &c. „ Sed, vti iam diximus, hoc
 omnem fidem superat.

§. IV.

Conservatio linguae Hebraeae,

Erat itaque Gen. 11. v. 1. terra labii unius
 scilicet linguae Hebraicae, ab Adam in eiusdem
 posteros transfusae, vsque ad turris Babelicae
 aedificationem, qua confusum est labium uni-
 versae terrae, ita vt lingua Hebraea in sola fa-
 mi-

milia Heber, cum veri Dei cultu permanferit; quae ficut fuit immunis a conſpirationis culpa, ita a confuſionis poena. Ab Heber (vti Corn. in Genef. 14. v. 13. ex S. Hier. Aug. Iof. etc. aduertit) primigeniam linguam cum vera vnus Dei fide, religione et pietate acceperunt, et conſervarunt non omnes quidem Heberi poſteri, ſed qui ex Abraham, Iſaac et Iacob deſcenderunt. Iſraelitae videlicet, qui eam ſecum in Aegyptum deferentes puram facile retinuerunt, ſi quidem in Geſſen vtpote in terra, ab aliis ſeparata, habitantes, ſeparatum conſtituere populum, et quidem vsque ad exitum Iſrael, non minus per tempora Iudicum, Regum et vsque ad captiuitatem Babyloniam.

Iof. Scaliger, Lud. Capell, Bochartus, multique alii Viri eruditione celeberrimi linguam Chananaeam et Punicam eo tempore etiam fuiſſe Hebraeam, probant ex eo: α.) quia multa nomina propria et hominum, vti Melchifedech מֶלְכִּי צֶדֶק *Rex Iuſtitiae*, Abimelech אֲבִימֶלֶךְ *Pater Rex*, Adoni Bezec אֲדֹנִי בֶזֶק *Dominus fulguris*, Rahab רָחַב *Dilatata*, et locorum, vti Salem שָׁלֵם *Pax*, Iericho יְרִיחוֹ *Luna*, Bethlehem בֵּית-לֶחֶם *Domus panis* etc., vti vides ſunt

Hebraea, licet sint Chananaeorum, eorumue locorum nomina. β .) Hebraei cum Chananaeis E. g. Ios. 2 cum Rahab, Cap. 10. cum Gabaonitis etc. nullo interprete locuti fuere. S. Hieronymus in II. 19. v. 18. linguam Chananaeam Hebraeae magna ex parte confinem dicit, quod verisimilius esse videtur.

Abducti vero Iudaei in captiuitatem Baby-
lonicam, ibidem per amplissimum Chaldaeorum
regnum feruorum more dispersi, variis Dominis
subiecti, Chaldaeorum linguam ex quotidiana
cum iisdem conuersatione didicerunt; imo qui-
dam iuuenum nobiliorum, forma, eruditione, di-
sciplina et genere illustriorum, eandem iussu Re-
gis edocti sunt. Dan. 1. Elapsis septuaginta annis
linguam Chaldaicam cum aliqua Hebraeae ad-
mixtione tanquam nouam vernaculam e captiui-
tate in patriam suam retulerunt. Prophetae ta-
men, Sacerdotes, Doctiores, et ii, qui in Iudaea
remanferant, eam pure retinuerunt; ita Aggaeus,
Zacharias, Malachias, post captiuitatem sub Da-
rio Hystaspis prophetias suas idiomate Hebraeo, et
quidem nitide consignarunt, sacerdotes legem
Moyse plebeis explicarunt, nec non synagoga
Viros alios, tum in synedrio, tum extra illud, hu-

ius linguae peritissimos semper habuit, inter quos
fuere LXX. interpretes, circa tempora Christi ce-
lebriores fuere, R. Hillel, R. Schammai, R. Si-
meon, testibus S. Hier. in Cap. 8. Is., Gal. de Ar-
can. Verit. Cathol. Lib. 1. Cap. 2., Genebrard. L.
2. Chron., Hillelis filius, qui Luc. 2. dignus fuit,
vt acciperet Iesum in vlnas suas, R. Gamaliel, qui
Actor. 5. a v. 34. in concilio pro Apostolis perora-
uit. Prioribus tribus praecipue saeculis florentis-
simae fuerunt Iudaeorum scholae in Palestina,
Babylonia, praesertim Tiberiade, quae post tem-
pora Hieronymi adhuc floruit, ab exorto Maho-
metismo, vbi plures Iudaeorum scholae in Syria
et Palestina a Mahometanis deuastatae fuere, in
Hispania, E. g Toleti, Granadae, Seuiliae, Bar-
cellonae, Corduae, et in aliis locis novae ere-
ctae fuere scholae. In his erant semper Rabbini in
lingua sancta versatissimi; nec non quouis saecu-
lo a temporibus Apostolorum ex celebrioribus
etiam Hebraeis ad Christianorum sacra transie-
runt, a quibus et Christiani idiomate hoc fuerunt
imbuti. Inter Christianos erant Origenes, S.
Hieronimus multique alii (licet hos ex maiori
parte taceat antiquitas) vsque ad nostra tempora.
Hinc Walton Proleg. VII. N. 6. recte reprehen-

dit eos: „Qui peritia umbratili,“ (vti ait,) „linguae Hebraeae inflati scribunt, ab Hieronymo
„vsque ad hoc saeculum“ (iam addere licet nostrum) „Hebraea volumina a Christianis spreta,
„et tenebris sepulta iacuisse; nec quemquam ex-
„titisse, qui huius linguae gnarus esset,„ a saeculo
XIV ex decreto Concilii Viennensis, sub Clemente V. celebrati, huius, Graecae et Arabicae cathedrae in academiis erectae fuere, a saeculo XVI. feruentiores et plures praesertim inter Protestantes erant linguae sanctae Cultores, Nostro, quo viuimus, Reges et Principes huius idiomatis cathedras, olim quidem erectas, ast nescio, quo fato, iterum collapsas, inter quos
Serenissimus noster ELECTOR,
CAROLVS THEODORVS,
Insignis vniuersae literaturae Fautor et Propagator, quem Coelites conseruent, sapientissime restaurarunt. Hi sunt, per quos Diuina Prouidentia linguam sanctam vsque ad nostra conseruauit tempora. Integros hac literatura celebratissimorum, tum Christianorum, tum Iudaeorum a temporibus Christi continua serie sibi succedentium catalogos vide in Bibliotheca Iudaica Wolfii.

§. V.

Vsus siue utilitas et necessitas.

Plerosque V. T. libros, ab Hagiographis idiomate Hebraeo exaratos, accepimus, eos quidem in quavis lingua versos modo legimus. Sed *a.*) sicut quaevis lingua, ita quam maxime Hebraea peculiare suos habet idiotismos, *β.*) Energias, *γ.*) Nomina propria hominum aliarumue rerum singularem continent significationem, imo non raro arcana et mysteria, *δ.*) Versiones quaecunque non semper siue ex incuria, oscitantia siue ex Translatoris malitia, aut fato casuque quocunque sat fideliter, aut accurate sunt redditae, *ε.*) Voces noui idiomatis, quo S. Textus donatus est, interdum sunt biuiae. *ζ.*) Quantum ad libros N. T. illi ex V. T. saepe integros versus, passus, historias adducunt, nouae Legis dogmata probant. *η.*) Nec non iisdem Hebraismis pleni et referti sunt. Itaque ad V. et N. Testamenti libros, contentos in eo Hebraismos rite explicandos, ad energias dilucidandas, ad latentia in Nominibus propriis arcana et mysteria eruenda, ad versionum errores feliciter detegendos, earum ambiguitatem in locis dubiis tollendam, utimur natia V. T. lingua, ad haec multaue alia non tantum ea est summe uti-

lis, sed plane necessaria. Notum et verum est illud S. Aug. Lib. 2. de Doctr. Christ. „Latinae
 „linguae homines duabus alis ad scripturarum
 „diuinarum cognitionem habent opus Hebraea,
 „scilicet et Graeca.” Hanc necessitatem cognoscunt ad vnum omnes, inuiti etiam, quorum animus est Sacratiori se dicandi studio; et incipiunt deplorare, si careant huius linguae notitia. Porro non raro in rebus fidei concertandum est E. g. cum Iudaeis, aut aliis, qui Christianam quidem, sed aliam a Catholica profitentur religionem, vel etiam alias in re dogmatica, scripturistica siue adiaphora; ab aduersario prouocatur ad Textum et Fontem Hebraeum. In casu, si vel Iudaeolus aliquis mendicans aliquo versu, ex Textu Hebraeo deprompto, quam forte a Rabbino, aut Patre suo audiuit, formaret quandam obiectionunculam, aut a Theologo, vel animarum Pastore peteret aliquam probationem, conuincentem, religionem Iudaicam esse falsam et superstitiosam. Nonne Theologus iste esset infirmus miles? aut non debitis munitus scientiis, si ad hanc obiectionunculam vel prouocationem obmutesceret?

SECTIO II.

De ipso Textu Hebraeo.

Textus Hebraei Diuisio, Conseruatio, Puritas, Authentia, Editiones, Polyglotta, Lectiones variantes.

§. I.

Diuisio.

Per Textum, siue Fontem Hebraeum libros V.T., idiomate Hebraeo consignatos, intelligimus. Diuiduntur hi in 4. Classes: I. continet תורה *Legem*, siue 5. libros Mosis, II. נביאים *Prophetas priores*, scilicet Iosue, Iudicum, duos libros Samuelis, et duos Regum. III. נביאים אחרונים *Prophetas posteriores* videlicet Isaiam, Ieremiam, Ezechielem, et 12. Prophetas minores. IV. כתובים *Hagiographa* scilicet Psalmos, Prouerbia, Iob, Canticum, Ruth, Threnos, Ecclesiasten, librum Esther, Daniel, Ezram, Nehemiam, 2. libros Chronicorum.

§. II.

Conseruatio.

Sacros libros semper fuisse conseruatos concors omnium est sententia. Excepto, quod iuxta quosdam omnes codices, siue omnia exemplaria in illa deuastatione vrbis et templi Ierosolymitani 4 Reg. 25. v. 9, vel saltem tempore per-

secutionis Antiochi, 1 Mach. 1. v. 59. vbi legitur:
 „ Libros legis combusserunt igni, scindentes eos,
 „ et apud quemcunque inueniebantur libri Testa-
 „ menti Domini, trucidabant eum, „ communi
 fuerint combusti incendio, et ab Esdra vel alio
 Theopneusto, iterum restaurati, idque affirmant
 α.) ex utroque incendio, β.) ex illo 4. Esdr. C.
 14. a v. 21. vbi Esdras ad Deum sibi in rubo appa-
 rentem dixit: „ Quoniam lex tua incensa est, pro-
 „ pter quod nemo scit, quae a Te facta sunt. Si
 „ enim inueni in Te gratiam, immitte in me Spiri-
 „ tum Sanctum, et scribam omne, quod factum
 „ est in saeculo ab initio etc., et mox iussus fuit,
 vt conscenderet montem legem de nouo scriptu-
 rus, γ.) Ex SS. PP., qui Esdram sacrorum libro-
 rum Restauratorem nominant. Sed est

P R O P O S I T I O.

Nunquam omnia omnino Textus Hebraei
 exemplaria perierunt.

Iudaei semper summam erga S. Textum
 habuere reuerentiam; praestantius enim nihil ha-
 buerunt, quam S. libros. Ideo etiam Moses Pen-
 tateuchum tredecies descripsit; atque exemplaria
 inter 13. tribus diuisit, Leuitis vero praecepit, vt
 vnum in arcae latere reponerent. Non minus

sal-

saltem Sacerdotes, Leuitae, Principes tribuum et familiarum, Patresfamilias, saltem pientiores, et alii Doctiores, Textum Hebraeum descriptum habuerunt, et ita libri diuini siue sacri codices cum Iudaeis per totam Iudaeam dispersi erant. Vti S. Iacobus Act. 15. v. 21. „Moses ab antiquis temporibus habet in singulis ciuitatibus, vbi „per omne Sabbathum legitur., Fuerunt modo tempore incendii quaedam exemplaria combusta certo non omnia.

Et quantum ad primum incendium: Huic *α.*) fuit praesens Propheta Ieremias, qui certo habuit S. libros, et sicut 2. Mach. 2. v. 5. abscondit et tabernaculum, et arcam, et altare incensi, ita et diuinos libros potuit vel abscondere, vel etiam a Nabuzardan Magistro militum eos sibi exorare, de Ieremia enim isti Belliduci a Nabuchodonosore Ier. 39. v. 11. praeceptum fuit: „Nihil ei „mali facias, sed vt voluerit, sic facies ei., *β.*) Propheta iste in Threnis suis ea, quae eo tempore fuerunt combusta, et asportata plangit atque recenset, nulla SS. librorum facta mentione. *γ.*) Esdras 2. Cap. 8. v. 1. a populo e captiuitate reduce rogatus „vt afferret librum legis Moyfis“ et nulla interposita mora v. 2. „attulit Legem

„coram multitudine virorum et mulierum, et le-
 „git in eo.„ Quantum vero ad tempus Antiochi,
 post istam persecutionem α) „Filiis Israel i Mach.
 „3. v. 46 congregati sunt, et venerunt in Maspha
 „contra Ierusalem, ieiunauerunt, et expan-
 „derunt libros legis.„ β) Ibid. 12. v. 9. Ionathas
 scribit spartiatibus: „Nos cum nullo horum indige-
 „remus, habentes solatio sacros libros, qui sunt
 „in manibus nostris.„ Et hoc modo eneruatum
 erit illud, in quo aduersarii lit. α confidere solent.
 (Ad β Propter rationem antea datam, et authori-
 tatem librorum Esdrae, et Machabaeorum, ut po-
 te Canonorum ab illo 4. Esdrae dicto tanquam
 apogrypho in hac librorum collisione rece-
 dendum erit. Ad γ Esdras, ex mente PP. Spiritu
 Prophetiae collustratus, S. libros corrigendo, ab
 erroribus, qui temporum iniuria irreperunt,
 mundando, interdum quaedam addendo, uti
 quidam putant illud Deut. ult. a v. 5., et illam for-
 mulam „vsque praesentem diem etc.„ E.g. Deut.
 3. v. 14. Ios. 4. v. 9. et alibi SS. librorum, catalo-
 gum condendo, S. Textum reparauit. Si plus di-
 cant Patres, uti S. Basilius, ex mente libri 4 Esdrae
 loquuntur, cuius authoritatem non recipimus.

§. III.

P u r i t a s.

Sunt, qui Textui Hebraeo nimiam attribuunt puritatem, asserentes eum ubiuis supremo splendere nitore, sunt ex aduerso, qui eum, vt vel malitia Iudaeorum, vel aliorum orthodoxae fidei aduersariorum, aut incuria librariorum erroribus etiam substantialibus, contra fidem et bonos mores deprauatum esse contendunt. Nos, qui media via incedimus, libenter concedimus Textum Hebraeum suos habere naeuos, facile tamen, adhibitis regulis hermeneuticis detegendos et corrigendos, eos autem esse contra fidem, aut mores, vel a malitia Iudaeorum proficisci pernegamus.

P R O P O S I T I O.

Textus Hebraeus nec malitia Iudaeorum, nec alio casu errore quodam substantiali est defoedatus.

I. Iudaei nec ante Christum et Apostolos Textum sacrum corruerunt; alias cerro a Christo vel Apostolis de hac corruptione, qui minora non tacuerunt, fuissent reprehensi; nullibi autem reprehensionem aliquam legimus, sed potius eos Christus ad acuratam S. Textus lectionem remittit Io. 5. v. 39. „Scrutamini scripturas,, non mi-

nus

nus ad auditionem Scribarum et Phariseorum, licet hominum pessimorum, qui Matth. 23. v. 2. in cathedra Moysis sedentes singulis Sabbathis Act. 15 v. 21. S. libros legebant et explicabant. II. Nec post tempora Christi et Apostolorum. Hanc enim corruptionem Iudaeis afflictam esse ostendunt α.) Nimia, quam Iudaei erga S. Textum semper habuere, religio et reuerentia, quae tanta est, ut testetur Philo in Lib. de egressu Israel ab Aegypto, quem citat Euseb. Lib. 8. Cap. 2. Praepar. Euang.: „Quemlibet Iudaeum centies potius moriturum, „quam ut pateretur, Legem in aliquo mutari., „β.) Perfectate testimoniorum V. T., in Noua Lege a Christo et Apostolis citatorum, concordia. γ.) Singularis Dei pro ecclesia sua vigilantis cura et prouidentia, qui Iudaeis ad Rom. 3. credidit eloquia Dei, eosque nostros librarios constituit, ut dispersi per vniuersum orbem Ecclesiae suae, pariter per omnes mundi plagas dispersae, deferrent libros, ex quibus paganos aliosque incredulos varicina aliasque veritates de Christo, eiusque lege, et Religione doceret. δ.) Modo dicta eorum cum sacris codicibus per vniuersum orbem longe lateque dispersio. ε.) Si vnquam corruptionem attentaissent, nonne clariora contra se testimonia corrup-

pis-

pissent. Nemo enim gratis malus est. E. g. α.) illud Ps. 2. v. 7. יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אֲתָדָה אֲנִי הַיּוֹם. Iehoua, siue Dominus, dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te. β.) γ. 12. נִשְׁקוּ-בֶרֶךְ Osculemini filium, id est Filium Dei omnem reuerentiam exhibete. γ.) II. 53. כִּי-יִלָּד מָכָה אֱלֹהִים וּמָעַנָה quod verti potest: Percussum Deum et humiliatum ibid. 9. v. 5. יֵלֶד-לָנוּ וְגו' Quoniam puer natus est nobis etc. et innumera alia, ex quibus Diuinitatem Messiae, aliaque N. L. dogmata, quae tam pertinaciter negant, sat efficaciter contra eos probamus. Non minus ex perfecta N. T. cum Veteri concordia, singulari Dei prouidentia, sacrorum codicum per vniuersum orbem dispersione, secunda propositionis pars facile euincitur. Aut ab aduersariis ostendatur error.

§. IV.

*Argumenta Aduersariorum.***I. Ex assertis erroribus desumptum.**

In Textu Hebraeo legitur α.) Gen. 8. v. 7. וַיֵּצֵא וַיֵּצֵא יוֹשֵׁב Et egrediebatur (coruus) egrediendo et reuertendo. LXX. autem legunt: Καὶ ἐξελθὼν ἐκ ἀνέστρεψεν. Et egressus non rediit. Ita et PP. Vulg. Nec non lectio LXX. etc. conuenit

nit cum contextu; Noe enim v. 7. emisit post cor-
uum columbam. β.) Ps. 16. (iuxta Vulg. 15.) v.
10. : לֹא תִתֶּן חֲסִידְךָ לִרְאוֹת שְׁחָתָה : Non dabis
Sanctum tuum videre foueam. S. Petrus Act 2.
v. 31. habet ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν.
Neque caro eius vidit corruptionem. Pari-
ter LXX. ἡ ψυχή σου εἶδεν διαφ-
θοράν. Neque dabis Sanctum tuum videre cor-
ruptionem. γ.) Ps. 22. (Vulg. 21.) v. 17. כַּיָּאֲרִי
: יָדַי וְרַגְלָי : Sicut leo manus meas et pedes meos.
LXX. longe melius : ὥρυξαν χεῖράς μου, καὶ πό-
δας μου. Foderunt manus meas et pedes meos.
Ita et Vulg. δ.) Is. 9. v. 6. וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא וְנִי :
Et vocabit nomen eius Admirabilis. legendum
autem est cum LXX. καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ.
Et vocabitur nomen eius etc. ε.) Ibid. 40. v.
5. וְרָאוּ כָל-בָּשָׂר יְהִדְיוּ : Et videbunt omnis caro
pariter. S. Lucas Cap. 3. v. 6. ex 70. ita legit.
καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ. Et vi-
debit omnis caro salutare Dei. ζ.) Ibid. 53.
v. 8. : מִפְּשָׁעַי נָגַן לִמּוֹ : Propter praeuaria-
tionem populi mei plaga eis. Legendum est ἰη
Ei, scilicet Christo. LXX. Ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ
λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. Propter iniquitates
populi mei ductus est in mortem. η.) Ier.

23. v. 6. וְזֶה שְׁמוֹ אֲשֶׁר יִקְרְאוּ יְהוָה צְדִיקָנוּ. *Et hoc est nomen, quo vocabit eum.* Legendum utique est יִקְרְאוּ. *Vocabunt* (scilicet Christum) *Iehoua iustitia nostra.* θ.) Zach. 9. v. 9. הִנֵּה מַלְכֶּךָ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשֵׁעַ הוּא. *Ecce Rex tuus veniet tibi Iustus, et Saluatus ipse.* Sine dubio autem legendum מוֹשִׁיעַ *Saluator.* Ita LXX. σωζων *Saluans*, siue *Saluator.* 1. Psal. 14. (Vulg. 13.) defuncto octo versus a) ab Apost. ad Rom. 3. a v. 13. vsque ad 18. inclus. citati scil. 1. „Sepulchrum patens est guttur eorum: 2. Linguis suis dolose agebant: 3. Venenum aspidum sub labiis eorum: 4. Quorum os maledictione, et amaritudine plenum est: 5. Veloces pedum eorum ad effundendum sanguinem: 6. Contritio, et infelicitas in viis eorum: 7. Et viam pacis non cognouerunt: 8. non est timor Dei ante oculos eorum., b) Versus hos habent LXX. c) Nec non vetustissimus quidem Codex Anglicanus, d) et Vulgata. Plura alia vid. apud Class. Philol. S. Lib. 1. Tr. 1. de Textus Hebraei puritate.

§. V.

R e s p o n s i o.

Textum Hebraeum sua habere menda, et longe plura, quam modo sunt adducta, in Parte

IV.

IV. et V. ostendimus. Vera et indubitata, recte ait Lud. Capell. in Critic. S., menda esse in Textu Hebraeo. Sed ex parte detecta sunt, et ad alia deregenda sola sana crisi regulis hermeneuticis opus est. Nec officiunt fidei aut moribus. Cum autem Argumenta relata sint Theologorum Catholicorum Cani, Billuardi, et quorundam aliorum, ex principiis Catholicis ipsis obuiare licebit. Nullus Catholicorum, saltem a tempore Tridentini, Vulgatam nostram, puritate essentiali dotatam esse negabit. „Sacrosancta“ enim „Synodus Sess. IV. „statuit, ... vt haec ipsa vetus, et Vulgata editio, „..... in publicis lectionibus, disputationibus, „praedicationibus et expositionibus pro Authentica habeatur; et vt nemo illam reiicere quouis „praetextu audeat. „Haec decreuit non obstantibus mendis forte mille, quibus eo tempore erat deformata. „Ideo“ enim „Pius IV....“ refero ipsa Praefationis Bibliis nostrae praefixae verba „lectissimis aliquot sanctae Romanae Ecclesiae, „aliisque tum sacrarum literarum, tum variarum „linguarum peritissimis Viris, eam prouinciam „demandauit, vt vulgatam editionem Latinam „adhibitis antiquissimis codicibus manuscriptis, „inspectis quoque Hebraicis, Graecisque Biblio-

rum

rum fontibus accuratissime castigarent.
„ Quod itidem institutum S. Pius V. profecutus
„ est. Verum Conventum illum, ... iam dudum
„ intermissum, Sixtus V. studio reuocauit, et
„ opus tandem confectum typis mandari iussit.
„ Quod cum iam esset excusum animadu-
„ tens non pauca in Sacra Biblia praeli vitio ir-
„ repfisse totum opus sub incudem reuocan-
„ dum ... decreuit; sed morte praeuentus,
„ Sub initium Pontificatus Clementis VIII., cura
„ eiusdem Pontificis opus, in quod Sixtus V.
„ intenderat, perfectum est., Huius Romanae
Correctionis in latinis Bibliis Editionis Vulga-
tae, iussu Sixti V. recognitis, loca insigniora col-
legit Fr. Lucas Brugenſis, et praeter haec menda,
a Correctoribus Romanis inuenta in aliquo libel-
lo alias lectionum varietates siue menda comple-
tente exhibet, „quibus“ (vti ait) „possit per-
„ fectior reddi feliciter coepta Correctio etc.,
Quae vide in fine Bibliorum Vulg. Edit. vna cum
Selectis annotat. Auctore Io. Baptista Du Hamel
Venetiis 1755. Qui in epistola dedicatoria secun-
do libello praemissa testatur, ab Illustriss. Card.
Bellarmino, qui fuit vnus e Correctoribus Roma-
nis, Capua 6. Decembris 1603. ad se scriptum
S fuisse

fuisse: „Scias velim, Biblia Vulgata non esse a
 „nobis accuratissime castigata, multa enim de in-
 „dustria iustis de causis pertransiimus, quae cor-
 „rectione indigere videbantur.,, Similia vide
 ibidem in literis Io. Bapt. Bandini Praefecti Ty-
 pographiae Vaticanae, ad Moretum Romae da-
 tis, et in Praef. paulo ante citata. „Sicut nonnul-
 „la consulto mutata, ita etiam alia, quae mutanda
 „videbantur, consulto immutata relictæ sunt.,, Si-
 leo ea, quae ob imbecillitatem humanam intacta
 permanferunt. Et quot noui errores hucusque,
 impressionibus vbiuis locorum toties iteratis, ir-
 repserint? Iam non obstantibus tot erroribus,
 etiam ante correctionem peractam, Vulgata
 semper vt purum verbum Dei, etiam ab obiicien-
 tibus habitum fuit, quare non modo Textus He-
 braeus?

Deinde obiecta nihil minus ob rationes,
 §. III. datas, quam malitiosam Iudaeorum corru-
 ptionem probant.

Praemissa hac generali responsione ad sin-
 gularē responderetur. Ad *α*) Nequidem l.c. mendum
 continetur. Vertendum enim est: *Coruus exi-
 uit exeundo, et reuertendo*. Id est, more auium
 huc illucue per aera volitando, et reuolitando,

forte

forte etiam ad tectum arcae. LXX. autem et Vulg. negant reditum in arcam, quem Textus Hebraeus non asserit. Ad β) Pariter nullus est error שחר enim a rad. שחר *corrupit*, significat etiam *corruptionem*. Significat quidem etiam *foueam*, sed per Metonomiam quasi *corruptionis locum*. Vid. Lex. Buxtorff. Et ideo ita recte verterunt LXX., Vulg. et alii. Vid. Biblia Hebr. cum interlin. interpretat. Lat. Xantis Pagnini. Ad γ) Non omnes codices legunt כַּאֲרִי *sicut leo*, sed antiquiores habent כַּאֲרוּ cum א Epenthico a rad. כרר *transfodit*. „Sic et R. „Iacob,, (Verba sunt Lexic. Buxtorff. V. אֲרִי) „Collector Masorae in ordine אר scribit, se in „quibusdam correctis exemplaribus inuenisse „כַּאֲרוּ. „ Ita legunt adhuc vetustissimi Codd. Vid. Calmet in h. l. Ita Syr. qui ex suo codice vertit כוּעַ *Transfixerunt* a rad. כוּעַ *Scidit, transfixit*. Ideo utique recte verterunt LXX. ὤρυξαν etc. *Foderunt*. Alias solutiones vide apud Glass. de Textus Hebr. in V. T. Puritate. Ad δ) Mendum l. c. ex punctis vocalibus ortum est. Puncta autem, cum non sint auctoritatis diuinae, sed tantum humanae, utpote a Rabbinis, qui Masorethae dicuntur, post tempora S. Hieron. modo

S. Textui addita, habita sufficienti ratione, sicut in hoc loco, mutare licet. Legimus itaque יְקָרָא non יִקְרָא. α.) Ita legerunt I. XX. καλεῖται, β.) Symmachus κληθήσεται, γ.) Adeo Paraphr. Chald. וְאֵתְּקָרִי שְׁמָה Et vocabitur nomen eius. δ.) Syr., Arab., VV. RR. ε.) Hanc lectionem exigit subsequens Nominat. וְשְׁמִי Nomen eius. Et qualis esset sensus? Paruulus natus est nobis, et vocabit nomen eius Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis etc. Sic tamen ignoraretur, quomodo sit vocandus, consequenter το יְקָרָא aliis punctis scilicet יִקְרָא legendum est. Glassius ad h. l. negat etiam mendum inesse punctis; sed esse idiotismum linguae sanctae, „quo futurum
 „actiuum sine supposito saepe passiuam habet si-
 „gnificationem. . . . Tertiae enim Personae
 „verborum actiuorum apud Hebraeos saepissi-
 „me vsurpantur indefinite, nullo Nominatiuo
 „expresso, atque propter id vel verbum acti-
 „uum passiuè interpretandum: vel ei commo-
 „dae vocis Nominatiuus subaudiendus est. . . .
 „Nehem. II, 7. Epistolas tradant mihi, h. e.
 „Tradantur mihi Epistolae: vel tradant scilicet
 „scribae tui. Alia exempla sunt Iob. III, 3.
 „Mich. II, 4. Hab. III, 17. etc., Ad ε.) Quid
 ergo

ergo sequitur contra fidem aut mores, si *mendose* omissum sit το *Salutare Dei*, nonne hanc vocem adhuc legimus in LXX. et S. Luca? Nonne integri Hagiographorum libri perierunt? vti ad ι.) dicemus Nec non τὸ *Salutare Dei* Vulg. hic loci omisit? Ergo et Vulg. essentialiter esset corrupta, quis hoc Catholicorum dicere audebit? Ad ζ.) a) Quis lingua Hebraea mediocriter imbutus ignorat το לְמִי etiam significare *Ei*, in quo το מ Epenthice additum est, vti מִמֶּנִּי *A me*, et מִמֶּנּוּ *A nobis*, מִמֶּכֶם *A vobis*. b) το לְמִי significat non tantum *Eps*, sed et *Ei*. Ex. gr. Is. 44. v. 15. וַיִּסְגֹּד-לְמִי *Et incuriauit se Ei*. c) R. Kimchi in Is. 44. v. 15. το לְמִי significat *Ei* et *Eis*. d) In Iob το לְמִי saepe vsurpatur pro לו E.g. Cap. 27. v. 23. יִשְׁפֹּק עָלָיו כַּפָּיָם וַיִּשְׂרֹק עָלָיו מִמְּקוֹמוֹ *Plaudet super eum manibus suis, et sibilabit super eum de loco suo*. En το מ in Singulari bis ponitur. Ad η.) Iterum, si error sit, afficit solummodo puncta Masoretica, ponatur tantum loco Vau cholem (וּ), Vau schurek (וִ), tunc legitur יִקְרְאוּ *Vocabunt*. Ita legit Syr. in suo codice. Bellarminus legendum esse dicit יִקְרְאוּהוּ *Vocabunt eum*. Glassius iterum iuxta regulam,

in hoc §. ad δ.) datam ait interpretandum esse, et *vocabitur*, vel *vocabit eum*, scilicet Iuda et Israel, de quo in hoc ipso ψ. dicitur: *In diebus illis saluabitur Iuda, et Israel habitabit confidenter.* (Quid igitur connaturalius sequitur? quam) *Et hoc est nomen eius, quo vocabit eum*, (Iuda, scil. et Israel) *Iehoua, Iustitia nostra.* Ad θ.) triplex dari solet responsio, prima: Si το נִשְׁעֵי fit error, est detectus ex collatione α.) cum LXX., qui verunt σωζων *Saluans*, siue *Saluator*. β.) cum Paraphr. Chald. quae vertit פֶּרִיק *Servator, Redemptor*. Secunda: Varabl. Pagn. Clarius et alii negant esse mendum, ideo iuxta eos est in Part. Niphal, significatque *Saluatus*, quod de Christo proprie dicitur; quia innocens actus in crucem et mortem sua virtute saluus et rediuiuus, die tertia a morte e sepulchro resurrexit. Tertia est Corn. a Lap. in h. l., qui ex Clario a Castro ait נִשְׁעֵי non esse Participium, sed Nomen, idem actiue significans, quod Iescua, Iosue, et Iesus, id est, *Saluator*. Litera Nun (נ) itaque in το נִשְׁעֵי est Heemantica et formatiua Nominis, vti est in נִפְתָּלִי Nephthali, *Aequiparatio*, נִמְרֹד Nemrod, *Rebellis*, aliisque nomi-

minibus propriis, aequae ac appellatiuis, ut נֶאֱמָן Neeman, *Fidelis* actiue, id est, qui seruat fidem, נִפְעוּל Peruersus, qui scil. peruersa cogitat, agit. Ad a) Respondet S. Hieronym. in Praefat. in 16. lib. Comment. Isa. „Omniem „scripturam mente perlustrans animaduerti „hoc testimonium de Psalmis et Isaia esse con- „textum. Nam I. et II. legitur Psal. 5. v. 11. III. Psal. 140. (Vulg. 139.) v. 4. IV. Psalm. 10. (Vulg. 9.) v. 7. V, VI, et VII. Isa 49. v. 7. 8. VIII. Psal. 36. v. 2. (Vulg. 36. v. 1.) Vid. Orig. in Epist. ad Rom. Cap. 3. Ad b) Negat id S. P. loco modo citato dicens: „Omnes Graeciae „Tractatores, qui nobis eruditionis suae in Psal- „mos Commentarios reliquerunt, liquido con- „fidentes, in Hebraico non haberi, nec esse in se- „ptuaginta Interpretibus. „ Si itaque modo sint in LXX. et in nostra Vulgata, ex Apostolo ad Rom. desumpta sunt, per quod constat ad c et d. Insuper ad illum particularem Cod. Anglicanum recte dicit Bellarminus. „Quod neque verba „omnia sint Hebraica, vt illud מוֹרָס Sors, nec „etiam phrasis, praesertim in illo versu: אֲשֶׁר מְלֵא מְרָרָה מְלֵא Quorum os dolus, et amaritudo impleuit. Non enim Hebraei Ver-

bum ad finem collocare solent. Denique integri libri, in aliis diuinis libris modo adhuc citati, perierunt, ex quibus probabilius faltem aliqui, vti Liber Enoch Epist. S. Iud. 14, Samuelis Videntis, Nathan Prophetæ, et Gad Videntis, 1. Paralip. 29. v. 29. Tria millia Parabolæ Salomonis 3. Reg. 4. v. 32. Cantorum eiusdem ibid. fuerint diuini; ex hoc tamen nullus inferet moderna Biblia esse corrupta, ergo multo minus, si aliqui versiculi casu quocunque exciderint. Obiici adhuc solet, quod ex propria Iudæorum confessione in opere, quod nominant סופרים id est *Correctio Scribarum*, varia loca a Rabbinis fuerint correctæ, at hanc correctionem ad alia commenta Talmudica infra remitemus.

§. VI.

Argumentum II.

Ex authoritate PP. desumptum.

α.) Iustinus in Dial. cum Triphone, β.) Euseb. Lib. 4. Histor. Cap. 18., γ.) Origenes Hom. 12. in Ierem. δ.) S. Hieron. in Epist. 89. ad S. Aug. in Cap. 5. Mich., et in Cap. 3. ad Galat. ε.) S. Chrysost. Hom. 5. in Matth. suspi-

spicantur Iudaeos in Hebraeis codicibus in odium Christianorum quaedam corrupisse.

§. VII.

R e s p o n s i o.

Ad α.) S. Iustinus, Euseb. Orig. non de corruptione Textus Hebraei, sed de quibusdam codicibus LXX. intelligendi sunt. Ait enim S. Iustin. loco citato: „Quod illi multos
 „et integros locos illarum ex translatione eo-
 „rum, qui cum Ptolomaeo fuere, seniorum su-
 „stulerint, in quibus clare hunc ipsum cruci-
 „fixum Deum, et hominem esse, eumque in
 „cruce pendere, et mori praenuntiarum esse
 „ostenditur, scire vos volo.„ Ad β.) Euse-
 bius nihil aliud dicit, quam Triphonem a Iusti-
 no conuictum fuisse, Maiores suos ex scripturis,
 scil. ex versione LXX. quaedam erasisse. Ad γ.)
 De eadem Versione loquitur Orig. in illud Ie-
 rem. 17. v. 1. *Peccatum Iuda scriptum est stylo*
ferreo etc. „Deinde“ (ait loco citato) „sequi-
 „tur Prophetia, quam nescio apud LXX. non
 „inuenientes, in caeteris editionibus, quae cum
 „Hebraeo sermone consentiunt, reperimus.„ Et
 infra „Iudaei, qui exemplaria nonnulla falsarunt,

„etiam in hoc loco pro peccato Iuda peccatum
 „eorum posuerunt. „ Ad δ.) S. Hieronymus
 loquitur de versionibus Aquilae, Symmachi,
 et Theodotionis, dicitque in cit. Epistola, se
 voluisse ex Hebraeo vertere diuinos libros, vt
 restitueret, a Iudaeis, scil. in versionibus suis,
 vel omissa, vel corrupta. In aliis Commenta-
 riis suis, antea citatis, solummodo dubitat; men-
 tem autem suam explicat in Comment. in Is. 6.
 quae post Commentarios, modo citatos, scri-
 psit, vti patet ex Praef. Comment. in Isa. vbi
 argumentis, pag. 267. et 268. lit. β.) a nobis
 adductis, cum Orig. probat Textum Hebraeum,
 nec ante, nec post Christum a Iudaeis depra-
 uatum esse. Ad ε) Non minus S. Chrysostom.
 de Versionibus Aquilae, Symmachi et Theo-
 dotionis, qui in odium Christianae fidei et re-
 prehensionem LXX. multa perperam posue-
 runt, intelligendus est.

§. VIII.

Argumentum III.

A ratione desumptum.

Si Textus Hebraeus assertam haberet pu-
 ritatem, α.) in explicandis S. Bibliis ex Vulga-

ta, ad eum recurrere liceret, β .) arque ex eo in multis locis corrigi posset, γ .) differt enim non raro a Textu Hebraeo, δ .) Vulgata autem, et quidem sola, in Trid. Sess. 4. declarata fuit ut authentica, ϵ .) Non vero Textus Hebraeus.

§. IX.

R e s p o n s i o.

Ad α .) Omnino. Vid. pag. 261. Quovis enim tempore SS. PP., Interpretes, alique Theologi a Vulgata ad Textum Hebraeum dicta sua ex eo magis declarandi et corroborandi causa recurrerunt. Quin imo etiam huius linguae ignari saltem Versionibus, uti Xantis Pagnini, Ben. Ariae Montani, nec non aliorum, qui Textum Hebraeum ad literam reddiderunt, usi sunt, aut Commentarios, qui sua ex Fonte hoc hauserunt, consuluerunt. Ad β) Etiam ex eo iussu summorum Pontificum, et quidem post Tridentinum fuit correctâ, Vid: pag. 272. Ita tamen, ut haec correctio non tangat res fidei et morum, in rebus enim, fidem et mores concernentibus, nunquam inter eam et Textum Hebraeum erat differentia; per quod simul constat ad γ .) Ad δ .) Verum est,

est, quod *Vulgata sola* fuerit declarata ut authentica, sed *non sola* excludit solummodo Editiones latinas, non Fontem etc. Sacrosancta „Synodus“ (sunt verba Trid. Sess. 4.) „considerans non parum utilitatis accedere posse „Ecclesiae Dei, si *ex omnibus latinis editionibus*, quae circumferuntur sacrorum librorum, „quaenam pro Authentica habenda sit, innotescat; statuit, et declarat, ut haec ipsa vetus, „et *Vulgata editio*, pro Authentica habeatur etc. „ Ad 2.) Eo ipso, quod versio haec latina ut Authentica sit declarata, etiam fons Hebraeus, quia ex eo *Vulgata* quoad plerosque V. T. libros fuit translata, ut Authenticus fuit habitus; licet nova authenticae suae declaratione non indiguerit, fuit enim, et mansit a Genesi sua, usque ad hodiernam diem Authenticus, uti demonstratum modo ibimus.

§. X.

A u t h e n t i c a.

Definitionem Authenticae Theologi mutuarunt a Iurisperitis, iuxta quos Authenticum est: *Scriptum, quod testimonio sufficiente munitum publicam fidem habeat, ut nec in dubium*

reuocari possit. Cod. Fabrian. Lib. 7. Tit. 15. def. 1. vel vt Walton habet Proleg. VII. N. 16. est: *Scriptum aliquod, quod ex se fidem facit in iudicio, et supremæ est auctoritatis, ut a nullo reiici, vel in quaestionem vocari debeat.* Quaestio igitur est, an adhuc antiquam hanc suam habeat authenticam, siue supremam auctoritatem? Et est

P R O P O S I T I O.

Textus Hebraeus est adhuc authenticus.

Propositio haec fuit ex antea dictis a pag. 267. de *Textus Hebraei Puritate*; quot enim argumentis eius puritatem probauimus, tot, et iisdem simul eiusdem Authenticam et supremam auctoritatem. Hanc enim accepit a Spiritu S. eamque retinuit *α)* vsque ad Christum et Apostolos, ex quibus argumenta sua et testimonia praecipue contra Iudaeos deprompserunt, eosque confutarunt. *β.)* Non minus per 5. prima saecula; Authenticam hanc probat Orig. in 8. Lib. in Isa. S. Aug. in Lib. 15. de Ciu. Dei Cap. 13. Hier. in Cap 6. If. Insuper Vulg. nostra, quam authenticam dicimus, ex eo facta est. *γ.)* Et vsque modo; si enim Authentia eius attenuata esset, ergo per Tridentinum; sed adeo ii, qui
in-

interfuere S. Synodo, vti Andr. Vega L. 15. in C. Trid. Cap. 9, Diego Payua in Apol. pro C. Trid. Lib. 4., Hier. Oleaster in Praef. Commentariorum suorum, Salmeron Prol. 3. agnoscunt adhuc eius Authentiam. Imo Salmeron l. cit. „Licebit nobis“ (ait) „salva Concilii auctoritate tam ex Hebraicis, quam ex Graecis exemplaribus sumere efficax argumentum tanquam ex Textu Scripturae Sanctae etc.“

§. XI.

Celebriores Codices, siue Editiones ante Typographiam

Celeberrima utique omnium S. Textus Hebraei siue Bibliorum Hebraeorum fuit illa prima, in qua Esdras post captiuitatem Babyloniam, vel solus, vel cum Synedrio omnes Hagiographos, tunc extantes, in vnum volumen redegit, et iuxta literarum Hebraearum numerum, in tot, scil. 22. libros distinxit, qui in 4. quinariorum diuiduntur: I. comprehendit תורה id est, *Legem*, siue 5. libros Moysi, II. librum Iosue, Iudicum et Ruth, duos Samuelis, duos Regum, et duos Paralipomenon. III. Isaiam, Ieremiam eiusque Lamentationes, Ezechielem, Da-

Danielem, et 12. Prophetas minores. IV. duos libros Esdrae, Psalmos, Prouerbia, Ecclesiasten, Canticum Canticorum. Denique Iob et Esther. Plures autem sunt Rabbini qui ob nimiam erga S. Nomen יהוה reuerentiam illud scribunt triplicato Iod. scil. יי' ideo etiam in Alphabetho suo Iod (י) reperunt, et sic 24. accipiunt literas, quare etiam, ut tot habeant S. libros *Ruth* a libro *Iudicum*, et *Lamentationes a Ieremia* separant. Rursus quia in dicto Alphabetho 5. literae duplices apud Hebraeos sunt, scil. כמנפץ id est Caph, Mem, Nun, Pe, et Tzade, quae in fine aliter scribuntur; hinc duo libri Samuelis, duo Regum, duo Paralipomenon, duo Esdrae, et Ieremias cum suis Lamentationibus non ut 5. sed ut 10 numerantur, quibus sic numeratis 27. libri numerantur, qui omnes iidem sunt, diuerso tantum modo numerati. Sed sicut nullum Prophetarum aliorumue Hagiographorum *αὐτόγραφον*, ita nec ipsius Esdrae extat. Nonnulli quidem nimis creduli, forte ex errore populari Bononiensium, vel alia falsa traditione decepti, uti Finus Adrianus in Flagello Iudaeorum, Lib. 4. Cap. 2. Ang. Roccha in Biblioth. Vatic. pag. 394. credunt

αὐτόγραφον Esdrae Bononiae apud RR. PP. Dominicanos adhuc asseruari. Sed quis hoc credat? Tacente id tota retro antiquitate. Arias Mont. Praef. de uariis Hebr. lect. hunc codicem, quem se vidisse dicit, ut antiquum et elegantem quidem laudat, sed non ut Esdrae αὐτόγραφον. Magnae etiam authoritatis est illa Masoretharum editio, in qua Masorethae Textui puncta vocalia, accentus, interpunctiones etc. post tempora Hieronymi (iuxta Walton circa annum Christi 500.) ad faciliorem textus lectionem apposuerunt, de qua infra. Alii Codd. Insigniorum Rabbiorum, quos summa cum diligentia scripserunt, correxerunt, iuxta quos alia exemplaria olim fuerunt descripta et correctata, sunt α.) סֵפֶר הִלְאֵלִי *Liber Hillelis*, scribitur etiam (הִלְאֵלִי vel הִלְלֵי). Cum autem plures huius nominis *Hillel* fuerint, dubitant Authores, cui prae alio hic Bibliorum Hebraeorum codex sit adscribendus; alii iudicant Hilleli Babylonico, qui tempore Christi vixit, multosque in sua schola, eosque celeberrimos Rabbinos numeravit. Alii Hilleli illi, quem Iudaei titulo נֹשִׁיבֵי id est *Princeps*, condecorarunt, atque uti Hotting. in Thes. Philol. L. I.

Cap. 2. Sect. 4. ait. circa annum 340. in Iudaea celebris fuit; de quo Epiphanius in Panario suo Lib. 1. Tom. 2. cum πατριάρχης, id est **הנשיא** *Princeps*, inter suos esset, postea baptizatus Christianorum suscepit sacra. Alii uti Ioh. Morin, Walton iuniori cuidam Hilleli, qui post Ben Ascher, et Ben Nephtali vixit: probatque hoc *α.*) quia codices tantae antiquitatis, qui scripti fuere saeculo IV, aut tempore Christi, non amplius extant. *β.)* Alias Masorethae et reliqui Critici libros suos ex hoc emendassent, nec Ben Ascher et Ben Nephtali in edendis codicibus suis tantum opere impendissent. Nec in tot locis inter se differrent, cum uterque ex hoc codice suos potuisset corrigere, et variantes lectiones tollere. Fuit enim iste codex Iudaeis celebratissimus, et iuxta eum ceteros codices correxerunt. Ita Abr. Zucuth in Iuchasin anno mundi 4956.

במלבורת ליאון הוציאו ספר הארבעה ועשר אשר
נקרא הביבליא שכתב אותם ר' הלל ומשם היו
מגיהם כל הספרים ואני ראיתי חלק מהם שנמכרו
באפריקא ובזמנו היה ט' מאוס שנה שנכתבו והקמתי
אמר בחלק הדקרוק בפסוק למען תזכרו שהחמוש היה
בטולטילא.

In regno Lion produxerunt librum quatuor et viginti, (scilicet librorum) qui vocatur Biblia, quos scripsit R. Hillel, ex quibus emendarunt omnes libros (scil. omnia exemplaria S. Codicis). Et ego vidi partem eorum, cum venderentur in Affrica. Et a tempore meo fuerunt nongenti anni, ex quo scripti erant. Et Kimchi dixit in parte altera Dikduk, i. e. Grammaticae ad versum: Vt memores sitis, Pentateuchum esse in Toletto.

β.) Codex Ben Ascher, qui etiam dicitur Palaestinus, Ierosolymitanus, item et Aegyptius, siue סֵפֶר יְרוּשָׁלַיִם בְּמִצְרַיִם *Liber*, siue Codex celebris in Aegypto. De quo Maim. in Hil. Seph. Thora. C. 8. S. 4.

וּסְפֵר שֶׁמִּכְנֹנוּ עָלָיו בְּדִבְרֵי אֱלֹהִים הַסֵּפֶר הַיְדוּעַ בְּמִצְרַיִם שֶׁהוּא כֹּלֵל אַרְבַּעַה וְעֶשְׂרִים סְפָרִים שֶׁהִיא בִּירוּשָׁלַיִם מִכְמָה שְׁנַיִם לְהַגִּיהַ מִמֶּנּוּ הַסְפָּרִים וְעָלָיו הָיוּ הַכָּל סוּמְכִים לְפִי שֶׁהִגִּיהוּ בֶן אֲשֶׁר וּדְקָדַק בּוֹ שְׁנַיִם הֶרְבָּה וְהִגִּיהוּ בְּעִמִּים רַבּוֹת כִּמוֹ שֶׁהֶעֱתִיקוּ וְעָלָיו סִמְכָתִי בַּסֵּפֶר הַתּוֹרָה שֶׁכָּתַבְתִּי כְּהִלְכָתוֹ.

Liber, cui innixi sumus in verbis, siue rebus istis, (scil. signandis sectionibus clausis et apertis) est liber celebris in Aegypto, ipse com-
pre-

prehendit quatuor et viginti libros, qui fuit in Ierusalem a multis annis, ut corrigerentur ex eo libri. (vtique Sacri, siue Biblici) Et super ipsum fuerunt omnes innixi; eo quod eum correxisset Ben Ascher, et magnam diligentiam impendit in eo annis multis, et correxit eum multoties, cum eum transtulit, et super istum innixus fui, (siue hunc secutus fui) in libro Legis, quem descripsi secundum formam eius.

Huius codicis lectionem Palaestini passim olim, sicut modo Europaei, secuti sunt. Fuit R. Aaron filius R. Mose de tribu Ascher vulgo dictus Ben Ascher Masoretha, ex Tiberiade iuxta Gennesareth, vel Rector Academiae, vel alias Rabbi valde celebris, floruit teste Gedaliah circa annum mundi iuxta aeram Iud. 4755. Christi 1040. γ.) Eodem tempore floruit R. Mose filius Dauidis de tribu Nephtali, vulgo, Ben Nephtali, qui pariter SS. librorum codicem summa cum diligentia edidit, qui dicitur ספר בבלי *Liber*, siue *Codex Babylonicus*, quem secuti fuere Iudaei Babylonii. Hi duo Ben Ascher et Ben Nephtali fuerunt aemuli, controuerfia inter eos solummodo fuit circa puncta vocalia et accentus, praesertim minores.

א.) Codex סיני Sinai est Pentateuchus correctus, de eo Elias in Tab. fractis:

סיני שם חמש מדוייק מדבר ממחלוקת הטעמים
כגון וישמע יתרו בגרשים ובסיני הוא ברביע ועוד
שם אל משה אל המדבר בזקף ובסיני בזקף גדול
ולא ידעתי מי חזה המחבר.

Sinai (est) nomen Pentateuchi correcti loquentis (siue tractantis) diuersitatem accentuum, sicut ad illud: וישמע יתרו cum Gereschaim, in Sinai, id est, in Pentateucho, qui Sinai dicitur ipsum (vel hoc verbum) cum Rebhia. Et adhuc ibidem אל משה אל המדבר to cum Zakef, et in Sinai cum Zakef gadol. Nescio autem, quis fuerit Author.

א.) Pentateuchus Ierichuntinus de hoc Elias loco citato:

חומש יריחו מסתמא הוא חומש אחד מוגה
בא מיריחו מדבר מענין חסר ומל' כגון בי כל
התועבות האל בחומש יריחו חסר ויו השנייה וכן
ילידי הענק ב' בענין ובחמש יריחו הראש מלא והשני
חסר.

Chumasch Iericho est exemplar Chumasch, siue Pentateuchi correctum venit, siue allatum est ex Iericho, loquens, siue tractans de vocibus defectivis et plenis, sicut (Leu. 18. v. 27.)

כל התועבות האלה In Chumasch Ierichuntino deficit *Vau* posterius. Sic (Num. 13. v. 22.) ad ילדי הענק bis in ea historia occurrit, et in Chumasch Ierichuntino primum plenum est, et secundum defectivum.

§) Praeter hos codices permulti adhuc, a Iudaeis, sine dubio etiam a Christianis descripti in Bibliothecis Christianorum asseruantur. Ita Arias Montanus Praef. de varia in libris Hebraicis lectione „Sunt nobis (ait) integra Biblia „ Hebr. manu scripta ante annos, vt scriptura „ docet, quadringentos: sunt in Compluten- „ si Bibliotheca nostris antiquiora: elegantissi- „ ma vidimus Bononiae in Praedicatorum mo- „ nasterio, et in Canonorum coenobio; vi- „ dimus Mediolani apud Dominicanos optima „ et antiquissima exemplaria. „

Cl. Kenn. in Praef. quae habetur Tom. Bibl. 1. Hebr. p. III. N. XXI. ait: „Numerum Co- „ dicum hic (in Tom. I.) collatorum (esse) „ prope septingentesimum, inter quos pro- „ fecto plures antiqui in Bibliothecis per varia „ regna repositi adhuc asseruantur. „

Ioh. Henr. Hotting. in suo Thes. Philolog. vetustissimi alicuius codicis Badensis mentionem

facit. „Haber (ait) et Marchio Badensis anti-
 „ quissimum exemplar ex Reuchlini Bibliothe-
 „ ca, quod Machabaeorum temporibus scri-
 „ ptum asserant.„ De huius codicis antiquitate
 Walton dicit: „Nec aliam fidem meretur, quam
 „ illud Bononiense Esdrae manu conscriptum.„
 Ioh. Morinus, qui superiore floruit saeculo,
 Exercit. Bibl. censet, „Apud Iudaeos codices
 „ MSC. annis quingentis vetustiores non re-
 „ periri.„ Antiquum aliquem codicem, qui
 olim in famosissima Bibliotheca Heidelbergensi
 extitit, laudat Iunius in versione sua latina 2.
 Chron. 26. v. 5. et 35. v. 3.

Refert etiam Cl. Goldhagen in sua intro-
 duct. in vtrumque T. p. 274. insignem quem-
 dam codicem Hebraeum Manuscriptum Colle-
 gii S. I. Moguntini. Iuvat hic principaliora
 ex Cl. Authoris descriptione adducere. „Est“
 inquit laudatus Author „vastae molis volumen,
 „ constans foliis membranaceis antiquis, lon-
 „ gitudine 18. pollices et 2. lineas, latitudine
 „ 13. pollices et $2\frac{1}{2}$ lineas exaequantibus“ (ca-
 pta sc. dimensione ad pedem Rhenanum) „nu-
 „ mero 211., vetustissimorum librorum more
 „ compactus, crassis tabulis et fibulis oblongis

„ gitur , clauditurque. Complectitur libros
„ *Iosue, Iudicum*, quatuor libros *Regum, Ie-*
„ *remiam et Ezechielem*, caractere gaudet
„ quadrato . . . exacto et nitido. Puncta
„ Masorethica ostendit, ductu tamen, et attra-
„ mento aliam, et sine controuersia recentio-
„ rem punctatoris manum indicante; cuius-
„ modi etiam sunt Masorethicae quaedam ad-
„ notationes ad marginem plerumque ac se-
„ rius adiectae. Textus ipse Hebraicus
„ continenti serie procurrit sine recentiore *Pa-*
„ *rascharum et Haftararum* adscriptione, sine
„ figuris et imagunculis Masorethicis, quae
„ ante sex circiter saecula appingi Hebraicis
„ codicibus coeperunt. Caeterum nullum in
„ eo criterium, ex quo de vera antiquitate co-
„ dicis pronunties, est reperire. Nec annus
„ consummati codicis, nec nomen librarii aut
„ punctatoris, nec nomen alterius, in cuius
„ gratiam scriptus fuerit, adnotata leguntur.
„ Ad frontem libri verusto latino caractere
„ notatur, huiusce codicis possessorem olim
„ fuisse *Sifridum, sacrarum literarum inter-*
„ *pretem, et Professore peritissimum, in lin-*
„ *gua Hebraica specialiter disertum, . . . suffra-*

„ ganeum Episcopum, Adolphi Archiepiscopi,
 „ et Electoris Moguntini (ibidem) legitur
 „ a Iudaeis magnam pecuniae summam fuisse
 „ collatam, ut hic liber de Christianorum ma-
 „ nibus, usum eiusdem habentibus, amouere-
 „ tur. Item : „ Cum Iudaeis visum fuerit hunc
 „ codicem concordare cum translatione S. Hieronymi,
 „ ubi ex Hebraeo sumpta est. Sub praecepti di-
 „ stricto per totam Hebraeorum nationem prohibuerunt,
 „ ne suos libros Christianis ... vendant, et commoda-
 „ tos ultra duos annos nequaquam irrequisitos relin-
 „ quant. „ legitur ibidem subscriptio: „ Volo,
 „ quod liber iste non destruatur, nec a Conuentu
 „ alienetur, sed catenatus ad librariam ponatur.
 „ tur. „

Fr. Caspar, etc.

Vicarius Prouincialis.

„ Ex his, „ subiungit Celeberrimus Author,
 verisimiliter statui potest de codicis antiquitate,
 „ qui, quae peculiaria vetustatis signa a Simo-
 „ nio et Iablonskio proponuntur, passim omnia
 „ habet. „

§. XII.

Celebriores Editiones a tempore Typographiae.

Biblia Hebraea typis mandata, et principaliora sunt sequentia: a) *Biblia Hebraica cum*

pun-

punctis in fol. Soncini in Italia 1488. cura Iosue Salomo filii Israel Nathan, manu Abraham illustris Rabbi Chaiim.

* Haec quidem sunt prima Biblia Hebraea id est integra; anno enim 1487. Hagiographa in fol., vt aiunt, minori Neapoli edita sunt.

β.) *Biblia Hebr. a Iudaeis impressa Pisauri in quarto an. 1494. correctissima cum punctis.*

γ.) *Ibid. eod. ann. sine punctis in fol. et quarto, correctissime. Aliae editiones sine punctis, Annis 1573, 1610, 1631, 1639, 1694, 1702.*

δ.) *In Octauo Brixiae 1594. cura R. Gerson Ben Mose. Ex qua editione Lutherus versionem suam Germanicam fecisse dicitur. Item alia Pisauri ad usum Iudaeorum.*

ε.) *Rabbinica cum Paraphrasibus Chaldaeis, et Rabbinorum Commentariis R. Sal. Iaschi, R. David Kimchi, R. Leui Ben Gerson etc. Venetiis an. 1518. cura Felicis Pratenfis, (qui a Iudaismo ad verae religionis sacra paulo ante transierat) typis Danielis Bomberg. Horum Bibliorum sex extant editiones scil. 1518, 1526.*

* Haec secunda editio in 4. in fol. a R. Iacob Ben Chaiim Tunis in Affrica a mendis primae editionis mundata est; insuper praeclaram Praefationem de Masora in communi, et singulariter de Keri

Cetibh, et aliis similibus Bibliis praeposuit, nec non continet Maforam magnam et parvam. Re-imprensa fuit 1549, 1568, 1617, 1619.

* Daniel Bomberg fuit natiuitate Antuerpiensis, incolatu Venetus, Typographus de literatura Hebraea meritissimus et famosissimus, linguae sacrae, quam a Felici Pratenfi modo citato edoctus fuit, peritissimus. Praeter Biblia Hebraea, suis sumptibus edita, librum illum Iudaicum, qui vulgo Talmud dicitur, ter edidit tantis quidem sumptibus, ut quaeuis editio 100000. ducatis constiterit. Porro de illo dicitur, ipsum in edendis libris plusquam 4000000. pecuniae expendisse, Vid. Lexic. Iocher, B. Vo. Mattaire annales Typographorum.

ζ.) Eiusdem an. 1518, 1521, 1525, 1528, 1533, 1544.

η.) *Sebast. Munsteri cum latina versione in fol. Basileae 1534. et 1546., quae vltima correctior et amplior est. Vtraque adiectas habet annotationes, e Rabbinorum Commentariis desumptas. Sine notis in 4. cura Sebastiani Munsteri, Basileae, typis Froben et Episcopi, 1536.*

θ.) *In 4. Vol. 4. Parisiis ex officina Roberti Stephani 1539. ... 1544. Eiusdem 7. Vol. in*

16. *Parisiis* 1544. ... 1546. Editio haec correctior est superiore.

* Fuit Robertus Stephanus pariter Typographus valde celebris, et linguae Hebraeae peritus.

i.) *Antuerpiae typis Christophori Plantini, Typographi percelebris, 1. Vol. in 4., et 2. Vol. in 8., et 4. Vol. in 16. pluries reimpressa scil. an. 1566, 1572, 1573, 1582, 1584, 1590. Editiones hae nitidissimae et correctissimae sunt.*

ii.) *Rabbinica Ioannis Buxtorffii in 4 Vol. in fol. Basileae 1618. 1619., iuxta secundam editionem Bombergicam 1549. Complectitur Textum Hebraeum, Paraphrases Chaldaeas, magnam et parvam Masoram, Commentarios Raschi, Aben Esra, R. D. Kimchi, R. Leui Ben Gerson, R. Suedias, R. Ieschaia.*

iii.) *Typis Iosephi Athiae, Iudaei Amstelodami, cum Praefatione latina Ioan. Leusden 1663. et 1667. 2 Vol. in 8. accurate impressa et expurgata.*

iv.) *Cum latina Versione Xantis Pagnini Ben. Ariae Montani etc. in fol. Francofurti ad Moenum 1717. Eadem in 8. ex officina Plantiniana Raphelengii 1613.*

v.) *Alia*

v.) Alia sunt Euerhardi van der Hooght Simonis, Reinecii etc.

Editionis recentioris sunt *Biblia Hebr. cum notis criticis quatuor Tomis in folio comprehensa Auctore CAROLO FRANCISCO HOVBIGANT, Oratorii Iesu Sacerdote, an. 1753. Lutetiae Parisiorum.*

Biblia Hebraea, siue Vetus Testamentum Hebraicum, cum variis lectionibus Beniamini Kennicott, Oxonii. Primus Tomus editus est 1776.

Ambo sunt Viri, de Textu Hebraeo optime meriti, in multis ephemeridibus relati, sed in inaequali crisi, a quibusdam eruditione etiam clarissimis, usque ad sidera tolluntur, a quibusdam aequae celebribus usque ad ima deprimuntur. De editione Bibliorum Hebraeorum antecitatorum Calmet sequentem fert censuram, notatu dignam: „Vniuersim (ait in Biblioth. S.) „ea Biblia Hebraica emendatiora censenda sunt, „quae Iudaeorum solertia, quam quae Christianorum opera prodire, a Christianis tamen „excusa elegantia praestant. „

§. XIII.

Polyglotta.

Polyglotta (gr. Πολυγλωττα) sunt multarum linguarum Biblia, in quibus S. Textus tribus saltem columnis, totidemque linguis exhibetur. Celebratiora sunt quatuor. I. Polyglotta quae dicuntur *Complutensia*, ita dicta, quia prodierunt Compluti. Complectuntur Textum Hebraeum, Versionem LXX, totam Vulgatam latinam, Paraphrasin Onkelosi, Nouum Testamentum graecum, sine spiritibus et accentibus cum versione latina. Haec Polyglotta studio, cura et impensis Ximenii, antea Ord. S. Francisci, deinde Cardinalis, collatis tamen studiis theologorum academiae Complutensis, edita Compluti ab anno 1514. ad 1518. 6 Vol. in fol. cum apparatu, Lexicis, Grammaticis, Indicibus, etc. „Archetypus sunt et norma „caeterorum (ait Cl. Calmet in Bibl. S.) Hebraeus Textus ibi castigatissimus; Graecus „N. T. absque Spirituum et accentuum notis; „Contextus septuaginta pluribus in locis emendatus, quo Hebraeo ac Vulgatae conformior fieret. Latinus alicubi discrepat, et a veteribus Manuscriptis, et a Vulgata Clementis

„VIII.

„ VIII. iussu edita, quae in Latinis Bibliis ab
 „ an. 1592. excusis hodie legitur. Chaldaeus
 „ pluribus in locis reformatus est, ita vt nul-
 „ lus alius Textus, excepto Hebraeo, primi-
 „ geniam integritatem ac puritatem seruet.
 „ Quare Polyglotta Ximenii raritate ac vetu-
 „ state sua potius, quam vtilitate reputanda. „

De Graeca, quam continent, versione LXX
 ait Walton Praeleg. IX. N. 28. „ Noua et mix-
 „ ta est haec versio partim ex septuaginta, par-
 „ tim ex Origenis additamentis, ex Theodotio-
 „ ne, partim ex Aquilae, Symmachi, aliorum-
 „ que Interpretum, imo et Commentatorum
 „ Graecorum verbis confarcinata. „ Similia
 habet Mafius, Vsser. apud Eundem l. cit.

II. *Biblia Polyglotta, Antuerpiae impressa,*
typis Christophori Plantini cura, et studio Bened.
Ariae Montani, Antuerpiae ab anno 1569. ad
annum 1572. sumptibus Philippi II. Hisp. Reg.
 Constant 8. Vol. in fol. Vetus Testamentum
 complectitur Textum Hebraeum, Versionem
 Chaldaicam Paraphrasin, scil. Onkelos in Pent.
 Ionath. in Prophetas, R. Iose et quosdam alios
 in lib. Iob, Psal., et חמש מגלות in 5 libros,
 scil. Cant., Ruth, Ecclesiast., Thren. et Est-
 her.

her. Versionem LXX. et Latinam, Nouum Testamentum praeter Graecum Versionem Syriacam et Latinam, omnes hae Versiones latine redditae sunt. V. et N. T. in 5 Vol. diuisum est, praeter 5 ista Vol. sunt adhuc tria: Primum continet Grammaticas et Vocabularia Hebraica, Graeca, Chaldaica et Syriaca, secundum Textum Hebraeum V. et Graecum N. T. cum Versione latina interlineari Xantis Pagnini, Tertium Tractatum de Idiotismis, Ponderibus, et Mensuris, Chronologiam, Geographiam ac Sacerdotum ornamenta. Ordinarie dicuntur Polyglotta Regia, quia iussu et impensis Regis Hispan. impressa sunt; dicuntur etiam Antuerpiensia a loco Typi, et interdum Plantiniana a nomine Typographi, qui vocabatur Plantinus. De his ait Calmet: „Hoc opus complu-
 „ tenses quidem elegantia et magnificentia su-
 „ perans, noua proprie eiusdem editio est, iis-
 „ dem erroribus Textus Chaldaici, Graeci ac
 „ Latini obnoxium. „

III. *Biblia Polyglotta, quae etiam dicuntur Heptaglotta*, id est 7 linguarum, *Michaelis le Iay*, studio et opera *Gabrielis Sionitae Maronitae*, *Ioannis Morini* et *Abrahami Eu-*
hel-

hellenfis in 10 tomis folio magno charta Imperiali Parisiis excusa. Praeter Textus et Versiones extantes in Regiis continent adhuc Pentateuchum Samaritanum, eiusque versionem Samaritanam vna cum latina versione Ioh. Morini, Versionem Syriacam V.T., et Arabicam vtriusque Testam., vtrique iterum addita est Latina Versio. De horum Polyglottorum editione ita disferit Walton Differt. de Linguis Orientalibus: Parisiensis... impensis Viri Clar.D.

„ Michaelis de Iay, qui licet Vir priuatus, animo
„ tamen excelfo et plane Regio propriis sumptibus opus edidit, Ecclesiae, omnibusque Theologiae et literarum studiosis vtilius, vt quod Bibliaria Regia, quae *Orbis miraculum* a quibusdam dicebantur. Dolendum vero apparatus et Prolegomena cum appendice in vltimum tomum reiecta, quae ad operis complementum pertinebant, ex diffidio eorum, qui operi praefuerunt, adhuc desiderari etc., Non obstante hac laude, qua merito extollit hoc opus, incusat Correctores huius editionis, ex quorum incuria multi irreperunt errores.

IV. Celeberrima omnium sunt Polyglotta, a Waltrono edita, quae contineant, vno ferme intuitu videre licet ex Titulo huic Operi praeposito, quem, cum Opus ipsum coram lego, addo:

addo: *Biblia S. Polyglotta, complectentia Textus Originales, Hebraicum cum Pentateucho Samaritano, Chaldaicum, Graecum, Versionumque antiquarum, Samaritanae, Graecae LXX, Chaldaicae, Syriacae, Arabicae, Aethiopicae, Persicae, Vulg. Lat. ... cum Textuum, et Versionum Orientalium Translationibus Latinis, cum Apparatu, Appendicibus, Tabulis, Variis Lectionibus, Annotationibus, Indicibus etc. Londini 1757.*

Complectuntur itaque *a.)* Textum Hebraeum vna cum Versione interlineari Xantis Pagnini et Ariae Montani, *β.)* Pentateuchum Hebraeo-Samaritanum vna cum Versione Ioh. Morini, *γ.)* Eiusdem Pentateuchi Translationem Samaritanam cum Versione Latina, vbi a Pentateucho suo differt, *δ.)* Versionem LXX. iuxta exemplar Vaticanum, vna cum Translatione Latina, *ε.)* et iuxta Manuscriptum Alexandrinum, ita, vt ad finem cuiuscunque columnae ponantur lectiones variantes, vbi a Vaticano recedit, *ζ.)* Paraphrases Chaldaicas, ex Bibliis Rabbinnicis Buxtorfi desumptas, vna cum Latina Versione Alphonsi de Zamora, *η.)* Versionem Syriacam ex Polyglottis Parisiensibus, *θ.)*

et Arabicam, vna cum Versionibus Latinis Gabrielis Sionitae, ι.) Aethiopicam Psalmorum, Cantici et N. T. vna cum Latina Versione Castellii, κ.) Persicam 4 Euangeliorum, vna cum Latina Versione Sam. Clerici, λ.) Latinam iuxta Editionem Vulgatam iussu Sixti V. et Clementis VIII. Praeter haec, quae SS. Textus et Versiones respiciunt, varii tractatus ad Apparatum necessarii Tomo primo praefixi habentur, nec non aliud volumen vltimo loco positum est, constans ex variis annotationibus, obseruationibus, collationibus variorum exemplarium antiquorum, Hebr., Graec., Lat., Sam., Chald., Syr., Arab., Aethiop., Pers., et tabulis, summo labore elaboratis, indicibus, aliisque huiusmodi.

Praeter Polyglotta ista sunt adhuc alia, scil. α.) *Polyglotta vulgo dicta Vatabli Heidelbergae an. 1586. 2. Vol. in fol.*, continent Textum Hebraicum, Graecum, antiquam Latinam Translationem S. Hieron., et nouam Xantis Pagnini cum annotationibus Vatabli (vnde Operi Vatabli nomen) excusa ab Hier. Commelino, Santandraea appellato. In quibusdam Codd. legitur: *Ex Officina Santandreana 1586.*, in quibus

busdam: *Heidelbergae* 1599., in aliis: *Ex Officina Commeliniana*. Eadem tamen sunt. P. le Long. Cornelio Bonauenturae Bertramo opus adscribit. Vid. eius *Dissertat. de Polyglottis*.

β.) *Biblia Polyglotta Heliae Hutteri Norimb.* 1599. Continent praeter Textum Hebraeum Vers. Chald., Graec., Lat. et Germ. LVTHERI. Nonnulla exemplaria habent Versionem Sclauonicam Editionis Virtemberg., quaedam Gallicam Geneu., quaedam Italicam ibid., quaedam Saxoniam, ex Versione LVTHERI desumptam. Complectuntur solummodo Pentat. Ios. Iud. et Ruth. Idem Psalterium, et N. T. Hebraice, Graece ac Germanice edidit. Item N. T. in 12. linguis, scilicet Syriaca, Hebraica, Graeca, Italica, Hispanica, Gallica, Latina, Germanica, Bohemica, Anglica, Danica et Polonica.

γ) *Biblia Polyglotta Davidis Wolderi, Hamburgi* 1596. continent praeter Versionem Germanicam LVTHERI, Graecam LXX, Latinam S. Hier., in quibus Plantinianam editionem se secutum esse asserit, nouam Pagnini translationem, cui notas in margine addidit, et quae Pagninus, ut ait, ad verbum de Hebraeo non expressit, ea verbotenus a se reddita, pariter

ad marginem seiunxit. Alia Biblia Polyglotta, plures antiquos Codd., Editiones Textus Hebraei vid. in Biblioth. Iud. Wolf. Biblioth. S. Le Long., Calmet.

§. XIV.

Lectiones variantes.

Duo Variantium genera in Textu Hebraeo deprehenduntur, alterum ex collatione S. Textus cum locis parallelis, libris V. et N. T., cum LXX. et aliis Graecis, Latinis, caeterisque Versionibus, cum Paraphrasibus Chald. cum Commentariis SS. PP., Rabbinorum praesertim antiquorum, cum Talmude, aliorumque, et Christianorum, et Iudaeorum libris, qui Textum Hebraeum in scriptis suis citare solent. Notandum autem est non quamlibet discrepantiam, ex librorum praecipue diuinorum collatione deprehensam, ad hoc genus Variantium pertinere. Nam Hagiographi, interpretes et alii scriptores non semper locum vel passum, ex Textu Hebraeo allegatum, verbotenus retulerunt, sed saepe solummodo verborum sensum expresse-
runt, eandem autem veritatem variis verbis referre potuerunt. E. g. tres Euangelistae et S. Petrus eandem vocem, in Baptismo Christi de
coe-

coelis auditam, verbis tamen inter se discrepantibus, et solummodo materialiter diuersis referunt. S. Matth. 3, v. 17. legit: Καὶ ἰδὲ, φωνὴ ἐκ τῶν ἑρηνῶν, λέγασα· Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. *Et ecce vox de coelis, dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo complacui.* Marc. 1, v. 11: Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν ἑρηνῶν. Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα. *Et vox facta est ex coelis: Tu es filius meus dilectus, in quo complacui.* Luc. 3, v. 22. Καὶ φωνὴν ἐξ ἑρηνῆ γενέσθαι λέγασαν. Σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ νῦν εὐδόκησα. *Et vocem ex coelo fieri dicentem: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.* 2. Petr. 1, v. 17. Φωνῆς ἐνεχθείσης αὐτῷ. . . . Οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν ἐγὼ εὐδόκησα. *Voce delata ei . . . Hic est filius meus dilectus, in quem ego bene placui.* Similiter igitur Hagiographi alique Scriptores eandem veritatem, in Textu Hebraeo contentam, aliis verbis citare potuerunt.

Aliud Variantium genus deprehenditur ex diuersorum codicum aut editionum eiusdem Textus collatione.

Dari in S. Textu Hebraeo eiusmodi Variantes luculenter demonstrant tot eiusdem S

Textus antiqui Codd., nouae et veteres editiones, si inter se conferantur. „Vix ac ne vix
 „ quidem (recte ait Lud. Capell. Crit. S. Lib.
 „ V. Cap. XI. N. VI.) inuenire possunt, (vt vt
 „ summa adhibeatur diligentia) duo cuiuscun-
 „ que tantum libri codices veteres manu exa-
 „ rati, qui in omnibus plane consentiant sine
 „ vilo prorsus discrimine. Quanto minus id
 „ sperandum est de tot codicibus, tam diuer-
 „ sis temporibus, et disitis inter se locis de-
 „ scriptis etc., Has admiserunt Viri in S. Scri-
 pturis Versatissimi vti Lud. Capell. Sixtin. Ama-
 ma, Bochart. Grot. Lud. de Dieu etc., inter
 quos etiam sunt, qui nimiam S. Textui He-
 braeo attribuerunt puritatem; vti Buxtorff.
 Vffer. Arnoldus Boot etc. Et recte. Nam hae
 Variantes non infringunt S. Textus Authorita-
 tem, nec officiunt eius puritati essentiali, in re-
 bus fidei et morum, vti pag. 272. ostendimus.
 Singularis quidem Dei prouidentia puritatem
 modo dictam nobis conseruauit, non vero acci-
 dentalem, non aequae necessariam; omnipo-
 tentia enim Dei sine necessitate non multiplicat
 miracula. Has Variantes collegerunt α.)
 Masorethae, quae dicuntur קרי כתיב *Keri*

Che-

Chetibh, id est, aliter est legendum, ac scriptum est, atque in margine, vel infra in modernis praecipue editionibus leguntur. β) Duo illi Rabbinii Ben Ascher et Ben Nephthali, quorum Variantes tantum circa puncta vocalia et accentus versantur, sic illud יִלְדִּי *Nati sunt* Gen. 41. v. 50. Ben Nephthali scripsit יִלְדִּי cum Kametz (ֿ), Ben Ascher יִלְדִּי cum Patach (ֿ); vocantur autem Variantes ab his Rabbinis collectae, מְחִלְפוֹת הַקְּרִיָּא *Variae lectiones*, quae in fine quorundam Bibliorum Hebraeorum conspiciuntur, nec non Tom. VI. Bibl. Polyglott. Walton, ubi simul Variantes inter Occidentales et Orientales, siue Iudaeos in terra Israel et in Babylonia degentes, leguntur. γ.) Alias inter editiones Athiae, Bombergi, Plantini et aliorum obseruauit Euerardus van der Hoogth quas in fine editionis suae refert. Nec non nouissime Cl. Kennicott in sua editione „multitudinem variantium (vtar eiusdem verbis) reuera mirandam nobis exhibet.

Ex his secundi generis Variantibus, in quocunque tantum loco occurrentibus, solummodo vna *ordinarie* lectio prima et genuina est; Hagiographi enim nullum vocabulum diuersimode scri-

pferunt. Reliquae vero, siue sint paucae, siue plures, menda sunt et errores, persaepe tamen leuissimi, et nullius ferme momenti. E.g. Gen. i. v. 14. legitur מארת *Luminaria*, 7. Codd. Kennicott. legunt מאורות cum duobus Vau cholem, 7. מאורת cum vno Vau cholem in penult. syllaba, 3. מארות cum vno Vau cholem in vlt. syllaba, sed quomodocunque legatur, nihil refert, significatio enim est eadem, vti vides. Diximus vna *ordinarie*; absolute enim fieri potest, quod praeter adductas Variantes in aliquem locum genuina, scilicet prima et Hagiographi in aliis codicibus adhuc lateat. Quis enim omnes codices legit, aut inter se contulit, vel conferre vnquam potuit? Regula ex variantibus lectionem seligendi genuinam est sana crisis, innixa regulis hermeneuticis, quas vid. in Opusculo Grammaticae Hebraeae et Chaldaeae.

Variantium autem originem, si quis scire desideret, est eadem, quae aliorum mendorum (excepta prima et genuina lectione) incuria scilicet, oscitantia, imbecillitas describentium, librariorum. Interdum etiam studiosa particularium quorundam codicum a sciolis, vel aliis

et-

etiam literaturae Hebraeae peritis attentata correctio. Varii autem codices ab aliena, vel etiam a prima manu correcti, a Cl. Kennicott. inter Variantes assignantur.

P A R S V I I.

DE

PRINCIPALIORIBVS VER- SIONIBVS.

Pars haec iterum in duas diuisa est Sectiones. Prima agit de Versione LXX. aliisque Graecis. Secunda de Chaldaicis, aliisque Orientalibus.

SECTION I.

DE VERSIONE LXX, ALIISQVE GRAECIS.

Versionis LXX. historia, eius Veritas, Cellulae, Libri versi, Existentia, Authentia, Codices et Editiones.

§. I.

H i s t o r i a.

Ptolomaeus non *Lagi* filius, vt quidam iudicant, sed Ptolomaeus Philadelphus, Rex

Aegypti, insignis librorum amator in locupletanda, quam exstruxerat, bibliotheca nullis percipit sumptibus. Is, cum ex Demetrio Phalereo Bibliothecario suo aliquando quaereret, quot in Bibliotheca sua haberet volumina? responsum tulit: *Se habere circa ducenta millia, sperare tamen se brevi habiturum quingenta millia.* Teste vero Aulo Gellio Lib. 6. Cap. vlt. Demetrius comparauit volumina septingenta millia. Demetrius iste Regi suggessit, Iudaeos habere libros, diuinam quandam legem continentes, qui Bibliothecae Regiae ornamento esse possent. Hinc, datis ad Eleazarum summum Sacerdotem literis, eumque rogauit, ut sibi mitteret cum Lege et caeteris libris sacris Viros linguae Hebraeae et Graece peritos, qui libros diuinos in Graecum transferrent. Et ut eo facilius Eleazarus Regis petitioni acquiesceret ex consilio Aristaei, (siue Aristaeae) custodis corporis Regis, nec non Sosibii et Andreae primatum custodum corporis Regis 100000 Iudaeorum a Patre suo in bello Syriaco et Phoenicio, vel alio quocunque modo captorum liberos in patriam remeandi facultatem concessit. Eleazarus Regios legatos per
huc

humaniter excepit, exemplar SS. Librorum literis aureis describi fecit, magna utique cum diligentia, et cum illo 72 Senes, ex quavis scilicet tribu sex viros, utriusque linguae et legis peritos, ac omnigenis virtutibus praeditos ad Regem Ptolomaeum misit, quos pariter Rex magno cum gaudio excepit, atque regis epulis iterato recreatos duxit Demetrius iussu Regis per aggerum illum septem stadiorum et pontem, qui insulam Pharum continenti adiungit, assignavit eis in hac insula domum remotam a strepitu iuxta antiquos quosdam scriptores, infra citandos, in 72. cellulas diuisam, in quibus a se inuicem separati, fusis prius ad Deum precibus, opus suum inceperunt, et iuxta Aristaeum, Iosephum caeterosque veteres scriptores Iudaeos et Christianos, spatio 72 dierum feliciter consummarunt, iuxta Sixtum Senensem anno 350. ante Christum, iuxta Bellarminum 291. Eusebium 280. Dionysium Petauinum 278. Bonfrer 272. Torniellus 245. Quae Versio ab his septuaginta duobus Viris numero rotundo nominatur Versio septuaginta, a loco siue vrbe, vbi facta fuit, Alexandrina.

§. II.

Veritas Historiae.

Hanc Historiam vt veram tota retro antiquitas venerata est. Referunt enim eam Aristaeus siue Aristaeas, huius historiae testis ocularis et primus scriptor, Vir praestantissimus, et inter Aegypti Procere facile Princeps, Regique ob eloquentiam, dexteritatem et alias eximias virtutes gratissimus, in epistola ad Philocratem fratrem suum, quae habetur Tom. I. Biblioth. Vet. Patrum. β.) Aristobulus apud Euseb. Caesar. de Praepar. Euang. Lib. 13. Cap. 12. γ.) Philo Lib. 2. de vita Mosis, qui plusquam centum annis ante Christum vixit. δ.) Iosephus Lib. 12. Antiq. Cap. 2. ex Saeculo I. ε.) Iustin M., qui floruit saeculo II. ζ.) Ex eodem Saeculo S. Irenaeus Lib. 3. adu. Haeres. Cap. 25. η.) Tertull. ex Saec. III. in Apolog. contra gentes Cap. 18. θ.) Ex eodem Saeculo Clemens Alexandr. Lib. 1. Strom. ι.) Euseb. atque ita porro alii per aetates sequentes, qui hac de re tractarunt, nullus eorum hanc historiam in dubium vocauit.

§. III.

Argumenta Aduersariorum.

Recentiores quidam totam historiam fabulosam,

sam esse contendunt; aiunt enim: *α.*) PP. et Scriptores, hanc historiam diuersimode narrant. *β*) Aristaeas, huius historiae author, simulauit se ethnicum, cum Iudaeus Hellenista ex Zelo pro Iudaeis et Stylo cognoscatur, adeo litterae supplices Demetrii ad Philadelphum, et Philadelphi ad Eleazarum summum sacerdotem Hebraismis redundant, *γ.*) Ptolomaeum Philadelphum hominem Ethnicum et pessimum, vti ex aliis historiis constat, laudat vt Pientissimum et Religiosissimum Principem, *δ.*) Demetrium Phalereum inducit tanquam Philadelphi gratia et fauore potentem, quem tamen idem ab initio regni sui, eoquod Ptolomaeo Lagi Patri Author fuit, vt a successionem Regni excluderetur, in exilium amandauit. *ε.*) Epistolae, quae in Aristaea, et apud Iosephum, et Eusebium leguntur, discrepant ab his, quae sunt apud Epiphanium Lib. de Pond. et Mens. *ζ.*) Aristaeas Heptastadii (illius scil. aggeris, de quo pag. 315.) meminit, quod modo teste Ammiano Marcelino Lib. 22. Cap. 16. post Philadelphi tempora a Regibus Aegypti aedificatum fuit. *η.*) Idem ait, Philadelphum his LXX., cum Alexandriam aduenissent, dixisse: „Haec dies per
omne

„ omne vitae tempus magna mihi semper in
 „ annos erit, et celebris, in qua et vos mihi
 „ adfuiſtis, et euenit, vt aduerſus Antigonom
 „ nauali praelio victor euaderem. „ Quod cer-
 ro falſum eſt. Nam victoria haec diu ante, ſcil.
 ſub Ptolomaeo filio Lagi reportata fuit. θ.) Idem
 refert, Theopompum Poetam, volentem ex
 lege hac quaedam ſuis ſcriptis inferere, mente,
 et Theodectem pariter Poetam, cum in Tra-
 goedia e ſacris libris quidquam vellet immiſce-
 re, viſu priuatos fuiſſe. Quae ſapiunt Spiri-
 tum Iudaicum, ad multiplicanda miracula eo
 tempore pronum. ι.) Quomodo miſerint Iu-
 daei Ieroſolomitani hos 72. Interpretes, qui
 hanc verſionem ita execrati ſunt, vt ieiunium
 et angariam 8. die menſis Thebeth iſtituerint
 ad placandum Deum ob legis in linguam pro-
 fanam translationem. κ.) Denique quomodo
 poſſibile fuit ſpatio 72. dierum, a quouis iſto-
 rum LXX. hos libros ex Hebraeo idiomate in
 graecum transferre.

§. IV.

R e ſ p o n ſ i o.

Praeclare in hanc rem inſtitut. ſuis Script.
 ait Cl. Holzclau „Per quindecim omnino ſae-
 cula

„ cula omnino nullus siue Iudaeus, siue Chri-
„ stianus fuit repertus, qui Aristaeae libellum
„ in dubium vocarit. . . . Authoritate pari, XV.
„ Saeculorum consensu innititur historiae Ver-
„ sionis veritas . . . vt adeo hinc argumentum
„ nascatur a praescriptione, cui nonnisi de-
„ monstratiua alia opponi possunt. „ Qualia
minime sunt antea in contrarium opposita. Nam
ad α .) Haec historia quidem a diuersis diuersi-
mode narratur; sed diuersitas versatur solum-
modo circa rei circumstantias, E. g. qualis est
de Cellulis, de Philadelpho: an fuerit is, qui
Lagi filius, vt vult Irenaeus, et Clemens Alex.
vel eius Successor., qui LXX. aduocauit, vt
affirmant Aristaeas, Philo, Ioseph etc. de anno,
quo facta sit etc. quae historiae quoad substan-
tiam non praeiudicant. Ita pleraeque historiae,
quae a pluribus narrantur, non raro diuersi-
mode quoad circumstantialia referuntur, quin
propterea iis omnis fides denegetur. Ad β .)
Nullus siue Iudaeorum siue antiquorum PP.
aliorumque scriptorum fuit, vti modo diximus,
qui Aristaeae libellum in dubium vocare ausus
est. Hinc a modernis Criticis id, quod asse-
runt, probandum est, quod vero a stilo et
Zelo

zelo Aristaei non sufficienter probari posse videtur; non enim implicat, quin Aristaeas, Philadelphus, et alii, si non linguam Hebraeam, saltem Syriacam, quae pariter abundat Hebraismis, sciuerint; et quis indagare modo post tot saecula poterit, quare Aristaeas bonum Iudaeorum tam beneuole zelauerit? Ad γ.) quid frequentius, et historicis, praecipue si sint aulici, familiarius, quam Reges suos, sub quibus viuunt, et scribunt, vtut malos singulariter laudare, vel solummodo eorum virtutes, praecclare facta, (quibus celebris fuit iste Ptolomaeus) referre, et vitia filere? Ad δ.) Scaliger quidem ex Diogene Laertio id asserit. Ast Aristaeae, vtpote testi oculari magis credendum est. Insuper cum Aristaea concordat Aristobulus, cuius verba inter alia ex eius libro ad Ptolomaeum Philometorem refert Eusebius de Praep. Euseb. l.c., „Tota vero legis (ait ibi) interpretatio sub Rege Philadelpho cognominato, „ ab auo tuo peracta est, Demetrio Phalereo „ magnum studium adhibente, et totum negotium promouente. „ Ad ε.) S. Epiphanius diuersum Aristaeae codicem forte habuit, quod non raro euenire solet. Ad ζ.) Hepta-
sta-

stadium ab Ammiano dicitur a Philadelphi successoribus, praesertim Cleopatra aedificatum, id est, reparatum, restauratum, eo modo, quo ibidem legitur, turrim Pharum praeexcelsam ab eadem fuisse exstructam, scil. reparatam, aut restauratam. Fuit enim iam pridem a Sostrato Cnidio sub Philadelpho aedificata, et postea a Iulio Caesare iterum diruta. Ad n.) Fuit haec dies anniuersaria victoriae, a Ptolomaeo filio Lagi reportatae. Ita 1. Machab. Cap. 4. v. 24. legitur „secundum tempus, et secundum diem, „ in qua contaminarunt illud gentes, in ipsa „ renouatum est., Quae dies certo fuit solummodo anniuersaria contaminationis; siquidem inter diem contaminationis, et renouationis tres integri anni intercesserint. Quam victoriam tamen, a Maioribus suis reportatam, more Principum sibi attribuit. Ad θ.) Haec miracula, licet non fuerit Iudaeus, vel a Iudaeis, quorum magna copia tunc erat in Aegypto, vel ex fama aliorum habere, et Regi suo narrare potuit. Ad ι.) Illud ieiunium, si verum sit, (nam R. Maimonides, gentis suae ieiunia recensens, hoc filet, et R. Azarias dicit, illud ipsum ieiunium pro felici successu fuisse

X

fuisse institutum) indictum fuit modo post tempora Iosephi. Eleazarus enim et caeteri Iudaei libentissime annuerunt Regis petitioni. Vid. Iosephum loco cit. Ad x.) Sunt, qui volunt, ab his Senibus solum Pentateuchum fuisse versum, reliquos vero ab his domum reuersis, vel ab aliis. Sunt iterum, qui asserunt omnes quidem libros fuisse versos, non autem ab omnibus, sed totum opus inter singulos fuisse diuisum, et quemuis tantum partem vertisse, qua absoluta in loco designato omnes conuenerunt, legerunt, et facto examine et collatione Versionem approbauerunt. Vtrumque sine miraculo fieri potuit; in primo enim casu, si quotidie duo capita cum dimidio vertissent, totum opus intra 72 dies absoluissent; Pentateuchus enim, prout hodie in capita diuisum habemus, solummodo 187 capita numerat.

Nulla omnino difficultas est in secundo casu; omnes enim libri, in Canone Esdrino contenti, secundum modernam diuisionem comprehendunt 925 capita, quae inter 72 Interpretes diuisa tempore 72 dierum facillime verti poterant. Alii hoc prodigium omnino admittunt. Vid. a pag. 223. Qui plura desiderat, adeat R.P.

Di-

Didacum a S. Antonio Tom. I. Cl. Holzclau
Instit. Script. a pag. 171.

§. V.

C e l l u l a e.

Cellulas has equidem iam explofit S. Hier.
in Praefatione ad Pentateuchum: „Nescio (ait
„ ibi) quis primus Author 70. cellulas Ale-
„ xandriae mendacio suo exstruxerit, quibus
„ diuifi eadem scriptitarint etc., Explodunt
hodie dum adhuc non adeo pauci Authores. Ast
cum plures PP. et Scriptores, Diuo Hierony-
mo antiquiores, vti sunt S. Augustin. Lib. 18.
de Ciuitat. Dei Cap. 42. et Lib. 2. de Doctr.
Christ. Cap. 15. Iustin. M. Orat. Paraen. ad
Gentes, S. Irenaeus Lib. 3. aduersus Haeres.
Cap. 25. Cyrill. Ierosol. Talmud et Ierosol.
et Babylon. Philo Iudaeus Lib. 2. de vita
Mosis, Ioseph. Gor. Cap. 16. sui operis, R.
Abr. Zachut in Libr. Iuchasin multique alii Rab-
bini et plures Christiani etiam e recentioribus
Scriptoribus contrarium teneant, insuper ra-
tionibus probent, vt S. Augustinus l. cit. de
Ciuit. Dei α .) a traditione, β .) quia „ita eo-
„ rum (LXX. scil. horum Senum) fidem Pro-
„ lomaeo Regi placuit explorare. Vt et inter-

„pretatio (verba sunt S. Iustin. M. l. cit.) ex-
„actor, et consonantia simul comprehendī
„posset.„ (Et ideo etiam) „postquam γ.) ab
„authoritate l. cit. de Doctr. Christ., quia multi
„non indigni fide (id.) praedicant.„ Quibus
etiam alii SS. PP. probant S. Irenaeus, Iusti-
nus, qui asseuerat „Haec vobis, gentiles viri,
„non fabulae, non fictae historiae instar attu-
„limus, sed quae Phari accolae nobis tanquam
„patria nuntiarunt, et quae vidimus ipsi, qui
„in Alexandria cum essemus, casularum ve-
„stigia in Pharo, veluti reliquias custodiri
„conspeximus,„ (quod autem non permiserit
„sibi ab Alexandrinis imponi, immediate sub-
iungit: „Quae licet vobis ex aliis plerisque di-
„scere; et praecipue a Sapientibus, atque pro-
„batis Viris Philone et Iosepho.„ Bene citat
Philonem, quia fuit patria Alexandrinus, atque
hanc Cellularum separationem sufficienter in-
nuit l. c. „In eo secessu (ait) cum confedissent so-
„litarii, nemine interueniente arbitro, prae-
„ter naturae partes, terram, aquam, aerem,
„coelum, de quibus primum prodituri erant
„Mysteria tanquam numine correpti non
„alia alii, sed omnes ad verbum eadem, quasi
„quo-

„ quopiam dictante inuisibiliter singulis. δ.)
A curiositate et superstitione Regis, vtpote
Gentilis et Ethnici, nulli enim rei ac vitio Gen-
tiles magis addicti erant, ac superstitioni, igi-
tur facile credendum est, hunc Regem septua-
ginta hos separasse, quo quid Diuini ab iis ex-
pectauit. ε.) Aut potius fuit ista separatio opus
singularis Prouidentiae Diuinae, volentis etiam
gentibus verbum suum communicare; et, vt hoc
eo facilius admitterent, prodigiosa et mirabili
septuaginta a se inuicem separatorum in ver-
tendo consonantia confirmare. Id etiam Rex
iste „Postquam (prosequitur S. Iustin) cognouit
„ LXX. Viros non solum eadem sententia, sed
„ eisdem etiam dictionibus vsos, et nec verbo
„ quidem alternam consonantiam interrupisse,
„ sed eadem omnino, et de iisdem simul scri-
„ psisse: Stupefactus, ac constanter credens
„ interpretationem diuina virtute confectam.
„ libros autem illos diuinos, vt decebat existi-
„ mans, illic reposuit. „

§. VI.

Argumenta Aduersariorum.

Opponunt α.) Epiphanium Lib. de Mens.
et Pond. tantum 36 cellulas assignare, β.) Iose-

phum vero, et Aristaeam, toties in hac Sectione
 laudatos, contrarium asserere, ait enim Arist., Viri
 „ singula inter se differendo, consonum, quod
 „ edebant. Rursusque ex iis, in quibus omnium
 „ consensus accesserat, illa Demetrio habenda
 „ seruabant, quae digniora, elegantiora vide-
 „ bantur. Extendebatur vero confessus huius-
 „ modi, et disceptatio ad nonam vsque diei
 „ horam etc. „ Simile vid. apud Ioseph. l. c. γ.)
 Eleazarum tantum vnicum exemplar Ptolomaeo
 misisse, quomodo hi LXX. a se inuicem separati,
 ex hoc potuerunt instituere versionem suam.

§. VII.

R e s p o n s i o.

Haec argumenta nostrorum vim certo non
 eneruant, multo minus fabulam euincunt. Re-
 spondetur enim ad α.) quamuis harum 36.
 in duas diuisam fuisse. Sicut illa magna
 domus, in quam a Demetrio teste Iosepho du-
 cti fuerunt, in plura vtique cubicula distributa
 fuerit. Ad β.) Ille confessus et disceptatio
 absoluta Versione fieri potuit, vel quod fer-
 me idem est. Ad γ.) Sine dubio praeter il-
 lud Exemplar, ab Eleazaro missum, quiuis
 Interpretum alium secum sumpserit codicem,
 fue-

fuerunt enim Legisperiti et Interpretes. Deinde dictum exemplare teste Aristaea tenuissimis membranis constabat, quae a se inuicem facile separari, et ita separatae inter separatos diuidi poterant. Denique ad illud S. Hieronymi pag. 323. omnino potest responderi S. Patrem non legisse E. g. S. Iustin. M. et alios, Cellularum separationem testantes. Nam Epist. 107. ait: „Cellulas has „ sine Authore iactari.„ S. Iustinus autem eo tempore iam fuit Author magni nominis, nec non et alios Authores adduxit. Si vero legisset hunc S. P., maiori cum reuerentia de eo locutus fuisset.

§. VIII.

Reuocant Neoterici quidam in dubium, an LXX. omnes libros, in Canone Esdrino tunc contentos, transtulerint? Afferentes eos solum Pentateuchum vertisse. Est autem nostra

P R O P O S I T I O.

Septuaginta omnes SS. libros, in Canone contentos, transtulerunt.

Omnia horum librorum translationem persuadent 2) ardentissimum Regis Ptolomaei

desiderium, sibi procurandi omnia antiquitatis monumenta, praesertim Iudaicae; nullos enim libros sumptibus tam Stupendis comparavit ac Iudaeorum, et si aliquos omisisset, potius quosdam e legalibus, non vero alios Ex. gr. historicos, qui Regibus et rerum antiquarum studiosis magno in pretio esse solent. β.) Providentia Dei, Verbum suum, per hanc Versionem gentibus communicare, atque ad legis Evangelicae receptionem praeparare volentis, ad quem finem utique Prophetae praecipue conducebant, γ.) publica in Synagogis Asiaticis, Graecis, Aegyptiacis etc. Versionis Graecae lectio, non tantum Pentateuchi, sed et Prophetarum, prout ex historia Iudaica et N. T. constat. De Antiocho enim scimus, ipsum Pentateuchi lectionem prohibuisse, hinc Iudaei solummodo Haphtoras ex Prophetis praelegerunt. Vid. pag. 334. δ.) Testimonia a Christo et Apostolis, relicto Textu Hebraeo, ex Versione Graeca allegata, quae eodem plane modo adhuc in locis illis leguntur. Ita S. Paulus ad Rom. 9. v. 33. ex Versione Graeca citat illud Is. 28. v. 16. Καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτῷ ἔκ κατασχευθήσεται. *Et omnis credens*

in

in eum, non confundetur. Textus Hebraeus enim legit *וְיָהִי לֹא* *Non festinet.* Haec autem Versio Graeca nulla alia est, quam τῶν septuaginta; alterius enim non extat vestigium. ε.) Denique huic sententiae suffragantur Aristobulus Iudaeus Lib. ad Ptolomaeum Regem apud Euseb. Lib. 13. Praepar. Cap. 12. Iustin. M., Irenaeus, Tertull., Orig., Epiph. etc. adeo S. Hier. qui ab initio saltem non videtur fuisse singularis horum Interpretum Fautor. Hic licet in Proaem, Quaest. Hebraic. in Gen. dixerit: „Accedit ad hoc quoque, quod „ Iosephus quinque tantum ab eis libros „ Moyfi translatos refert: Quos nos quoque „ confitemur plusquam caeteros cum Hebraicis consonare.,” Sed hic refert tantum dicta Iosephi, quin eis suffragetur, nisi quoad maiorem Pentateuchi a LXX. versi cum Textu Hebraeo consonantiam, in nostram autem abuisse sententiam patet ex Praef. in Psalm. ubi ait: „Psalterium Romae dudum positus emendaram: et iuxta septuaginta Interpretes, licet cursim, magna tamen ex parte correxeram.,” Et Praef. in Lib. Salomonis: Si cui „ sane septuaginta Interpretum magis editio

„ placet, habet eam a nobis olim emendatam.,,
 Vid. Praef. in Isa. et Lib. 2. adu. Ruffin. Cap.
 7. Nec non in Prophetis, caeterisque Canonis
 Esdrini libris est perpetuus in citanda versione
 τῶν LXX. atque ex ea Versionem Latinam cum
 propria ex Textu Hebraeo in duabus columnis
 sibi correspondentibus ponit. Aristaeas qui-
 dem et Iosephus solius Legis mentionem fa-
 ciunt, sed, quis ignorat per legem non solos
 5 libros legis, sed et alios intelligi. Ita α.)
 Christus Io. 15. v. 25. Ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λό-
 γος ὁ γεγραμμένος ἐν τῷ νόμῳ αὐτῶν. Ὅτι ἐμίσι-
 σάν με δωρεάν. *Sed ut adimpleretur sermo
 spiritus in lege eorum: Quia oderunt me
 gratis.* Quod tamen non ex Pentateucho, sed
 ex Psalmo 34. v. 19. desumptum est. Conf.
 Io. 10. v. 34. et Psal. 82. v. 6. 1. Cor. 14. v.
 21. β.) S. Hilar. in Psalm. 2. γ.) Ipse S. Hier.
 in Prol. Galeato „Ita fiunt (ait) Veteris Legis
 libri 22. - Et optime, nam quivis liber e diui-
 nis leges diuinas continet. Quantum vero ad
 Iosephum, qui Prooem. ad Antiq. Iud. clare
 dicit: „Neque enim totam scripturam adeptus
 „ est ille, (scilicet Ptolomaeus) sed legem so-
 „ lam ei tradiderunt Interpretes.,, Eidem op-
 po-

ponimus Aristobulum, qui apud Euseb Praepar. Euang. loco citato disertè ait: „Totam scripturam sacram, Demetrii Phalerei opera et „Philadelphi Regis iussu, rectè translata. „Isti autem maior adhibenda est fides; cum propior fuerit temporì LXX, ita ut, si non fuerit coetaneus LXX, a testibus saltem ocularibus vel audire, vel ex eorum scriptis legere potuit.

Caeterum fatemur in Pentateucho inter utrumque Textum maiorem esse consonantiam, ac in aliis; at ea nec est ubiuis literalis, quasi omnia verba Hebraea, Graecis numerato corresponderent; vniuersim enim LXX. more interpretum sensui, non literae, uti solet dici, materiali inhaerere studuerunt; ideo optime S. Hier. de Opt. Gen. interpretandi ait: „In iis, quae addita sunt, non verba considerata, sed sensus; „ad quem LXX. de suo nihil addiderunt, licet „verba quaedam, quae in Hebraeo non sunt, „adiunxerint „ Si vero in Pentateucho literae magis inhaesisse videantur, forte ideo factum est, quia ii libri leges proprie tales continent, in interpretatione autem legis, literae magis inhaerendum est.

§. IX.

Exiſtentiā.

Quaestio haec maximi momenti est, quae etiam cuncta, hucusque in hac sectione dicta, collimant, an ea ipsa Versio τῶν LXX. modo adhuc existat?

Propositio est affirmatiua.

Olim extitit, ergo adhuc. Conferantur ea, quae α.) antiqui Iudaei, Philo, Iosephus, β.) ipsa Increata et Incarnata Veritas, γ.) Apostoli, δ.) Primitivae Ecclesiae Patres, Iustinus, Irenaeus, Ambrosius, Augustinus, Cyrillus, Procopius, Origenes, Chrysostomus, Theodoretus, Hieronymus etc. in commentariis aliisque suis scriptis ex hac Versione allegarunt. Ita Christus Luc. 4. v. 18. ex LXX, nulla omiſſa litera, allegat illud Is. 61. v. 1. Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, ὃ ἐνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίζεσθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με ἰάσασθαι τὰς συντετριμένους τῇ καρδίᾳ κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφῆσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, euangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, praedicare captivis remissionem, et caecis restitutionem visus. Haec licet quoad rem et sensum, non tamen

men quoad verba, in Textu Hebraeo uti, conferenti Hebraeum cum Euangelista, constabit, habentur. Alia Exempla vide Luc. 3. v. 6. Is. 40. v. 5. ibid. v. 36., Actor. 7. v. 14., Gen. 46. v. 48. ibid. v. 43., Amos 5. v. 26., ad Rom. 9. v. vlt., Is. 28. v. 6., ibid. 10. v. 18., Psal. 19. v. 5., et 15. v. 12., Is. 11. v. 10., ad Hebr. 10. v. 5., Ps. 39. v. 7., quae in N. T. ex V. allegata, adhuc in modernis codicibus et editionibus τῶν LXX. conspiciere licet. Millena adhuc alia exempla ex antiquis Patribus adducere possemus, si pagellarum angustia id permitteret. Insuper huius Versionis existentiam euincit Ecclesia Graeca, imo et Latina vid. pag. 335. quae, sicut a genesi sua hac in cathedris suis, officio diuino, cultu publico semper vsa fuit, ita eam vsque ad tempora nostra nobis conseruauit, sicut Iudaei infensissimi Christianorum hostes Textum Hebraeum nobis per tot saecula purum conseruarunt. Ex his simul vltro fuit versionis huius Authentia. Sit igitur

§. X.

*Authentia.**PROPOSITIO.*

Versio LXX. est adhuc authentica.

Authenticæ dotem siue supremam auctoritatem habuit olim ante natum Christum, tempore Christi, primitivæ Ecclesiæ, et S. Hieronymi, ergo adhuc; est enim eadem adhuc dum Versio, vti antea ostendimus. Sicut enim publica Pontificis et Synedrii auctoritate fuit facta, ita ab iisdem sine dubio vt authentica declarata et recepta. De Alexandrinis saltem ait Aristæas: „Cum translatio illa approbata „ esset ab omnibus et decretum approbationis „ promulgatum cum maximo gaudio et „ plausu (scilicet Iudæi) eam receperunt. „ Teste Ios. Scaligero Animadu. in Euseb.: „Per „ totam Asiam, Graeciam et Aegyptum lecta „ fuit in Synagogis. „ Act. 6. v. 1. legitur: *Το γγυσμὸν τῶν Ἑλληνιστῶν πρὸς τοὺς Ἑβραίους.* *Murmur Hellenistarum aduersus Hebræos.* Vbi S. Chrysostomus in h. l. per Hellenistas intelligit Iudæos, qui hac Versione Graeca, et per Hebræos, qui Textu Hebraeo vsi fuerunt. Et liber ille, Christo Nazareth in Synagoga

LUC. 4. v. 17. traditus, a multis dicitur continuisse Versionem LXX, verba enim ex hoc libro lecta leguntur in LXX, non in Hebraeo, vti pag. 332. diximus. Et profecto Iudaeos, inter Graecos dispersos, legem et Prophetas ex Versione hac Graeca singulis Sabbathis in Synagogis legisse, indubitatum est; ignorauerunt enim linguam Hebraeam, vti de Philone, Iudaeo licet disertissimo, asseritur. Iustinianus Nouell. Constit. 146 controuersiam, inter Hellenistas et alios Iudaeos diu agitatam ita diremit: „Nos
„ igitur meliores iudicauimus eos, qui Graecam quoque editionem ad librorum sacrorum lectionem assumere volunt“ et paulo infra: „Verum tamen hi, qui per Graecam legunt, *Septuaginta* vtantur.“ Quantum ad vsum vtriusque Ecclesiae S. Aug. Lib. 18. de Ciuit. Dei Cap. 43. ait: Hanc tamen, quae
„ LXX. est, tanquam sola esset, sic recepit Ecclesia, eaque vtuntur Graeci populi Christiani, quorum plerique, vtrum alia sit aliqua
„ ignorant: ex hac LXX. Interpretatione etiam in Latinam linguam interpretatum est, quod
„ Ecclesiae latinae tenent.“ Paucis: Quis credat, quod Christus, Apostoli, SS. PP. antiqui

qui Iudaei, Hellenistae praecipue, penes quos adhuc fuit vera fides, Christianorum Ecclesiae ex libro non Authentico sua deprompserint testimonia, eumque ut diuinum venerati fuerint? Quin potius praecipue Christus, Apostoli et Orthodoxa Ecclesia oraculis aliisque monumentis, ex hac Versione allegatis, eam ut singulare Spiritus S. opus declarauerunt. Vide infra pag. 341. et 344. Cum igitur Versio haec ante Christum Iudaeis, et a temporibus Christi, utrique Ecclesiae continuo usui fuerit, et adhuc sit in antiquae suae authenticae possessione sub nomine LXX. seniorum; quis enim eam ex hac deturbauit? non menda utpote leuioris momenti, non aliquod decretum alicuius Concilii aut Pontificis, quod ostendi nequit; imo Sixtus V. Bulla data Romae 8. Octobr. an. 1586. dicens: „Volumus et sancimus ad Dei
„ gloriam et Ecclesiae utilitatem, ut Vetus
„ Graecum Testamentum iuxta LXX. (de editione iuxta Exemplar Vaticanum loquitur) ita
„ recognitum et expolitum ab omnibus recipiatur, nequidem nobis, sed contrarium assentibus probandi onus incumbit.,,

§. XI.

Argumenta Aduersariorum.

α.) Modernae Editiones τῶν LXX. a Textu Hebraeo in multis locis discrepant; cum tamen testetur Aristaeas — „Admirabilem rerum et verborum consensum fuisse inter Versionem Graecam, et libros Hebraeos.” β) Imo integri versus adduntur in nostris editionibus, qui non inveniuntur in Hebraeo; uti 7 Capita libri Esther etc. γ.) Nec non varia omittuntur Ex. gr. illud Matth. 2. v. 23.: Ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται. Quoniam Nazaraeus vocabitur. Io. 19. v. 37. Ὁψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Videbunt, in quem transfixerunt. δ.) Imo in quibusdam locis Textui Hebraeo contrarium referunt; E. gr. illud Matth. 2. v. 15. ex Ose 11. v. 1. „Ex Aegypto vocavi filium meum,” per quem *Filium* intelligitur Christus, Filius Dei; LXX. autem verterunt Τεκνὰ *Filios*, cum tamen in Hebraeo legatur: וּמִמִּצְרַיִם קָרָאתִי לְבִנִי. Et ex Aegypto vocavi filium meum. Gen. 47. v. 31. in Hebr. legitur: וַיִּשְׁתָּחוּ יִשְׂרָאֵל עַל-רֹאשׁ הַמֶּטֶד. Et incuruavit se Israel ad caput lecti. LXX. vertunt: Καὶ προσεκύνησεν Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ ἄκρον τῆς

ῥάβδῳ αὐτοῦ. Et adorauit Israel super sum-
 mitatem virgae, siue sceptri eius. ε.) S. Hie-
 ronymus Linguae Hebraeae ac Graecae peri-
 tissimus, S. Scripturae Interpretum facile Prin-
 ceptus hos LXX. multorum errorum incusat. E.
 g. Comment. in Prophetas et alibi. Praefat.
 priori in Iob: „Neque (ait) fieri potest, ut
 „ quos plura intermisisse susceperint, non eos-
 „ dem etiam in quibusdam errasse fateantur;
 „ praecipue in Iob, cui si ea, quae sub asteri-
 „ scis sunt subtraxeris, pars maxima detrunca-
 „ bitur.„ Praef. in Paralip. „Si septuaginta
 „ Interpretum pura, et ut ab eis in Graecum
 „ versa est, editio permaneret, superflue me,
 „ Chromati Episcoporum sanctissime ... im-
 „ pelleres, ut Hebraea tibi volumina Latino
 „ fermone transferrem. ... Nunc vero cum
 „ pro varietate regionum diuersa ferantur ex-
 „ emplaria, et germana illa, antiquaque trans-
 „ latio corrupta sit, atque violata; nostri ar-
 „ bitrii putas etc.„

§. XII.

R e s p o n s i o.

Ad α.) utimur responsione simili, supra a
 pag. 271. ad similia argumenta data, scil. illam
 dis-

discrepantiam ex scribarum negligentia, sciorum audacia, codicum varietate profluere, eamque saepe esse parui, vel nullius momenti, non in rebus fidei et morum, E. g. in chronologicis etc., vel tantum apparentem, non veram, ortam a.) ex diuersitate codicum; tenendum enim est hos interpretes codices longe puriores, quam moderni sunt, habuisse, b.) ex parte Critici, vtramque linguam non tam profunde penetrantis, vti LXX., qui fuerunt Legisperitorum et Rabbinorum flos, qui vix sibi similem nostris temporibus habebunt, c.) ex multiplici et diuersa saepe eiusdem vocabuli Hebraei significatione, E. g. illud Gen. 49. v. 9. מִטְרָה בְּנִי עָלִיתָ quod ordinarie verti solet: *A praeda fili mi ascendisti.* LXX. reddunt: Ἐκ βλαστῆς οὐὲ μὲ ἀνέβης. *Ex germine fili mi ascendisti.* מִטְרָה enim et *germen*, et *praedam* significat. Ita Nomina generica ob penuriam vocum, qua laborant Hebraei, non raro pro specificis vsurpantur, quare LXX. eiusmodi nomen modo in hoc, modo in aliud specificum transferunt; vtrumque enim saepe exprimit proprietatem, a Spiritu S. nomine generico intentam. E. g. illud Ose 5. v. 14. כַּשֵּׁחַל לְאַפְרָיִם Sicut

leo ipsi Ephraim. LXX. vertunt: ὡς πάνθηρ
 τῷ Εφραΐμ. Sicut Panther ipsi Ephraim. Vulg.
 Quasi leaena Ephraim. Sed ubiuis bene: No-
 men לָהַיִם est Nomen genericum, significans
 bestiam ferocem; adeoque, quia Spiritus S. feroci-
 tatem et saeuitiam in puniendo praedicere voluit,
 parum refert, an leo, vel leaena, vel Panther ver-
 tatur. d.) Ex multiplicitate sensus, quem eadem
 saepe verba continent, (vid. Opuscul. Synt.
 Num. 317.) praeter literalem enim sensum
 saepe latet in eis saltem Mysticus, siue spiritualis.
 Ita illud Ose 11. v. 1. וַמִּצְרַיִם קָרָאתִי לְבָנִי
 Ex Aegypto vocavi filium meum. iuxta S. Hier.
 in sensu literali intelligendum est de filiis Israel,
 e captiuitate Aegyptiaca in libertatem vocatis,
 iuxta quem sensum LXX. verterunt: Τα τέκνα
 αὐτοῦ. Filios eius. Per Israel, siue filios Israel,
 autem in sensu mystico Iesus fugiens in Aegy-
 ptum praefiguratus fuit, in quo sensu Euange-
 lista dixit: „Ex Aegypto vocavi τὸν υἱόν μου
 Filium meum. Vtrumque iterum bene. Vel e)
 ex eo quod interdum more Apostolorum tantum
 sensum retulerunt, et ita addendo vel omit-
 tendo Paraphrastas, ex ductu tamen Spiritus
 S., egere; idque teste S. Aug. Lib. 18. de Ciu.
 Dei.

Dei. „ Spiritus, (ait) qui in Prophetis erat,
 „ quando illa dixerunt, idem ipse erat etiam
 „ in LXX. Viris, quando illa interpretati sunt.
 „ Qui profecto ... et aliud dicere potuit ... et
 „ aliquid praemittere, et aliquid addere ...
 „ igitur quidquid est in Hebraeis codici-
 „ bus, et non est apud Interpretes LXX. no-
 „ luit hoc per istos, sed per illos Prophe-
 „ tas Dei Spiritus prophetare. Isto
 „ enim modo alia per Isaïam, alia per Iere-
 „ miam, alia per alium arque alium Prophe-
 „ tam, vel aliter eadem per hunc, ac per illum
 „ dixit, ut voluit Ita, uti illi (Prophetae)
 „ prophetando, isti (LXX.) sequerentur Pro-
 „ phetae illos interpretando., Singularem
 hanc Spiritus S. assistentiam et directionem et
 alii SS. PP. imo S. Hieron. adeo (de quo infra
 pag. 344.) istis LXX. passim attribuunt. Vide
 Didacum a S. Antonio Tom. I. Dissert. III. de
 Versione LXX. §. 5. f.) Ex diuersitate pun-
 ctorum, LXX enim interdum aliis punctis quae-
 dam vocabula legerunt, ac postea a Masoretis
 signata fuere. E. g. illud Gen. 47. v. 31. quod
 modo legitur *לֶחֱמָה* id est *Lectus* legerunt *מַטֵּה*
Virga. Vid. pag. 337.

His praemissis vltro fluent ad obiecta et ad alia, alias obiici solita, responsiones. Ad *α.*) Multiplicem huius discrepantiae originem, si non sit apparens, modo assignauimus. Admirabilis autem illa verborum consonantia saluatur, si translatio LXX. quoad sensum cum Originali suo perfecte concordauerit, insuper fuit admirabilis consonantia inter Interpretes eorumque interpretationem, praecipue eo magis est admiranda, si a se inuicem separati, vti supra saltem vsque ad solidam probabilitatem probauimus, eam perfecerint. Ad *β.*) Si hoc fecerint, ex Spiritus S. inspiratione id fecerunt. Deinde quis scit, an ea, quae in LXX. dicuntur addita, olim in Hebraeo non fuerint, et casu quocunque exciderint? Ita illa Capita in Hebraeo olim fuisse, patet non tantum ex septuaginta, sed et *a)* ex antiqua Vulgata Latina, *b)* ex Iosepho, qui Lib. XI. Antiq. Cap. 6. duarum Epistolarum Assueri et Orationis Mardochaei mentionem facit, *c)* ex Orig. Epist. ad Iul. Afric. Nec non *d)* eadem habet Iosippus filius Gorionis. Conf. Cornel. a Lap. in Cap. 10. Esth. et Bellarm. Lib. I. de Verbo Dei Cap. 7. Ad *γ.*) & ex S. Hier. „Illud (scil. Matth. 2. v. 23. ait S. P. in

If. 11.

„ If. 11. v. 1.) quod in Euangelio Matthaei
 „ omnes quaerunt Ecclesiastici, et non inue-
 „ niunt, vbi scriptum sit: Quoniam Naza-
 „ raeus vocabitur, Eruditi Hebraeorum de hoc
 „ loco assumptum putant. „ Locus autem est
 : יִפְרֹחַ מִשְׁרָשָׁיו וְנֹצֵר *Surculus*, siue *germen*,
de radicibus eius crescet. Vulg. „ Et flos de
 „ radice eius ascendet. „ Eodem modo, etiam
 prout legitur in Hebraeo, id est quoad sensum
 vertunt LXX.: Καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσε-
 ται. *Et flos ex radice ascendet.* Ad illud Io.
 19. v. 37. legitur quidem in plerisque editio-
 nibus: Ἐπεβλέψεται πρὸς με ἄνθ' ὧν κατωρχή-
 σαντο. *Aspicient ad me, propterea quod insult-*
tauerunt. Ast Iudaei Christum et crucifixerunt,
 et eidem insultauerunt, crucifixionem reuela-
 uit Spiritus S. per Prophetam, non vero insult-
 rationem, et insultationem per LXX., non
 vero crucifixionem, vel dicendum LXX. in
 suis codicibus legisse יִקְרֹן *Insultarunt.* Si vero
 duae hae responsiones non placuerint, Sixtina
 omnino concordat cum Hebraeo, legit enim
 Εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. Ad δ.) Iam in Responsione
 generali solutionem dedimus. Ad ε.) S. Hie-
 ronymo S. Hieronymum opponimus α.) Praef.

in Paralip. ad Domnion. et Rogat. „Nec hoc
 „ (ait) septuaginta Interpretibus, qui *Spiritu*
 „ *Sancto pleni*, ea, quae vera fuerunt, trans-
 „ rulerant, sed scriptorum culpa adscribendum,
 „ dum de emendatis in emendata scriptitarunt.,,
 b.) Praef. cit. in Iob. „Audiant quapropter ca-
 „ nes mei, idcirco me in hoc volumine labo-
 „ rasse, non ut interpretationem antiquam re-
 „ prehenderem, sed ut ea, quae in illa aut ob-
 „ scura sunt, aut omissa, aut certe scripto-
 „ rum vitio deprauata, manifestiora nostra in-
 „ terpretatione fierent.,, c.) Lib. 2. Apol.
 contra Ruffinum ait: Se nunquam LXX. Interpr.
 tantillum voluisse detrahere: „Egone (inquit)
 „ contra LXX. Interpretes aliquid sum locutus,
 „ quos ante annos plurimos diligentissime
 „ emendatos meae linguae studiosis dedi &c.?,
 d.) Epist. ad Suniam et Fretellam 135. „Ea,
 „ quae habetur in *ἐξαπλοῖς*, et quam nos ver-
 „ timus, ipsa est, quae in Eruditorum libris
 „ incorrupta et immaculata LXX.
 „ Interpretum Translatio reseruatur.,,

Ex his iterum vltro nee fuit S. Patrem vel
 sententiam mutasse, vel solummodo, quod verifi-
 mi.

milius est, de codicibus corruptis locutum fuisse; uti ex locis litt. *a. b.* adductis clare patere videtur; lit. *c.* protestatur se vnquam contra LXX. aliquid locutum fuisse etc. Imo eos adhuc suae linguae studiosis dedisse, et lit. *a.* eos *Spiritu S. plenos* fuisse, et Lit. *d.* Translationem LXX. non tantum puram in Hexaplis Origenis, sed adeo in aliorum Eruditorum libris incorruptam et immaculatam asseruari. Vltius ex Epist. ad Sun. et Fretel. fluit, improbabile esse, Versionem istam cum Origenis Tetraplis, Hexaplis et Octaplis periisse. Cum S. Hier. Epist. ad Sun. et Fretel. clare affirmet: „Puram illam, quae in Hexaplis erat, a se versam fideliter in latinum sermonem, eandem Hierosolymis, atque in Orientis Ecclesiis decantari, nec non in Eruditorum libris incorruptam et immaculatam reseruari.„ Ergone tam negligentes erant Ecclesiae Orientales, Eruditi etc., qui tempore S. Hier. in diuinis Officiis, Commentariis, Cathedris, Concertationibus etc. pura hac editione vti fuere, ut eam perire finerent? Quis hoc credat?

§. XIII.

C o d i c e s.

Versionis τῶν LXX. Autographum non amplius extat, licet illud temporibus S. Chryso-
 stomi et Tertulliani, prout iidem testantur, in
 serapeo siue in bibliotheca, a Cleopatra exstructa,
 combusta priore, a Ptolomaeo sc. aedificata, ad-
 huc extiterit. Quare de codicibus, siue apogra-
 phis adhuc extantibus, nobisque notis agen-
 dum est, inter quos celebrior est communi
 ferme calculo codicum omnium antiquissimus
 ille Vaticanus, ita dictus, a loco, scil. Vaticano,
 in quo adhuc asseruatur, quem Walton ex
 Praefationibus Editioni Sixtinae praefixis, et ex
 Io. Morin. Exercit. Bibl. Lib. 1. Exercit. 9. C.
 1. N. 8, 9, 10, 11, 12. breuiter ita describit:
 „Ipsū scil. esse, exaratum literis siue vnciali-
 „bus, quas vere antiquas vocant, sine capi-
 „tum, vel verborum distinctione; sine accen-
 „tuum vel spirituum notis; et quantum ex
 „scriptura coniecere licet, ante mille ducentos
 „annos (i. e. relate ad Saec. XVII.) id est ante
 „Hieronymi tempora scriptum videri. In
 „libro tamen 4 Prophetarum distinctio quae-
 „dam subobscura apparebat, illi pene similis
 quam

„ quam describit S. Dorotheus M. Inscriptio-
„ nem habuit: Κατὰ τὰς ἑβδομήκοντα. *Iuxta*
„ *septuaginta*. Mancus erat ab initio Gen. ad
„ Cap. 48., et in Psalms deerant omnes a Ps.
„ 105. ad 148., paginis vetustate exesis. Mac-
„ chabaeorum etiam libri aberant. Haec autem
„ omnia ad fidem exemplarium restituta sunt.,
In hoc inveniuntur ea, quae antiqui scriptores
et PP., vti Philo, Clemens Romanus, Iusti-
nus, Irenaeus, Clemens Alexandrinus, ex Ver-
sione LXX. suis temporibus, quibus certo ad-
huc pura et authentica erat, in scriptis suis ci-
tarunt. Praecipue eniter puritas in Prophetis,
excepto Daniele, qui teste S. Hier. ex Theo-
dotione in omnibus Ecclesiis legebatur. Cae-
teroquin ea, quae ex Veteribus Graecorum et
Latinorum libris asteriscis notata fuisse constant,
ab isto codice absunt. Si igitur vni codici in
particulari Authentiae praerogatiua sit attri-
buenda, certo isti, et editionibus, iuxta hunc
codicem luci communicatis. Huic praestantia
proxime accedit MS. Alexandrinum, ita dictum,
non quod Exemplar sit editionis Hesychianae,
qua iuxta S. Hier. Epist. ad Chromat. siue
Praef. in Paralip. Alexandria et Aegyptus olim
vsa

vſae fuerunt, ſed quia hoc MS. tanquam ma-
 gnum theſaurum Cyrillus Lucaris, (qui vixit
 Saec. XVII) primo ſedis Alexandrinae, deinde
 Conſtantinopolitanae Patriarcha ſecum Con-
 ſtantinopolim attulit, ibidem per D. Tho. Roe
 Equitem auratum et apud Turcarum Impera-
 torem Legatum Regi Angliae donauit. Nota-
 tu digna ſunt, quae ab eodem Cyrillo ab initio
 huius libri appoſita leguntur, ſcil.: „Liber
 „ iſte Scripturae V. et N. T., prout ex tradi-
 „ tione habemus, eſt ſcriptus manu Theclae
 „ nobilis foeminae Aegyptiae, ante mille et
 „ trecentos annos circiter, paulo poſt conci-
 „ lium Nicaenum.,, Magnam huius codicis
 antiquitatem euincunt tum characterum figura,
 accentuum et ſpirituum, item in capita, verſi-
 culos diſtinctionis abſentia, tum alia vetuſtatis
 ſigna, quae ſunt: quod frequenter α pro ϵ E.
 gr. $\Phi\upsilon\lambda\alpha\zeta\epsilon$ pro $\Phi\upsilon\lambda\alpha\zeta\alpha\iota$, ι pro $\epsilon\iota$ μ pro ν
 uſurpetur, item μ more antiquorum ſaepe
 interponitur, E. g. $\lambda\eta\mu\psi\omicron\mu\alpha\iota$ pro $\lambda\eta\psi\omicron\mu\alpha\iota$,
 tum plura alia exempla, quae vide in Polyglottis
 Walton. ad calcem editionis LXX. iuxta codi-
 cem Vatican. impreſſae. Quae

§. XIV.

E d i t i o n e s.

Famofiores aliae Versiones graecae sunt.
a.) Aquilae Synopaei, qui Hadriano Imperatori ob Astrologiam valde charus, a gentilismo ad Christianismum conuerfus, fed a vanis obferuationibus astrologicis et genethliacis, post multas etiam admonitiones defistere nolens, pulfus Ecclesia, ad Iudaismum defecit. Hausta linguae Hebraeae notitia, duas, vt colligere licet ex Comment. S. Hier. in Cap. 1. Dan. et praecipue ex eiusdem Comment. in Ezech. 3. et 8. etc. circa an. 130. ex Hebraeo adornauit versiones, in quibus Versioni τῶν LXX. in multis detraxit, testimonia de Christo obfcurauit, atque in alienum sensum detorfit. Quam perfidiam primi PP. et praecipue S. Epiph. Lib. de Pond. et Mens. faepissime exprobrarunt. S. Hier. licet eum Comment. in Cap. 2. Oseae et Epist. Crit. ad Damas. vt Interpretem diligentem, et non contentiosum laudasse videatur; attamen ad Pammach. C. 4. et Comment. in Is. 8. de eo fequentem fert censuram: Biblia in „ Graecam linguam contentiose transtulit, qui „ non solum verba, sed Etymologias verbo-
rum

„ rum transferre conatus est: vnde iure proii-
„ citur a nobis. „ *β.) Symmachi*, qui fuit
natione et religione primo Samaritanus, postea
Iudaeus, et iterato circumcīsus, ex Iudaeo fa-
ctus Christianus, et tandem Ebionita Haereti-
cus; scripsit, testibus Epiphani. de Pond. et Mens.
et Athanasio in Synopsi sub Severo Imperatore.
Duas, vti ex Hier. in Ier. Cap. 32. et Nah. C.
3. patet, perfecit Versiones. S. Hier. hoc ei tri-
buit encomium, quod non „ Verbum e verbo
„ vt Aquila, sed sensum e sensu expresserit. „
γ.) Theodotionis, qui fuit natione Ponticus,
vel vt alii atumant, Ephesus, ad fidem ortho-
doxam conuersus, dein ad Ebionis et Martio-
nis haereses, denique omnino ad Iudaismum
defecit. Scripsit sub Imperatore Commodo
an. 183. Haec Versio praestantior est aliis,
Aquilae scil. et Symmachi, tum ob maiorem
cum LXX. conuenientiam, quare etiam Eccle-
sia ex ea legit Danielelem, et ideo Origenes in
Hexaplis, suppleuit ex Theodotione, quae in
LXX ex Hebraeo defuisse deprehendit, nec non
ipse S. Hier. in Psalmorum libro, a se emendato,
Theodotionem in emendatione τῶν septuaginta
obelis tamen et asteriscis appositis secutus est.

Pro-

Profunt hae Versiones ad verum fontis Hebraei sensum eruendum, et ad sinceritatem versionis τῶν LXX. demonstrandam, quare etiam ab Origine, in Hexaplis descriptae, a S. Hier. in Comm. aliisque PP. et Scriptoribus saepe citantur; in iis autem, quae ad Christum, eiusque mysteria pertinent, nullam merentur fidem. δ.) Est Hieruchuntina. ε.) Nicopolitana, vtrique ita dicta a loco, quo illa anno 229, haec anno 230. in doliis inuenta est. Quis eorum sit Author, ignoratur. Hae versiones non amplius extant, earum tamen fragmenta, ex antiquorum scriptis collecta, vide in tom. vlt. Bibl. Polygl. Walton. Iam cum Iudaei Christianis, Versione LXX. vtentibus, obiicerent, multa vel in fonte Hebraeo deesse, vel male translata, aut in LXX. prorsus omissa, vt eorum cauillationibus Origenes obuiaret, redegit Versiones, modo recensitas, in volumen 4 columnarum, sibi mutuo correspondentium. In 1.) columna scripsit Versionem τῶν septuaginta, quam ex codice illo in Bibliotheca Alexandrina a Cleopatra reposito, de quo vid. pag. 346. ad literam et acuratissime descripsit, in 2. columna Versionem Aquilae, in 3. Vers. Symmachi, in 4. Vers.

4. Vers. Theodotionis, quae Tetrapla, id est, quadrupla dicuntur. His praeposuit Textum Hebraeum in vna columna literis Hebraeis, in altera eundem literis Graecis scriptum, vnde Hexapla, id est, sextupla prodierunt, denique his adiunxit Versiones, Hierichunte et Nicopoli casu inuentas, quae nominabantur octapla siue octupla. Vide illa in schemate:

Tetrapla:

1. Col.	2. Col.	3. Col.	4. Col.
LXX.	Aquila.	Symmachus.	Theodotion.

Iam Tetraplis praeponatur in vna columna Textus Hebraeus, Hebraeis literis, et in altera idem, literis Graecis consignatus, tunc habentur Hexapla, quibus in fine addantur in vna columna Versio Hierichuntina, in alia Versio Nicopolitana, et ita intueri licebit octapla. Alium harum Versionum ordinem assignant alii; sed parum refert, quicumque Textus in prima vel secunda vel in tertia columna positus fuerit. Opus hoc Ecclesiae Dei maxime utile, summo cum labore elaboratum, iam diu est deperditum; reliquias tamen eius collegit Celeberrimus Montfauconius, quem consule. Haec Volumina, cum quivis sibi tam facile
sio.

comparere non posset, idem Origenes, Versionem τῶν LXX., variis mendis defoedatam, conferendo eam cum textu Hebraeo, aliisque Versionibus Graecis, praecipue cum Theodotionis emendauit, atque quae in hac Versione erant omissa, non vero in Textu Hebraeo, ea ex Theodotione suppleuit, signata asterisco *, ea vero, quae omissa erant in Hebraeo, non vero in Graeco, notauit obelo, vel vt dicit S. Hier. „Veru anteposito iugulanda., E. g. ➔ Haec editio teste S. August. mox „Omnes Bibliothecas impleuit., Aliae Editiones τῶν LXX. erant a.) Eusebii et Pamphili, quam ex Hexaplis emendatissime descripserunt, b.) S. Luciani Presbyteri Alexandrini et Mart. qui teste Euseb. Hist. Lib. 8. „Editionem LXX. „ cum Codicibus Hebraeis contulit, et recensuit., c.) Hesichii Episcopi Aegyptii et Martyris. „Cuius Editionis ait Walton Proleg. IX. N. 25. „habemus antiquissimum exemplar, „ quod ex Alexandria allatum fuit, cuius discrepantias a codice Vaticano in hac Bibliorum editione (Polyglotta sua intelligit) excudi curauimus., De vltimis istis editionibus ait S. Hieron. in Epist. ad Chromat. siue

Praef. i. in Lib. Paral. „Alexandria et Aegy-
„ ptus in LXX. suis Hesichium laudat Aucto-
„ rem, Constantinopolis vsque ad Antiochiam
„ Luciani M. exemplaria probat. Mediae
„ inter has prouinciae Palaestinos codices le-
„ gunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius
„ et Pamphilus euulgauerunt: totusque orbis
„ inter se hac trifaria varietate compugnat. „
Praeter has Editiones alii aliam addunt, Vulga-
tam scilicet; sed de hac S. Hier. ad Sun. et Fre-
telam ait: „Κοινὴ enim ista editio ipsa est, quae
„ et Septuaginta. „ Recentiores Editiones sunt
a) Complutensis, de qua vid. pag. 302. b) Editio
Veneta, a loco typi ita dicta, opera Andreae
Asulani ex permultis vetustissimis codicibus ab
Aldo Manutio Viro non tantum typographia sed
et doctrina valde celebri, et in eruditis laboribus
plane indefesso, vnde et Aldina nominatur, an.
1518. excusa. Caret haec additamentis ab Ori-
gine asterisco notatis, non vero iis, quae ab eo-
dem obelis signata sunt. Seruat transpositio-
nes capitum et Versuum, quae olim in LXX.
fuisse dicuntur. De hac Mafius Praef. Comm.
in Iosue „Venetam editionem esse quidem sim-
„ plicis interpretationis LXX. seniorum exem-
„plar;

„ plar; sed haud ab omni admixtione verbo-
„ rum Theodotionis liberum. „ Ex hac Edi-
tione fluxerunt editiones, in Germania tunc edi-
tae, quae plerumque eam ad literam sequun-
tur. c) Romana, opera Anton. Carafae Cardina-
lis aliorumque Virorum Doctorum, iussu Sixti V.
Pont. Max., vnde etiam Sixtina dicta, ex Cod.
MS. Vaticano desumpta, Romae 1587.
Est haec Editio caeteris omnibus purior, et ad
genuinam τὸν LXX. proxime accedit. Praeter
codicem Vatic. adhuc vñ fuere Codice Veneto
ex Bibliotheca Card. Bessarionis, et alio, ex Grae-
cia aduecto, qui tamen cum Vaticano, quasi ex
illo esset descriptus, conueniebat. Haec vna cum
Latina Versione, Versuum distinctione iuxta
Vulgatam, Graecis Scholiis et Nobilii notis, ad
finem cuiuslibet capitis appositis, opera Io. Mo-
rini per Nicol. Bluon. Parisiis anno 1628. ex-
cusa fuit. Nec non Londini 1653. ast tantum
Graece, et ii, qui editioni praefuerunt, quae-
dam ex Complutensi, Aldina et aliis addidere.
Caeteroquin modernas Editiones iuxta Exem-
plar Vaticanum impressas habemus. Notandum
tamen est Danielelem in iis non haberi iuxta Ver-
sionem LXX., sed iuxta Theodotionem. S.

Hieron. enim iam suo tempore Praef. in hunc Prophetam admonuit lectorem: „Danielem non „ secundum LXX. Interpretes, sed secundum „ Theodotionem Ecclesias legere. „ Dubitans de eo, conferat ea, quae S. P. in Comment. in Daniel. ex Theodotione allegat, cum nostris editionibus, et ita in iis inueniet. Attamen haec Versio τῶν LXX. extare dicitur in praestanti codice MS. in bibliotheca Chigiana Romae asseruato, vnde in lucem producta est hoc titulo: *Daniel secundum LXX. ex Tetraplis Origenis nunc primum editus e singulari Chigiano codice annorum supra DCCC. Romae typis de propaganda an. 1772.*

- * Hac editione solerter vsus est Cl. D. Io. Iung, S. E. P. Consiliarius Ecclesiast. et in huiate Vniuersitate Hist. Eccles. Prof. Ord. in dissert. an. 1774. Heidelbergae vulgata: *Chronologia hebdomadum Danielis ex Versione LXX. nunc primum edita, nouo conatu cum optimorum Chronologorum calculo conciliata.* Ex qua Cl. Autor euincere conatur Dan. 9. non legendum esse 70 hebdomades, sed 77 hebdomades, et insuper 62 annos, idque inde, quia haec editio legit: Μετα ἑπτα καὶ ἑβδομηκοντα καὶ ὀκτώ, καὶ ἑξήκοντα δύο ἔτων ἕως καὶ ὀκτὼ συντελείας. *Post 77 tempora, (annorum scil.)*
et

et sexaginta annos usque ad temporis consummationem. Vt autem haec lectio conveniat cum Fonte Hebraeo, illud Dan. 9. v. 25. ita legit: שְׁבַעִים שָׁבָעָה וְשִׁבְעִים וְשָׁנִים Hebdomades septem et septuaginta, sexaginta duo (scil. anni), prout in quodam Cod. Kennic Teste Cl. Michaelis legitur: Computum suum incipit ab edicto Cyri, et terminum 77 hebdomadum annorum, qui sunt 539. figit in Natiuitate Messiae, terminum vero totius calculi in excidio Ierusalem. Conf. Cl. Auctoris Dissertat. et eiusdem Isagoge in Histor. Eccles. Francofurti 1781 a pag. 108.

SECTIO II.

DE PARAPHRASIBVS, SIVE TARGVMIM CHALDAICIS ALIISQVE VERSIONIBVS ORIENTALIBVS.

Lingua Chaldaica, Etymon Paraphrasis, Origo, Numerus et Auctores, Auctoritas, Utilitas, Versio Syriaca, Arabica.

§. I.

Lingua Chaldaica.

Haec lingua Chaldaica a Daniele Cap. 1.

v. 4. לְשׁוֹן כַּשְׁדִּימִי *Lingua Chasdim* vocatur.

Chasdim, postea dicti Chaldaei, orti sunt ex כְּשִׁדִּים qui iuxta S. Hier. de Quaest. Hebr. in Gen. fuit quartus a Noe. Vocatur vltterius haec lingua Babylonica a Babylone Chaldaeorum metropoli, Aramaea, Syriaca, Assyriaca, quia in his regionibus floruit, Syro-Chaldaica siue Ierosolymitana, a Ierusalem Iudaeae metropoli; fuit haec Hebraeis e Babylonia redeuntibus vernacula, quare in N. T. interdum Hebraea dicitur. Triplex autem potissimum est huius linguae dialectus, scil. Babylonica quae caeteris est purior, et qua quaedam capita in Daniele et Esdra legimus. Syriaca, quae etiam Antiochena, Comagena, vel Maronitica appellatur, de qua in §. VII. vbi de Versione Syriaca agemus, et Ierosolymitana, qua Paraphrases Chaldaeas exaratas habemus.

§. II.

E t y m o n.

Παράφρασις Paraphrasis, vti vides, est vox Graeca, deriuatur a παραφράζω Interpretor; hinc παράφρασις idem est ac Circumlocutio, siue Interpretatio, Chaldaice dicitur תַּרְגֻּמוֹ Interpretatio, Versio, siue Paraphrasis. In Plur. תַּרְגֻּמוֹת Thargumim, a rad. תַּרְגָּם quod idem significat, scil. Exponere, Interpretari etc.

Pa-

Paraphraetae enim S. Textum Hebraeum non verbotenus verterunt, sed Paraphrastarum more de suo quaedam addendo, demendo et mutando eum interpretati fuerunt. Inde eorum opera non Versiones, sed Paraphrases siue Targumim merito dicuntur.

§. III.

O r i g o.

Ortae sunt hae Paraphrases ex mutatione linguae Hebraeae, durante enim 70 annorum captiuitate, vti supra dictum fuit, plebei saltem linguae Hebraeae obliti fuere, et linguam Chaldaeam vernaculae loco e Babylone in patriam suam retulerunt. Hinc, vt ii verbum Dei scriptum in publicis coetibus, vel etiam domi intelligere et legere possent, Paraphrases hae Chaldaeae introductae fuerunt. Talmudici quidem, et etiam nonnulli Christianorum volunt has diu ante tempora Christi extitisse, imo tempore Esdrae, quod probare conantur ex 2 Esdr. 8. וַיִּקְרְאוּ בַסֵּפֶר בְּתוֹרַת
דָּאֵלֵהִים מִפֶּרֶשׁ וְשׁוּם שְׂכָל וַיְבִינוּ בַּמִּקְרָא
Et legerunt in Libro in Lege Dei explanate, et positus est intellectus, et intellexerunt illam lectionem. Talmud in h.l. Lib. נדרים De Votis

C. 4. ita habet: „Legerunt in Libro Dei, in Le-
 „ ge Dei; is fuit Textus Hebraicus. Explana-
 „ te, illud fuit Targum.,, Sed cum haec ex-
 planatio solummodo oralis fuerit, nec ullius
 Translationis Targumicae habeamus vestigium,
 superuacaneum esse censemus de eiusmodi Para-
 phrasibus, tanquam entibus non existentibus
 quaestionem instituere. Igitur de Paraphrasi-
 bus, adhuc extantibus, agendum est. De
 quibus fit

§. IV.

Harum Paraphrasium numerus et Authores.

I. est תַּרְגוּם אֲוֶן־קֵלוֹם *Targum*, siue Paraphrasis
Onkelosi in Pentateuchum. Stylo valde excul-
 to utitur, et ad nitorem Chaldaismi librorum
 Daniel. et Esdr. prope accedit, atque S. Textum
 plerumque κατὰ πρόδρα sequitur. Opus hoc in
 Mischnaioth laudatur. Coaetaneus fuisse di-
 citur Gamalielis Senis, Praeceptoris S. Pauli, et
 Sororius Titi Vespasiani, atque a Gentilismo ad
 Iudaismum, quare etiam אֲוֶן־קֵלוֹם הַגֵּר *Onkelos*
Profelytus appellatur, transiisse. Perperam
 autem a quibusdam confunditur cum illo Aquila,
 de quo pag. 349. Floruit ante Christum
 an. circiter 40.

II. est תַּרְגוּם יְרוּשָׁלַּיִם *Targum Ierolymitanum* in *Pentateuchum*, quod non est integrum, sed valde mancum, ut potius alicuius integrae Paraphraseos, vel etiam plurium fragmentorum collectio esse videatur. Scater verbis barbaris, Persicis, Graecis et Latinis. Varias historias, quae in Textu Hebraeo non extant, immiscet, et valde excurrit, quare potius Commentarius, quam Paraphrasis dicenda esset. Partus Saeculi IV. esse dicitur.

III. est תַּרְגוּם יוֹנָתָן בֶּן עֻזִּיָּאֵל *Targum, siue Paraphrasis Ionathanis filii Vzielis* in Prophetas priores et posteriores, excepto Daniele. Dicitur fuisse condiscipulus Simonis Iusti, de quo Luc. 2., et Gamalielis S. Pauli Praeceptoris, discipulus autem magni illius Hillelis, de quo Talmud שמונים תלמידים היו לו להילל הזקן שלשין מהן ראוין שתשרה עליהן שכינה כמשה רבינו עה' ושלשים מהן ראוים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון עשרים בינוניים גדול שכולם יונתן בן עוזיאֵל קטון שכולן רבן זכאי. *Octoginta discipuli fuerunt Hilleli seniori. Triginta ex illis digni, ut super eos quiesceret diuina Maiestas, sicut super Mosen Magistrum*

*nostrum, (in pace quiescat) et triginta ex illis digni, quibus stet sol, sicut ipsi Iosue filio Nun. Viginti intermedii fuerunt; maximus Jonathan filius Vzielis, minimus Rabban Iochanan, filius Zachaei. Quidam male hunc confundunt cum Theodotione. Ionathae etiam a Galat., Postello, Paulo Fagio etc. adscribitur Targum in Pentateuchum, quod extat in Tomo IV. Polyglott. Walton., imo iuxta eosdem totum V. T. vertisse dicitur. Vid. Galat. Lib. 10. C. 4. et Lib. 3. Cap. 5. etc., sed Buxtorff. et alii negant. Floruit is iuxta Galat. Lib. 1. de Arcan. Cath. Ver. ante Christum natum an. 42. Mirantur quidam, quod Paraphrasium Onkelosi, et Ionathanis, si essent tantae antiquitatis, nullam fecerint mentionem *α.*) Iosephus, utpote rerum Iudaicarum Historiographus, qui etiam historiam Versionis LXX. sat prolixè retulit, *β.*) Nec Epiphanius, qui fuit Iudaeus, et 5 linguarum, scil. Hebraicae, Syriacae, Graecae, Aegyptiacae et Latinae gnarus, scripsitque contra omnes haereses, *γ.*) Nec Origines variarum Versionum Compiler, *δ.*) Nec S. Hieronymus pariter linguae Hebraeae, Chaldaeae, Graecae etc. peritus. *ε.*) Nec ullus aliorum SS.*

PP.

PP. Sed hoc inde forte venit, a.) quia Iudaei has Christianis celauerunt, idque eo securius et felicius, quia eo tempore valde rara erant exemplaria, atque solummodo ad publicum vsum in Synagogis pertinuerunt, iuxta illud Eliae Leuit. Praef. in Methurg. קודם שנמצאה מלאכה הדפוס לא היו נמצאים תרגום נבואים וכתובים כי אם אחד במדינה ושנים באיקלים לכן לא היה מי שהשגיח בהם אבל תרגום אונקלוס תמיד נטעם לרוב: וזה מפני שחייבים אנתנו לקרא בכל שבוע הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. *Antequam inuenta fuit ars typographica, non inuenta fuerunt Targumim Prophetarum et Hagiographorum, nisi unum in prouincia, et duo in toto climate; ideo non fuit, qui curauit ea. Veruntamen Targum Onkelosi semper inuentum fuit pluries, (id est respectu Targum Ionathanis) et hoc propterea, quia debemus nos legere omni septimana Parascham bis, Textus, et semel Targum. Ergo publico vsui solummodo inferuïsse videntur. b.) Iudaeis lege prohibitum esse dicitur, libros suos, in quibus arcana continebantur, dare peregrinis et extraneis. Vid. Galat. Lib. 4. de Cabal. Potuerunt igitur modo allegati ignorare, vel a.) etiam ea rescire,*
et

et tamen ab his laudandis aut commemorandis abstinere. *d.*) Quis scit, an non ea in aliis suis scriptis, quae perierunt, retulerint? Paucissima enim antiquorum scripta ad nos peruenerunt. Ita de Origine ait Vincentius Lirinensis, quod tot libros scripserit, „vt nemo mortalium „ plura., et, teste Epiphanio, fena millia librorum scripsit, e quibus adhuc per pauca in libro duorum tomorum extant. Porro vltcrius ad *a.*) Iosephus fuit solummodo antiquitatum Iudaicarum etc., non rei literariae Historiographus; refert quidem historiam Versionis LXX, sed tantum per digressionem, occasione illius historiae, qua Ptolomaeus Lagi filius, Ierusalem occupans, multos Iudaeos abduxit captiuos. Deinde filet etiam historiam Iudith, Iob, Infanticidium Herodis, vitam et passionem Christi, momentum historiae Iudaicae et aetatis suae praecipuum, ergo non fuerunt, quis hoc dicet? Ad *ζ.*) respondet Huetius in Epist. ad Isaacum Vossium „S. Hieronymo non fuerunt „ ignotae hae interpretationes, multa quippe „ profert in Quaest. Hebr. in Gen. aliisque „ sexcentis locis, quae non aliunde, quam ex „ Chaldaicis interpretationibus videntur petita.

De

De Origene dicit, quod vix Hebraice balbutierit, consequenter linguam Chaldaicam, vti alii SS. PP. plerique, probabilius ignorauit.

IV. est תרגום של חמש מגלות *Targum quinque voluminum*, siue quinque librorum, scil. Cantici, Ruth, Threnorum, Ecclesiasticis et Estheris. Vtitur dialecto Hierosolymitana; Auctor et tempus huius Paraphrasis ignoratur. Cl. Ezelius Saeculo quinto factam esse dicit. Vid. eiusdem *Geschichte der Hebräischen Sprache und Literatur*. Halle, 1776.

V. est תרגום רב יוסי *Targum Rab Iose*, siue Ioseph. Nominatur etiam סג' נהור *Multo lumine*, per Antiphrasin ita dictus; fuit enim caecus, vel solummodo luscus, vnde Paraphrasin suam non scripsit, sed aliis scribendam dictauit. Paraphrasis haec est in Psalmos, Iobum et Prouerbia. Multa verba ex aliis linguis vti Syriaca, Graeca, Latina mutuata habet. Floruit iuxta Galat. annis ferme trecentis post secundi templi euerfionem.

Nullum extat in Daniele, nec in 1. et 2. Esdrae. Targum siue Paraphrasis quaedam in Paralipomena superiori saeculo fuit inuenta, et Aug. Vindel. 1680. typis tradita. Praeter haec

Tar-

Targumim, modo recensita, adhuc aliud, quod Ionathani adscribitur, extare dicitur; illud Gal. citat in Psalm. 72. et 110. atque dicit se illud Licii vidisse. Ex eodem praeclarissima pro Christiana Religione testimonia contra Iudaeos citauerunt Galatinus Lib. 8. Cap. 24. Iac. Christopolitanus Episc. in illud Psalm. 2. v. 7. יְהוָה אָמַר אֵלַי בְּנִי אַתָּה אֲנִי הַיּוֹם יִלְדָתִיךָ: *Dominus dixit ad me. Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Item huius fit mentio בְּסֵפֶר קְבוּצֵי In libro *Collectionum*. Nec non adhuc vnum in Prophetas, quod in Gemara citatur, attribuant Iosepho Caeco, et alterum in eosdem R. Akibae, de quo in Beresith Rabba. Sed nullum ex his duobus modo extat.

§. V.

A u t o r i t a s.

Harum Paraphrasium auctoritas Iudaeis (Hispanos si excipias) est diuina; tum propter earum originem, quam dicunt esse diuinam; afferunt enim Mosen Paraphrases cum aliis legibus a Deo in monte Sinai accepisse, a quo Senioribus et Prophetis, et a Prophetis Paraphrastis, qui literis eas consignarunt, fuerunt traditae. Praesertim Ionath. et Onkelos iuxta illud Megill. Cap.

אמר ר' ירמיה ואיתימא ר' חייא בר י. Cap. 1.
אבא תרגום של תורה אונקלוש הגר אמרו מפי
ר' אליעזר ור' יהושוע תרגום של נביאים יונתן בן
עוזי אמרו מפי חגי זכריה ומלאכי

Dixit R. Ieremia, et dixit R. Chaiia filius Abba, Targum Legis Onkelos Profelytus scripsit illud ex ore R. Eliezer et R. Iehoschua, Targum Prophetarum Jonathan filius Vziel scripsit ex ore Chaggai, Zecharia et Malachi, i. e. Aggaei, Zachariae et Malachiae. Tum propter miracula tempore translationis huius paraphrasticae patrata; aiunt enim tempore, quo Jonathan Paraphrasin suam fecit, α .) totam Palaestinam terrae motu fuisse concussam, β .) Angelos e coelis aduolasse auscultandi causa, quando studiis vacabat, γ) Muscas vel alias insectas, Ionathani interpretanti, aut chartae insidentes, igne, de coelo lapso, subito sine vlla, aut chartae, aut Ionathanis laesione consumptas esse. δ .) de coelo auditam fuisse vocem: *Quis est iste, qui filiis hominum arcana mea reuelat?* Sed haec, utpote sine omni fundamento asserta, ad fabulas Rabbinicas remittimus. Et quomodo Moses Chaldaicas has Paraphrases Prophetis et Senioribus oretenus tradiderit, cum

et Moses et Seniores etc. linguam Chaldaicam ignorauerint. Infuper S. Textum Hebraeum deprauant, adeo Paraphrasis Onkelosi, qui tamen caeteris est purior et a fabulis defaecatior.

E. g. α.) Gen. 3. v. 15. illud יהוה יִשׁוּפֶּךָ רֹאשׁ

Et ipse conteret tibi caput, vertit: הוה

יהוה יִהְיֶה לְךָ מֵהַיּוֹמָהּ לְיָדָי לֵימִן מִלְּקַדְמִין *Ipse recordabitur tibi, quod fecisti ei a principio.* Hac

versione illustrissimum illud Proto-Euangelium de Messia Redemptore, eius Diuinitate, Passione et Pugna cum diabolo, si non sublatum, saltem obscuratum est. β.) Ibid. Cap. 22. v. 18., et

C. 26. v. 4. vbi et in Textu Hebraeo, LXX et aliis Versionibus constanter בְּזֶרְעֶךָ *In semine*

tuo legitur, vertit: בְּדִיל-בְּנֵיךָ *Propter filios*

tuos. Ita iterum eluditur mysterium, ibi reuelatum de generis humani redemptione, de

quo S. Paul. ad Galat. 3. v. 16. „Abrahae dictae

„ sunt promissiones, et semini eius; non dicit

„ et feminibus, quasi in multis, sed quasi in

„ vno, et semini tuo, qui est Christus., γ.)

Num. 21. v. 19. inserta est fabula de puteo,

quem fingunt Hebraei descendisse cum filiis

Israel ad torrentes, et de torrentibus cum eis

ad colles ascendisse, et de collibus rursus ad

val-

valles; de quo nec in Hebr., Sam., LXX, aut alia Versione aliquid legitur. Paraphrasis vero in Prophetas Caput 53., in quo Isaias quasi Evangelista Passionem Christi refert, detorquet ad calamitates, a populo Iudaico perferendas. Silentio praetereundi sunt mille alii errores, nugae et fabulae, quibus aliae Paraphrases scatent, praecipue illius R. Iose, qui Ineptissimus et impudentissimus scripturae deprauator, atque in Christianismum in multis blasphemus est, et in ea, quae est 5 libellorum scil. Ruth, Cant., Thren. habentur fabulae de duplici Messia, tertio templo, de lamentatione Dei, de ascensione Moysis in coelum, de tabulis legis ex Saphiro throni diuini excisis etc. et multae aliae. Praecisis tamen his earum Auctoritas est non nisi humana, et magnam Christianis contra Iudaeos praebent vtilitatem, de qua fit

§. VI.

V t i l i t a s.

Paraphrases hae, praesertim Onkelosi et Ionathae, qui literae pressius ac caeteri inhaerent, Textum Hebraeum multis in locis mire dilucidant; lingua enim harum Paraphrasium, cum proxime accedat ad idioma Hebraeum, ab

eo vix non omnes radices suas mutuatas habeat, imo multas radices et vocabula, in Hebraeo deperdita, adhucdum retineat, fueritque tempore Paraphrastarum adhuc lingua viua eisque vernacula, nequeunt non ad genuinum Textus Hebraei sensum saepe deferuire. Porro Paraphraetae hi orthodoxae fidei luce adhuc collustrati multa N.L. dogmata et mysteria ex commentariis, vel viua Doctorum fidelium voce, aut maiorum suorum pariter fidelium traditione hausisse videntur. Nam non adeo pauca de Mysterio Trinitatis, Diuinitatis Messiae etc. eadem ferme claritate, qua ea in Euangeliiis legimus, Paraphrasibus suis inferuerunt. Nec non, quae de iisdem Mysteriis in Textu Hebraeo subobscure reuelata legimus, ea Paraphrastarum more clare explicata habentur. E. g. *α.*) Quod in Divinis detur Verbum illud Io. 1. Huius enim mentionem facit Targum Ionath. in Is. 41. *לֹא תִרְחַל אֲרִי בְּסַעֲרָךְ מִיִּמְרֵי לֹא תִתְּבַר* 10. *אֲרִי אֲנִי אֱלֹהֶךָ אֶתְקַפְּנָךְ אִף אֶסְעִתְּנָךְ*. *Ne timeas, quia in adiutorium tuum Verbum meum, ne frangaris, quia ego Deus tuus confortavi te, et auxiliatus sum tibi.* *β.*) Quod sit Deus. Nam Onkelos in Gen. 28. *וְקָיָם יַעֲקֹב* 20. *קָיָם*

קִים לְמִימַר אֵם יְהִי מִימַר אֲדִי בְּסַעְדִּי וַיִּטְרַנִּי
 בְּאוֹרְחָא הָרָא וְאֶתוֹב בְּשָׁלֹם לְבֵית אָבִא וַיְהִי
 מִימַרָא דִּי לִי לְאַלְהָאִי Et vouit Iacob votum
 dicendo: Si fuerit Verbum Dei in adiutorium
 meum, et custodiuerit me in via hac, et reuertar
 in pace ad domum Patris: et erit mihi Verbum
 Iehoua in Deum. γ.) Quod Iudaei Messiae suo
 futuri sint rebelles; in fine autem mundi reli-
 quiae Israelitarum saluandae, iuxta illud ad
 Rom. 11. v. 26. καὶ ὅτω πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.
 Et sic omnis Israel saluabitur. Ionath. In Ose. 3.
 אֲרִי יוֹמִין סְגִיִּין יִתְּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִית. 4. v.
 מְלָכָא מְדַבֵּיר דִּוֵּר וְלִית דְּעָבִיד שׁוֹלְטָן עַל
 יִשְׂרָאֵל וְלִית דְּדָבַח לְרַעְיוֹא בִירוּשָׁלַם
 וְלִית קְמַתָּא בְּשִׁמְרוֹן וְלִית אֶפֶסֶד וּמַחְוֵי בִּתְרָא בֶּן
 יִתְּבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּתְּכַעֲוִן יֵת פּוֹלְחָנָא דִּי
 אֲלֹהֵהוֹן וַיִּשְׁתַּמְעוּן לְמַשִּׁיחָא בֶּר דִּוֵּר מְלָכָהוֹן
 וַיִּתְּנָהוֹן לְפּוֹלְחָנָא דִּי יוֹסְגִי טוֹבִיָּה דִּיתִי לְהוֹן בְּסוֹף
 יוֹמִיָּא Quia diebus multis manebunt filii
 Israel absque Rege de domo David, et absque
 capeffente Dominum super Israel, nec erit, qui
 sacrificet in beneplacitum in Ierusalem, nec erit
 in Samaria excelsum, nec Ephod, nec qui re-
 sponsum reddat. Postea reuertentur filii Israel,
 et quærent cultum Domini Dei sui, et obedient

Messiae filio David, Regi suo, atque studebunt Cultui Domini, et multiplicabitur bonitas ejus, quae veniet in fine dierum. §.) Quod Messias sit venturus propter finem spiritualem, non temporalem, vti autumant Iudaei. Targ. Ieros. in Gen. 49. אִמַּר אַבְיָנָךְ יַעֲקֹב לְפִנֵּי קִנְיָהּ דְּגִדְעוֹן. בֶּר יוֹאֵשׁ סְכִיּוֹת גִּפְשִׁי דְּהִיּוּ שְׁעָה וְלֹא לְפִנֵּי קִנְיָהּ דְּשִׁמְשׁוֹן דְּהוּא פִּירְקוֹן עֵבִיד : אֲלֵא לְפִנֵּי קִנְיָהּ דְּאַמְרַת בְּמִמָּרְךָ לְמִיתִי לְעַמְּךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵיהּ. *Dixit Pater noster Iacob: Non redemptionem id est liberationem Ge- deonis filii Ioas exspectat anima mea, quae ipsa temporalis, neque redemptionem Samsonis, quae est salus creata, sed salutem, siue redemptionem, quam dixisti in Verbo tuo venturam esse populo tuo filiis Israel, hanc redemptionem tuam expe- ctat anima mea.* Alia exempla horum vid. in Opuscul. Cap. 2. a pag. 39. et in Corollariis nostris Heidelbergae 1781. a pag. 11. Recte igitur Cornel. a Lap. Calmet et alii Interpre- tes in citandis his Paraphrastis fere continui sunt.

§. VII.

Versio Syriaca.

Per linguam Syriacam intelligimus eam, in quam diuini libri translati sunt, et apud quos-

quosdam Orientales praecipue adhuc extant. Est haec secunda linguae Chaldaicae dialectus, de qua pag. 358. actum fuit. Dicitur *α.*) Antiochena, quia Antiochiae in usu erat, ubi discipuli Christi primo Christiani vocati sunt, *β.*) Comagena a Comagene ultima Syriae regione, *γ.*) Maronitica a Maronitis, in monte Libano & in Syriae minoris habitantibus, ita dictis a Marone Abbate Viro Sanctissimo.. Duplicibus utuntur literis, maioribus in librorum titulis et inscriptionibus, quae Estrangulae dicuntur, et minoribus in libris impressis et Manuscriptis. Has cernere licet in modernis editionibus. Extat in hac lingua vetustissima utriusque Testamenti Versio, a Maronitis simplex et antiqua dicta; quam vide in Polyglottis Walton. & Parisiensibus, estque magnae auctoritatis, et ab Antiquis PP. saepe citata inuenitur. Praeter hanc habent aliam recentiore V. et N. T. ex Graeco, et quidem quantum ad V. T. ex Origenis Hexaplis, quam pag. 345. puram diximus, versam. Praeter has et plures in N. T. dantur Versiones. Equidem a multis asseritur S. Matthaeum in conscribendo suum Euangelium, et S. Paulum in Epistola ad Hebraeos hac lingua usos fuisse,

nec non eam fuisse Christi et Apostolorum vernaculam, de Christo ait Widmanstadius Ferdinandi Imp. Cancellarius, qui primus N. T. Syriacum scil. an. 1555. in Europa edidit, cui multi suffragantur, „Hanc linguam „Redemptoris nostri ortu, educatione, doctrina miraculis, corporis et sanguinis sui „confectione Eucharistica, ac Patris etiam „aeterni voce bis coelo ad eum emissa consecratam, et hac lingua scriptam esse antiquam „Versionem quam ipse edidit., Alii econtra uti Scaliger etc., Grotius, Walton. etc. has praerogativas dialecto Syro-Chaldaicae, siue Ierosolymitanae aut Targumicae proprias esse volunt, quae ferme eadem est cum Antiochena. Notatu dignum est, quod si sermo in N. T. de lingua Hebraea occurrit, per eam dialectum, modo dictam, Ierosolymitanam scilicet intelligendam esse.

§. VIII.

Versio Arabica.

Huius Versionis lingua usque ad saeculum VII., quo Mahometes Zizania sua per totum Orientem spargere coepit, inter Arabiae limites conclusa delituit; ast orto hoc impostore
cum

cum doctrinam suam in Corano lingua Arabica consignaret, breui tempore cum Mahometismo ferme per totam Asiam, magnasque Europae et Affricae partes fuit diffusa.

Extant apud Christianos orientales Versiones Arabicae α) duae, vna Syriaca, siue Antiochena, altera Aegyptiaca, vtraque a regione, in qua vsurpantur, ita dicta. Cornel. a Lap. in Proph. min. pag. 5. earundem mentionem facit, et vnam Antiochenam ab Antiochia, alteram Alexandrinam pariter a sede Alexandrina nominat, atque vtriusque exempla in Bibl. Vaticana et Medicea asseruari testatur. β.) „Versiones Arabicae in Polyglottis Parisiensibus et „Anglis impressae, „de quibus: Cl. Calmet „in Diction. Bibl. V. Biblia:“ nil cum Versionibus Orienti familiaribus commune habent.“ γ.) Versio V. T. R. Saadia Gaon דהגאון, id est Excellens, ita dictus, eoquod scholae Babylonicae Rector fuit; sed huius Versionis solummodo Pentateuchum habemus, in qua modo LXX, modo Onkelosum, modo proprium Iudaicum suum ingenium, ad sensum detorquendum pronum, sequitur; et non raro Paraphrasten agit. δ.) Praeter illam modo

dictam habent Iudaei aliam Pentateuchi Versionem, caractere Hebraeo in Mauritania olim editam, quam Erpenius Lugd. Batau. 1622. literis Arabicis luci communicavit. Editio haec ordinarie valde rigide inhaeret literae. Alias aliorum vtriusque testamenti particularium librorum Versiones recensitas vid. Walt. Proleg. XIV. Hae Paraphrases sicut et Syriacae magnae sunt utilitatis; lingua enim Arabica magnam, licet non tam propinquam, sicut Chaldaea et Syriaca, cum Hebraea habet affinitatem; non tantum multas radices cum lingua Hebraea communes habet, sed et quae in lingua Hebraea a tempore, quo cessavit esse vernacula, perierunt, adhuc in hac lingua superstites habentur, estque lingua radicibus et vocabulis caeterarum omnium facile ditissima. Insuper in Textu Hebraeo inveniuntur voces Arabicae, integrae huius linguae Phrases, vti praesertim in Iobo, hinc ad Textum Hebraeum rite explicandum Versiones hae summopere inferuiunt. Quantum ad alias Orientalium Versiones notandum est illud Theodoretī de Cur. Graec. affect. L. 9. „Hebraicos libros,, (licebit addere aliosque diuinos cuiuscunque idiomatis)

„non

„ non in vnicum idioma conuersos esse, sed in
„ Romanam, Aegyptiacam, Persicam, Indi-
„ cam, Armenam, Scyticam, adeoque Sauro-
„ maticam, vno verbo: in omnes linguas.„
Merentur cunctae Versiones fidem, et pollent
auctoritate in omnibus locis, in quibus cum
puro et incorrupto Originali conueniunt.

P A R S V I I I.

DE

PRINCIPALIORIBVS LIBRIS
I V D A I C I S.

Pars haec in tres diuisa est Sectio-
nes. Prima agit de Talmude,
secunda de Kabbala, tertia de
Opere Masoretico.

S E C T I O I.

D E T A L M V D E,

Modernorum Iudaeorum Sectae, Lex
oralis, Mischna, Gemara, Talmud,
eius Diuisio, Modus Talmudica citandi,
Authoritas argumentis Iudaeorum asser-
ta, eorum Refutatio, Propositio, Tal-
mudis Usus five Utilitas.

§. I.

Modernorum Iudaeorum Sectae,

Tres Iudaeorum Sectae hodie adhuc supersunt. Prima est illa *Samaritanorum*, de qua vid. pag. 49. Secunda קראים *Karaitarum*, qui a voce מקרא *Scriptura*, ita dicuntur; eoquod reiectis omnibus constitutionibus, glossis, aliisque Traditionibus Talmudicis solam S. Scripturam admittunt. Horum adhuc multi inveniuntur in Plagis Orientalibus, in Russia, Polonia, Italia et alibi. Tertia est *Talmudistarum*, siue *Rabbanistarum* a תלמוד *Talmud*, et a רבנים *Rabbanim* ita dictorum. Hi praeter legem scriptam adhuc aliam, quam *Oralem* vocant, constitutiones scil. Glossas, in Talmude contentas observant. Eiusmodi sectae sunt, qui in terris nostris degunt, et vix non per uniuersum orbem sunt dispersi.

§. II.

Lex Oralis.

Lex diuina Iudaeis Rabbanitis siue Talmudicis duplex est: Vna תורה שבכתב *Lex*, quae est in scripto, siue *scripta*, altera, תורה שבעל פה *Lex*, quae per os, siue *Oralis*, ore-

re-

tenus scilicet tradita. Hanc תלמוד *Talmud*, illam חומש *Pentateuchus* comprehendit. A-iunt enim Mosen illis 40 diebus, quibus in monte Sinai cum Domino fuit, praeter legem scriptam, simul perfectam eiusdem explicatio-nem, singulorum praeceptorum causam, mo-dum, fundamenta a Deo oretenus accepisse, cum mandato, ut eadem suis, non nisi orete-nus traderet, quam etiam tradidisse dicitur, primo ipsi Iosue, is septuaginta senibus, senes Prophetis, Prophetae Synagogae magnae, Sy-nagoga magna praestantioribus Rabbinis, et sic de manu ad manum, usque dum a suis Autho-ribus ex metu, ne ob Iudaeorum peritiam pau-latim decrefcentem, eorumque per vniuersum orbem dispersionem omnino periret, scriptis mandata fuit.

§. III.

משנה *Mischna*, siue משניות *Mischnaios*.

Ita primitus Rabbini varia glossmata, su-pra legem facta, atque in schedulis scripta sub titulo חזרה שבער פה *Legis oralis*, et παραρραδωσεων circumtulerunt, quas R. Iehuda, ob vitae integritatem הקדוש *San-ctus*, et propter singularem, qua inter suos

suos pollebat, auctoritatem *הַנָּשִׁי* *Princeps* a suis dictus, in vnum librum redegit, quem *סֵפֶר מִשְׁנָיִת* *Mischnaios*, i. e. *Liber Traditionum*, siue *מִשְׁנָה* *Mischna*, id est, *Deuterosis*, *Repetitio*, nominavit et in sex Partes, Hebr. *שֵׁשׁ סֵדְרִים* *sex sedorim* (id est *Ordines*) diuisit, scil. I. *זְרַעִים* *Seminum*, II. *מוֹעֵד* *Festorum*, III. *נָשִׁים* *Mulierum*, IV. *נִזְקִין* *Damnorum*, V. *קִדְּשִׁים* *Sanctitatum*, VI. *טְהָרֹת* *Purificationum*.

Prima itaque pars agit de Seminibus, homogeneis, heterogeneis et similibus frugibus, herbis et arboribus, de fructibus eorum vfu publico et priuato, secunda de Festis, eorum initio, fine, modo celebrandi, tertia de vxoribus ducendis, repudiandis, earumque morbis, affectibus, officiis etc., quarta de damnis, ab hominibus, vel bestiis illatis, quinta de sacrificiis aliisque rebus sacris, sexta de munditie et purificatione vasorum, suppellectilum etc., atque de eorum immunditie et pollutione. Floruit sub Antonino Imperatore, atque eius opus communi Iudaeorum calculo circa annum Christi 219. approbatum et publicam accepit auctoritatem.

§. IV.

תַּלְמוּד יְרוּשָׁלַּיִם *Gemara, et Talmud Hierosolymitanum.*

Iam supra מִשְׁנֵי־זוֹר *Mischnaios* Rabbini in terra Israel, et in Babylonia degentes habuerunt disputationes, atque fecerunt decisiones, commentaria etc. Haec primo Iochanan, per annos octoginta Synagogae in terra Israel Rector collegit, quae collectio dicitur גְּמָרָה *Gemara, Gemoro*, id est *Supplementum*, siue *Complementum*. Hanc מִשְׁנֵי־זוֹר addidit, quod opus, ex his duabus partibus scil. מִשְׁנֵי־זוֹר *Mischna* et גְּמָרָה *Gemara* conflatum dicitur תַּלְמוּד *Talmud*, et quidem יְרוּשָׁלַּיִם *Hierosolymitanum*, quia pro Iudaeis in terra Israel habitantibus, cuius metropolis est Ierusalem, an. scil. Christi 230., exaratum fuit.

§. V.

תַּלְמוּד בָּבֶלִי *Gemara, et Talmud Babylonicum.*

Cum vero omnes constitutiones et decisiones Rabbiorum non continerentur in Talmude Ierosolymitano, nec non Iudaei perpauci in Terra Israel habitarent, hinc ר' אֲשִׁי *R. Aschi*, Rector Synagogae una cum Rabbina omnium

omnium Rabbinorum chartas, qui a tempore R. Iudae aliquid in Mischnam consignauere, sedulo collegit, et sub nomine גְּמָרָא *Gemara* edidit iuxta illud זמח דויד *Tzemach David* ad annum 127. anni millesimi quinti a creatione mundi, vbi ait: הוּא הַתְּחִיל לַחֲתוּב כָּל הַתְּלִמּוּד עַל הַסֵּדֶר וּקְבִץ כָּל הַקְּדָמִים מִיָּמֹת רַבִּי עַד זְמָנוֹ וּלְמַד כָּל שָׁנָה ב' מַסְכְּתוֹת וְהַשְּׁלִים כָּל הַתְּלִמּוּד בְּשָׁלְשִׁים שָׁנָה וְכֵן עָשָׂה בְּעַם יְפֵי. Ipse (R. Afchi) incepit scribere totum Talmud (id est גְּמָרָא, haec enim a Iudaeis interdum Talmud dicitur) secundum ordinem, et collegit omnia antiqua a diebus Rabi vsque ad tempus suum, et docuit omni anno duo מַסְכְּתוֹת *Massichtot*, (id est duos tractatus) et perfecit totum Talmud in tringinta annis et ita fecit secunda vice. Ast tantum 35 tractatus scriptos reliquit, quo mortuo discipuli scil. Maremar eius successor in Reſtoratu, et Mar eius filius opus hoc continuarunt, et anno 73 ab eius morte, absoluerunt; quod mox communi cum applausu ab omnibus Iudaeis approbatum, et receptum fuit, anno scil. Christ. 500. vocaturque Talmud Babylonicum. Itaque ex מִשְׁנָיוֹת *Mischnaioth* (Mischnaios) et גְּמָרָא *Ge-*

Gemara, tanquam suis partibus conflatum fuit Talmud, ita ut מִשְׁנָה huius operis sit Textus, גְּמָרָא vero eiusdem explicatio, quam Iudaei S. Textui longe praeferunt. Nota enim sunt illa Rabbinica: α) גַּמְשָׁלָה הַמִּקְרָא כְּמִים וְהַמִּשְׁנָה "בֵּין וְהַש"ס כְּקוֹנְדִּיטוֹן וְעוֹר נִמְשָׁלָה כְּמִלָּח וְהַמִּשְׁנָה *Similis est S. Scriptura aquis, Mischna vino, et sex ordines (id est Talmud) condito. Item similis est Lex Sali, et Mischna piperi, et sex ordines aromatibus.* β) Propter tantam huius operis excellentiam schola Eliae decidit γ) כָּל הַשְּׂגָרָה הַלְכִית מוֹבְטָה לוֹ שֶׁהוּא בֶן הָעוֹלָם הַבָּא *Quicumque discit statuta (scilicet Talmudica) persuasus sit sibi, quod ipse sit filius saeculi venturi (id est vitae aeternae).* δ) Immo Deum lectioni Talmudicae de nocte adeo vacare asserunt, uti Targum in Cant. 5. *Et de nocte ipse occupatus est in sex ordinibus Misch-nae.* ε) Et sententia Rabbinorum est: בְּנֵי הַזֶּהָר בְּדַבְרֵי סוֹבְרִים יוֹתֵר מִדַּבְרֵי תוֹרָה *Fili mi, attende ad verba Scribarum, (scil. Rabbinorum Talmudicorum) plus, quam ad verba legis, (scilicet Scriptae).* Hunc librum quidam Authorum Christianorum nominant Ce-

Ceremoniale Iudaeorum, quidam Pandectas
 Iuris tam ciuilis, quam sacri. Buxtorff. in Re-
 cens. Operis Talm. illum ita describit: „Tal-
 „ mud (ait) est opus doctrinale, siue corpus
 „ doctrinae magnum, a variis ac doctissimis
 „ quibusdam Rabbinis compilatum, multipli-
 „ cem omnium scientiarum doctrinam conti-
 „ nens, et potissimum jus ciuile, ac canon-
 „ cum Iudaeorum plenissime ac perfectissime
 „ proponens, vt secundum illud vniuersa gens
 „ et synagoga Israelitica optime feliciterque
 „ viuat. „

§. VI.

Talmudis Diuisio.

Continet liber iste שש סדרים *sex ordines*,
 siue partes, quaeuis diuisa est in מסכתות *Mas-*
sichtoth etc. (Iud Massichtos) id est *Tractatus*,
 siue libros, aut Codices Talmudicos, *Tractatus*
 סדר in פרקים id est in *Capita*. 1.) סדר
 Continet *Tractatus* vndecim, scil. ברכות *Be-*
rachos Tr. *Benedictionum*. 2.) פאה *Peah* Tr.
Anguli. 3.) דמאי Tr. *Dubitationis*. 4.) כלאים
Kilaim Tr. *Commixtionum*. 5.) שביעית *Sche-*
uiis Tr. *Septimi*. 6.) תרומות *Trumos* Tr.
Oblationum. 7.) מעשר ראשון *Maaser Reschon*,
 Tr.

Tr. Decimationis primae. 8) מעשר שני *Maaser scheni.* *Tr. Decimationis secundae.* 9) חלה *Challa* *Tr. Placentae.* 10) ערלה *Orlah* *Tr. Praeputii.* 11) בכורים *Bikkurim* *Tr. Primitiarum.*
 II. *Duodecim, scil. שבת Schabbath* *Tr. Sabbathi.* 2) עירובין *Eruuin* *Tr. Cognationum* siue *Conuersationum.* 3) פסחים *Pesachim* *Tr. Paschatum* siue *Transituum.* 4) שקלים *Schekalim* *Tr. Siclorum.* 5) יומא *Ioma* *Tr. Diei.* 6) סוכה *Sukka, Tr. Casulae* siue *Tentorii.* 7) תוב יום *Betza, aut vt aliis placet* *Iom. tof. Tr. Diei boni.* 8) ראש השנה *Rosch haschana* *Tr. Capitis* siue *Principii anni.* 9) תענית *Taanis* *Tr. Ieiunii.* 10) מגילה *Megilla* *Tr. voluminis* h. e. *historiae Esther.* 11) מועד *Moed Katon* *Tr. Festi parui.* 12) חגיגה *Chagiga* *Tr. solennitatis.* III. *septem, scil. יבמות Ieuammos* *Tr. Fratricularum.* 2) כתובות *Kesubbos* *Tr. Contractuum.* 3) קדושין *Kidduschin* *Tr. sponsalitorum.* 4) גטין *Gittin* *Tr. Libellorum repudii.* 5) נדרים *Nedarim* *Tr. Votorum.* 6) נזיר *Nasir* *Tr. Nazaraei.* h. e. a *vanitatibus mundi separati.* 7) סוטה *Sota* *Tr. Diuersionis.* IV. *decem, scil. בבא קמא Baua Kama* *Tr. Portae primae.* 2)

Baua Metzia Tr. Portae mediae בבא בתרא *Ba-*
ua basra Tr. Portae postremae. 4) סנהדרין
Sanhedrin. Tr. Iudicum ordinariorum. 5) מכות
Makkos Tr. Percussionum. 6) שבועות *Scheuos*
Tr. Iuramentorum. 7) עריות *Edaejos Tr. te-*
stimoniorum. 8) הוריות *Horajos Tr. sententia-*
rum. 9) עבודה זרה *Auoda sara Tr. servitutis*
alienae h. e. Idololatriae. 10) אבות *Auos Tr.*
Patrum. V. vndecim, scil. זבחים. *Seuachim*
Tr. Immolationum. 2) חולין *Chulin vel cholin*
Tr. occisionum. 3) מנחות *Menachos Tr. obla-*
tionum vespertinarum. 4) בכורות *Bechoros*
Tr. Primogenitorum. 5) ערכין *Erachin Tr.*
Aestimationum h. e. pretiorum. 6) תמורה *Te-*
murah Tr. Permutationis. 7) מעילה *Meilah.*
Tr. Transgressionis. 8) כריתות *Kerisos Tr.*
Excisionum. 9) תמיד *Tamid Tr. Iugis Sacri-*
ficii. 10) מידות *Middos Tr. Dimensionum.*
 11) קנים *Kinnim. Tr. Nidorum. VI. du-*
decim, scil. כלים. *Kelim Tr. Vasorum.* 2) אהלות
Oholos Tr. Tabernaculorum. 3) נגעים *Ne-*
gaim Tr. Plagarum. 4) פרה *Para Tr.*
Iuuencae. 5) טהרות *Tahoros Tr. Purificatio-*
num. 6) מקואות *Mikuaos Tr. Collationum.*
 7) נדה *Nidda Tr. Menstruatae.* 8) מכשירין
Mach-

Machschirin, vel vt alii משקין *Maskin* Tr. *Irrigatorum*. 9) זבים *Sauim*. Tr. *Spermatum*. 10) יום טבול *Teuul Iom*. Tr. *Baptisati Diei*. 11) ידי *Iadajm*. Tr. *Manuum lauandarum*. 12) עוקצין *Oketzin* Tr. *Pedunculorum fructuum*. Sex itaque istae partes generales siue Ordines continent 63 מסכתות *Massichtos* i. e. *Libros* siue *Tractatus*, qui continent פרקים *Capita* 524. Praeter hos 63. *Tractatus* Talmudi a posterioribus adiecti sunt 4 alii *Tractatus*, scilicet I. מסכת אבלי *Ebhel Rabbeti* Tr. *Luctus magni* vel שמחות *Masschet semachos* *Tractatus* *laetitiarum* sub tempore luctus prohibitarum. III. כלה *Kalla Sponsae*. IV. מסכת דרך ארץ *Masseches derech eretz* *Tractatus* *vitae terrae*, scil de moribus. Diuiditur iterum in *Tractatum* maiorem et minorem. *Tractatus* I. continet capita 21. II. 14. III. 1. IV. maior 10, minor 6. Additur in fine caput peculiare, scilicet פרק שלום *Perek Schalom* *Caput* *de pace*. Hi *Tractatus* siue *Libri* olim in Talmude non continebantur; sed a posterioribus una cum פרקי אבות *Pirke Abhos* siue *Capitulis Patrum* fuerunt additi.

§. VII.

Modus ex Talmude citandi.

Diuerfimode loca Talmudica citari solent.

α) Interdum Partes generales, Libri et capita citantur. E. g. בְּשַׁבָּת בְּרִישׁ גְּמָרָא דְּפֶרֶק הַבּוֹנָה *In schabbath, in principio Gemarae, capitis Habbone.* To Schabbath est Libri Talmudici nomen, Gemara pars generalis Talmudis, Habbone, prima vox, a qua hoc caput incipit. β) Interdum caput, eiusque numerus, et Liber, siue Tractatus. E. g. בְּסַנְדַּל פֶּרֶק כ"ו בְּכֵלִים *In sandal Cap. 26. in kelim:* id est, hoc legitur in capite sandal, quod est 26. in Libro dicto kelim γ) Interdum solum caput, E. g. בָּמֹו שְׂמָצִינו *Sicut inuenimus in Capite Hajjoschen.* Interdum solummodo legitur אָמְרוּ כְּדָאמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ *Dicunt Rabbini nostri,* vel אָמְרוּ הַחֲכָמִים *sicut dicunt Rabbini nostri,* vel אָמְרוּ וּפִירְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ *Et explicant Rabbini nostri.* Tractatus nomina sua a materia, quam pertractant, et capita a prima voce, qua incipiunt, obtinent. Iudaei, duce Maimonide in Praef. סדר זרעים i. e. *Ordinem seraim,* omnia in Talmude contenta ad quinque sequentes classes reuocant:

I. con-

I. continet פְּרוּשֵׁי *Explicationes*, quas Moses (ex mente Iudeorum) a Deo accepit. II. הלכות *statuta*, de quibus dici solet: *Ritus Mosi e monte Sinai*. III. Constitutiones, quae per conjecturam (דְּרָקָשׁ *Argumentum a pari*) aliaque documenta deducuntur; ideoque in iis Rabbini dissentiunt. IV. גְּזֵרוֹת *Decreta*, quae singulorum saeculorum sapientes fecerunt, ut sepe legi circumdarent. V. המנהגות והתקנות *Consuetudines et Constitutiones*, quarum observationem Prophetae et sapientes introduxerunt.

§. VIII.

Argumenta Iudaeorum.

Ex quibus praecipue locis, Iudaei hanc legem euincere conantur, sunt sequentia: α) Gen. 49. וַיֵּרָא מְנוּחָהּ כִּי טוֹב וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי. 15. וַיֵּרָא מְנוּחָהּ כִּי טוֹב וְאֶת-הָאָרֶץ כִּי. 15. *Et vidit requiem, quod bona, et terram, quod pulchra esset.* In h. l. Ialkut Rubeni katon sub tit: תורה טוב *Tora: Tora est bona* וירא מנוחה כי טוב *Et vidit requiem, quod bona: Haec est Lex, quae in scripto, siue scripta, et terram, quod pulchra: Haec est Lex, quae per Os siue Ora-*

בִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ *lis β) Deut. 8. v. 3.*
 יְחִיָּה הָאָדָם בִּי עַל־כָּל־מוֹצֵא פִי יִהְיֶה יְחִיָּה
 הָאָדָם *Quoniam non in pane solo ipso vivit*
homo, sed in omni, quod egreditur ex ore Do-
mini, vivit homo. In Praefat. libri *מנורת המאור*
 כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדּוֹ זֶה הַמִּקְרָא כִּי
Quoniam עַל כָּל מוֹצֵא פִי י"י אֱלוֹ הַלּוֹכָת וְאִגְדוֹת
non in pane solo ipso, hoc (est vel significat)
Biblia; sed in omni, quod egreditur ex ore
Domini, haec sunt statuta, et jocosae narra-
tiones. *γ) Ad illud Exod. 24. v. 12. in Tr. Bera-*
choth (Berochos) ita legitur: מֵאֵי דְכַתִּיב וְאֵתְנָה
 לְךָ אֶת לוחֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי
 לְהוֹרֹתָם לוחֹת אֱלוֹ עֲשֵׂת הַדְּבָרוֹת תּוֹרָה זֶה מִקְרָא
 וְהַמִּצְוָה זֶה מִשְׁנָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי אֱלוֹ נְבִיאִים וְכַתְּבִים
 לְהוֹרֹתָם זֶה גִּמְרָא מִלְּמַד שְׁכָלָם נִתְּנוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי
Quod scriptum est: Et dabo tibi tabulas lapideas,
et legem, et mandatum, quae scripsi ad docendum
eos. Tabulae istae (sunt vel significant) decem
Verba. Lex haec scripturam: et mandatum
hoc Mischna (siue Mischnaioth), quae scripsi,
haec Prophetas et Hagiographos, ad docendum
eos, haec Gemara. Docetur, quod omnia ista da-
ta sunt Mosi de Sinai δ) Deut. 32. v. 13.
 עַל־בְּמִיתִי אֶרֶץ וַיֹּאכַל תְּנוּבָת שָׂדֵי וַיִּנְקְהוּ דְּבַשׁ
 מִסֵּלַע

מִסְלַע וְשֶׁמֶן מִחֶלְמִישׁ צוּר: חֲמַאת בָּקָר וְחֵלֶב
 צֹאן עִם-חֵלֶב כְּרִים וְאֵילִים בְּנִי-בָשָׁן וְעֵתוּדִים
 עִם-חֵלֶב כְּלִיֹּת חֲטָה וְדָם-עֵגֶב תִּשְׁתַּה-חֶמֶר
*Equitare fecit eum (Deus) super excelsa terrae,
 et comedit prouentus agri, et sugere fecit eum
 mel e petra, et oleum e silice petrae. Buty-
 rum bonum, et lac ouis cum adipe agnorum,
 et arietes filios Basan, et hircos cum adipe re-
 num tritici, et sanguinem vucae bibes merum.*
 וגם: in h. l. ita habet: *Praefatio libri המאר*
 בספרי פרשת האזינו ירכיבהו על במותי ארץ זו
 תורה שנאמר י' קנני ראשית דרכו וגו' ויאכל
 תנובות שדי זו מקרא וינקהו דבש מסלע זו משנה
 ושמן מחלמיש צור זו תלמוד חמאת בקר וחלב
 צאן על חלב כרים אלו קל וחומר וגזרה שוה ודינין
 ותשובות עם חלב כליות חטה אלו הלכות שהם
 גיפי מקרא ודם עגב תשתה חמר אלו הגדות
 Et etiam in siphre *שמושכין לבו של אדם כיון*
in Parascha Haasinu: Equitare fecit eum su-
per excelsa terrae, hoc (significat) legem, sicut
dicitur: (scil. Prou. 8. v. 22.) Dominus possedit
me initio viae suae etc. Et comedit prouentus
agri, hoc est scriptura, et sugere fecit eum
mel e petra, hoc (significat) Mischnam. Et
oleum e silice petrae, hoc (significat) Talmud,

Butyrum bouis et lac ouium cum adipe agnorum, ista (significant) leue et maius, argumenta a minori ad maius, et a pari, iudicia, responsiones. Cum adipe agnorum renum tritici, hoc (significat) decisiones, quae sunt substantia scripturae. Et sanguinem uuae bibes merum: ista (significant) jocosas narrationes, trahentes cor hominis sicut vinum. ε) Exod. 34. v. 27. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה בְּתֵב-לָךְ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי-עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּרְתִּי אִתָּךְ בְּרִית וְאֵת יִשְׂרָאֵל. Et dixit Dominus ad Mosen: Scribe tibi verba haec, quia secundum os verborum istorum pepigi tecum foedus, et cum Israel. In h. l. R. Isaac Ben R. Ioseph Corbelenfis in libro אל תחשוב כי אמרתי גולה Ammude gola עיקר התורה בכתב כי אדרבה עיקרה אותה שבעל פה ועל תורה שבעל פה נכרת ברית דכתיב כי על פי הדברים וגו' Ne putes, quod fundamentum (sit) Lex scripta, sed e contra fundamentum illud est Lex oralis, et propter Legem oralem factum fuit foedus, sicut scriptum est: Quia secundum Os Verborum etc. Haec enim phrasis על פי Secundum Os, dicunt communiter Iudaei, nihil aliud, nisi verba oralia significat; Ita Gen. 45. v. 21. על פי פרעה Secundum Os Pharaonis, Deut.

Deut. 17. v. 16. על פי שנים עדים *secundum Os duorum testium.* ז) Prou. 6. v. 23. כי נר
 מצוה ותורה אור *Quoniam lucerna mandatum, et lex lux.* In haec verba R. Menachem in Para-
 scha נר זו מצוה *Et audiuit Iethro.* ומצוה זו תורה שבעל פה אור זו תורה שבכתב
Lucerna haec (est siue significat) mandatum, et mandatum hoc (significat) Legem Oralem, lux, haec Legem Scriptam. ח) If. 5. v. 24. כי מאסו
 את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל
Nam spreuerunt legem Domini exercituum, et eloquium sancti Israel contempserunt. in h. l.
 כי מאסו את Ialkut R. Schimeon ילקוט ר' שמעון
 תורת ה' צבאות זו התורה שבכתב ואת אמרת
Et spreuerunt legem Domini exercituum, haec (est) lex scripta, et eloquia Sancti Israel, haec sunt
lex oralis. ט) If. 28. v. 9. ואתמי יורה דעה ואתמי
 יבין שמועה *Quem docet scientiam, et quem in-*
telligere faciet auditum? Parascha כי תשא *ki*
tissa in h. l. ita habet: את מי יורה דעה דא תורה
 שבכתב ואת מי יבין שמועה דא תורה שבעל פה
Quem docet scientiam, haec est lex scripta, et quem intelligere faciet auditum? haec est lex
oralis. Ibid. 33. v. 6. והיה אמונת עתידה חסן
 ישועת

יְשׁוּעָתָהּ חֵכְמַת וְדַעַת יִרְאַת יְהוָה הִיא אוֹצְרוֹ

Et erit fides temporum tuorum, fortitudo salutum, sapientia, et scientia, timor Domini
 in Tr. שבת *Schabbath* iste locus ita explicatur:
 אמונת סדר זרעים עתיד זה סדר מועד חוסן זה
 סדר נשים ישועת זה סדר נזקין חכמת זה סדר
Fides (significat) קדשים ודעת זה סדר טהרות
ordinem seraim, tempora tua ordinem Moed,
fortitudo ordinem Naschim, salutum ordinem
Nesikin, sapientia, haec ordinem kodaschim,
et scientia, haec ordinem Tahoroth (Tahor-
ros).

§. IX.

R e s p o n s i o.

Sed quis non videat omnes has explicatio-
 nes, in loca ista factas, esse plane voluntarias,
 contortas, friuolas et nullo omnino fundamen-
 to suffultas, itaque nulla ferme responsione
 dignas. Ad singula tamen respondebimus.
 Ad α) Nihil aliud ibi praedicitur, nisi quod
 tribus Issachar, videns sortem suam, quam in
 diuisione terrae sanctae accipiet, fore valde
 fertilem et foecundam, neglectis periculosis bel-
 lis, nauigationibus, mercatura, soli agri-
 cultu-

culturae in pace et quiete sit vacatura. Ideo LXX. vertunt, καὶ ἐγενήθη αὐτὸς γεωργός. Et factus est (Issachar) vir agricola. Ad β) Iuxta verborum seriem sensus literalis est: Quod Dei Verbum sit tantae virtutis, ut rebus, quibuscunque voluerit, vim nutriendi possit tribuere, huius virtutis exemplum et datae explicationis confirmationem h. l. Deus dedit mittendo Israelitis, pane eisdem deficiente, Manna de coelo. Quare clare dicit: וַיֹּאכִלֶּה אֶת־הָמָן אֲשֶׁר לֹא יָדָע: לִמְעַן הוֹדִיעָה בִּי לֹא עַל־הַלֶּחֶם לְבָדּוֹ: יִהְיֶה הָאָדָם. Et cibavit te Manna, quod non cognouisti, ut doceret te, quoniam non in pane solo vivit homo. Et si simul hic intelligendus esset cibus supernaturalis, animae scilicet, profecto illud non foret verbum Talmudicum, scatens tot fabulis, mendaciis et aliis absurdis, vti a pag. 398. ostendemus. Altiores si Iudaei petierint explicationem, per τὸ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ κυρίου In omni quod egreditur de Ore Dei: intelligendum est illud מִמָּרָא דַּיִי Verbum Iehouae, de quo pag. 370. Quod est Verbum Patris, et Vita mundi, Iesus Christus. Eo collimasse videtur Philo Iudaeus Lib. 2. de legis Allegor. Διατρέφει γὰρ ἡμᾶς τῷ γενι-
κατάτω

κατὰ τὴν αὐτὴν λόγῳ. Τὸ γὰρ μάννα ἐρμηνεύεται
 τὸ τέτο ἐστὶ, τὸ γενικώτατον τῶν ὄντων καὶ ὁ
 λόγος δὲ τῷ Θεῷ ὑπεράνω ἐστὶ τῷ κόσμῳ, καὶ
 πρεσβύτατος, καὶ γενικώτατος τῶν ὅσα γέγονε.
*Nutrit nos Uniuersalissimo suo Verbo, Manna
 enim exponitur: Quid est hoc? Uniuersalissi-
 mum omnium, quae sunt. Et Verbum Dei
 superius est mundo, et vetustius et magis, et
 Universalius omnibus, quae facta sunt. Conf.
 Io. 1. et 6. Ad γ) et ad ε) Legenti loca citata
 luce clarius constabit Deum de lege scripta lo-
 qui; Phrasis vero יְהוָה, si de rebus loquela ca-
 rentibus usurpetur, nihil aliud, nisi *juxta, se-
 cundum etc.* significat, secus si de hominibus
 sermo sit, vti locis, lit. ε) citatis. Ad δ) Descri-
 bitur iterum terrae Chanaan fertilitas, foe-
 cunditas et omnigena, vti mellis, olei, butyri,
 lactis, musti, vini, pecorum aliarumque rerum
 copia et abundantia. Ad ζ) Explicatio l. c.
 data est contra Talmudistas. Nam ibi per lu-
 cem intelligeretur Lex scripta, sicut per lucer-
 nam Lex oralis; itaque Lex scripta, utpote
 lux illuminaret lucernam, scilicet legem ora-
 lem, essetque quasi anima legis oralis, conse-
 quenter longe praestantior, et perfectior Lege
 orali,*

orali, quod repugnat Talmudistarum doctrinae. Vid. pag. 383. Sensus itaque est: quod mandata Dei, eiusque lex sit fax quaedam, gressibus nostris in via iustitiae et timoris Domini lucem praebens. Ad *η*) Per legem Lex Dei scripta, et per eloquium dicta Prophetarum intelligenda sunt. Iudaei enim Legem Dei scriptam, nec Prophetarum eloquia eo tempore curarunt. Ideo Isaïas l. c. totale Iudaeorum excidium prophetavit. Vel dicendum, quod *το* *1* *Et*, consequenter totum hemistichium, maioris emphaseos causa, sumatur exegetice, quod in S. Scriptura saepissime solet fieri. Sensus itaque est: Legem Domini Exercituum, quae tamen est, vel licet sit verbum ipsius Dei, hanc contempserunt. Altior sensus iterum latet, et est: Eloquium Sancti Israel Messiae, i. e. Legem Novam, et ipsum Legislatorem, Israel sanctificare volentem, contempserunt, blasphemaverunt, dicendo: „Daemonium habes,“ Io. 7. *ψ*. 20. „Samaritanus es tu etc.“ ibid. 8. *ψ*. 48. Ad *δ*) Isaïas inuectus est in Iudaeos, ebrietati aliisque vitiis turpissimis deditos, ideo incapaces ad capiendam scientiam Dei, et ad audienda, et intelligenda minacia Prophe-

Prophetarum verba. Itaque per *Auditum* non Talmudica verba, sed Prophetarum dicta intelliguntur. Ad 1) Isaias praedicat, fore ut sub pientissimo Rege Ezechia post stragem, sennacheribo ab Angelo illatam, fides, fortitudo, sapientia, scientia et timor Domini florent. Alii uti Hugo Card., regno Christi, cuius typum gessit Ezechias, et nouae Sioni, scil. Ecclesiae Christi applicant. Vbi ergo vel leuissimum fabulosi Talmudis fundamentum? Ne forte haec vel alia scripturae loca in sensu quodam symbolico aut figurato de Talmude explicare attentent, mox subiciemus, librum hunc S. scripturae omnino repugnare. Sit igitur.

§. X.

P R O P O S I T I O.

Talmud Siue Lex ista Oralis non fuit Mo-
fi a Deo in monte Sinai data, sed sola
Lex scripta.

Arg. I. Haec lex repugnat scripturae.

α) Exod. 24. v. 3. „Venit ergo Moy-
 „ses (de monte Sinai) et narrauit plebi omnia
 „verba Domini et iudicia, v. 4. וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה
 וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת-כָּל-דִּבְרֵי יְהוָה
 Et scripsit Moses omnia
 Ver-

Verba Domini β) v. 12. וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הָרָרָה וְהִיא-שָׁם וְאֶתְנָה לְךָ אֶת-לְחוֹת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתָם
Et dixit Dominus ad Moſen: ascende ad me in montem, et eſto ibi, et dabo tibi tabulas lapideas, et legem, et mandatum, quae ſcripſi ad docendum eos. Hem quam ſtupide et inepte Iudaei Miſchnajoth (Miſchnajos) et Gemara (Gemoro) ex hoc loco pag. 390. lit. γ. euincere contendunt, cum ibi per mandatum et legem nihil aliud, niſi lex et praecepta ſcripta, quae Moſes populum docere debuit, iuxta clarum Textum intelligantur. Et vbicunque tantum inculcatur lex, ea eſt ſola lex ſcripta; et quidem tanquam lex ſufficiens, et adaequata omnis iudicii et actionis legalis regula. γ) Deut. 17. v. 18. וְהָיָה כִּשְׁבָתוֹ עַל בֶּסֶם מַמְלָכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת-מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת עַל-סֵפֶר . . . וְקָרָא בוּ בְּלִי-יָמֵי חַיָּיו
Et erit, quando (Rex) ſedet ſuper thronum regni ſui, et ſcribet ſibi Deuteronomium legis iſtius in libro. . . Et leget in eo omnibus diebus vitae ſuae. Porro Deut. 12. v. vlt. prohibetur aliquid ſuper hanc legem addere, aut diminuerere ex ea, aut declinare vel dextrorſum, aut ſiniſtrorſum, ibid. Cap. 5. Vti tamen moder-
ni

ni Iudaei a lege hac scripta ad fabulas suas Tal-
 mudicas non raro declinare solent. Ita Iosue
 Cap. 8. a v. 32. וַיִּכְתֹּב שָׁם עַל־הָאֲבָנִים אֶת־
 מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא
 אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה בְּכָל־הַכְּתוּב
 Et scripsit ibi in lapidibus Deu-
 teronomium legis Mosis. . . . Et postea legit
 omnia verba legis: Benedictionem et maledictio-
 nem iuxta omne scriptum in libro legis. ε)
 2 Reg. (Vulg. 4.) 17. v. 37. Filii Israel ad so-
 lius legis scriptae obseruationem adhortantur:
 וְאֶת־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת
 Et statuta, et iu-
 dicia, et legem, quam scripsit vobis, custodie-
 tis etc. ζ) Ibid. cap. 21. v. 3. Pientissimus
 Rex Iosias religionem iuxta legem scriptam re-
 formauit וַיִּכְרֹת אֶת־הַבְּרִית לִפְנֵי יְהוָה לָלֶכֶת
 אַחֲרֵי יְהוָה וְלִשְׁמֹר מִצְוֹתָיו וְאֶת־עֲדוּתָיו וְאֶת־
 חֻקֹּתָיו לְהַקִּים אֶת־דְּבָרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת
 Et pepigit foedus co-
 ram Domino, ut ambularent post Dominum,
 et ut custodirent praecepta eius, et testimonia
 eius, et decreta eius. Verba foederis huius,
 quae scripta sunt in libro isto. (scil. in Lege
 scripta.

Arg.

Arg. II. Continet mendacia contra S. Scripturam.

α) Negat Rubbenum incestum cum Bala vxore Patris sui commisisse contra Gen. 35. et 49. β) Ophni et Phinees, 1 Sam. (Vulg. Reg.) 2. v. 21. γ) filios Samuelis contra 1 Sam. 8. v. 3. a peccato δ) et Dauidem ab adulterio contra 2 Reg. 11. v. 3. et 4. ε) Salomonem ab idololatria contra 3 Reg. 10. v. 4. ζ) imo ipsum Adam a peccato excusat. η) Exod. 21. v. 15. clare legitur: *וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת: Et percutiens Patrem suum, et Matrem suam morte morietur,* Tr. *בבא קמא* *Baua kama* Cap. 8. ita explicat: *ואת אביו ואר אמו ולא עשה בהם חבורה Et Patrem suum et Matrem suam, et non fecerit in eis vulnus* satisfaciat in damno, dolore, curatione, cessatione et ignominia. Percutiens itaque Patrem vel Matrem, quin percussum vulneret, ex doctrina Talmudis a poena mortis liberatur.

Arg. III. Continet impia.

α) Tr. *בבא מציעא* *Baua Mezia* concedit vfuras, β) *מגילה* *Megilla* praecipit ebrietatem in festo *פורים* *Purim*, γ) Tr. *סנהדרין* *Sanhe-*

drin concedit diabolos posse consuli, δ) Tr. קידושין *Kidduschim* suader: si homo a concupiscentia sua vincatur, vadat ad locum, vbi est ignotus ibiuis indutus, nigris vestibus, secundum cordis sui desideria agat. ε) Tr. יבמות *Iebhamoth* docet Adamum ante Euam cum omnibus animalibus coitum habuisse.

Arg. IV. Alia enormia mendacia et fabulosa.

E. g. α) Og. in Talmud Rex Basan fuisse dicitur de genere gigantum Gen. 6., atque diluuiio superstes. Monstrosa eius magnitudo describitur Tr. נדרה *Nidda*. Ibi de eius tibia ita legitur: ואיתימא רבי יוחנן קבר מתים הייתי פעם אחד רצתי אחר צבי ונכנסתי בקולית של מת ורצתי אחרין ג' פרסאות וצבי לא הגעתי וקולית לא כלתה משחורתי לאחורי אמרו לי של עוג מלך הבשן *Et dixit Rabbi Iochanan: Vespillo fui aliquando) insecutus sum hinnulum, et ingressus sum tibiam alicuius defuncti, et cucurri (scil. in ea tibia) post eum longitudine itineris 3 miliarium, hinnulum autem non accepi, et tibia nondum fuit finita. Reuersus retro, dixerunt mihi, quod Og Regis Basan tibia fuerit. β)* De

De magnitudine plantae et dentis habetur in
 Tr. *sopherim*: Cap. 21. אליעזר עבד
 אברהם הוא עוג מלך הבשן ופרסות רגליו ארבעים
 מיל... פעם אחד גער בו ומיראתו נפל שינו ממנו
 ונטלו אברהם ועשאו מטת שן והיה ישן שם ויש
 Eliezer אומרים כסא עשאו וישב בו כל ימיו
seruus Abraham ipse (is fuit) Og Rex Basan,
Plantae pedum eius erant longitudinis quadra-
ginta milliarius... aliquando autem Abraham
increpauerat eum, quare prae timore excidit
dens ex eo, (ex ore eius) et sustulit eum Abra-
ham, et fecit ex eo lectum sibi, et dormiuit ibi.
Sunt vero, qui dicunt: Sellam fecit ex eo, et
sedit in ea omnibus diebus suis. γ) Quotidia-
 nus eius victus fuit Tr. *sopherim* אלף
 שורים וכן כל מין חיה ושתייתו אלף מידות
 ומה שהיתה טיפת זריעתו שלשים וששה
 Mille boues, et totidem ex quauis specie
 ferarum, et potus eius mille mensurae. Et cuius
 ponderis fuit gutta seminis eius? *triginta et*
sex librarum. δ) Tr. cit. Cap. 21. ובה
 ששים עיירות והקטון שבהם גובהו ששים
 לuit מיל שנאמר ששים עיר כל חבל ארגוב
 Og, et aedificauit sexaginta vrbes, et minimae ex
 iis altitudo fuit sexaginta milliarius, prout

dicatur (Deut. 3. v. 4.) sexaginta urbes omnis regio Argob. ε) Mors eius אורל עקר טורא בר תלתי פרסי ואייתי על רישיה ואייתי קודשא בריך הוא עליה קמצי ונקבורה ונהירה בצואריה הורה בעי למשלפיה משכי שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא מצי למשלפיה והיינו דכתיב שיני רשעים שברת וכדרכי שמעון בן לקיש דאמר רבי שמעון בן לקיש מאי דכתיב שיני רשעים שברת אל תקרי שברת אלא שרבת משה במה הורה עשר אמורת שקל נרגא בר עשר אמין שוור עשר אמין ומחייה בקרסוליה *Abiit (Og.) euulsit montem magnitudinis trium miliarium (per planum enim tot miliarium se diffuderat Israel) et imposuit capiti suo. Ast fecit venire Sanctus Benedictus Ipse super eum formicarum acervum, quae per forauerunt eum, et cecidit usque ad collum eius, Ipse autem allaborans, ut extraheret, illud, tractus dentium eius ex hoc latere, et ex illo latere (procre-
scebant) et non potuit extrahere et impletum est illud, quod scriptum est: (Psal 3. v. 8.) Dentes impiorum confregisti. Ast secundum Simeon filium La-
kisch ita intelligendum est: Nam dixit R. Schi-
meon filius Lakisch: quid est hoc, quod scriptum
est: Dentes imperiorum confregisti, ne legas*

שִׁבְרָתָא

confregisti, sed crescere fecisti dentes impiorum. Mosche cuius magnitudinis erat? Fuit decem cubitorum; accepit securim longam decem cubitorum, et percussit eum in talis pedum, et occidit eum. Plura alia fabulosa, de eo relata, vid. Tr. *Sebachim*. זכחים. (2) אמר רבה בר בר חנה לדידי הוי לי אורזילא דרימא בר יומא והוי כהר תבור והר תבור כמה הוי ארבעין פרסי משכא דצואריה תליתי פרסי מרבעתא דרישא פרסה ופלגא רמא ככא וסכר ירדנא *Dixit Rabba filius filii Channa: Vidi recenter natum monocerotem, filium unius diei, et fuit (magnitudine scilicet) sicut mons Tabor, et mons Tabor cuius magnitudinis? quadraginta miliarium. Longitudo colli eius erat trium miliarium, locus recubitus capitis eius erat milliare et dimidium, proiecto a se stercore torrentem Iordanis stitit.* n) אמר רבה בר בר חנה לדידי חזיא ההיא אקרוקתא דחזיא כי אקרא דהגרוניא ואקרא דהגרוניא כמה הוי שיתין בתי אתא תנינא בלע אתא פושקנצא ובלע לתנינא ופליק יתיב באילנא הוי כמה נפיש חילא דאילנא אמר רב פפא בר שמואל אי *Dixit Rabba filii Channa, ego ipse vidi ranam, quae fuit tantae*

*magnitudinis, quantae oppidum Akra Hagroniae. Quantae autem est? Sexaginta domorum. Venit serpens, et deglutiuit, (scil. ranam tam monstrosam) Venit coruus et deglutiuit serpentem, et auolans resedit in quercu. Viden quanti roboris huius quercus. Dixit Rab Papha filius schemuel: Si non ipse ibi fuisset, non crederem. Tr. באבא בתרא Baua bathra. (אמר רבה בר בר חנה זימנא הדא הוה קא אזלין במדבר וחזינן הננו אוזי דשמטי גרפיהו משמנייהו וקא נגדי נחלי דמשה מתותיהו אמינא להו אירא לך בגויכו חלקא לעלמא דאתי חדא דלי גרפא וחדא דלי אטמא כי אתאי לקמיה דרבי אלעזר אמר לי עתידין ישראל Dixit Rabba filius filii Channae, aliquando iuimus in desertum, et vidimus ipsos anseres, quorum plumae exciderunt prae pinguedine eorum, fluebant autem torrentes pinguedinis ex et sub ipsis. Diximus eis: Estne nobis in vobis pars in saeculo futuro? (scil. quando venturus est Messias). Ad quae una eleuauit alam, et altera eleuauit pedem (quo utique indicare voluerunt partem illius alae, et partem femoris iuxta R. Salomon in futuro saeculo ipsis in portionem suam cessuram) cum au-
tem*

tem venirem ad R. Eliezer dixit mihi: Israelitae debebunt dare propter eos (anseris) rationem Tr. בבב בתרא Balha Bathra i) Sanctus Benedictus Deus iustis in paradiso lautissimum instituet epulum ex cibis scil. a) מִבְּשָׂרוֹ שֶׁל לוֹיִתָּן *Ex carne Leviathan* (de quo Iob. 40. v. 25.) iam in principio mundi sale condita; iuxta illud Tr. cit. וְהָרַג אֶת הַנִּקְבָּה וּמִלַּחַה לְצַדִּיקִים *Et occidit foeminam* (huius piscis) *et sale condiuit eam pro iustis.* b) ex carne בַּהֲמוֹת *Behemoth*, monstrosi illius bouis, qui בַּהֲרָרֵי אֵלֶּף *in montibus mille* cubat, eosque quotidie depascit c) ex carne praegrandis illius avis, בַּר יוֹכְנָה *Bar Iuchneh* (de qua in Tr. בְּכוֹרוֹת *Bechoroth*), ex cuius nido cadens ouum, dum disrumpebatur, sexaginta oppida inundauit, et 300 fregit cedros. d) ex illis pinguibus anseribus, de quibus pag. praeced. ה) Tr. אֲבוֹת *Abhoth* Adam, quando illa Gen. 3. v. 18. וְאָכַלְתָּ אֶת-עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה *Et comedes herbam agri* audivit, dixit: אֲנִי וּבַחֲמָתִי נֹאכְלִים בְּאֵבוֹם אֶחָד אָמַר לִי הַקְּבֵה הוֹאִילִי וְנִזְדַּעְזְעוּ אֲבָרַי בִּזְעַת אַפִּי תֹאכְלִי לֶחֶם *Ego et iumentum meum* (scil. asinus meus) *comedemus ex praesepio uno.* Dixit ei Sanctus Benedictus Deus, quia totus contremuisti, in

sudore vultus tui comedes panem. λ) Tr. פסחים Pesachim refertur, Romae olim fuisse 365. palatia, in quouis palatio 365. gradus, in quouis gradu tantum penus, ex quo totus mundus sustentari potuit. Haec fabula autem in editione, Amstelodami impressa, omissa est. μ) Docet quod non tantum animalia, anseres, Gallinae, columbae, aīni, cameli, sed adeo montes, colles, valles, arbores et herbae sciant, et soleant loqui. Nam R. Hillel omnium horum linguas sciuisse dicitur; in Tr. ספריים Sopherim Cap. 16. ita habetur: אמרו עליו על הילל שלם עזב דברי חכמים שלם למד אפילו כל הלשונות אפילו שיחת הרים וגבעות ובקעות שיחת עצים ועשבים שיחת חיות ובהמות שיחת דוידים ומשלוחת הכל למד Dixerunt de ipso (de R. Hillel) quod non intermisit verba sapientum, quae non didicit, etiam omnes linguas, etiam sermonem montium, et collium, et vallium, sermonem arborum et herbarum, sermonem bestiarum et animalium, sermonem daemonum, et prouerbia omnia didicit. Ad haec reponunt moderni Iudaei: Nonne etiam vix non eadem in S. scriptura leguntur. Ita α) Iud. 9. a ψ. 8. „Ierunt ligna,

„vt vngerent super se Regem: dixeruntque
„oliuae: Impera nobis.“ β) Iob. 40. ψ . 10.
de Behemot inter alia dicitur: „Ecce absorbe-
„bit fluuium, et non mirabitur, et habet fidu-
„ciam, quod influat Iordanis in os eius.“ γ)
Et quae monstrosa S. Ioannes in Apocalysi
vidit? E. g. Cap. 12. a ψ . 3. Draconem rufum,
qui habuit. „Capita septem et cornua decem:
„et in capitibus eius diademata septem, et
„cauda eius trahebat tertiam partem stellarum
„coeli, et misit eas in terram.“ Nonne iste
draco est ridiculosior, ac rana illa magna, ac
serpens ille monstrosus, ac ille coruus, auis,
eiusque ouum? de quibus a pag. 405. Et Non-
ne Balaam Asina ad eundem Num. 22. ψ . 28.
„locuta est: Quid feci tibi? cur percutis me
iam tertio?“ Ast quis literatorum, cuius-
cunque religionis sit, ignorat, quod s. scriptu-
ra haec et similia, quae ex vtroque forte Tes-
tamento a Iudaeis obiici possent, non in sensu
literali et proprio, sed improprio, figurato Sym-
bolico, vel mystico intelligat. Ita Iud. 9. lit. α)
Ioatham per illam parabolam et ipsius Abime-
lech, in iudicem electi, et ipsorum sichimitarum
exitium praedixit. Illa Iob. lit. β) Interpretes,

vti Calmet, et cum ipso permulti de Elephan-
te, qui belluarum et animalium terrestrium
est maximum, Hugo Cardinalis de diabolo,
impios quasi foenum deuorante, et ore suo
torrentem improborum absorbente, alii aequè
apte de superbo, iterum in sensu figurato expo-
nunt: ad γ) Quinam fit ille draco, ab ipso S.
Ioanne v. 9. indicatur. „Et draco ille magnus,
„serpens antiquus, qui vocatur diabolus et Sa-
„tanah,“ metaphoricus itaque. Pariter alia,
quae in spiritu vidit, in sensu minime ridiculo-
so explicat. Afina Balaam lit. ε) quidem lo-
cuta est, ergo omnes asinae, et asini, anseres
et Gallinae, caeteraque animantia colloquia
inter se miscent? Qualis conclusio? Solius
enim asinae Balaam os „aperuit Dominus et
locuta est,“ l. c. Moderni quidem Iudaei, quos
pudet tam ridiculas fabulas in Suo Talmu-
de legi, easdem pariter figurate, metapho-
rice, parabolice, vel in sensu mystico ex-
ponere allaborant. Sed quominus Talmud
ab omnibus fabulis liberare et purgare possint,
obstant sequentia: α) Fabulas has saepe ex S.
scriptura probare nituntur, vt videre est pag.
404. lit. ε. β) αὐτοψία, qua tacitis obiectioni-
bus

bus occurrere fatagunt. Vid. lit. ζ. n. 9.
 γ) Nullam subiungunt applicationem, vti tamen in locis, ex scriptura antea obiectis, vidimus δ) et eorum explicatio siue applicatio non raro absurdior, et ridiculofior est ipsa fabula.
 ε) Denique teste ר משה בר מימין R. Mosche bar Maïemon in libro, cui titulus: **בבא מוסי** *Porta Mosis* Maior pars Iudaeorum, etiam ex iis, qui ab eis sapientiores dicuntur, in sensu literali has fabulas intelligunt. Nolumus autem his dictis alia vera aenigmatica, parabolica, quae in Talmude continentur, cum aliis fabulosis promiscue traducere.

Arg. V. Continent blasphema in Christum, eiusque Virgineam Matrem.

E. g. in Talmud Babyl. editionis Venetae Tr. **סנהדרין** *Sanhedrin* Cap. 6. quod incipit **כל חייבי מיתות וג'** Nominatur Christus seductor, legis subuersor, filius spurius, B. Virgo scortatrix, quae a marito suo ad scortationem declinauit:
וכן עשו לבן סטרא בלור ותלאוהו בערב הפסח
בן סטרא בן בנדירא הוא אמר ר' חסדא בעל
סטרא בועל פנדירא פפוס בן יהודה הוא אלא
אימא

אימא אמו סטדא אמו מרים מגדלא נשי חווא
 Et ita כדאמרי בפומבדיתא סטת דא מבעלה
fecerunt filio stadae in Lydia, et suspenderunt
eum (scil. Seductorem, de seducantibus enim ad
 idololatriam in l. c. agitur.) *in vespera Paschae.*
Hic Filius stadae autem fuit filius Pandirae.
Dixit R. Chasāa: Maritus stadae Pondira, Pa-
phus filius Iehudae est. Sed tamen dico Matrem
eius fuisse Stadam (id est scortatricem a rad. סטר
 Declinauit) *Mariam scilicet illam plicatricem ca-*
pillorum mulierum, sicut dicunt in Pumbedita:
declinauit ista a viro suo. Iste passus blasphemus in editione Basileensi omissus est.

Equidem Iudaei, et quidam Christianorum, qui Talmudi plus aequo fauent, haec de Christo intelligi negant, quia iste filius stadae iuxta Iudeorum calculum 110. annis post Christum vixisse dicitur. Ast omnia antea adducta conueniunt Christo. Nam α) Christus Dominus יֵשׁוּ וְבֶן פַּנְדִּירָא *Iesus Filius Pandira* a Talmudicis passim nominatur. Vid. Talm. Hieros. ע"ז Cap. 2. et ש"ב schab. Cap. 14. β) Hoc nomen etiam in genealogia B. V. a Damasceno refertur: ait enim Lib. 4. Cap. 15. de Domini geneal. et S. Dei Genitr., Panther autem

,, tem

„tem genuit Barpantherem... Barpanther rur-
 „sus genuit Ioachim, Ioachim denique genuit
 „S. Dei Genitricem.“ Non minus Iacobus
 S. Iosephi Parens, et ipse S. Iosephus Pantheri
 ab Epiphanio atque Origine appellantur. γ) Haec
 סטדא *stada* dicitur fuisse Maria δ) eius filius
 vocatur *seductor* populi, sicut Matth. 27. v. 63.
 ε) suspensus dicitur vespere Paschae. ζ) Haec
 Maria dicitur in תוספות *Thosephos* i. e. *Addi-*
tionibus ad Chagiga אמו של פלוני *Mater* טז
 N. Quare ergo Iudaei reticent nomen, cu-
 ius Mater fuit, et ponunt N. Non ex alia ra-
 tione, quia Talmudici intelligunt Iesum, cuius
 nomen explicite addere non audebant. Sicut
 ex eadem ratione hanc historiam in Lud. a. c.
 110. contigisse l. c. referunt. η) Fit mentio
 alicuius, cui nomen Paphus, quo nomine Iu-
 daei S. Iosephum compellant, iuxta illud R.
 Abraham Perizol. in libro מגן אברהם *Maggen*
Abraham: כי באותו זמן מכנים ליוסף פפוס *Quo-*
niam illo tempore (Iosephi scil. sponsi B. V.M.)
cognominauerunt Iosephum Paphus. Silentio
 hic praeterimus multas alias blasphemias,
 in Deum, Christum, Spiritum S. B. Virginem,
 Sacramenta et alia sacra, in Talmude contentas.

Arg.

Arg. VI. Eiusmodi Traditiones jam saepe fuerunt rejectae.

α) Christus Dominus Marc. 7. v. 8. „Relin-
 „quentes enim“ (redarguens Phariseos ait)
 „mandatum Dei, tenetis traditiones homi-
 „num, baptismata vrceorum, et calicum, et
 „alia similia his facitis multa“ β) S. Paulus
 ad Tim. 1. v. 4. eundem admonuit, vt qui-
 busdam annuntiaret, „ne intenderent fabulis.“
 γ) S. Hier. Quest. 10. in Epist. ad Algasiam
 „Quantaes traditiones Phariseorum sint, quas
 „hodie vocant *δευτέρωσις*, et quam aniles fa-
 „bulae, euoluere nequeo. Neque enim libri
 „patitur magnitudo, et pleraque tam turpia
 „sunt, vt erubescam dicere. δ) Non minus
 ab ortu nefandi huius libri vsque ad nostra
 tempora scriptores Christiani e medio tollere
 vnitis viribus concertarunt; integrum eorum
 Catalogum vid. in Biblioth. Iud. Wolff. Part.
 2. Lib. V. Sect. I. Ex quibus quidam Iu-
 stinianum Imp. permouerunt, vt sequentem
 ferret Legem Novella 146. „Eam vero“ (sub-
 intellige scripturam) „τὴν λεγομένην δευτέρωσιν
 „id est traditiones et obseruationes tanquam Iu-
 „daicas, quas Hebraei vocant *Mischne Thora*
 „id

„id est Legem secundam ... in vnum velut corpus ... a Iudaeis post Christi aduentum compilatum interdicimus omni modo, utpote sacris non coniunctam libris, neque desuper traditam de Prophetis, sed inuentionem constitutam virorum ex sola loquentium terra, et diuinum in ipsis habentium nihil.“ Hic quidem sermo est de sola *משנה Mischna*; ast totum opus Talmudicum flammis sat iterato, et iuste addictum fuit, uti an. C. 1230. a Gregorio IX. 1240. a Ludouico Franciae Rege, 1244. ab Innocentio IV. 1553. et 1555. a Iulio III. 1559. a Paulo IV. 1566. a Pio V, 1592. et 1599. a Clemente VIII, 1320. a Ioanne XXII, nec non ab aliis Regibus, scil. Angliae, Aragoniae, Lusitaniae etc. vid. Calmeti Dictionar. Bibl. V. Talmud.

§. VI.

Usus et Utilitas.

Nullus liber tam impius et absurdus est, qui non saltem aliquas in gremio suo continet veritates, consequenter aliquam saltem ex hac, vel etiam ex alia ratione habet utilitatem. In coeno etiam inuenitur gemma. Ita Liber Talmudicus ad quaedam deseruit *a*) Primo et maxime

xime ad ostendendam modernorum Iudaeorum religionem, utpote in libro, tot absurda continente fundatam, esse plane vanam, et futilem. β) Ad eorum argumenta, quibus ipsi vel religionem orthodoxam oppugnant, vel suam propugnant, rite percipienda, atque eorum dicta refutanda, vel ex eo, quod Talmud, ad quem continuo recurrunt, sit liber nullius authoritatis, vel etiam ex ipso Talmude pro re Christiana argumenta depromendo. Ita Galat. de Arcan. Verit. Cathol. Lib. II. a Cap. 2. mysteria Trinitatis et Incarnationis ex Rabbiniis Talmudicis probare conatur. Imo iam fuerunt, qui omnia Christianae religionis mysteria ex eo euincere voluerunt. Hi tamen Talmudi nimium tribuere videntur. γ) Ad explicandas antiquitates Iudaicas E. g. de templo, Synedrio, Phylacteriis, Ritibus lugentium; Talmud enim continet explicationes, glossas factas etiam a Rabbiniis, qui ante Christum vixerunt, consequenter adhuc orthodoxis, qui ea vel ipsi viderunt, aut a Prophetis, vel per traditionem a Patribus suis, aut aliis Rabbiniis pietate et doctrina celebrioribus, hauerunt. δ) Ideo etiam ad illustranda alia S. scripturae

pturae loca, etiam N. T., E. g. illum Marc.
 15. v. 38. de velo templi scisso, moriente Chri-
 sto Tr. תנו רבנן ארבעים שנה קודם יומא Ioma
 חרבן הבית לא היה גורל עולה בימין ולא
 היה לשון של זהורית מלבין ולא היה נר
 מערבי דולק והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן
Docuerunt Rabbini quadraginta annis ante de-
solationem templi, non ascendit fors in manum
dextram, et non fuit lingua coccinea (i. e. par-
ticula coccino tineta, formam linguae habens)
albescens, et non fuit lucerna vespertina ar-
dens, et fuerunt portae templi apertae ex se ipsis.
 Infuper ex hoc loco contra Iudaeos argu-
 mentum, quod dici solet κατ' ἀνδρωπον, i. e. *Ad*
hominem, formare possumus. Nam per sortem
 intelligitur fors illa Lev. 16. v. 8., qua in die
 expiationis ex duobus hircis vnus in sacrifici-
 um pro peccato fuit electus, alter, vt in de-
 sertum mitteretur, inter cuius cornua parti-
 cula illa, coccino tineta, ad eiusdem frontem
 ponebatur, quae si, hirco emisso, dealbesce-
 ret, signum erat, peccata esse remissa, iuxta
 illud Is. 1. v. 8. „Si fuerint peccata vestra
 „vt coccinum, quasi nix dealbabuntur, et si
 „fuerint rubra quasi vermiculus, velut alba

„lana erunt.“ Ex hoc enim loco Iudaei iudicant peccata esse rubra. Iam ex hoc loco elucet a) cessasse sacrificium pro peccato, b) signum remissionis peccatorum, c) extinctam esse lucem vespertinam, d) portas templi ex se ipsis esse disruptas, idque anno quadragesimo ante desolationem Ierusalem, qui incidit in annum mortis Christi. Haec itaque quid aliud significant, quam dissipatas esse Legis veteris umbras, ortam esse lucem longe clariorem, Evangelicam scilicet, sacrificium pro peccato longe excellentius, „Sanguis Christi, qui se ipsum „obtulit immaculatum Deo“ ad Hebr. 9. v. 14. et aeternae beatitudinis portas Christi morte fuisse refferatas. e) Denique ad dandam doctrinam moralem; continet enim etiam veritates et sanctas sententias E. g. a) illam Luc. 11. v. 17. Tr. כל בית שיש בו דרך ארץ *Derech erez* *Omnis domus, in qua dissensio, tandem desolabitur.* b) Illam Matth. 7. v. 12. Tr. דעלך *Schabbath* (Schabbos) שבת סני לחבר לא תעבד זה היא כל התורה כולה ואידך *Quod tibi displicet, proximo tuo ne feceris. Haec est tota lex, caetera nihil sunt, nisi explicatio eius.* c) illam Matth. 5. v. 28. in Tr. כלה

Kalla

Kalla כל המסתכל באשה בכונה כאילו בא אליה
Omnis, qui intuetur mulierem cum intentione,
perinde est, ac si ingressus esset ad eam. Prae-
 terea continet varias parabolas, a Christo Do-
 mino relatas, E. g. illam de Epulone et La-
 zaro, de 5. Virginibus prudentibus et fatuis
 etc. Et mirum non est, quod in tam ingenti
 farragine Talmudica etiam quaedam utilia et
 vera reperiantur.

SECTIO II.

DE KABBALA.

**Etymon et Kabbalae Notio, Origo, Di-
 visio, Authoritas et Vfus.**

§. I.

N o t i o.

קבלה Kabbala (Iud. *Kabbolo*) Lat. *Rece-*
ptio, siue *Acceptio* a rad. *קבל* *Accepit*, Re-
 ceptionem siue doctrinam, ab aliis orete-
 nus acceptam, significat. Capnio de Art. Kab-
 bal. Lib. 3. pag. 51. ait: „Kabbalam aliud ni-
 „hil esse, nisi symbolicam Theologiam, in qua
 „non modo literae ac nomina sunt rerum sig-
 „na, verum res etiam rerum.“ Et recte:

Nam Iudaei per Kabbalam ex s. scripturae verbis, literis, et variis earum permutationibus, combinationibus, abbreviaturis, ex literarum figura, valore arithmetico, nil nisi Myſteria eruere allaborant.

§. II.

O r i g o.

Origo Kabbalae Iudaeis iterum est diuina; eam enim alii repetunt ab Adamo, qui eam post lapsum ab Angelo Raziele edoctus fuisse dicitur, alii ab Abraham, alii a Moſe, alii ab Esdra, qui tanquam diuinæ voluntatis Interpretes hanc artem a Deo accepisse ab istis dicuntur. Sed alii ſanius iudicant, Iudaeos vel ab Aegyptiis tempore Ptolomaei, quo multi Iudaei in Aegypto fuerunt, aut Chaldaeis, vnde et Pythagoras et Plato, aut ab aliis superſtitioſis gentibus, inter quas verſabantur, eam didicisse.

§. III.

D i u i ſ i o.

קַבָּלָה Kabbala diuisione generica diuiditur in Theoreticam Hebr. עיונית et Practicam Hebr. מעשית iuxta illud Eliae Lev. in Tisbi: והיו נחלקת לשני חלקים עיונית ומעשית

Et

Et illa distinguitur in duas species, *Theoreticam* et *Practicam*. *Theoretica* in pura speculatione consistit, atque versatur circa res, intellectu assequendas, aut in sublimioribus doctrinis edifferendis et illustrandis, vel in exponenda S. Scriptura. Haec duplex est: *Inartificialis*, seu *dogmatica* et *realis*, quae doctrinas a Maioribus acceptas, et ad res potissimum diuinas spectantes, cultoribus simpliciter defert, ingenio autem, et arti nihil relinquens. Ad hanc speciem decem ספירות *Numerationes*, quae dicuntur אילן הקבלה *Arbor Kabbalistica*, eo quod in schema, quod arboris formam habet, redactae sunt. Nominantur autem ספירות a rad. ספר *Numeravit*, vel iuxta alios a rad. ספר *Resplenduit*, et ita deducunt a sapphiro, quasi haberent sapphiream puritatem, et claritatem; ait enim de illis Author Libri שער אורה *Portae lucis* in Praef. „Quemadmodum enim in re lucida conspiciuntur formae, sic Sephiroth sunt typus et forma omnium entium, et quemadmodum res conspiciuntur in re lucida sine ulla additione, sic conspiciuntur omnia in istis Sephiroth sine additione.“ Et iuxta Reuchlin Lib. 3. de Kabb.

„ Eae sunt decem diuina nomina, quae nos mor-
 „ tales de Deo concipimus, vel essentialia, vel per-
 „ sonalia, vel notionalia, vel communia, et nomi-
 „ nantur sic: 1) כְּתֹרֶת *Corona* 2) חֵכְמָה *Sapientia*
 „ 3) בִּינָה *Prudentia*, siue *intelligentia*, 4) חֶסֶד
 „ *Clementia* seu *bonitas*, (Alii nominant eam
 „ *Magnificentiam*) 5) גְּבוּרָה *Grauitas*, siue
 „ *seueritas*, aut *Potentia*, 6) תְּפָאֶרֶת *Ornatus*,
 „ 7) נִצָּח *Triumphus*, 8) הוֹד *Confessio* vel glo-
 „ *ria*, 9) יסוד *Fundamentum*, 10) מַלְכוּת *Regnum*.
 „ Supra Coronam vero ponitur אֵין סוֹף *Infi-*
 „ *nitudo*, et est abyssus.“ Quaeuis, uti in
 addita arbore vides, vnum e diuinis nomini-
 bus sibi coniunctum habet. Interferitur inter
 sapientiam et intelligentiam רַעַת *Cognitio*,
 quasi vtriusque conciliatrix, quae tamen pro
 peculiari sephira non habetur. De istis Sephi-
 roth tam subtiliter philosophari solent, ut se
 ipsos non intelligant: En Schema, rudi miner-
 ua delineatum:

אילן הקבלה

Arbor Kabbalistica.

אנו סוף

בתר עליון

Arti-

Artificialis est, quae ingenio exercendo, industriaeque excitandae amplam aperit viam. Haec rursus in tres dispefcitur species. Prima est גמטריאה *Gematría*, de qua Elias Leuita in Thisbi: גמטריאה היא מלה יונית ממש לשון *Gematría est* vox Graeca, et habet notionem computi aut numeri. Haec explicat voces e numeris, quos iuxta literarum suarum valorem arithmeticum in se comprehendit, vel per aliam vocem, quae eundem numerum continet. Sic illud Gen. 49. ו. יו. ב. א. ש. י. ל. *Veniet Schilo* antiqui Kabballistae de Messia explicarunt; quia duo vocabula ב. א. ש. י. ל. eundem continent numerum, ac literae in voce משיח scilicet 158. Nam ב. valet 2, א. 1, ש. 300, י. 10, ל. 30, ה. 5. Iam $2 + 1 + 300 + 10 + 30 + 5 = 358$. Pariter מ. in voce משיח valet 40, ש. 300, י. 10, ה. 8. Ast $40 + 300 + 10 + 8 = 358$. Sic, quia literae, in voce ה. ר. י. ו. *Conceptio* contentae, valent 271, inferunt tot diebus foetum in vtero matris manere: simile quid legitur Apoc. 13. ו. י. 8, vbi dicitur numerus bestiae sexaginta sex, quod Calmet de Diocletiano exponit; eo quod nomen eius, scilicet Diocles, quo an-

te imperium nominabatur, si *Augusti* titulus addatur, hunc numerum in se continet: vti vides *DIOCLES aVgVstVs*. Secunda species dicitur *נוטריקון* *Notaricon*, forte a Latina voce *Notare* desumptum, consistit in eo, quod vnam vocem ex plurium vocabulorum literis initialibus, vel eorundem finalibus, vel etiam plures voces ex vnius vocabuli literis extrahat. Sic Machabaei primas literas illius *Exod. 15. ו. י. ה. ה. ו. א. ל. י. מ.* scilicet *מכבי* in vexillis suis depictas habuisse, et eas tanquam tesseram militarem assumpsisse dicuntur, vnde etiam *Macabaei* nominati sunt. Pariter ex primis literis, illius *Gen. 49. ו. י. ה. ה. ו. א. ל. י. מ.* extrahitur ff. *Nomen Iesu*. Ita antiqui Kabbalists illud *Gen. 1. ו. י. ה. ה. ו. א. ל. י. מ.* *Creavit* exposuisse dicuntur: *בן ברא* *Filius creavit*, *רוח ברא* *Spiritus creavit*, *אב ברא* *Pater creavit*. Intellexerunt itaque per literam *בן ב* *Filium*, per *רוח ר* *Spiritum*, et per *אב א* *Patrem*. Tertia species est *תמורה* *Permutatio* a rad. *מור* *Permutare*, ita dicta, quia consistit in permutatione literarum, quae fit α) vel per anagrammatismum, E. g. *Exod. 23. ו. י. ה. ה. ו. א. ל. י. מ.* ille *מלאכי* *Angelus* anagrammatice est *מכאיל* *Michael*.

β) vel per צירוף *Combinationem*; cuius principales modi sunt tres: Primus dicitur אלבם *Albam*, cuius Alphabetum ita ordinatur:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ
ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Hic, uti vides, litera literae est subiecta, Eg.

ל טו א, ב טו מ. Per istum combinandi modum

Iudaei credunt illum טבאל *Tabaal* Isa. 7. v. 6.

fuisse רמלא *Ramla* filium Romeliae, Loco enim

ט posuerunt literam, in dicto Alphabeto טו

subiectam, scil. ה, loco ב literam מ, loco א

literam ל, et loco ל literam א. Secundus

modus, qui dicitur אתבש *Athbasch*, ita disponitur:

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ
ת ש ר ק צ פ ע ס נ מ ל

Iuxta hunc modum ille Rex. Ier. 25. v. 26.

שש Rex *Babel* fuisse dicitur. Nam loco א

ש ponuntur א ב et loco כ litera ל, et sic legitur

לבל, Tertius modus dicitur אטבח *Atbach*,

consistit in combinatione duarum literarum,

quae conficiunt vel numerum denarium, vel

centenarium, vel millenarium. Diuiditur igitur

in 3. sequentes classes:

10	10	10	10
דא	נא	כא	טא

100

100

100

100

100

יז

כפ

לע

סמ

1000

1000

1000

1000

קץ

רף

שן

תם

Habentur hic omnes Alphabeti literae praeter
 ה נ ך, cum quibus alia litera non potest combi-
 nari, vt aliquis numerus, ex tribus modo assigna-
 tis eueniat. Ita illud Ezech. 47. י. 3. הָהָה sumitur
 pro הֵהֵה *iste*, nam ה et הָ per istum modum inter se
 permutantur, et litera הָ pro ה accipitur. Ita
 ibid. 25. י. 7. לֵבָבִי loco לֵבָבִי per *Atbach* scriptum
 esse a Kabbalistis creditur, (sed in utroque loco
 הָ pro ה mendose ponitur). Porro iuxta Kab-
 balistas mysteria latent in literis suspensis, in-
 uersis, finalibus in medio, et non finalibus, in
 fine vocis positis, superne punctatis, minu-
 sculis, maiusculis, in verbis חסר ומלא *Defecti-*
uis et plenis, in Paraschis פתוחות וּסְתוּמוֹת *Clau-*
sis et apertis, in קרי כתיב *Keri Chetibh*, in ac-
 centibus, inter se permutatis, Eg. si *Regii* pro
Ministris adhibeantur, in ipsis literarum for-
 mis. Ita dicunt s. scripturam incepisse a ב,
 quia haec litera constat tribus lineis, id est tri-
 bus ו, quodsi literis suis, scil. וָו Vau ter scri-
 batur,

batur, Eg. וואו וואו וואו valet ter tredecim id est 39. quem numerum quoque literis suis exprimunt duo illa verba יהוה אחד *Deus unus.* Denique ex ipsa, et antiqua literarum pictura mysteria et arcana elicere conantur, vel characteres illos veteres cum nouis et arcanis permutant, quae Kabbala צוריית *Figuratiua* dicitur. Consistit enim haec Kabbala in ipsa literarum diuersitate, siue diuersa literarum figura. Alia specialis Kabbala est מעשית *Practica*, quae vt magica ab omnibus orthodoxis damnatur, cum e literis, vel f. scripturae verbis detortis, et arcanis quibusdam inde elicitis Iudaei credunt se posse angelis familiares reddere, miracula patrare, morbos sanare, hostes vincere, omnia vulnera auertere, contra omne armorum et tormentorum genus se munire, daemones fugare, imo mundum subuertere. Ramban, siue R. Mosche Ben. Nachman narrat, Medicum quemdam artis Kabbalisticae peritum, propter scortationem flammis adiudicatum per Kabbalam practicam formam suam ita mutasse, vt loco sui equum in ignem proiecerint. Ita in libro, שמוש יהוה לים, qui *Usus Psalmorum* dicitur, totum Psalterium ad magicas

gicas superstitiones est deprauatum: Eg. Psalmus primus pergameno mundo, vel ut aliis placet, membranae caprinae inscriptus cum nomine Angeli אלחד *Elhad* abortum mulieris impedit. Nomen, vel literae huius nominis desumptae sunt ex aliquibus dicti Psalmi vocabulis, scilicet א ex אשר, ה ex חן, ו ex ו, יצליח ex יצליח, ד ex ד. Ut autem Psalmus iste Kabbalistice applicatus effectum suum fortatur, toties vel toties recitandus, aut per modum amuleti collo appensus circumferendus est, addito nomine Angeli, quod Kabbalistice ex Psalmo compositum est, et quibusdam precibus, ad eundem directis. Psalmus secundus testae inscriptus, et in mare procellosum proiectus sedat omnem tempestatem, versus Psalmi 119. incipientes a ו super oleo oliuarum, quo caput simul inungendum est, devote recitati, dolorem capitis sedant, Psalmus 146 prodest, ne quis gladio vulneretur. Huc pertinet sacrilegus diuinorum nominum abusus praesertim sacratissimi Nominis יהוה, quod שמ המפורש *Schem Hamphorasch* Nomen explicatum, siue expositum dicitur, cuius virtute omnia mira et miracula posse patrari asserunt.

runt. רמבן Ramban gloriatur, se Barcilonae in conspectu Regis ingentem nauim, quam Naupegi loco mouere non poterant, virtute huius Nominis, quod in scheda descriptum secum portabat, e terra in mare deduxisse. Ita et Mosen, et Christum miracula sua, quae negare nec audent, nec possunt, per hoc nomen patrasse blasphemant. Ita de Mose in libro וְמֹשֶׁה לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ אֱלֹהִים בְּשֵׁמוֹ הַגָּדוֹל, וְכָל נִפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה הָיוּ בְּשֵׁם הַמְּפֹרָשׁ שְׁהוּא שֵׁם יְהוָה וְאֵהִיָּה אֲשֶׁר Et Mose non est usus, nisi Nomine isto magno et omnia miracula sua, quae fecit, fuerunt per Schemhamphorasch, quod est ipsum Nomen יְהוָה IEHOVA, et Ehieh, ascher Ehieh, id est: sum, qui sum. Buxdorff. in Lexic. Hebr. et Chald. dicit, se apud Talmudicos de Christo sequentia reperisse: הָלַךְ בֶּן סְטַדָּא הוֹצִיא כְּשָׁפִים מִמִּצְרַיִם בְּסִרְיָתָהּ שַׁעַל בְּשֵׁר Nonne filius stadae (ita a Iudaeis nominatur Christus vid. pag. 412.) exportauit magias per caesuras, quas fecerat in carne sua. Blasphemant iterum Iudaei Christum in templo, vbi asseruatum erat Schemhamphorasch, hoc Nomen descripsisse, et cuti in pede discissae inclusum

sum ex templo secum etulisse. Vid. libell.
ישו תולדות *Toledoth (Toledos) Ieschu genera-*
tiones Iesu. Huc pertinent *α)* varii generis
amuleta, quae formulas certas, integros pas-
sus, ex f. scriptura desumptos, diuersis chara-
cteribus scriptos, item nomina Dei et Angelo-
rum vera et falsa, sigilla, varias picturas alia-
que inclusa continent, atque Iudaei collo ap-
penſa, vel alio modo contra morbos, infor-
tunia circumferunt, atque קמיעות nominant
β) *scutum Davidis* אֱלֹהֵינוּ, quod est ipsis vnum
e diuinis nominibus, compositum ex 4. lite-
ris initialibus illius אֱתָה גְבוּרָה לְעוֹלָם אֱדֹנָי *Tu*
potens es in seculum Domine, quo incendia ex-
tingui posse credunt. *γ)* Incantationes, *δ)*
euocationes siue adiurationes daemonum,
quas per Kabbalam instituere solent.

§. VI.

Authoritas et Vfus.

Iudaei quidem hanc artem Legi diuinae
aequiparant iuxta illud Talm. דברי קבלה כדברי
תורה דמו *Verba Kabbala sicut Verba Legis.*
Alias vocant ea אמרי אמת על דרך האמת *Elo-*
quia veritatis (scripta) secundum viam veritatis.
Sed

Sed ex hucusque relatis vltro fluit, ista Kabbalistica continere ridiculosa, inepta, fabulosa, superstitiosa, magica, illusiones diabolicas, consequenter nullius esse authoritatis. Hinc ars illa, vna cum libris, eiusmodi Kabbalisticis infartis, iam saepe a summis Pontificibus recte fuit damnata. Quid quaeso auctoritatis insit huic arti, qua Iudaei verba, nomina, literas sparsim in s. scriptura positas, pro lubitu suo colligunt, diuidunt, transferunt; alterum enim ex altero soluentes, soluunt membra veritatis. Huius artis inanitatem ipse Aben Esra in Comment. ad Gen. 14. י. 14. agnoscit, vbi dicit: כי אין הכתוב מדבר בגימטריאה כי יכול יוכל Quoniam non scriptura loquitur per Gematriam, quia omnino posset, qui vellet, proferre quodcunque nomen ad bonum, vel malum tantum explicare. Notandum tamen est: Quodsi Iudaei Kabbalistsae hinc inde vera proferunt, non eorum arti, sed aliis, E.g. s. scripturae locis, vbi haec reuelata sunt,tribuendum est. Caeteroquin Kabbala Christianis vsui esse potest contra Iudaeos, si ex ea argumentum, quod dici solet κατ' ἀντιστοιχίαν formari queant. Vid. pag. 425. Licet

cet enim aduersarium e principio, ipsi concessio, vt vt falso oppugnare.

SECTIO III.

DE MASORA.

Masorae Etymon eiusque Notio, Argumentum, *Keri Ketibh*, Forma Masorae, Authores, Puncta Vocalia et Accentus, Masorae Vfus et vtilitas, Authoritas.

§. I.

Etymon et Masorae Notio.

מסורה *Masora* siue מסורה *Massoreth* a rad. מסר *Tradidit* deriuatur, et *Traditionem* significat. Est autem Masora iuxta Buxtorffium Doctrina critica, a priscis Rabbinis ingeniose inuenta, qua S. Textus Hebraei versus, voces et literae numeratae, omnisque ipsarum varietas notata, et suis locis cum singulorum versuum recitatione indicata est, vt sic genuina eius lectio conseruetur, ab omni mutatione aut corruptione in aeternum praeseruaretur, et valide praemuniretur. Iuxta Leusdenium Masora est: Doctrina critica, quae versatur circa rectam lectionem vocum, quoad literas, vocales, accentus.

§. II.

Masorae Argumentum.

Praecipuus Masoretharum labor in eo erat collocatus: α) Numerarunt in Textu Hebraeo omnes Paraschas, id est *Sectiones*, cuiuscunque libri versus, literas singulas, finales, non finales et in toto Textu Hebraeo inuenerunt versus 23206. literas vero; E. g. 42377. Aleph, 38218 Beth 29537 Gimmel etc. summa autem omnium: 815280. Sine dubio autem et voces numerarunt, quarum autem numerus non amplius extat. β) Numerarunt verba simul iuncta, E. g. in Gen. Cap. 1. v. 1. hanc notam habent: ברא אלהים id est: *Ter ista duo verba ברא אלהים ita coniuncta in Textu Hebraeo reperiuntur, in v. 2. istam* ראש פסוק והארץ id est: *Octies est initium versus* והארץ, in v. 6. לא רממכין יום שני id est: *Non inveniuntur ista duo verba* יום שני γ) Annotarunt interdum primam et ultimam versus literam, Eg. in Exod. 32. v. 8. et Num. 14. v. 19. primam literam esse ד, Gen. 32. v. 15. et Num. 29. v. 33. omnes voces in □ definire. δ) Annotarunt in 26. versibus omnes Alphabeti literas una cum 5. finalibus contineri

neri, Eg. Sophon. 3. v. 8. etc. *) Ubi inue-
nerunt quaedam ex S. Textu excidisse, posue-
runt o circellum ad indicandum S. Textum
hoc in loco mancum esse, siue ibi esse פסוקא
Defectum. Vid. in Gen. 4. v. 8. pag. 141. sunt
etiam, qui asserunt hanc notam potius versus
integritatem indicare, et significare verbum in
medio cessare. ζ) Notarunt 5 illa loca, in qui-
bus טו et quater voci אחר *Postea* a plebe prae-
positum fuit, et semel voci משבטיך scil. Psal. 68.
v. 26., quod scribae, siue Legis periti iterum
sustulerint; vnde etiam illa Nota טוּפְּרִים
Ablatio Sopherim, siue *scribarum* nominatur. η)
Pariter notarunt illa loca, quae olim pariter a Le-
gis peritis correctae fuisse dicuntur, quare etiam
haec Nota טוּפְּרִים תְּקוּן *Correctio scribarum* dici-
tur, suntque eiusmodi loca correctae 18. iuxta
illud Massoreticum: י"ח מלין תיקון טוּפְּרִים
Octodecim dictiones in s. scriptura sunt corre-
ctio scribarum, scil. Gen. 18. v. 22. dicunt olim
lectum fuisse: וַיְהִי עֹדְנֵנוּ עִמָּר לְפָנֵי אַבְרָהָם
Et Dominus adhuc stabat coram Abraham;
correctum autem fuisse: וַאֲבְרָהָם עֹדְנֵנוּ עִמָּר
Et Abraham adhuc stabat coram
Domino. Decentius enim, aiunt, est dicere:

Abraham stetit coram Domino, quam Domi-
 nus coram Abraham. Num. 11. v. 15. בְּרַעַתִּי
In malo meo, olim ברַעַתְךָ In malo tuo. Num.
 12. v. 12. אִמּוֹ *Matris suae, et בְּשָׂרוֹ carnis*
eius. olim אִמִּנוֹ et בְּשָׂרֵנוּ Matris nostrae, et
carnis nostrae; 1 Sam. 3. v. 13. לַיהוָה *Iis.*
olim לַאלֹהִים Deo. 2 Sam. 16. v. 12. בְּעֵינַי *In*
oculo meo. olim בְּעֵינָיו In humilitate, vel man-
suetudine sua. 1 Reg. 12. v. 16. et 2 Paral.
 10. v. 16. לְאֶתְּלֵיךָ *Ad tabernacula tua. olim*
לְאֱלֹהֶיךָ Ad Deos tuos. Ezech. 8. v. 17.
 אֶל-אַפִּי ad *nasum suum. olim אֶל-אַפִּי ad na-*
sum meum. Hab. 1. 12. לֹא נָמוּת *Non morie-*
mur. olim לֹא תָמוּת Non morieris. Malach.
 1. 13. וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ *Et exsufflastis illud. olim*
אוֹתִי Me. Zach. 2. v. 8. עֵינָיו *Oculi sui. olim*
עֵינָי Oculi mei. Ier. 2. v. 2. כְּבוֹדוֹ *gloriam*
suam, item Hof. 4. v. 7. כְּבוֹדָם gloriam eo-
rum. item Pf. 106. v. 20. כְּבוֹדָם gloriam
suam. olim כְּבוֹדִי gloria mea. Iob. 32. v. 3.
 אֶת-יֹדֵי יוֹב *Iobum. olim אֶת הַיָּדִין Iudicium seu iu-*
stitiam, item Iob. 7. v. 20. עָלַי super me olim
עָלֶיךָ super te. Thren. 3. v. 20. נַפְשִׁי *Apud me anima mea. olim נַפְשְׁךָ super*
te anima tua. Sed cum nullum huius Cor-
 rectionis

rectionis fundamentum a Iudaeis assignari possit, et ea, quae in Pentateucho correctae esse dicuntur, adeo in Pentateucho Hebraeo-Samaritano, in quo certo a Samaritanis nulla correctio fuit admessa, adhuc habeantur, eam ad alia, a Iudaeis inepte asserta, remittimus. n) Pariter notarunt סבירין *Coniecturas*; sunt autem סבירין *Sebhirin* notae, in exteriori S. Textus margine collocatae, quibus indicatur, ita videri legendum esse, prout in margine notatum est, Eg. Gen. 46. v. 23. ad illa וּבְנֵי דָן in Masora parva notatur: ד' סבירין וּבֶן Quatuor sunt *Sebhirin*, siue *Coniecturae* וּבֶן *Et filius*, id est in 4. locis ponitur וּבְנֵי *Et filii* pro וּבֶן *Et filius*, Pluralis scil. pro singulari. Masora magna autem habet: ד' סבירין וּבֶן וּקְרִיין וּבְנֵי id est: In 4 locis legendum וּבֶן *Et filius*, licet legatur וּבְנֵי *Et filii*. פ) Notarunt vocabula מלאים *Plena*, et חסרים *Defectiva*, id est: voces, in quibus una ex literis quiescentibus אהוי explicite ponebatur, cum tamen in aliis locis saepius omissa esset, dictae fuerunt מלאים *Plenae*, et vice versa, si eadem litera in aliqua voce omissa fuerit, in aliis tamen saepius posita, quam omissa, illae voces dicebantur חסרים *Defectivae*.

festivae. Eg. Gen. 2. v. 22. ad illud וַיִּשְׁבֹּת
Et cessavit, nota ב' חסריים *Duo sunt defectiva*,
 nempe absque Vau (ו) sub Cholem, quod ali-
 bi ipsi adscribitur. Alias Notas, quas fecerunt
 circa Paraschas siue sectiones, literas maiuscu-
 las, punctatas, suspensas, inuerfas, finales, non
 finales, vocales, accentus, puncta diacritica,
 vide in Opusc. a pag. 116.

§. III.

קרי כתיב *Keri Ketibh.*

Principalior inter Notas Masoreticas est
 illa, quae קרי כתיב id est *Lectum, scriptum*
 dicitur. Denotat autem haec Nota non legen-
 dam esse vocem, in Textu occurrentem, quae
 inde Textualis dici solet, atque circello super-
 ne signata est, sed eam, quae in margine, vel
 in calce paginae Nota קרי, vel abbreviate ק
 signata legitur, et quidem cum punctis voci
 Textuali appositis, Eg. Ier. 42. v. 6. in Textu
 legitur אֲנִי in margine אֲנִי ק. Vides, haec
 puncta vocalia sub voce textuali pertinent ad
 vocem, in margine scriptam, scil. אֲנִי. Inde
 sequitur I. Si puncta vocis marginalis plura
 sint, quam literae vocis textualis ferre possunt,
 tunc vna litera vocis textualis plura habet pun-
 cta,

Eta, uti modo l. c. in τῷ ἡ vidimus. 2) Si
 autem vice versa vox textualis plures habeat
 literas, quam marginalis, earum aliqua puncto
 vocali destituitur, Eg. 2 (Vulg. 4.) Reg. 19.
 ψ. 23. in voce textuali כֹּס בְּרִכּוֹ caret pun-
 cto vocali, quia vox marginalis scil. בְּרִכּוֹ tan-
 tum indiget duobus punctis vocalibus, scil.
 Scheua (:) et Cholem (·) 3) Si duae voces,
 in margine positaе, loco unius textualis le-
 gendae sint, harum duarum vocum puncta
 vocalia sub voce textuali scribuntur. Eg. 2
 (Vulg. 4.) Reg. 18. ψ. 27. vox textualis שִׁינִיָּהֶם
 habet sex puncta, quibus legendae sunt duae
 voces מִימֵי רִגְלֵיהֶם, in margine positaе, scil.
 מִימֵי רִגְלֵיהֶם. Ostendit haec Nota sequentia:
 α) Literas omissas, praecipue si sint quiescen-
 tes. Eg. 2 Sam. (Vulg. Reg. 21. ψ. 12.) תָּלֹם
 in marg. ק' תִּלְאוֹם, β) vice versa scriptas, sed
 omittendas, Eg. 2 (Vulg. 4.) Reg. 7. ψ. 12.
 בְּהַשְׁרָה in marg. ק' בִּשְׂרָה, γ) unam literam
 positam pro alia, Eg. 1 (Vulg. 3.) Reg. 12.
 ψ. 33. מִלְּבֹד in marg. ק' מִלְּבוֹ, ita in 15. locis
 לֹא Non, pro לוֹ Ipsi iuxta Masoretas legen-
 dum est, δ) literas transpositas, Eg. Ezech.
 42. ψ. 16. אֲמוֹת in marg. ק' מֵאוֹת ε) voces,

quae Articulum demonstratiuum ה, a voce subsequente sibi affixum, habent, Eg. Iob. 38. ידעת השחר ק' in marg. ידעתה שחר. 12. 12. 2) voces scriptas, sed non legendas, Eg. 2. Sam. (Vulg. Reg.) 15. 21. habetur אִנִּי sine puncto, in marg. ק' כתיב ולא id est: *scribitur quidem, sed non legitur*, n) et vice versa voces non scriptas, positis tamen in Textu earum punctis, Eg. Ruth. 3. 5. et 17. leguntur haec puncta — (אִנִּי) in marg. קרי אלי כתיב id est: *legendum est, et non est* (vel), *licet non sit scriptum*, 3) voces coniunctas quidem, sed diuisim legendas, Eg. Exod. 4. 2. מִזֶּה in marg. ק' מזה זה 2) voces a se inuicem separatas coniunctim tamen legendas, Eg. 2 Paralip. 34. 6. בְּחֵר בִּזְתִּיהֶם in marg. ק' בחרבותיהם 2) voces minus obscenas pro obscenioribus appositas, E. g. Deut. 28. 27. וּבַעֲפֻלִּים. *Et in anis*, in marg. ק' וּבַמַּחֲרִים *Et mariscis*, quae vox non tam obscena est, ac illa scil. *anus*. Numeravit Notas 'ק' Elias Leuita, et in tota scriptura inuenit 848. Iuxta Lud. Capellum critic. cap. 1. Lib. 3. numerantur in Bibliis Bomberg. in fol. 1171., in Plantianis in 4° 793., in Bibliis Regiis Antuerp. 983.

§. IV.

Forma Masorae.

Non eadem semper fuit Masorae forma. Primitus istae Notae siue observationes in separatis schedis, chartis, aut membranis descriptae fuerant, in tanta quidem copia, ut temporis progressu mole et magnitudine ipsum S. Textum excederent, atque integra volumina implerent. Duplex autem est Masora: *מסורה רבתי* quae etiam dicitur *מסורה גדולה* *Masora magna*, quae omnes Notas comprehendit, cum plena locorum scripturae enumeratione, quam quaeque Nota critica suo numero designat. Haec vel separatim extra S. Textum, vel etiam in fine Bibliorum ponitur, et ideo dicitur *Masora finalis*, vel coniunctim cum ipso Textu in margine inferiore vel superiore, et dicitur *Masora textualis*. Alia est *מסורה קטנה* *Masora parva*, quae literis numeralibus, vocibus decurtatis, symbolicis, ad latus breviter describitur. Ornatus autem causa Iudaei has Notas tam artificiose descripserunt, vel potius depinxerunt, ut eae variarum rerum Eg. boum, vrforum, leonum, ouium figuras referrent. Quare etiam, cum saepe addiderint, vel omi-

ferint, prout delinatio figurae requirebat, depravationi et obscuritati utique locus erat. Hanc formam retinuit vsque ad annum 1523, quo Bombergus Typographus Biblia magna in folio, Masora et commentariis Rabbino-
rum circumcincta, Venetiis edidit. Notatu dignum est, quod lectiones variantes, sicut aliae Notae Masorethicae non simul et semel factae fuerint, nec eodem tempore, nec ab vno, nec ex vno codice, sed diuersissimis temporibus, in locis dissitissimis, a diuersis Rabbinis, quorum quivis codicibus suis, vnum cum alio conferendo, usus fuit, et inuentas variantes lectiones in proprium et priuatum, vel etiam pro suis discipulis per *to keri* in schedis, vel membranis, vel etiam in margine codicis annotavit, quae deinde ex variis istis schedis etc. in vnum variantium lectionum opus collectae fuerunt, quod hodie קרי כתיב *Keri Ketibh* nominamus. Inde etiam venit, quod tempore S. Hieronymi Notae קרי כתיב *Keri Ketibh* non fuerint, alias certo eas a Rabbinis fuisset edoctus, vel in eorum libris vel Bibliis legisset, et earum mentionem fecisset. Attamen paulo post eiusdem mortem Doctores Gemarae (Gemoro) paucas

memorant, non autem omnes, quae hodie-
dum habentur.

§. V.

Authores Masorae.

Sunt, qui dicunt Mosen hanc Masoram in monte Sinai a Deo accepisse, sed hi certo contra omnem rationem pugnant; Masora enim in omnes Textus Hebraei libros notas et observationes complectitur, tempore Mosis autem nullus liber praeter Pentateuchum, librum Iobi si forte exceperis, extitit. Alii et quidem plerique Iudaeorum sacros scriptores, Esdram scilicet, viros synagogae magnae, inter quos Prophetarum ultimi numerantur, Masorae Authores constitunt. Ast id veritati minime consentaneum esse ostendunt sequentia: α) Notae, circa literas maiusculas, suspensas, inuersas, literas superne punctatas etc. factae, sunt vanae et nugatoriae, β) Notae dictae *Keri Kethibh*, quae nihil aliud sunt, quam variantes lectiones, reperiuntur adeo in Daniele, Esdra, Zacharia et Malachia, qui inter Authores numerantur. Quis autem credat, Hos Prophetas veram scriptorum suorum lectionem per Notam *Keri* annotasse? γ) Quam inutilis est illa literarum numeratio? δ)

Ipsi

Ipsi Iudaei Eg. R. Iacob. ben Chaim, qui primus Masoram digessit, Elias Leuita et alii aduertunt in ea maximam confusionem et perturbationem, ita vt multa intelligi nequeant. *) Accedit, quod Lud. Capell. Lib. 3. Critic. S. multis probet *Ketibh* non raro melius esse, quam *Keri*. Alii rectius concedunt quidem opus hoc non simul et semel, nec ab vno, nec in eodem loco confectum esse, vti antea diximus, asserunt tamen Authores huius Operis esse Masorethas Tiberienses, qui opus hocce suum per varia saecula continuarunt. Recte denique concludit Walton Proleg. VIII. Num. 12. Summam illuc redire „Masoram esse huiusmanae tantum auctoritatis: ante Talmud „quaedam obseruata fuisse, imo concedit h. l. „Phariseos, qui traditionum Magistri erant, „ab ortu sectae suae, scil. a tempore Machabaeorum quasdam obseruationes fecisse, post „Talmud multo plura a Tiberiensibus aliisque „adiecta: praecise vero tempus, cum primo „incoeperit, et quando desierit, assignari non „posse.“ Et haec notitia sufficit etiam, vt de his obseruationibus, earum proprietatibus rectum possimus ferre iudicium.

§. VI.

Puncta Vocalia et Accentus.

Inter alia, quae Textum Hebraeum iuant, et dilucidant, sunt puncta vocalia, et accentus; hinc, ut de eorum Authoritate, usu et utilitate recte iudicare valeamus, hic loci inquirendum est, an haec a sacris scriptoribus, vel a Masorethis S. Textui sint addita? Et est Nostra

P R O P O S I T I O.

Puncta hæc modo post tempora S. Hieronymi a Masorethis Tiberiensibus S. Textui fuerunt addita.

Arg. I. A ratione desumptum.

a) Nec Samaritani, quorum tamen character est primus et antiquus ille Hæbraeus, uti a pag. 13. fuse probauimus, β) nec aliae linguae Orientales, uti Arabica, Persica, Chaldaea, Syriaca, quae saltem maximam cum lingua Hæbraea habent affinitatem, si non sint eiusdem linguae filiae, antiquis suis Bibliis, aut aliis vetustis monumentis, numismatibus etc. puncta vocalia adscripta habent, γ) nec Iudaei Karaitae, qui, sicut librum Talmud tanquam recenter compilatum, ita haec puncta recenter inuenta non admiserunt. δ) Imo ipsi adeo Talmu-

Talmudici, qui antiquitatibus suis usque ad superstitionem inhaerent, aliud volumen in synagogis suis non legunt, nisi punctis his destitutum; punctatum vero profanum nominant; idque ideo, quia volumen, Pentateuchum scil. continens, quod in synagogis suis asseruare solent, repraesentat volumen Mosis, iussu Dei in arca foederis asseruatum, quod facientibus plerisque Rabbinis omni punctatione caruit. Ait enim R. Mofes Bar. Nahmon: Eoquod illum librum non habere debemus, nisi sicut datus est in monte Sinai. ε) Er teste Aben Esra statutum olim fuit, ut liber Iudith, relicto tantum inter versum et versum quodam spatiolo, sine omni puncto describeretur. ζ) Est altissimum totius antiquitatis silentium, et quidem eorum, qui de re Hebraica tractarunt, atque punctorum mentionem facere debuissent, si ante saeculum V. extitissent. Eg. a S. Hier. in Ier. 9. v. 22. „Verbum (ait ibi) „Hebraicum, quod „tribus literis scribitur דבר (vocales enim in „medio non habent; sed pro consequentia et „legentis arbitrio legunt) si legatur *Dabar*, „sermonem significat; si *Deber* mortem, si *Da-* „*ber* loquere. Vnde LXX. et Theodotion „iunxe-

„iunxerunt illud praeterito capitulo, ut dice-
 „rent, disperdens paruulos....morte: Aquila
 „vero et symmachus transtulerunt λάλησον lo-
 „quere.“ * (Notandum est, quod in quibus-
 dam modernis editionibus, cuiusmodi aliquam
 coram lego, scil. illam Authoritate et sumpti-
 bus Serenissimi Principis Friderici Ducis Saxo-
 niae etc. Francofurti et Lipsiae 1684., pro He-
 braicis verbis, quae Latinis literis apud S. Hier.
 extant, Hebraicae literae cum modernis pun-
 ctis sint substitutae.) Pariter in Isa. 9. v. 6.
 S. P. „scire debemus,“ ait „quod verbum
 „Hebraicum משרה et hic, et supra LXX.
 „ἀρχήν, id est *principatum* interpretati sunt...
 „Aquila autem, verbi ambiguitate deceptus,
 „μετρον, id est *mensuram* interpretatus est, quae
 „et Hebraice et Latine eodem appellatur nomi-
 ne משרה. Et Ose. 13. v. 3. „Apud He-
 „braeos locusta et fumarium iisdem scribitur
 „literis ארבה. Quod si legatur *Arbe*, locusta dici-
 „tur, si *Arube*, *Fumarium*. In illud. Is. 54.
 v. 13. ubi legitur: וְכָל-בְּנֵיךָ *Et omnes filii tui*
 b) Talm. in Tr. ברכות ait, non legendum esse
Filii tui, sed *aedificatores tui*. In Tr. בבא
 בתרא Cap. 2. agitur de illo זכר Deut. 20. v. 12.
 an

an significet *masculum*, vel *memoriam*. Iam si eo tempore puncta fuissent, Authores hi ea saltem debuissent nominare, et dicere, Eg. וְכָר cum duplici Kametz significare *Verbum*, et cum duplici Saegol *Pestem* etc. Pariter וְכָר cum duobus Kametz significare *Masculum*, et cum duobus Saegol *Memoriam* etc. d) Antiqui Kabbalistsae, qui 5 primis saeculis ex literis mille modis combinatis, ex earum forma, figura etc. arcana sua extorquere conati sunt, certo similia circa puncta attentassent, si eo tempore extitissent. Insuper dicunt hi, Legem datam fuisse totum instar unius פסוק , id est *Versus* scil. sine vlla libri distinctione e) LXX. Aquila, Symmachus et alii S. Textus Hebraei translatores verba aliis cum vocalibus saepe legerunt. Eg. LXX. illud. Gen. 47. וְכָר vlt. וְכָר non legerunt *Hammitta* (i. e. *Lectus*, prout nunc legitur, sed *Hammatte*, ideo verterunt ῥάβδος *Virga*. Dicere autem codices punctatos fuisse valde raros, eo quod progressu temporis coeperint, plerosque codices sine punctis scribere, repugnat rationi; Quis enim credat, quod LXX, S. Hier, Aquila etc. publicam S. Textus versionem aggressi, aut sine teme-

temeritatis nota tantum opus in se suscipere ausi fuissent, quin antea sibi de optimis codicibus prouisum fuerit? quales hac in re sunt codices punctati prae aliis, qui punctatione carent. Aut certo saltem horum punctorum nomina scivissent, eaque in locis, antea citatis, retulissent. ») Ipsa punctorum forma, et situs nouitatem indicat; pleraque enim sunt tantum puncta, virgulae, infra vel super lineam pictae, si autem consonis essent coeua, ipsi lineae siue versui inserta essent, ut in linguis Latina, Gallica, Germanica etc.

Arg. II. Ab Autoritate petitem.

Consentiunt nobiscum Authores Catholici omnes, Protestantium permulti, et quidem ex iis Philologorum Principes, quos vide apud Walton. Proleg. III. N. 38, qui ibidem ait: „Vix fere quemquam novi, qui iudicium cum eruditione Hebraica conjunxit, qui aliter sentit.“ Adeo ex Rabbinis Elias Leuita, qui simul multis rationibus probat, puncta illa circa annum mundi juxta aëram Iud. 3989, qui est Christi 500, post confectionem Talmudis esse inuenta, citatque inter alios Rabbinos Aben Esram, qui in libro Grammatico,

quem nominat צהות, ita habent: **בן מנהג**
חכמי טבריא כי מהם היו אנשי המסורת ומהם
Ita fuit mos sapientum Tiberia-
dis, et ab ipsis fuerunt viri Masoreth, et ab
ipsis accepimus omnem punctationem.

§. VII.

Argumenta Aduersariorum.

a) Si sacri scriptores S. Textum sine punctis et solis consonis consignassent, quis eum potuisset legere? Lectio sine his fuisset ambigua, anceps. *β)* Moyfes, Maria, et plures alii iam cecinerunt cantica, ad quae utique usi fuere accentibus tanquam Notis musicis, *γ)* Talmud Notarum Masorethicarum mentionem facit, scil. Tr. קידושין *Kidduschin*, ubi ita habet: **לפיכּן נקראו ראשונים סופרים שהיו כל אותות שבתורה שהיו אומרים ואו דגחון חציין של אותיות של ספר תורה דרש חצון של תיבורת** *Ideo vocati sunt primi* (Doctores siue Rabbini) *Sopherim, quia numeraverunt omnes literas, quae sunt in Thora* (id est in lege, siue 5. libris Mosis) *quia dixerunt: Vau* (scil. vocis) **גחון** *est media litera omnium literarum libri Thorae,* **דרש** *Quaesiuit* (Lev. 10. v. 16.) *media vox omnium vocum,*

וְהָתְנַחֵחַ et radetur (Leu. 13. v. 33.) est
 medius versus etc. ibidem etiam media litera
 et medius versus indicantur. Rabbinī Talmudi-
 ci saepe monent: אל תקרי כן אלא כך Non le-
 gendum esse sic, sed aliter. 8) R. Simeon, qui
 vixit A. C. 100, in libro, qui dicitur Zohar זוהר,
 punctorum mentionem facit, 9) imo tota Scho-
 la Iudaica assertam antiquitatem credit, et de-
 fendit, 10) antiquissima exemplaria, vti est illud
 Hillelis, moderna puncta habent, 11) Elias
 Leuita, antea citatus, Esdram nominat Maso-
 rae Patrem. Is enim in Praefat. 1. ait: כהן
 ורב ולספרים אב אם למקרא ולמסורת Sa-
 cerdos 12) Doctor, et scriptorum Pater, Ma-
 ter scripturae et Masorae. 13) Ipse S. Hier.
 accentuum et punctorum variis in locis mentio-
 nem facit, quod Glassius cum aliis Philologis
 ex sequentibus, locis ostendere conatur: a)
 In Cap. 3. v. 4. Ionae. „In Hebraeo nec li-
 „terarum, nec syllabarum, nec accentuum est
 „vlla communitas“ (scil. inter 2. verba של
 Tres, et ארבע Quatuor, b) in Quaest. in
 Gen. illud Cap. 19. v. 33. בקומה ait „Appun-
 „gunt desuper.“ c) in Ezech. Cap. 27. v. 18.
 „Frequenter“ ait „Hebraea nomina pro di-

„uerfitate accentuum, et mutatione litterarum
 „*vocaliumque* . . . varie interpretantur, d) in
 „Epist. ad Euagrium „Non refert utrum fa-
 „lem aut falim nominetur, cum *vocalibus* in
 „medio literis perraro vtantur Hebraei etc.“
 Clariffime ait cit. Glaff. ex Quaest. in Gen. Cap.
 47. v. vlt. „Hoc quidem frustra fimulant,
 „adorasse Iacob fummitatem sceptri Ioseph,
 „.... cum in Hebraeo multo aliter legatur: Et
 „adorauit Israel ad caput lectuli.“ Cum au-
 tem מטה *sceptrum*, et lectum significet, ea-
 dem diuerfa significatio ab Hieronymo non
 aliter, quam ex additis punctis discerni potuit;
 מטה enim *Sceptrum*, et מטה *Lectum* signifi-
 cat. f) „Adde his,“ ait Glassius, „quod in
 „Comm. Hof. Cap. 13. de voce ארבה (quae
 „et ארבה *Locusta*, et ארבה *cataraeta* legi
 „potest) dicat, posteriorem lectionem esse He-
 „braicam veritatem. Vnde vero hoc, nisi a
 „punctorum discrimine.“ Vsq̃ue huc Glaff.
 Lib. 1. Tr. 1. de Text. Hebr. Puritate. g)
 Addunt alii illud Prolog. Galeat. „Samari-
 „tani etiam Pentateuchum Moyfis totidem li-
 „teris scriptitant, figuris tantum et apicibus
 „discrepantes.“ Apices autem quid sunt aliud
 quam

quam puncta Masorethica. 1) Ipsa Increata veritas Matth. 5. v. 18. Ἰῶτα ἐν ἡ μίᾳ καιράᾳ καὶ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου. *Iota unum aut unum punctum non praeteribit a lege.* 2) Saeculo V. Schola Tiberiensis iam cessaverat. 3) Si puncta a Tiberiensibus essent addita, Textus Hebraeus non esset authoritatis diuinae. Hic enim non tantum constat consonis, sed et vocalibus, quae sunt quasi anima cuiusvis scripturae.

§. VIII.

R e s p o n s i o.

Ad 1) Hagiographi simul docuerunt, quibus cum vocalibus integra verba sint pronuntianda, quae pronuntiatio, siue lectio viua voce, quotidiano usu, et exercitio, nec non Sacerdotum, Leuitarum, Patrum familias, aliorumque instructione et traditione ad posteros fuit propagata. Insuper valde probabile est, literas, אהוי, siue אהי Vocalium loco in medio inseruisse. E. g. תו (י) pro i et e, תו ו pro o et u, תו א pro a. Iisdem literis vocalium loco usi fuerunt Arabes, Chaldaei, Syri etc. Hoc confirmat S. Hier. Epist. 145. ubi dicit, pro Hosanna dici Hofanna, media vocali elisa, quia

ab Aleph excluditur Iod, (י) et Epist. ad Eua-
grium de Melchisedech nihil referre dicit: an
legatur *Salim* (שלים) vel *Salem* (שלם), et
causam dat: Quia vocalibus in medio literis ra-
ro utuntur Iudaei. Idem in Tradit. Hebr.
Gen. 13. dicit: אברון cum (ו) scribi, et אברן
ablata (ו) litera, quae apud Hebraeos pro (u)
legitur. Et Ioseph. fl. de Bello. Iud. de lite-
ris S. Nominis יהוה *Iehova* ait: ταῦτα δὲ εἰσὶ
φωνήεντα τέσσαρα. *Haec autem sunt 4. voca-*
les. Hinc recte de his literis dicit Vossius *De*
Arte Gram. Lib. 1. Cap. 27. „Verum est qui-
dem hodie vocales in iis quiescere; ast olim
„pro vocalibus fuisse.“ Insuper ambiguitatem
in legendo, si quaedam occurrat, tollere pos-
sunt regulae hermeneuticae, E. g. Collatio Tex-
tus cum contextu, cum substrata materia, cum
versionibus, Iudicium Ecclesiae etc. Denique
quomodo et alia ingentia volumina E. g. Tal-
mud, Commentaria Rabbinica, imo Codices
antiquiores, qui his punctis carent, expedite
leguntur? et quomodo pueri adeo in plagis
Orientalibus S. Biblia aliosque suos libros, sine
eiusmodi punctis scriptos, quotidie legere so-
lent? Ad β) Nonne et nostris temporibus
multi

multi fat' artificiose sciunt Canere, vel etiam aliis instrumentis ludere sine notarum scriptarum usu, vti sunt E. g. Musici visu orbati. Ad γ) si in Talmude Notae quaedam Masorethicae reperiantur, eae non ex toto opere Masorethico, sed e quibusdam schedis, vel a viua Rabbinorum seniorum traditione eidem insertae sunt. Vid. pag. 441. Ad illud אל תקרי אל Ne ita legas etc. non est Nota Keri, sed formula S. scripturam cum allusione ad verba S. Textus explicandi. Ad δ) Dictum librum non esse dicti Authoris, et probant Iudaeorum annales, et Buxtorffius de Abbreuiat. litt. רש"י, sed diu post incerto tempore, et ab incerto Authore scriptus fuit. Ideo etiam רמב"ם Rambam, et ר' אשר R. Ascher, qui Saec. XIII. floruerunt, hunc librum non nouerunt. Ad ε) Schola Iudaica adhuc multa alia falsa et fabulosa habet, ad quae et hoc remittimus. Praesertim cum magni nominis Rabbinos, supra allegatos, eidem opponere possimus, qui cum testentur contra ea, quae in gentis suae laudem cedunt, maiorem, ac alii merentur fidem. Ad ζ) Respondet Vossius apud Calmet V. Masora, se ultra 2000 He-

braica Manuscripta vidisse, nec sibi aliquod
 occurrisset, ante sexcentos annos scriptum, in
 quo punctationis regulae observatae fuerunt,
 optatque, ut ii, qui punctationis vetustatem
 defendunt, vel vnum Manuscriptum produ-
 cerent; nisi forte veteri libro recentiori manu
 puncta adiecta sint. Quantum ad illud Hille-
 lianum ipsi obiicientes variant, quo tempore
 scriptum fuerit. Io. Morinus, qui vixit supe-
 riori saeculo, nequidem aetatem 500 annorum
 illi concedit. Ad n) Opponimus Eliae Eliam,
 ne autem sibi contradicere videatur de Maso-
 rethicis, ab Esdra viua voce traditis, non vero
 calamo consignatis, intelligendus est. Ad 9)
 Quid S. Hier. per vocales intelligat ex pag.
 453. constat, per accentus intelligit non ista
 puncta, sed pronuntiandi modum. Illud pun-
 ctum supra בְּקוֹמָה טו minime probat, omnia
 puncta eo tempore iam fuisse addita. Vid.
 pag. 441. Vocales, cum quibus מֵטָה Gen. 47.
 et אֲרֵבָה legendum sit, ex illis principiis pag.
 453. cognouit. Denuo per *apices* in Prolog. Gal.
 intellexit minimas literarum particulas, siue du-
 ctus, uti se ipsum explicat in Zach. 12. v. 10, ubi
 ait: „Hebraicae literae ד et ר, hoc est, d et r
 „similes

„similes sunt, et paruo tantum apice distinguuntur.“ Per quod simul constat ad ι) Itaque sicut Christus Dominus per Iota minimam literam, ita per τὴν κεφαλαίαν minimam, vel extremam literae partem intellexit. Per apices literarum ipsos literarum ductus aut partes intellexerunt antiqui Graeci Plutarchus, Philo, Dio, S. Chrysof. Clemens Alex. etc. Hinc ortum est illud: de literarum apicibus disputare. Et Aristides de Graecorum legibus agens, dixit νόμος κεφαλαίαν legis apicem. Ad κ) Hoc sine fundamento asseritur, et ideo eadem facilitate negatur. Praecipue cum ipse S. Hieronymus, qui adhuc floruit saec. V, Tiberiade quendam legis Doctorem sibi assumpserit. ait. enim Praefat. Libr. Paralip. „De Tiberiade quendam legis Doctorem, qui apud Hebraeos admirationi habebatur, assumpsi, et contuli cum eo etc.“ scil. Versionem a se factam. Ad λ) mox constabit.

§. IX.

Vsus et Utilitas.

Equidem multa vana, inutilia, imo et superstitiosa in se continet Masora; Authores quidem habuit Rabbinos peritissimos, ast fidei

luce destitutos. α) Vana est illa literarum, vocum etc. numeratio, quis enim scit, quod in numerando memoriae lapsus non passi sint? quis iterum numerabit, an pristinus numerus adhuc inveniatur? Et nonne, manente eodem literarum et vocum numero, aliae voces, vel de consilio, vel etiam ex errore substitui possunt? Fabulosae et futes sunt illae notae et explicationes circa literas maiusculas, minusculas, inuersas, suspensas, superne punctatas etc. Et nonne substitutione vocum honestiorum pro obscenis, uti volunt, Hagiographos adeo corrigere ausi sunt. β) Punctatio eorum non semper est optima, E. g. τὸ 𐤀𐤃 In illo Psal. 47. (Vulg. 46.) v. 10. „Principes populorum congregati sunt cum „Deo Abraham“ Patach (𐤀) supposuerunt, scil. 𐤀𐤃 𐤁𐤓𐤕𐤁𐤁𐤀 consequenter vertendum esset: *Populo Abraham*. Sed qualis est sensus? Ideo longe melius LXX. legerunt 𐤀𐤃 *cum*, μετὰ τοῦ Θεοῦ Ἀβραάμ. *Cum Deo Abraham*. Psal. 32. (Vulg. 31.) v. 5. τὸ 𐤀𐤃 punctarunt cum Cateph Patach (𐤀) et Zere (𐤀) 𐤀𐤃, vertendum itaque esset; confitebor *super* praeuaricationes meas. Sed nonne iterum melius cum aliis vocalibus

LXX. legerunt *לְיָ אduersus me*, id est: Con-
fitebor *aduersum me* etc. Ita LXX multa nomi-
na propria locorum, hominum etc. cum aliis
vocalibus legerunt E. g. *Ἱερουσαλὴμ Ierusalem*,
Masorethae *יְרוּשָׁלַיִם Ieruschalaïm*. Item aliis
cum Vocalibus legerunt nomina Samson, Na-
buchodonosor, Samuel etc. quae conf. cum
Textu Masorethico. Quibus igitur palma
debetur? Alia loca vid. Lud. Capell. cap. 17.
et 6. Cap. 4. Denique ad quid aliae quaedam
punctationes, E. g. tot Scheua, tantus accen-
tuum numerus? γ) Nec non, ita semper legen-
dum est, prout per *ק' Keri* notatur. E. g.
Isa. 42. v. 20. *רָאִיתָ רַבּוֹתַיִם* per *Keri* legen-
dum esse iudicant *רָאִיתָ videre multa*; sed lon-
ge melius legitur *רָאִיתָ Vidisti (vel vides)* scil.
o popule! multa miracula, portenta etc. En-
sensus est longe connaturalior; et eodem fer-
me modo legerunt LXX. *Ἰδετε Videtis* scil.
miracula, Vulg. „Qui vides multa“

Denique Masora, quam modo habemus,
est valde corrupta, et mendis defoedata. Audia-
mus testes oculatos. α) Ioh. Mor. in Pent.
Sam. Exerc. 4. C. 7. 8. testatur „Masoram esse
„in multis confusam, corruptam, incertam
„falsam

„falsam“, β) Buxtorffius, qui ferme totam vitam suam in euoluenda, et corrigenda Masora consumpsit, in C. 19. Comment. Masor. ait: In „finitos errores in Masoram introductos esse“ γ) Elias Leuita Praef. 2. et apud Ioh. Mor. Exerc. Lib. 2. pag. 556. „In iis (Codd. Masor.) „defectus non possunt numerari“ δ) R. Iacob Ben. Chaim, qui primus in sua Bibliorum editione an. 1548. Masoram typis mandauit, ait: „Postquam inspexi libros Masorae „vidi illos omnino confusos . . . Perturbatio „maxima erat in versibus scripturae etc. . . . „Multi quoque descripserunt Masoram cum „ligaturis et figuris, ita vt impossibile sit, verbum vllum ex illis intelligere. Imo ab aliis mutila, manca et ex magna parte periisse dicitur, nec vnquam iuxta Houbig. et alios fuit absoluta. Multa enim verba in S. Textu, quomodo scripta, aut scribenda essent, intacta reliquerunt, et Masora, a Masorethis inchoata, non nisi decurtata, dimidiata S. Bibliis inserta fuit. Ex his cum Waltono, Houbigantio, aliisque Viris, huius literaturae peritissimis mirandum est, inter Philologos hodiernum etiam esse, eruditione quoque et nomine claros,

ros, inter quos cl. Piderit in 2. *Bentrag zur Bertheidigung des Canons der heil. Schrift*, qui asserunt, S. Textum Hebraeum, beneficio folius Masorae, ab erroribus et deprauatione immunem posse seruari. His tamen praecisis in multis iuuant Textum Hebraeum, eumque dilucidant; plures enim voces anomalas bene correxerunt, voces defectiue scriptas, Lectiones variantes *Keri Ketibh* in multis bene notarunt. Necnon eorum puncta vocalia, accentus distinctiui ad genuinam lectionem mire conducunt. Et in plerisque saltem locis primas et genuinas vocales, traditione, usu quotidiano etc. conseruatas S. Textui addidere. Vid. pag. 453.

§. X.

A u t h o r i t a s.

Ex hucusque in tota hac sectione dictis vltro fluit Masoram, nec quoad totum opus, nec quoad partem esse authoritatis diuinae, sed humanae, et quidem quoad multa nullius, quoad aliqua E. g. puncta vocalia, aliaque modo laudata, etiam magnae authoritatis, ita tamen vt E. g. ab eorum punctis vocalibus, interpunctionibus, Notis Keri etc. liceat interdum

dum recedere, non quidem temere, sed si E. g. series verborum, aliaeque regulae hermeneuticae veriores, aut planiores fundant sensum. Vid. pag. 444. Mantissae loco sit
§. Vnicus.

De Rabbinorum Commentariis.

Habent Iudaei et sua in S. Textum Commentaria, quae פְּרוּשִׁים *Peruschim* a rad. פֶּרַשׁ *Exposuit* nominant. Hebraeis autem interpretandi modus est quintuplex iuxta illud Aben Ezrae: מִפְּרָשֵׁי הַתּוֹרָה הוֹלְכִים עַל חֲמֵשׁ דְּרָכִים הַדֶּרֶךְ הָאֶחָת אֲרוּכָה וְרַחְבָּהּ וּמִנְפְּשׁוֹת אֲנָשֵׁי דוֹרָנוּ נִשְׁגְּבָה וְאִם הָאֶמֶת כְּנִקְוָדָה בְּתוֹךְ הָעֲגוּלָה זֹאת הַדֶּרֶךְ כְּקוֹ הַרְחֵב הוּא הַחוּט הַסּוֹבֵב בְּתַחֲלֹה
Interpretes legis incedunt quintuplici via. Prima via est longa et lata, et ab animis virorum generationis nostrae exaltata, et si veritas est, sicut punctum in medio circuli, ista via sicut linea latitudinis, hoc est filum ambiens in gyro. Primus itaque modus prolixissimus est. Hoc usus fuit R. Isaac. qui in 1. Cap. Gen. duos integros composuit libros, et occasione *Lucis* 3. totam Opticam, occasione plantarum totum Herbarium, et occasione astrorum totam Mathesin explicavit. Secundus est, qui,
reiecta

reiecta tota lege orali, soli scripturae inhaeret, et hic Karraitis proprius est. Tertius est Allegoricus, quo S. scriptura, reiecto sensu literali tanquam nimis crasso, per allegorias saepe contortas, Talmudicas et fabulosas, sacroque Textui contrarias exponitur. Quartus est Kabbalisticus, de quo vid. a pag. 419. Quintus modus est, quo S. Textus Hebraeus prius grammaticae, siue paraphrastice exponitur, deinde ex eo doctrinae quaedam deducuntur. Iudaeorum commentaria licet multa falsa, fabulosa, et similia contineant, ab hominibus enim superstitiosis et fidei lumine orbatis, excacatis et induratis proficisciscuntur, non tamen omni carent utilitate. Voces enim quoad grammaticalia, phrasae Hebraicas, veteris legis ritus non raro bene explicant, et ex iis interdum contra Iudaeos argumenta formari queunt. Ideo Interpretes eorum expositionem saepe adducunt. S. Hier. in Nahum. Cap. 2. de se ait: „Testis est mihi Dominus „me Hebraeorum sequi expositionem, quam ut addisceret a Iudaeis, eos multis nummis conduxit. Pariter Capnio, alias nominatus Reuchlin, in hunc finem Praeceptorum Iudaeo con-

pro singulis horis singulos aureos soluisse dicitur. Principales in S. Textum Hebraeum commentatores sunt רבי שלמה ירחי *Rabbi Schelomo Iarchi*, a tribus primis harum vocum literis per abbreviationem dictus רשי *Raschi*, natione Campanus, רבי אברהם בר מאיר אבן עזרא *Rabbi Abraham Bar Meir Abben Ezra*, Vulgo Aben Ezra dicitur, natione Hispanus, רבי דוד קמחי *Rabbi David Kimchi* Hispanus, רבי משה בר נחמן *Rabbi Mose Bar. Nachman*, a primis 4. harum vocum literis רמבן *Ramban* dictus, רבי לוי בן גרשון *Rabbi Leui Ben. Gersom*, pariter a 4 primis literis רלבג *Ralbag* nominatus, R. Saadiah, R. Isaac Abarbinel, qui plerique in totum Textum Hebraeum commentati sunt. Alii celebriores Commentatores in Pentateuchum sunt ר' אברהם *R. Abraham* Hispanus, cuius liber nominatur צרור *Fasciculus myrrhae*, ר' בחיי *R. Bechai*, ר' משה בר נחמן *R. Mofche filius Nahman*, ר' משה הדורשן *R. Mofche Haddarschan Gallus*, ספר עקרת יצחק *Liber Tanchuma*, ספר תנחומא *Liber ligationis Isaaci*. Integras alias Commentatorum Hebraeorum turmas vid. in Biblioth. Iud. Wolffii. Buxt. etc,

Appen-

APPENDIX.

DE MODO LEGENDI LIBROS, CHARACTERE IUDAICO-GER- MANICO IMPRESSOS.

Consonæ , Vocales , Diphtongi , Syllabæ,
Commentatio fabulosa R. עקיבא pro
exercitio lectionis.

§. I.

CONSONÆ.

Character	Iudaico-		Sonus.	
Hebr.	Germ.	Rabbin.		
א Aleph	א	ב	Spiritus lenis	
ב Beth	ב	ב	b	b
ג Gimel	ג	ג	g	g
ד Da'leth	ד	ד	d	d
ה He	ה	ה	h	h
ו Vau	ו	ו	v	v
ז Zain	ז	ז	z vel s lene	
ח Cheth	ח	ח	ch	ch
ט Theth	ט	ט	th	t
י Iodh	י	י	J consona	
כ Caph	כ	כ	ch	ch

G g

ל Lamed	ל	ל	l	l
מ Mem	מ	מ	m	m
נ Nun	נ	נ	n	n
ס Samech	ס	ס	s	s
ע Ajin	ע	ע	Spiritus asper	
פ Pe	פ	פ	p	p
צ Tzade	צ	צ	tz	tz
ק Koph	ק	ק	k	k
ר Resch	ר	ר	r	r
ש Schin vel Sin	ש	ש	sch s	sch s
ת Tau	ת	ת	t	t

Circa genuinam pronuntiationem adhuc sequentia sunt notanda: α) ב̄ ב̄ cum transversa virgula, quæ רפה רפה *Raphe* dicitur, pronuntiatur ut bf, sive ut f, vel ut v, pariter פ̄ פ̄ Raphatum ut ph, sive ut f, vel ut v consona. E. g. פִּילִיפּ אויף גיבלאסן *Philipp*, aufgeblasen. Si autem concurrant duo פ̄ פ̄ פ̄ scilicet Raphatum & non Raphatum, leguntur ut pf. E. g. אָפּפּער *Opfer*, פּפּפּפּפּ *Pfeifer*. Similiter & ב̄ ב̄, superna virgula notatum, Raphatum dicitur, & ideo leniter pronuntiatur, scilicet ut ch. E. g. מַאָכֵן *machen*, לַאָכֵן *lachen*. In fine autem ך ך & ך ך sine nota *Raphe* aspirata sunt, & lenem habent pronuntiationem: ita legitur אִיך *ich*, דִּיך *dich*, אויך

אויף auf. β) Literæ ח ה כ non Raphatum, & ת ת in Germanico à Judæis non usurpantur, sed solummodo in vocibus Hebraicis, hinc inde insertis. γ) Sicut י i leniter, ita vice versa ד d valde dure pronuntiatur. E. g. האסין haßen. δ) ק q, si penes se habet Vau ו u. E. g. קו qu, ut q pronuntiatur. Ita legitur קוועה quehl. ε) Duplex ו u usurpatur pro m. E. g. וויל weil.

Si autem in Germanico hoc duplex ו u ante o, aut u venerit, interponitur litera א a. E. g. וואהן wohnen, ווארדע wurde. ζ) Literæ כ מ נ פ צ in fine vocis ita formantur: דם ופהץ. Quare & finales dicuntur.

§. I I.

Vocales

a	e	i	o	u
א	ע	י	ו	ו

Not. To י i usurpatur pro e & i. E. g. מאכן machen, לאכן lachen, דינן dienen, סיבן siben. In antiquis præsertim Judaicis libris ו u usurpatur pro au u ד, ו u pro eu, em & ו u pro ei.

§. III.

Syllaba, & corrupta Judæorum scriptio.

Syllaba a quavis consona incipi potest. Si a vocali incipienda sit, præponitur א. E. g. מִיר ihr, אֶהר Dhr, אִיר Uhr.

Judæi, præcipue antiquiores, valde corrupte scribere solent, ita in antiquis præcipue libris
 a) vocalem, in fine vocis inter duas consonas ponendam, amittunt, e. g. טראגן tragn, pro טראגין tragen, פֶּהֶלן fehl'n, pro פֶּהֶלֶן fehlen, b) etiam in media voce, e. g. טאגן tagn, pro טאגין tagen, c) vocabulis incipientibus a syllaba er, proponunt lit. ד. E. g. דֶּרזֶהֶלן derzehlen, pro עֶרזֶהֶלן erzehlen, d) Syncopant voces, e. g. אַלס als, pro אַלסו also, און un, pro אונד und, e) lit. מ pro וו ponunt, e. g. מִיר mir, pro ווִיר wir, f) literam in medio non geminant, ita scribunt הִימֶל himel, pro הִימֶלֶל himmel, הֹפֶן hofen, pro הֹפֶלֶן hoffen, g) ש ab initio vocis pronuntiatur ut שֵׁ sch, in fine ut שׁ sin.

Cæteroquin Germanismo suo verba valde barbara immiscere solent. Sic dicunt בֶּעֲשֵׂין bentschen, pro זֶגֶן segnen, אֶרֶן oren, pro בִּעֲטִין bitten, & centena alia. Cætera exercitium dabit. Pro quo sit

§. IV.

§. IV.

Pro exercitatione in legendo sit pars Commem-
tationis fabulosæ in illud Gen. I. v. I. Auth.

עקיבא R. EKIBA.

בראשית ברא אלקים את

עט פֿרעגט רב האמונה איין קטי (איינה פראג)

(frage eine) Raschi ein Hamnuna Rabh fragt Es

ווארום הבין זיך דיא ערטטין לוייא ווערטיר אן איט

mit an werder zwei ersten die sich heben warum

דער בית בראיט ברא אונ' דיא אנדרין לוייא ווערדיר

werder zwei anderen die un. boro Breschis Bes der

היבין זיך איט דער אילין אן אלקים את אונא ואגיט

saget also es Elohim an Allef der mit sich heben

ער און וויא הטי" (איזט גאט) האט

hat (Gott ist) Haschchem Zisborech wie aso er

וועלין דען עולם (דיא וועלט) ביטאפין וא זיין דיא

die sein so beschafen (Welt die) Olom den welen

אותיות (בוך שטאבן) קואין פֿר הטי"

Haschchem Zisborech vor komen (Buchstaben) Ofios

(גאט) אונד הבין ביגערט ער ואן איט זיא דען עולם

Olom den sie mit sol er begert haben und (Gott)

(דיא וועלט) ביטאפין איז דיא ת קואין אונד האט

hat und komen tof die is beschafen (Welt die)

גיואגט רבט"ע (אונד הייזיט אונא י הער פֿון דער

der von Herr . also heiset und) gesagt

גאולה וועלט) איך בין דו הוואם (סיגיל) פֿון דיין

dein von (sigil) Chosem das bin ich (Welt ganzer

חתימה

ה"י

(אונדער לייכונג) דען

Haschsch m Zisborech den (unterzeichnung) Chosime
 (גאט) זיין חותם (סיגיל) איזט אמת ווארהייט) אונד
 und (Wahrheit) Emes ist (sigel) Chosem sein (Gott)
 דיא ת' לאיזט זיך דט חותם (סיגיל) אוי: דער איזט
 mit der aus (Sigel) Chosem das sich lafet tof die
 ווא איזט ביליך דז איזט איר זאל דער עולם (דיא וועהלט)
 (Welt die) Olom der sol mir mit das bilich ist so
 ביטאפין וועהרין ווא ה"ט
 (גאט) ה"י
 Haschschem Zisborech hat so werden beschaffen
 חסיב (גייכטווארט) גיוועזין עט איזט וואר דוא
 du war ist es gewesen (geantwort) m schibh
 ביזט דז הינטר אות (בוכטיהב) פון זיין חותם
 Chosem mein von (Buchstaben) Os hinter das bist
 (סיגיל) אבר הינטן נאך ווערט מען דרך סרייבן אויך
 auf schreiben dich men wert nach hinten aber (Sigel)
 דיא שטירין פון דיא לדיקים (גירעכטה) דיא אכט
 macht die (gerechte) Zadielim die von stiren die
 תומות (סטערבן) ווייזן זיא ניט האבין גיווערט דיא
 die gewert haben nit sie weilen (sterben) tomos
 רטעים (בעסטוויכטען) דרום ווערין זיא אך איזט אום
 um mit ach sie weren drum (bestwichten) Rosheim
 קומין • אונד דרום ביטדו ניט כדאי (גיכונג) דז דער
 der das (genug) ladaï nit bistu drum und fumen
 עולם (דיא וועלט) איזט דיר זאל ביטאפין ווערן * ווא
 so wern beschaffen sol dir mit (Welt die) Olom
 האט

האט זיך דיא ת אויף איין זייט גיטטעלט • דער נאך
 nach der gestellt Seit ein auf tof die sich hat
 איזט קואין דיא ט" אונד האט גיזאגט רבט"ע (הער
 Herr) gesagt hat und schin die komen ist
 פֿון דעהר גאנלי וועלט) דיין היילגר נאמין טראי
 Schadai Namen heiliger dein (Welt ganze der von
 (אלמעכטיגר גאהט) היב זיך מיט איר אן לאט דען
 den las an mir mit sich heb (Gott almächtiger)
 עולס (דיא וועלט) מיט איר ביטאפֿין ווערין זאגט
 saget weren beschafen mir mit (Welt die) Olom
 דהט"י (גאט) אונ' דיא ק אונ' דיא ר
 res die un kuf die un (Gott) Haschschem Zisborech
 שטיאן בייא אנדרר דז מאכט טקר (לויגין) אונד
 und (lügen) Schecker macht das annander bei stehn
 דעס טקר (לויגין) הב איך גאר פֿיינט אויב טוין
 schon ob feind gar ich hab (lügen) Schecker dem
 דוא איין אות (איין בויך שטאב) ביטט דט אויף פֿיז
 vil auf das bist (Buchstab ein) of ein du
 סודות (גיהיימט) ווייטט דאך וועגין דיא לוויא
 sodos (Geheimnuf) weist die wegen doch
 אותיות (בוכטטאבן) קאנטטו ניט זוכה זיין (דיא גינאהט
 Genad die) sein sochoh nit kanstu (Buchstaben) Ofios
 הבי) דז דער עולס (דיא וועלט) זאל מיט דיר
 dir mit sol (Welt die) Olom der das (haben
 ביטאפֿין ווערין און האט זיך אויף זייטין גיטטעלט
 gestellt seiten auf sich hat aso weren beschafen
 דיא ט אונד דיא ק אונד דיא ר •
 res die und tof die und schin die

דער נאך איז קוואלן דיא ל אונד זאגט רבט"ע (הער
פֿון דער גאנצער וועלט) אן איר ווערדן גירופֿין דיא לדיקים
(דיא גירעכטה) אונד דוא הייטט לדיק (גירעכט) זאט
דער עולם איט איר ביטאפֿין ווערין * זא ענטפֿרט
עסי" (גאהט) דוא האטט וואר דוא ווערטט גירופֿין לדיק
אונד ווייל דיין קרוטה (היילגקייט) זא גרוט איז ביטט
ניט דוא ער לו אן ברייט דז מען דען עולם זאל איט דיר
ביטאפֿין דוא ביטט לו עפי בעטיר אן ברייט זא טטעלט
זיך דיא לדיק אך אויך איין זייט דער נאך איז גיקוואלן
דיא פ אונד האט גיזאגט רבט"ע (הער פֿון דער
גאנצער וועלט) איט איר ווערטט יטראל (איטראל) הינטן
נאך דער זיין זען * פֿרוה (ערלעאנג) היבט זיך אן איט
דער פ ביטל איט איר דען עולם (דיא וועלט) זאגט
הסי" (גאט) דוא אונד דיא ע זייכה ניט כדאי (גינאנג)
דז מען דען עולם (דיא וועלט) זאל איט זיא ביטאפֿין דען
דיא פ מאכט פֿמע (איט טארין) אונד די ע מאכט
עון (זינדן) דס זיין לוויא זכין דיא דער ילר הרע (אן
רייזיר דעס בעזין) איט לו טאן האט * אויב טוין דיא ע
מאכט ענוה (הריבסאל) דאך ווייל דיא עון (זינדי) מאכט
האט הסי" (גאט) ניט מאגין דען עולם (וועלט) איט זיא
ביטאפֿין דער נאך איט גיקוואלן דיא ס איט איר
אונד זיינט מען יטראל (איטראל) ווען זיא ווערין פֿאלין
אין גלות (גיפֿאנגינטאפֿיט) אז דוא שטיט סוואך ה' לאל
הנופֿלים (פֿער לאיט אייך אויך גאט אל דיא דא דאנין
פֿאלין) היב איט איר אן דעס עולם (וועלט) לו ביטאפֿין
זאגט הסי" (גאט) איט דיר קן איך ניט דען עולם (וועלט)
ביטאפֿין דען דו אומט בלייבן בייא דען דיא דא פֿאלין כרי
(דער

(דער מיט) אז זיך ווערן איין תקווה (אויף ער טאמאנג)
אונד טארפסט ניט פֿון זיך ווייזן זאך קאם דיא נ אונד
זאגט רבט"ע (הער פֿון דער גאנלע וועלט) זאט מיט מיר
דען עולם (וועלט) ביטאפֿין ווערן דען מיט מיר היבט
מען אן נורא תהילות (לויבט מיט פֿורכט) אונד נאווה תהילה
(דיין לויב איזט שעהן) זאגט הטי" (גאט) שווייג דאס שטיין
דיינט וועגן וואו דיא ס אדך לו רוק בלייבן דען דאס
מאלסט נפלה אין טייטש (פֿאלין) דא קאם דיא ו אונד
זאגט רבט"ע (הער פֿון דער גאנלע וועלט) מיט מיר
וירטטו גירופֿין מלך (קעניג) זאט מיט מיר דעם עולם
ביטאפֿין * זאגט הטי" (גאט) דרום אדך וואו דאס בלייבן
אויף דיין שטנד אונד דרפֿסט ניט אב ווייזן דאס אונד דיא
ל אונד דיא ד דען דער עולם (וועלט) וואו איין מלך
(קעניג) הבין * זאט איזט דאך דיא קרוואי כ קואין לו
שוועבין פֿון כסא כבוד (ראהן דעם הערן) אונד האט אן
גיהובין הער פֿון דער גאנלע וועלט זאט מיט מיר דען
עולם (וועלט) ביטאפֿין דען איך בין כבודך (דיינה עהר)
זא באר אז דיא קרוואה כל איזט פֿון מיר ארט גנגין האבין
זיך לווייט מאל הונדרט טויזנט עולמות (וועלטין) אן גיהובן
לו רירן אונד אדך דער כסא הכבוד (דראהן דעם הערן)
ביי הטי" (גאט) זיך אן גטריהן כל כל גיט אויף דיין ארט
דער עולם (וועלט) וירטט ניט מיט מיר ביטאפֿין דאס
מאלסט כלה (פֿער וויטטען) זאט איזט דיא י קואין אונד
זאגט רבט"ע (הער פֿון דער גאנלע וועלט) זאט דער
עולם (וועלט) מיט מיר אן היבין דען איך בין דס ערסט
אות (בוך סטאב) פֿון דיין נאמין עט איזט יוא בילד דו
מיט מיר דער עולם (וועלט) ביטאפֿין ווערן * זאגט
הטי"

הט"י לו דער יוד אונד לו דיא אנדריה אונדיות דיא אין טם
(כאמין) זייני • חיר מוטט בייא אנדרי בלייבן אונד דוא
ער מיט ווייטט ער אב דיא ה אונד דיא ו דיא אונדיות
פון טם הוי דוא קאם דיא ט אונד ביגערט פון הט"י
(גאט) זאל מיט איר דען עולם (וועלט) ביטאפין זיא
הייטט טוב (גוט) זאגט הט"י (גאט) דוא גיהערטט
אויף לעולם הבא (לו קווינדע וועלט) דען עט שטיט זה
רב טובך אמר לפנת לראיך דט איזט טייטט וויא פיל גוטן
האטטו פֿר בארגין לו דיא פֿרֿכטיר פֿר גאט זוא גיהערטטו
יט אויף דעם עולם (וועלט) אונד אויך היבט זיך מיט
דיר אן אין פסוק (פֿעהרט אויט דער טריפֿט) טבעו בארן
טעריח עט זעני פֿר זונקין אין דער ערד דיא טארין פון
ב"ה (לווידר טעמפיל) דרום ביטטו יט כדאי דען עולם
(וועלט) מיט דיר לו ביטאפין אונד דיא ח זאגט ער דוא
מאכט חט (זינד) אונד דארום זייני דיא לוויא אונדיות
יט אין דיא טבֿטים (לינפֿטין) אירי נעמין דוא קאם דיא
: אונד בעטיט הט"י (גאט) זאל מיט איר דען עולם
(וועלט) ביטאפין דוא זאגט הט"י (גאט) דוא ביטט יט
כדאי דען דוא ביטט אראו (ברוג) אויף כלי (פֿרוויטטונג)
זיין דז איז גאר איין כליון (פֿער דערבין) אין עולם (וועלט)
אונד דיא ו אונד דיא ה האבן פֿאר הין טוין גיהערט ווייל
זיא אין טם הקדוש (היילגר כאמין) זיינע דוא קאם דיא
ד זאגט הט"י (גאט) דיא ד אונד דיא ג דיא אונד בייא
אנדרי בלייבן דען דיא ד מאכט דליק איזט טייטט אראי
אונד דיא ג מאכט גאול איזט טייטט מען זאל גאול חסד
(דיא גינאהט פֿער געלטן) זיין מיט דיא אראי לייט דארום
מוטט איר בייא אנדרי בלייבן וויא כון דיא ב איז קאמן זאגט
ט"י

הט"י (גאט) לו איר דוא ביטט דעכט מיט דיר וויל איך
דען עולם (דיא וועלט) ביטטפין דען דוא ביטט וואס
(פראפילייטען) אויף ברכה (לויב) דרום האט הט"י (גאט)
מיט דער ב אן גיהובן בראשית ברא כון דיא א האט זיך
אויף זייטין גיטטעלט אונד גאר ניט גיוועלט אן העלדן זאס
זאגט הט"י לו איר א א ווארום קוואטטו ניט זאגט דיא א
רבט"ע (הער פֿון דער גאנצער וועלט) איך בין דס מיכטט
הינטער מלי אותיות (בוך שטאבן) אונד האבין דאך מלי
אותיות (בוך שטאבן) ניקט גיריכט וויא זאל איך דען
ריכטן אונד נאך איינט דוא האטט טוין דער ב דז געבין
זא זאגט הט"י (גאט) א א דוא האטט וואר איך האב
דז דער ב געבין אבר דאך ווער איך ניט אנדרטט גירופין
אלט אחד (איינליגער) דוריק דיר אונד דוא זולטט דער
ראש (הויפט) פֿון א ב זיין אונד אין דער תורה (דס
גיימל) ווערין קואין לוויא א ב איינט ווערט גרויט אותיות
(בוך שטאבן) זיין אונד איינט קליינה אותיות (בוך שטאבן)
זאס וואטטו לום ערשטין זיין אונד דרום שטיאין אין דער
ספר תורה אי זאל איין גרוט אות (בוך שטאב) אונד זא
זאל איין קליין אות (בוך שטאב) דס איזט דער ראש
(אויטלעגונג) אויף דיא לוויא א ב אונד דרום שטעהט
בראשית ברא מיט לוויא ב אונד אלוקים את מיט לוויא
א' א' דיון דיא אותיות פֿארנין אן היבן :

רבי אליעזר האט איין זאל וועלן גין לו זיין שווער ר' יוסי
אונ' עט גינג רבי אבא אך מיט אים זאס גינג
איין סוחר נאך זיא זאס זאגט ר' אבא איר וועלן אויף טאן
אונזיר וויל אונ' וועלן תורה לערנין דען אויף דען וועג
גיהערט מען תורה לו לערנין זאס היבט ר' אליעזר אן אונד
זאגט

זאגט עס שטייט אין פסוק את שבתותי תמחורו ווארום שטייט
 את שבתותי אונ' ער זאגט איין טעם דרויף ווא פראגט דער
 סוחר אים איין קטלא אויף דען טעם וואס ר' אליעזר זאגט ווא
 ענטפערט אים ר"א ווידר אונ' ער פֿרעגט אים ווידר איין
 קטלא דוא ענטפערט ר' אבא אים דיא קטלא דא פֿרעגט
 דער סוחר ווידר איין אנדרי קטלא ווא זאגט ר' אליעזר
 לו ר' אבא לאט אים זאגין איך הער אן זיין רידן אן דו
 עפי: כייאט ווערט ער אונז זאגין אונ' דרום לא: אין רידן
 אונ' ער הייבט אן לו רידן א"ת דו ווייטט תר"י אלע"י אויף
 דיא לוייא טויזנט אלעין וואס איין תחום שבת איז אונ' א"ת
 אין זטון א"ת ב"ש איין ת' אונ' איין ש' דו האכט ש"ת
 תחום "שבת אונ' דרום שטייט שבתותי וויא ער כון אגלה
 גרוסי סודות ווער זאגט ר' אליעזר אונד ר' אבא זעלכי
 סודות קאנטטו אונד זאלטט נאך אונז גין אונד זיא שטיגן
 אב פֿון אירי אייזלין אונד קושטין דען סוחר אונד זיא
 פֿרעגטין אין ווער ער ווער אונד ער זאגט ווא: פֿראגט
 איר איר ווער איך בין לאזין איר כיימרט גין אונד וועלין
 תורה לערנן אונד וועלין אייניר אום דען אנדרן זאגין כייאי
 פֿר בארגני זלין אונ' זיא זאגין לו אים ווער וואלט דו דוא
 זעלטט אך פֿר מעגין דו דוא איין אייזל העסט אונ' רייזסט
 מיט אונז זא: זאגט ער דיא יו"ד האט גסטריטין מיט דער
 ב' אונד מיט דער ס' אונד קיינז האט זיך וועלין מיט דער
 יו"ד מחבר זיין דען דיא כ' האט גיזאגט איך דארף זיט
 אב ווייכין פֿון דער כתר אונד דיא ס' האט גיזאגט זיא
 דארף זיט אב ווייכין פֿון וועגין זיא אונד אונטיר זייני דיא
 נופלים וויא דוא שטייט טואך ה' לכל הנפלים * ווא איז
 דיא

דיא י' אליין לו איר קוואין אונד האט איר גיזאגט היין ליבר
 זון אונד האט איר גיהלפט אונד גיקושט אונד שפראך וואס
 זאל איר דיר טאן איר וויל עההין דז איר נאך היין אונד
 לו איר ביקוואין ווער אונד דען ווערטטו קענין דיין איז
 ביזאדני אונד זיא קאס אונד גאב איר היין טי"ן דער לו דאז
 אכט י"ט דז איז אראז אויף דיא טי"י אולרות דיא הי"ט
 ווערט לעתיד דיא לדיקים געבן אונד דרום גיא איר דעטט
 וועגין אונד זיא פריימטין זיך גאר שטרק ר' אליעזר אונד
 ר' אבא אונד פֿר שוחה וויינטין זיא גאר שטרק אונד זיא
 זאגטן ער זאל דאך אויף זילין אונד זאל רייטין אונד זיא וועלן
 נאך גין זאגט ער איר האב אייך דאך גיזאגט דאז איר בין
 גיזאגט וואס איר דיא י' פֿר שפראכן האט * זוא זאגין
 זיא לו אים ליבר פֿריינט דיין נאמן ווילטטו נישט זאגין זאג
 אונט דען נאמן פֿון דיין ארט וואו דיין אויף הלטינג איז *
 זוא זאגט ער דאז ארט וואו איר וואון איז גאר גוט איז
 היין טארין דער שוועבט אין ליפֿטין. אונד הי"ט האט זיין
 וואונדעג דרינן אונד היין אראיר אונד דז איז היין ארט וואו
 איר היין אויף הלטינג האב * אונד פֿון דארטין קום איר
 אונד וויל היין איז ביזאדן אונד ער גאב זיא עפֿיז אונד עט
 וואר זיא זיסר אלס הייג אונד זיא זאגטין ליבר זאג אונד
 דען נאמן פֿון דיין פֿאטיר זוא וועלן איר דיא ערד פֿון
 דייני פֿיסין קוואין זוא זאגט דער סוחר עט איז היין סדר
 ליט אז איר אין מעלדין טוא אבר היין פֿאטיר דער וואנט
 אין ים הגדול אונד ער איז היין גרוסיר פֿיש דער דוא
 אום רינגלט דז ים הגדול פֿון איינער זייט לו דער אנדר זייט
 אונד ער איז היין אלטיר פֿיש אונד טלינגט אלז דיא פֿיש
 היין אונד דער נאך ליט ער אונד אונד אונד דער נארינג
 פֿון

פֿון אלץ גוטן אונ' ער שוויאט דא: ים הגדול אין איינע
רגע גאר אויף אלץ איין שטרק פֿיל פֿון בויגן אונ' דער
נאך פֿער בערגט ער זיך אויף דען שטארן וואו איך פֿאר היין
גינגט האב אונ' דער נאך גיט ער ווידר אין ים הגדול
אויף * אונ' ער פֿירט ר' אליעזר אן זיינע ריד אונ' ער
זאגט דא ביטט גויט דעם הייליגן ר' האמונא סבא זיין
זון אונ' זיא וויינטן פֿער טאחה אונ' גינגן מיט אים ווייטער
אונ' קוטטן אים אונ' ביגערטן פֿון אים ער זאל זיא דאך
זאגן זיין נאמין אונ' ער הייבט אן לו זאגן זיין גרוסן סוד
אויף דען פסוק פֿון ובניהו בן יהוידע בן אים חי דין זיא
זיך אלץ לוייט פֿער וואנדערן דרייב אונ' ר' אליעזר אונ' ר' אבא
פֿאלן נידר אויף אירן פנים אונ' מיט איין מאל הייבטן זיא
איר פנים אויף אונ' ער וואר מיט אים דא דער סוד אונ' זיא
זעלן זיך נידר אונ' וויינטן אונ' קענטן קיין ווארט רידן
אין איין טעה אונ' דער נאך זאגט ר' אבא דז הבין מיר
טוין גילערנט דז ווען תלמידי חכמים גיין אויף דען וועג
אונ' רידן דברי תורה זא קומן דיא לדיקים פֿון גן עדן אונ'
ביהעפֿטן זיך לו זיא אונ' דז איז רבי האמונא סבא גיוועזן
דער איז גטיקט גווארן ער זאל אונז דיא סודות אגלה זיין
אונ' דער נאך איז ער פֿער שוואנדן אונ' זיא וואלטן גיין
אונ' וואלטן איר איזלן נעמין אונ' וואלטן ווידר רייטן אבר
עט קאנט קיין איזל פֿון דער טטעל גיין אונ' נאך ביי אויף
דען היינטגן טיג הייטט מען דז ארט דז איז דז ארט פֿון
דיא איזלן אונ' ער הייבט אן ר' אליעזר אונ' זאגט וואו פֿיל
גוט איז דז דא גאט הייטט פֿער בורגן לו דיינע פֿארקטיר
דען וואו פֿיל פֿרייד איז דא גיוועזן דז מיר הבין זוכה
גיוועזן דען הייליגן מאן לו זעהין אונ' פֿון אים לו הערן
זעלן

זעלכע סודות אונ' דיא לדיקים דיא גסטארבן זעני דיא זייני
 זוכה דזין זיא גיאן לזויטין דיא לעבידיגי לייט אונ' הערין לו
 וואט זיא פֿר איין תורה לערכין אונ' ער זאגט ר' אבא דער
 מנחם האט זיך גיפֿארעכטין וויא ער דען מלאך האט גיזעהן
 אונ' האט גיזאגט זיך מוזין שטערבין ווייל זיך האבין איין
 מלאך גיזעהן אבר זיך האפֿין לו הט"י זיך וועלן לעבין
 ווייל ער אונ' האט לאזין זעלכע סודות וויטין דורך דען
 הייליגין מאן אונ' זיא גינגין ווייטער אונ' קאמין לו איין בערג
 אונ' עט וואר כון שפאט דז דיא זון וואלט אונטער גין אונ' עט
 שטונד דארטין איין בוים אונ' עט פֿענגין אן דיא לזוייגין פֿון
 דען בוים לו אנדער לו שלאגין אונ' זיא זינגין טירה אונ' זיא
 גינגין אלט פֿארט אונ' הערטין איין קול גאר טערק דז זאגט
 זיך געטליכע הייליגי קינדער דיא דוא לייכטן אלט איין פֿייאר
 אונ' דיא זיך פֿר שפרייטין לזויטין דיא לייט אונ' הערין לו
 זיך תורה גיט אין זייער דוא אונ' זאלט אייך איין אין גן
 עדן דען עט זיך דיא לייט קומין דז הט"י ווייל זיך זיט אייך
 דער זייזאין אונ' עט וואר אויף זיא קומין איין גרוסי מורא
 אונ' זיא בליבין שטין אויף זיך ארט אונ' זעלטין זיך נידר
 אונ' וויא זיא אונ' איין ווייל זילן ווא הערטין זיא ווידר איין
 קול אונ' שרייזט זיך שטרקי פֿעלזין זיך הויכע הארין כלומר
 דיא גרוסי תלמידי חכמים די זיך דער זייזאין לזויטן דיא
 לעבידיגי לו לו הערין זיך תורה גיט כון עט זיך דיא לייט
 דז אן שוין האט איין הויכין שטול אן בירייט לו דען איברטטין
 הערין דרום זאלט אייך איין * אונ' זיא הערטין נאך איין
 קול דז שרייזט קול דז' שובר ארזים אונ' דז קול קאס ארזים
 פֿון דיא לזוייגין פֿון דיא בוים דיא דוא אויף דען בערג ווארין
 אונ' ר' אליעזר אונ' ר' אבא פֿילן נידר אויף זיך פֿנים אונ'
 איין

איין גרוסער חורא איז אויף זיין גיקווארן אונ' זיין שטונדן אין
 איין גרוסער ברוח אויף אונ' גינגן פארט אונ' זיין הערטן
 ווייטער נישט אין אונ' זיין גינגן ארויף פון דעם בערג אונ'
 קאמין לוי דעם ר' יוסף ר' אליעזר זיין טווער אונ' זיין גיפאנדן
 ר' שמשון בן יוחאי און דארטן אונ' זיין ווארן זיך זיך
 וואס אונ' געבן מיינר דעם מנטרין טום אונ' ר' שמשון דער
 זאגט גלייך איך זע איך און אייער פנים און אונ' שמשון
 פון איך דאז איר אויף דעם וועג האט גרוס, ניסים גיזעהן
 אונ' בניהו בן יהודה זע איך דאז ער האט איך דורך איין
 אלטן און לאזן לויט גרוסער טווער וויטן אונ' ר' אליעזר
 זיגט זיין קאפל אין ר' שמשון זיין פארט טום אונ' דער זיגט
 איין אלט איז אנדער וואס זיין גיזעהן אונ' גיזעהן האבן
 אונ' ער פארשטייט זיך ר' שמשון אונ' ער היבט און לויטן
 אונ' ער וואר אונ' דעם טוד ווארס האט דער נביא חבקוק
 גיזעהן דעם ער זאגט ער איז דא קינד גיזעהן דאז דער
 טווער האט לוי גיקערט אונ' איין גסטארבן אונ' אלייטע
 העכט האט אין לעבדיג גיזעהן אונ' ער זאגט גאר פיל
 טווער אויף דעם אונ' דער נאך היבט ער זיין הענד אויף
 קיגן זיין קאפל אונ' וויינט ער שטרק אונ' זאגט און דאז
 רב האמונא סבא דאז גרוס זיכט האבן זיך דיא לויטן זוכה
 גיזעהן לוי זעהן אונ' איך נישט אונ' ער פלייט אויף זיין פנים
 אונ' לעגט און שטייט זאז קאמ גלייך דער רב האמונא סבא
 לוי איין אונ' וויינט איין וויא ער זיכט און זינד אין דעם פאליט
 פון אלץ האטיג כלומר ער שטעלט רייני כטווער אין דעם
 היכל פון אלץ האטיג דיא זיכטן אלץ דיא זיכט אונ' ער
 זאגט לוי רבי שמשון רבי אויף עולם הבא ווערן איר חברים
 זיין אונ' פון דעם טאג און ווייטער האט און ר' אליעזר אונ'

ר' אבא גיהייסין פניאל וויא דוא שטיט כי ראיתי חזיהם
פנים אל פנים :

עז זאגט ר' חייא דאז דער עולם האט זיך מוויגן אן היבן
זיט דען ווארט בראטיה דען עט איז דיא טיר פון
דען ווארט ראטיה קואט אלז דעט גוטן אויף דען עולם
אונ' דרום שטיט ראטיה חכמה יראת ה' ווארום שטיט ניט
סוף חכמה יראת ה' אלז דז ווארט ראטיה ווייטט אויף
דען טאך דז אן אלזיין גיט אין דער חכמה דז אלז גוטן
פון איס קואט אין טולם אונ' דיא תורה דיא הייטט אך
ראטיה דען דער טולם שטיט אויף דען זכות פון דער תורה :
רבי טאעין בן יוחאי איז גיזעסין זיט זייני חברים אונ'
האט תורה גילערנט אין דער נכט פון טבעות
אונ' זיר האבין גילערנט וועלכיר דער דיא נכט פון טבעות
לערנט דיא גאלזי נכט תורה אונ' פון תורה לו נביאים אונ'
פון נביאים לו כתובים אונ' דער נאך חסידות אונ' תורה
טבעל פה היינט אנדרי ספרים דער איז זוכה דז ער ווערט
גירופין בני היכלא דאלכא דז איז טייטט דיא קינדר דיא
אין פאליט מעגין גין פון דעם אלץ אונ' זלכה * אונ' דורך
דיא גלזי גרוסי טאחת וויט די זלכה האט דז איינט דיא
שכינה זוא בלענגט זיא דיא זעלביגי זייט אלז זיך אונ'
לו מארגנט ווען מען איז טולין גיט אונ' זימלט וויא האט
האט אונט דיא תורה געבן אונ' וויא ער אונט היט אקרט
גיוועזין אז וויא איין תתן דיא כלל זוא קואט דיא זעלביגי
זייט אלז זיט אונ' העלפין דיא כלל אונטיר דיא תופה
פירין * (אז וויא זיר איין טין מעטה האבן גסריבן אין
ספר מעטה ה' חלק ראשון) * אונ' ער זאגט ר' טאעין
דאז ווערט אלז איין גסריבן אין ספר זכרון אונ' הקב"ה
דער

דער בענטט דיא עלבין מיט זיבליג ברכות אונד ער וואר
אפֿורט דען פסוק השמים מספרים כבוד אל ואעשה ידיו
אגיד הרקיע דז גיט אלס וויא זיא זייכטין לו דער לייט
ווען ישראל תורה לערנן אונד היטין דען בריית קודש דזין
זיא ניט מולא זרע לבטלה זעני עט זאגט רב האמונא סבא
עט זאל איין מענטש נזהר זיין דאז ער בייא טאג ניט זאל
אזהרהר זיין אונד ניט זאל רירן עלכי ריד דז ער קען
ז"ו קומין לו איין הרהור דען דוא ער דורך קאמ ער לו
איין עבירה דז ער מוליא זרע לבטלה ווער ז"ו אונד דוא
ער דורך קומט ער אין גיהנום איין דען דער טר פֿון
גיהנום הייסט דוא"ה דער שטיט אויף דער טיר פֿון
גיהנום מיט כחה אלפֿים רבבות אלכא חבלה דיא ער
נעמט אלז דיא ניט גהיט האבן דען בריית קודש אונד האבן
מוליא זרע לבטלה גיוועזין אונד האבין קיין תשובה גיטאן
אונד ווער דען פֿריית גהיט האט זוא דרך ער ניט לו איס
גינעהן דאז ער איס זעלט עפֿיז טאן * וויא דוד האלך
ע"ה איז בייא בת שבע גילעגין זוא איז דער טר דואה
קומין לו דאס"י אונד האט אן גיהנום רבט"ע דוא האטט
אין דיינר תורה אן גשריבן ווען איינר אומ קייטט מיט
זיין חבֿרט ווייב איז ער חייב מיתה * אונד דוא האט
דאז מעשה גיטאן וואס איז זיין דין ער האט וואס
גיוועזין דען בריית קודש * זאגט דאס"י דוד איז פֿרום
אונד האט קיין עבירה גיטאן דען ערשטליך איז בת שבע
נגזר לו דוד גיוועזין פֿון דען זאל אן מ: דר עולם איז
ביטאפֿין גיווארין אונד ווער אין דער מלחמה איז גנגין
האט זיין ווייב גט על תנאי געבן זאגט דואה ווידר דאך
האט דוד איין עבירה גיטאן דען ער העט זעלין וורטין
דרייט

דרייא חדשים אז וויא אין דין בלייבט קיין אלמנה אדר
 גרוסה אדר חלולה טאר קיין מאן נעמין ביז זיא ווערט
 דרייא חדשים ענטפערט הס"י לו דען דומה ווארום אז
 מען ווערטין דרייא חדשים כדי אז מען קאן דער קענין
 אויב זיא מעוברת איז אדר ניט איך ווייט וואל דז אורי'
 גר ניט אן גרירר האט אן בת טבע דהיינו ער איז ניט
 בייא איר גילעגין זאגט הס"י דרום זעני דרייא אותיות
 פון היין טם אין דען טם פון אורי' דז איך עדות אויך
 אים גיב אז ער איז ניט בייא איר גילעגין זאגט דומה
 רבס"ע ווען עס פֿר דיר איז וויטגליך איז עס אבר פֿר
 אים ניט וויטגליך ער העט דאך קערין לו וורטין דרייא
 חדשים אונ' נאך איינש ווען ער דען דאז גוויסט האט
 דז אורי' ניט איז בייא בת טבע גילעגין ווארום האט דען
 דוד לו אורי' גיזאגט גיא איין הייט אונ' וועט דיק אונ' ליג
 דיק לו דיין ווייב האט הס"י ווידר משיב גיווענין דז האט
 דוד ניט גוויסט אבר עס איז לענגיר גיווענין אלט ד'
 חדשים דז ער האט גט כריתות זיין ווייב געבן דרום
 האט דוד האלך ניט עובר אויך אסת אים גווענין רק
 דיא עבירה וואט ער האט אים אורי' גיטאן דז ער אים
 האט לאזין אום ברענגין אין דער אלמנה דז שטיט אויך
 אים אן גטריבן אונ' ער האט זיין עולט דרום אזי גטטנדין
 אונ' ווען ער שוין זעלט האבין איין עבירה גיטאן זא האט
 ער לום נביא גיזאגט אטאתי דוא ער אים אז ער האט
 מתורה גיווענין דוא איז יום כסור דער נאך גיווענין האב
 איך אים וואל גיווענין זיין עבירה זאגט דומה רבס"ע

איד האב דאך נאך איין זך אויף אים ער האט זיין פסק
זעלבין גיזאכט אונ' האט גיזאגט דער מאן איז איין
בן אונ' וויא נון אין עשרים וארבע שטיט זאגט
הט"י זיין דא האטט קיין טענה ניט אן דוד ווייל ער
האט זיך אבייט גיזעזין פֿר דען נביא אונ' האט גיזאגט
חטאתי זא איז ער פטור פֿון דער חיתה דרום האט
דוד גיזאגט לולי ה' עזרתני לי כחשט טכנה"דוזה נפֿטי
זעלט הט"י ניט פֿר איר גירעט האבין ווער איד דען
דוזה אין דער הנט גיפֿאלין אונ' ער זאגט נאך אין
ר' שמעון בן יוחאי פֿון דער גרוסי עבירה דיא דא וטוא
זעכין דען ברית קודש אכ'ט ווען איינר ח"ו וטוא איז
זיט איין נכרית ח"ו דז גרול עוכו ונמוא איז אונ' ער
וואר נאך אין אגלה סודות אויף דען פסוק פֿון בראשית
אונ' הענגט עז אן דען פסוק וי לא יראוך מלך הגוים
אונ' עז פֿראגט ר' אליעזר זיין פֿאטיר ר' שמעון וואט
איינט דער פסוק דאז איר זאגין כי בכל חכמי הגוים
מאין כחוך דז איז טייטט אונטר אלי חכמים דיא אונטר
דיא פֿעלקיר זייני איז ניקט גיזאכט אונ' איז קיינר גלייך
לו גאט ב"ה נון איז דער פסוק גאר ניט לו פֿר שטין
דען עט איז אשוע ח"ו אונטר דיא חכמי גוים איז אים
קיינר גלייך אבר אונטר חכמי ישראל ווער ח"ו יוא זיינר
גלייך * דא זאגט ר' שמעון דז האט איד איין מאל
איין הויך גילערטיר גוי גפֿרעגט אונ' האט איד יאך אין
גפֿרעגט איר זאגט זלא קם עוד נביא בישראל איז אשוע
אבר אונטר די אומות איז יוא אייניר אויף גטמדרן אונ'

די איז בלעם * זוא וויל איך דוא אך זאגן אונטער
 דיא חכמי גויס האט גאט קיין גלייכן אבר אונטער
 דיא חכמי ישראל העט ער ה"ו יוא גלייכן זוא האט
 איך דער גוי גפרעגט זוא האב איך אים אטיב גיוועזן
 זוא האב איך אים גיענטפערט דוא פערעגטט רעכט
 אבר איך וויל דיר זאגן אונטער דיא אומות איז זיין
 גלייכן ניט עט איז קיינער דער טאן קאן וואס גאט
 ברוך הוא טוט אבר אונטער ישראל זייני יוא פער הנדן
 דיא דוא טוען וואס גאט טוט דען גאט דער וכל דיא
 טוטין לעבידיג די קאן קיינער פון דיא אומות טאן אבר
 אונטער ישראל איז גיוועזן אליהו אונ' אלישר דיא האבן
 ותייה ותיים גיוועזן הט"י דער הלט דען רעגין אויף אונ'
 גיט רעגין ווען ער וויל איז אליהו הנביא גיוועזן דער
 האט גימאכט אז עט אין דרייא יאר ניט גירעגינט האט
 אונ' דער נאך האט ער גימאכט אז עט גירעגינט האט הט"י
 דער האט הימל אונ' ערד אליינט ביטאפין איז אברהם
 אבינו גיקומין אונ' האט גימאכט דין זיא איין קיום האבן
 הט"י דער פירט די זון אונ' לבנה איז יהושע קומן אונד
 גימאכט שטיל שטין דיא זון אונ' דיא לבנה * הט"י
 איז גוזר איין גזירה אונ' דיא לריקים זעגן די גזירה
 אבטל אז ווא דער פסוק זאגט לריק מוטל ביראת
 אלקים אונד נאך מין ער האט אונד ביפולין מיר זאלן
 אין זייני וועג גין אונד זאלן זיך אן אין ביהעפטן
 דו גינג' דר גוי אונד וואר זיך אגייר אינד ער וואר
 גיהייסין יוסף קטינאי אונ' ער וואר איין גרוסיר תלמיד

חכם און' דז דוא שטיט אלץ הגויס איז אטאע ער איז ח"ו
 נאר אלץ הגויס און' מיט אלץ ישראל דז וויל חט"י ווייזן דז
 ער איז איבראל אלץ דען איר פֿינדן אין דער גנלי תורה דז
 איזאר לו שטיט אזוי העברייס אזוי ישראל אלץ ישראל
 זוא ווערין די אומות וועלן זאגן דין זיא איין אנדרין הערין
 העטין אויבין אין היאל ח"ו דרום שטיט אלץ הגויס דז חט"י
 איז אומל איבר אזי אלט וואס פֿר הכרין איז אין אזי עולמות *
 און' ער זאגט רבי שמעון דאז דער עולם שטיט אויף דען
 זכות פֿון דער תורה בון קום הער און' זע וויא שטרק איז
 דער קרפֿט פֿון דער תורה וועלכיר דער תורה זעכנט און'
 הלט זיא דער דרך זיך ניט פֿרעכטין פֿון קיין ביז ניט דען
 ער איז אן גיגארט אן דען על החיים און' דיא תורה דיא
 זעכנט דען מענטשין דען רעכטין וועג ווען שוין איין בן אדם
 האט חוטא גיוועזן און' זעכנט תורה זוא קומט ער ווידר
 אויף דען רעכטין וועג דען דיא תורה ווייטט אים וויא ער
 קאן תשובה טאן און' ווייטט אים וויא ער קאן דיא גזירה
 אכטל זיין און' דרום גיהערט דעב מענט שטעל טאג און'
 נכט תורה לו זעכטין און' ווען ער זיך אב שיידן טוט פֿון
 דער תורה איז גלייך אז ער זיך אב שייד פֿון על החיים *
 קום בון הער און' זע וויא דיא תורה דען מענטשין ווייזן טוט
 דאז ער ניט זאל גסעדיגט ווערין פֿון דען רוח רעה דער
 דען מענטשין בייא נכט אויף דיא הענט זיגט דען ווען דער
 מענט שולפט זוא גיט אים זיין רוח אזי און' עט ביהעפֿט
 זיך אן אים איין רוח רעה און' דרום האט דיא תורה
 גיהייסן מי ער זיך זיגט זעל ער קרימאט טאע זייאני מיט
 גרוסר

גרוסי כוונה אונ' זאל אויף זיך אקבל זיין דז עול פֿון הע"י אונ' זאל אים איבר געבן זיין פקרון מיט דען פסוק בידך אפֿקיד רוחי פֿדיה אונ' ה' אל אחת אונ' זאל אים מיט גרוסיר כוונה זאגן דען עט גיאן גאר פֿיל שמוח ארויז אויז דען פסוק ווא היט אים הע"י פֿר אלז ביז רוחות אונ' לו פֿריא ווען דער מענט אויף טטיט ווא זאל ער גלייך וואסיר האבן טטין דז ער ניט ד' אחות גיט אום גיוואסין אונ' דען גיט דער רוח רעה איין וועק ווען ער גיסט אויף איין איטליכר העט דרייא זאל אונד דר נאך גיט ער אויף זיין בית הכבוד אונ' רייניקט זיך אונ' נאך דעם וועטט ער זיך ווידר אונ' ליגט טליה אונ' תפֿילין אונ' גיט אן דער טיר אונ' טוט די העט אויף דער מוזה אונ' לייאנט דיא פרטה פֿון קריאת שמע אונ' גיט אין טולין אונ' איז זיך מכוין ווען ער זאגט ואני ברוך תסדך אבא ביתיך בזכות מברכהם דען מברכהם הייטט תסד אונד דאז איז לו פֿר טטין דז דער בן אדם גיהערט לו גידענקין ווען ניט אלד התסט ווער דז הע"י טוט אן דען בן אדם אז ער זוכה איז אין טולין לו גין דען דיא קדוטה פֿון דער טול איז גאר גרויט דרום זאגט ער ברוך תסדך בין איך זוכה אין טולין לו גין * אונד ווען ער זאגט אסתחזה אל היכל קדשיך גיהערט ער לו גידענקין דז ער קואט דוא הער בזכות ילחק דער איז פעקיד גיווארן באקום קדוש * אונד ווען ער זגט ביראתיך גיהערט ער לו גידענקין בזכות יעקב דער האט גיזאגט ווא נורא האקום הוה אונד ער גיהערט לו גידענקין דז דיא אבות האבין דיא דרייא תפֿילות וחקן גיוועזין :

ברך וואר דער ר' שמשון בן יוחאי אין איינער היץ
 פֿר בארגין לועלץ יאר איט זיין זון ר' אליעזר אונד
 דוא ריכין לערנט ער גאר פֿיל תורה אונד ר' פינחס זיין
 שווער דער וואר איין מאל גיזעסין אין איין טיך אונד נאך
 לוייט איט אים דוא זעהיט ער וויא לוייט פֿיגל פֿליהן
 אויף דען ים אום דען טיך ארום דוא זאגט ר' פינחס בן יחיר
 לו דיא פֿיגל איר פֿיגל איר פֿיגל איר פֿליט דוא אויף דען
 ים אום דען טיך די איז ניט בחינם איד ביפֿעל איד איר
 זאלט איד וויטין זאטין וואו לו קיגין איין איידין ר' שמשון
 איז איט זיין עניקל ר' אליעזר זוא בלד ווארין דיא לוייט
 פֿיגל אין ים גיפֿלגין אונד בליבין איין לייט נג אומטין
 אונד קאמין ווידר אונד ברענגין איין בריביל אין אויף לו
 טראגין אונד ר' פינחס נאט דז בריביל מרויז אונד ליימנט
 דז בריביל זאט טטונד דריטין ווא ר' שמשון איט זיין זון
 זייט אויז דער היץ ארויז גנגין אונד אויף דען אונד דען מרט
 ווערט ער זיא אן טרעפֿין אונד ער פֿאריט לו זיא ר' פינחס
 אונד ער פֿרייט זיך גאר זער איט זיא אונד ער פֿירט זיא אין
 באד אונד ר' שמשון זיין פֿלייט ווארין אייטל גרינד אונד זכות
 זכת דען זנד דז ער איז דריי גיזעסין אונד ער זאגט
 ר' פינחס וויא איר דז איד דיד זאט זעהן זאל וויא איין
 גוף האסטו אויף דיר אונד ער ענטפֿרט ר' שמשון וואו דיר
 דז דוא איד זאט זעהן טוטט דען ווען דוא איד ניט זאט
 זעלטט פֿינדן זעלטטו ניט זאט פֿיל תורה בייא איר פֿינדן
 אונד ער היבט אן לו זאגין בראשית ברא אלקים וגו' דז
 אייגט דער פֿסוק ראשית חכמה יראת ה' אונד דער פֿסוק
 יראת

יראה' ה' ראשית דעת' דא תורה ווייטט איר מיט דען
 ווארט בראשית' דז מען גיהערט יראה' לז האבין פֿר' הט"י
 אבר' עט' איז פֿיל ארלייך יראה' פֿר' הנדון עט' גיבט
 לייט דא זיך פֿרעכטן פֿר' הט"י דז ער איז נישט זאל
 שטראפֿין אן זיין גימנד אדר' ער האבט אים אן זיין געלט
 שטראפֿין אדר' אן זיין קינדר' זיז האבט אים שטראבין
 נא' דז איז איין יראה' דא נישט לטם שמים איז דען דז
 איז איין יראה' פֿון זיינט וועגן דז אים קיין עונט זאל
 לז קומן אדר' דז ער נישט זאל אין גיהנם קומן דא יראה'
 איז אלס נישט רעכט נייארט מען גיהערט זיך פֿר' הט"י
 לז פֿרעכטן ווייל ער האט אלס ביטאפֿין אונד איז איין מוטל
 איבר' אלז דא עולמות' דרום זאגט איר דער פסוק בראשית
 ברא' אלקים את' השמים ואת' הארץ איך ווייז דיר מיט
 דען ווארט בראשית' דז איז אויף יראה' לז ביטייטן ווארום
 ווייל דא שטייט ראשית' חכמה יראה' ה' אונד שטייט יראה'
 ה' ראשית' דעת' אונד דרום זאגט איר דער פסוק וויז
 זאל דא יראה' זיין ברא' אלקים את' השמים ואת' הארץ
 דז הט"י איז איין מוטל דער ברוח איז כל העולמות' זאל
 גיהער איך זיך פֿר' אים לז פֿרעכטן אכח' זיין גרוט' גדולה
 אונ' נישט אכח' זיין עונט ח"ו אונ' ווער דא דא א'זה פֿון
 יראה' רעכט הלז דער הלז כל התורה כולה רעכט * אונ'
 ער זאגט נאך אין ר' שמעון אין פסוק ויאהר אלקים
 יהי אור אים גיוויין דז אן זאל הט"י דינין אהבה דען דער
 דא גאט ב"ה דינט מיט יראה' אליין אים נישט איין עבודה
 שליחה ווען ער אבר' דינט מיט אהבה אך זאל אים עט
 איין

איין אהבה שליחה זאגט ר' אליעזר לוס פאטיר זיב
 פאטיר איך האב גאר איין גוטי זך גיהערט וויא מען זאל
 דעם דיין אהבה זאגט ער לו איך זיב זון זאגט פֿר
 דיין הערלי ר' פנחס ער הערט גערין לו דען ער איז
 דער מאן דער דעם דיין דינט אהבה זאגט ר' אליעזר
 מען גיהערט דעם זיב לו האבין ניט זכח ווייל ער דען
 בן אדם גיבט עוטר אדר כבוד אדר קינדר אונד דרום
 האט ער דעם זיב דז איז ניקט רעכטל גאט גדינט דען
 ווען דז ניט ווער העט ער איך ניט זיב גיהט ניימערט דעם
 גיהערט מען לו דיין איך אל זיין זיב אונד לעבין אונד
 דרום ווען ער זאגט בכל לבבך שטיט עס איך לוויא ב' דס
 ווייטט מען גיהערט דעם לו דיין איך דען ילר טוב אונד
 איך דען ילר הרע דהיינו וויא דינט מען דעם זיב איך דען
 ילר הרע איז דער עסק און לו פֿר שטין עס לערני אונדרי
 חכמים און דען פסוק והנה טוב אחד דז ווייטט אויך
 דען ילר הרע דהיינו דעם האט דס פֿר גנן גוט גיהאלטן
 דז ער דען בן אדם האט איין ילר הרע ביטאפֿין דען
 ווארום ווען קיין ילר הרע ווער גיוועזן זאא העט דער
 בן אדם קיין עולם הבא ביקומין דען ווען דער ילר הרע
 קומט אונד ריילט דען בן אדם אן ער זאל איין עבירה טאן
 זאא איז זיין כוונה ניט דז מען איך פֿאלגין זאל אדרבה
 ער ביגערט מען זאל איך מנלח זיין אונד דער נאך גיט ער
 אונד זאגט לו דעם זיב רבט"ע וויא איין בריה חמטטן אויך
 דען עולם איך האב איך אן גיריילט ער זאל דיא עבירה
 טאן אונד ער האט איר ניט גיפֿאלגט אונד האט זיא
 ניט

נישט גיטאן דרום גיהערט דער מענטש גידענקין דז
 האט'י האט דען ילד הרע ביטאפין דען מענטשין לו איינר
 טובה דרום טטיט דער בייא והנה טוב אחד וא גיהערט
 דער מענטש גאט לו דינין איט דען ילד הרע אונ' אכ"ט
 איט דען ילד טוב בכל כפסך אפילו ווען מען זעלט דיר
 וועלן מחיה זיין גיהערטטו דיר לאזין אומ דיין חיות
 ברענגין אונ' גיהערטט גאט לו דינין ובכלל אאודיק אפילו
 ווען מען וועלט דיר נעמן דיין געלט דען עט גיט לייט
 די איר געלט זער פיל ליבר חיו אז איר לעבין דרום זאגט
 אונז דער פסוק בכלל אאודיק לום הינטרטטין אונ' דז האט'י
 וויל אלס אז האבין דא גיהערטט דינין אים איט דיין
 לייב אונ' לעבין אונ' אכ"ט איט האב אונד גוט אונד גיט
 על חת ער זאל דיר היטין פֿר אלן ביזין אדר ער זאל דיר
 עומד געבין אדר קיכיר געבין אונד ער זאגט נאך אין
 סודות אונ' ר' פנחס קוטיט אים אונ' בענטט אים אונד
 וואר זיך זער אטאח איט אים אונד ער זאגט על כל פנים
 איז דז חך איין יראה דז זיך דער מענטש זאל פֿרעטין פֿר
 האט'י ווען ער זיכט דז ער אים שטראפט דען גיהערט
 דער מענטש זייני מעטיס פֿיר לו נעמן אונד גלך אונד גאר
 אלס אזוי זוכין וואו איין האט שטעקט אונד גיהערט תשובה
 לו טאן דרויף אונד האט'י לו בעטין דז עט זאל אים זיין
 זכרות עון דיא יסורים זונשטין ח"ו הייסט ער אקטה
 זב יפול ברעה דער זיין הרץ הרט הלט ער ביגערט נישט
 לו גידענקין ווען אים האט'י עפיו לו טיקט עס איז עבירות
 שולד דער פֿלט אין גיהנם אונ' מלי דיא יסורים די ער
 גיהט

גיהט האט דיא זייני אים ניט לִפְרוֹת עון * אונ' ער
זאגט גר פֿיל סודות אויף אלץ דיא בריאות וואס אין דיא
זעקס טאג איז ביטאפֿין גיווארין וואס פֿר איין חלול דראן
הענגין דיא ניט וואל זייני לז פֿר שטין לז געבין :

עד זאגט ר' שמשון בראשית חכט ברא שית הט"י דער
האט ביטאפֿין זעקס חדרים דהיינו עט זעני זיבן
אך ורק אין דען איברטטין איז קיין דירה ניט רק אין זעקס
אונ' דוא ארייני איז גיוועזין אדם הראשון אי ער חוטא האט
גיוועזין אונ' דר כאך וויא ער האט חוטא גיוועזין ווא האט
אים הט"י ארויז גיאגט אויז דיא חדרים אונ' האט'ן אויף
גיהובין לז דיא נטמות פֿון דיא לדיקים * אונ' דיא לדיקים
קענין דורטין זעהין דורך דיא חדרים דיא ווערדיקייט פֿון
אירן הערין אונ' אין דען ערטטין חדר איז לדיקים דיא דוא
האבין באמונה מאמין גיוועזין אן הט"י אונ' היבין זיך ניט
לזיין אב ווייזן וועגן מורא פֿון דיא אומות אונ' דארטין
זייני דיא נטמות פֿון דיא גרים אונ' דארטין קאנין זיא לזיין
אונ' זעהין דיא ווערדיקייט פֿון הט"י אונ' דז זעלביג היכל איז
גלירט מיט אייטל אבנים טובות אונ' מיט אייטל ריין גאלד
אונ' דארטין איז אך איין טיר דז מען זעהין קאן אין גיהנמ
אניין וויא מען דן איז דיא עכו"ם דיא זיך ניט מגייר האבין
גיוועזין אונ' דיא גרים זייני זיך משמח דזין זיא זיך יוא
מגייר האבין גיוועזין אונ' דרייא מאל אין טאג לאט מען זיא
זעהין דז גרויט ליכט פֿון גן עדן העליון אונ' זיא האבין
דער מיט גאר איין גרויט פֿרייד אונ' איבר זיא איז
עבֿדיה אונ' מוקלית הגר :

הז

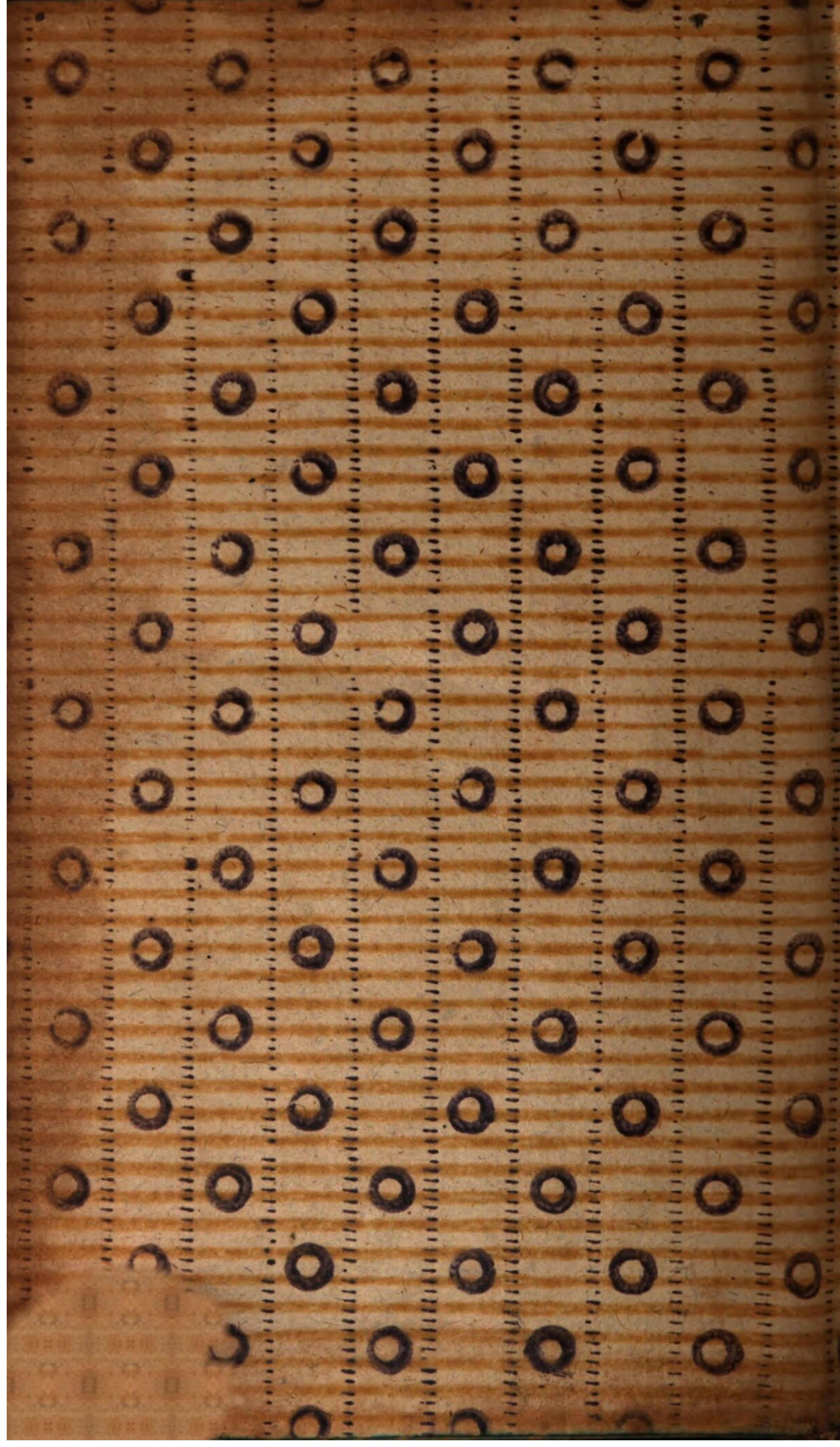
דן אנדרי חדר איז נון ווייטער אנזיין לז אונד דיא טיר
 איז נאנט בייא דער טיר פֿון דער מערת האכפֿלז
 אונ' דז חדר לייכט אין אלס דעט ערשט עט זיינין אין
 דען חדר אין אבניס טובות אלס אין דען ערשטין אונ' דז
 איז אן ברייט לז דען לייטן דיא דא האבין גרוסי יטוריס
 גיליטין אונד האבין זיך זעלבין גיפייניקט אונד האבין
 תטובה גיטאן אונ' האבין איט גרוסי כוונה איר תפילה
 גיטאן אונ' הבין ניקט גירעט אין דער שולין קיין דבריס
 בטלים • אונ' האבין איט גרוסיר כוונה און יהא טמי'
 רבא גיזאגט אונ' איין לייכט איז אין דען חדר דז לייכט
 גר לויטיר אונ' העל פֿון אליר לייא פֿרבין דורך דען לייכט
 קאן מען זעהין דיא לויטירקייט פֿון גן עדן העליון אונד
 דער אלך האטיח קואט אלי טאג לז זיא אונ' איז זיא מנחם
 אונ' ער גיט פֿון זיא אונ' קואיט אין דז דריטי היכל אונד
 דוא רינין זייני דיא ניט פֿיל גוטן הבין גיהט אויף דעט
 עולם אונ' הבין אלס מקבל גיוועזין במהבה ובחיבה פֿון
 ה"י אונד הבין איס טבח והודאה געבין אונד אך דיא
 קלייני קינד דיא דא שטרבין אונד אך דיא דוא טרוארין
 אויף דען חרבן בית המקדש אונ' האבין טרערין גילאזין
 דעטט וועגין אונ' דער אלך האטיח איז זיא אך מנחם
 אונ' ער גיט פֿון זיא אונ' גיט אין דז פֿרדי חדר אנזיין
 אונ' דורטין זילין אייטל אבלי ליון וירושלים אונ' דער אלך
 האטיח זעלט זיך לז זיא אונ' היבט אן לז וויינין אונ' לז
 קלאגין אונ' זיא איט איס דוא קואן אלי דיא כטימים דיא
 דוא זייני פֿון זרע דוד איין הער אונ' היבן אין מן לז
 טריסטין זוא היבט ער ערשט נאך העכיר אן לז קלאגין
 אונ' לז וויינין אונ' זיא קלאגין אונ' וויינין אונ' שרייבן איט
 איס

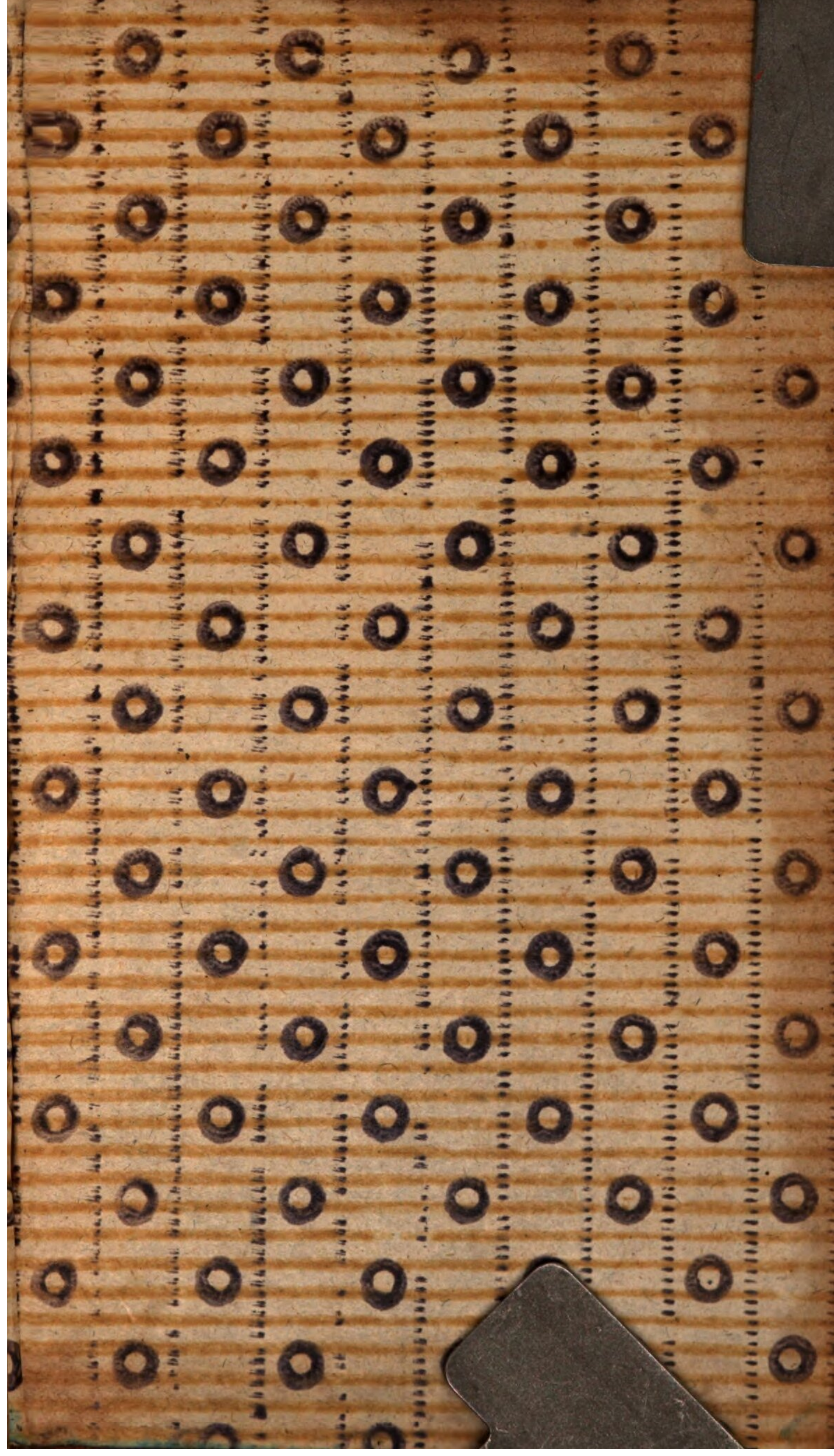
איס ביי דז קול גיט גר הוך אין דיא הייזל אונ' ער גיט
 דער נאך איין נויץ אונ' בלייבט אין איין ארט ביי ר"ח קואט
 אונד דען נידרט ער ווידר איין ראב לו זיא אונד עס גיאיין
 מיט איס גר פילץ ליכט דיא דוא לייכטן אין דיא אונטרי
 תדרים דיא מיר טון גימעלט הבין אונד ער ברענגט מיט
 פילץ רפואות לו דיא דא האבן גליטין מכות אונד וואונדן
 פון הס"י וועגין אונד דיא זיך הבין למיין אן טאן אונטיר
 טידליכי יסורים אונ' אין דען טוט ער זיך אן איין קלייד דז
 דרויף אויז גגראבין מיז אלי די מקדס הסם האבין גוועזין
 אונד דר נאך גיט ער אנויץ אונ' זעט דז מלבוש דז הס"י
 ווערט אן קליידן אין דער לייט דז ער נוקם ווערט זיין
 נקמת דם עבדיו הספוד אונד דער נאך קואט ער ווידר
 לו זיא אונד פילץ מלמכים דיא ברענגין מיט מלבושים דיא
 דוא גר ווערדיג זיין אונ' קליידן דיא נטאות אן דיא דא
 האבין מקדס הסם גיוועזין אונ' ער איז זיא מנתם אונד
 דוא קאן אן אדך לו זעהין ביקואן די עטרה הרוגי מלכות
 וויא זיא לייכטין אונ' וויא זי גרוטי זענפדיקייט האבן :
אין דען פיינעטין תדר שטיאן דיא רעכטי בעלי תשובות
 אונד דיא נאך אין האבין מקדס הסם גיוועזין אז
 דיא באעלטין אין תדר ד' אונד אין דען תדר איז מנשה
 מלך יהודה דער איז איין גרוטיר בעל תשובה גיוועזין אונד
 דיא מלמכי הסרות האבין מקטרג גיוועזין פה הס"י ער
 זאל נישט אן נעמין זיין תשובה אבר הס"י דער איז איין
 אל רתום ותנון אל אחת דער האט איס דאך אן גימון
 אונד מקבל זיין תשובה גיוועזין אונד אין דען תדר קענין
 נישט אפילו דיא לדיקים גמורים שטין אונד זיא זייני מקבל
 איין גרוטין תעניג פון דען איברסטין ליכט וואס אלי טאג
 קואט

קואט דרייזא מאל לז זיא דיין זיא זוכה זייני לז זעהין דיא
 לזטירקייט פון דר שכינה אידער נאך זיין פֿר דינטט נאך :
 זיין דען זעקסטין חדר איז גאר איין חטובֿ חדר דוא
 ריני זייני דיא חסידים דיא דא דא דא דא דא דא דא דא
 גנלין הרלין אונד ליבין אין איט גנלין הרלין אונד דיא זייט
 דיא דא אקבל זייני דז עול מלכות שמים איט גרוסיר כוונה
 ווען זיא דען פסוק זאגין פֿון טאע ישראל אונד אין דען חדר
 זייני דרייזא טארין אין דען טאר וואט דוא איז אויף דער
 דעכטי זייט איז אברהם דריני אונד אויף דער לינקי זייט
 איז ילחק אונד אך דען מובת וויא איס אברהם האט דרויף
 מקריב גיוועלט זיין לז איין קרבן אונד אויף דען דריטן טאר
 שטיט יעקב איט זייני י"ב שבטים אונד דיא שכינה רואט
 בייא זיא • אונד ווען דא איין לרה אויף ישראל זעלט קואט
 זא טונן דיא אבות תפילה אונד דיא שכינה איז ישראל מלין
 פֿון דער גזירה וואל דיא לדיקים דיא דוא דא דא דא דא דא
 גנלין הערלין אונד זיינה זוכה אין דיא תדרים לז קואט *
 אונד דז זיבנט חדר איז גנל פֿר בורגין אונד פֿר הולין אונד אין
 דען חדר שטיט איין זייל דיא האט פֿיר פֿרבין גרין אונד ווייט
 אונד רוט אונד שוורץ אונד ווען דיא נשמות פֿון דען עולם
 חב שיידין אונד זאלין איין כויל קואט ווען זיא איז ראוי דר לז
 זא קואט זיא דארך דען חדר אנויף אונד איטלכי נשמה נאך
 אירן פֿר דינין נאך קואט זיא לז דער זעלביג פֿרב וויא זיא
 זוכה איז אונד אין דען תדר איז קיין וואנינג ניט כייארט וויא
 איר דא גטריבן האבין דז אין דען חדר איז דיא זייל דיין דיא
 נשמות אנויף קואט אונד דיא זעקס תדרים זיינין דיא וואנינג
 דריין דרום שטיט בראטיט דז איז דז ווארט פֿון בראטיה :

NB. Pag. 286 circa finem sequentem passum
ita pone ?

I. Comprehendit 5 libros Mosis. II. Josue,
Judicum & Ruth, duos Samuelis, duos Regum,
& duos Paralipomenon. III. Libros versu scriptos,
scil. Job, Psalterium, Proverbia Salomoni, Eccle-
siasten, & Cantum ejusdem. IV. Isaïam, Jere-
miam, Ezechielem, Danielelem, & duodecim Pro-
phetas minores. Extra 4 istos quinariorum sunt duo,
scil. duo libri Esdræ, & Esther.

Alexius

Pentateuchi hebraeo Samaritani praestantia

Heidelberga 1783

L.as. 71

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10571771-0

VD18 14378477-001